

T.C
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

Doktora Tezi

**DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINI BELİRLEYEN
FAKTÖRLER: İŞLETME VE İŞVEREN PROFİLİ AÇISINDAN GAZİANTEP
İLİ ÖRNEĞİ**

Danışman:
Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

Bülent ÖZKAN

Kütahya–2005

Yemin Metni

Doktora tezi olarak sunduğum “**Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Belirleyen Faktörler:İşletme ve İşveren Profili Açısından Gaziantep İli Örneği**” başlıklı Doktora tez çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

29/08/2005

Bülent ÖZKAN

ÖZGEÇMİŐ

Bülent ÖZKAN 1975 yılında Gaziantep'in Araban ilçesine bağlı Gümüşpınar Köyünde doğdu. Sırasıyla, Gümüşpınar Köyü İlkokulu, Akbudak Ortaokulu ve Gaziantep Lisesini tamamladı.1993 yılında Dumlupınar Üniversitesi Kütahya İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümüne girdi. 1997 yılında mezun oldu. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsünde 1997-2000 yılları arasında İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisansını tamamlamıştır.

ÖZET

Yabancı yatırımlar bir ülkeye yatırım kararı alırken, dikkate ettiği bir çok değerlendirme kriteri vardır. Bunların başında ekonomik ve politik kararlar gelmektedir.

Bu tezin amacı, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yer seçimindeki belirleyicileri ile işverenler arasındaki ilişkiyi açıklamaktır. Türkiye de konuyu bir bütün olarak ele alan yapıtların sınırlı sayıda olması ve Gaziantep iline ilişkin bu konuyla ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması, çalışmanın yapılmasında en önemli etkindir.

Çalışma üç bölümden oluşmuştur. İlk bölümde, yabancı sermaye kavramsal ve tarihsel perspektiften incelenmiştir. İkinci bölümde, teoride ve uygulamada yabancı sermaye yatırım ortamını açıklamaya yönelik bölgesel ve teorik yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Ayrıca uygulamada dünyadan örnekler verilmiş ve yabancı sermayenin Türkiye ile ilgili analizi yapılmıştır. Son bölümde ise, Gaziantep ilinde faaliyet gösteren işverenlerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına bakış açısını ölçmeye yönelik bir uygulamaya yer verilmiştir. Uygulama bölümünde işverenlerin kategorize edilmiş niteliklerine bağlı olarak belirli parametreler seçilerek doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına bakış açıları analiz edilmiştir. İstatiksel hipotezlerin ölçümü için SSPS ve EViews programları, araştırma hipotezlerinin ölçümü için tekli ve çoklu regresyon analizleri yapılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, çalışma genel hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. İşletme ve işverenlerin yabancı sermayeye bakış açısına ilişkin çalışmalara vurgular yapılmıştır.

ABSTRACT

While the foreign investors making a decision for an investment for a country, there are a lot of evaluation criteria that they take into consideration. The leading among these is political and economic criteria.

The aims of this thesis is to explain relationship between the direct foreign capital investments and employers. It is the most important factor doing in this work is the limited number of works addressing as a whole this issue and the absence of any works related the city Gaziantep in this issue.

The works is consist of three sections in the first section the foreign capital have been studied in the conceptional and historical perspective. In the second section, regional and theoretical approaches that aimed to explain the environment of foreign capital in theory and practice have been put forward. And also in practice some examples from the world has been revealed and has been analysed the foreign capital related to Turkey. In the last section, an application that aimed to measure views of employers that acts in Gaziantep city to direct foreign capital investments. Practice section depending on categorized qualities of employers, their direct foreign capital investment views have been analyzed by certain chosen parameters. To measure statistical hypothesis has been used the SPSS and EViews programs has been done to measure research hypothesis, the unvaried and multi varied regression analysis.

In the conclusion section, it has been tried the work has been summarized generally. It has been stressed the works related the views of the employers and management to foreign capital.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
TABLolar.....	viii
KISALTMALAR.....	xv
TEZ HAKKINDA.....	xvii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YABANCI SERMAYE HAKKINDA KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.YABANCI SERMAYE KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	7
1.1.1. Yabancı Sermayenin Tanımı ve Önemi.....	7
1.1.2. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Gelişimi.....	7
1.1.3. Dünyada Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkelere Göre Dağılımı.....	9
1.1.4. Dünyada Yabancı Sermaye Akımları.....	12
1.1.5. Yabancı Sermaye Karşılığı.....	12
1.1.6. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Piyasaya Giriş Şekilleri.....	13
1.1.6.1. Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	13
1.1.6.1.1. Şube Açma veya Yeni Bir Tesis Kurma.....	14
1.1.6.1.2. Şirket Birleşmeleri veya Satın Alma.....	14
1.1.6.2. Stratejik Birleşmeler.....	18
1.1.6.3. Montaj sanayi.....	20
1.1.6.4. Yap-İşlet- Devret Modelleri.....	21
1.1.6.5. Lisans Anlaşmaları.....	22
1.1.6.6. Özelleştirme Yoluyla Sağlanan Yabancı Sermaye.....	23
1.1.6.7. Ortak Girişimler.....	22
1.1.6.7.1. Uluslararası Ortaklı Girişimlere Teorik Yaklaşımlar.....	28
1.1.6.7.1.1.Oligopol Modelleri.....	28
1.1.6.7.1.2.Stratejik Davranış Modelleri.....	29

1.1.6.7.1.3. Pazarlık Gücü Modelleri ve Kaynağa Dayalı Modeller.....	29
1.1.7. Doğrudan Dış Yatırımların Avantaj ve Dezavantajları.....	30
1.1.7.1. Doğrudan Dış Yatırımların Avantajları.....	30
1.1.7.2. Doğrudan Dış Yatırımların Dezavantajları.....	31
1.2. YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINI BELİRLEYEN MAKRO-MİKRO UNSURLAR.....	33
1.2.1. Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Mikro İktisadi Faktörler.....	34
1.2.1.1. Yerel Ekonomik Faktörler.....	34
1.2.1.2. Yerel Siyasi Faktörler.....	35
1.2.1.3. Yerel Psikolojik Faktörler.....	36
1.2.1.4. Yerel Ahlaki Faktörler.....	36
1.2.1.5. Yerel Diğer Faktörler.....	37
1.2.2. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Makro İktisadi Unsurları.....	38
1.2.2.1. Ücretler.....	41
1.2.2.2. Döviz Kuru.....	43
1.2.2.3. Büyüme.....	45
1.2.2.4. Ticaret Engelleri.....	47
1.2.2.5. Vergi.....	48
1.2.2.6. Açıklık ve Ticaret Açığı.....	51
1.2.2.7. Piyasa Hacmi.....	51
1.3. YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ ÜLKE EKONOMİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	52
1.3.1. Tasarruf ve Yatırım Etkisi.....	53
1.3.2. Teknoloji ve Yönetim Bilgisi Etkisi.....	55
1.3.3. İstihdam Etkisi.....	59
1.3.4. Ödemeler Dengesi Etkisi.....	60
1.3.5. Uluslararası İlişkiler Etkisi.....	61
1.3.6. Diğer Etkiler.....	62
1.3.6.1. Piyasa Rekabeti Üzerindeki Etkileri.....	62
1.3.6.2. Sanayide Yoğunlaşma Üzerindeki Etkileri.....	63

1.3.6.3. Firmaların Performansı Üzerindeki Etkileri.....	65
1.3.6.4. Rekabet Karşıtı Etkiler.....	68
1.3.6.5. Verimlilik Üzerindeki Etkileri.....	70
1.4. YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINDA YER	
SEÇİMİNİ ETKİLEYEN BELİRLEYİCİLER.....	72
1.4.1. Yabancı Piyasa Hakkında Bilgi ve Deneyimi.....	73
1.4.2. Yabancı Piyasanın Büyüklüğü ve Boyutu.....	73
1.4.3. Ekonomi Politikaları ve Hükümetlerin Uygulamaları.....	74
1.4.4. Kültürel Farklılıklar.....	76
1.4.5. Hammadde, İşgücü ve Taşıma Maliyetleri.....	76
1.4.6. Teknoloji.....	77
1.4.7. Politik İstikrar.....	78
1.4.8. Altyapı.....	78

İKİNCİ BÖLÜM

TEORİDE VE UYGULAMADA YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ ANALİZİ

2.1. TEORİDE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ ANALİZİ..	80
2.1.1. Yabancı Sermaye Yatırım Ortamını Açıklamaya Yönelik	
Bölgesel Teorik Yaklaşımlar.....	80
2.1.1.1. İşlem Maliyeti Teorisi.....	80
2.1.1.1.1. Coase'nin Teorisi.....	82
2.1.1.1.2. Willianson'un Coase'nin	
Teorisini Genişletmesi.....	83
2.1.1.2. Endüstri Ekonomileri Teorisi.....	86
2.1.1.3. Eksik Rekabete Dayalı Teoriler.....	86
2.1.1.4. Klasik ve Neoklasik Dış Ticaret Teorisi.....	87
2.1.1.5. Ürün Devreleri Teorisi.....	91
2.1.1.6. Piyasanın İçselleştirmesi Teorisi.....	92
2.1.1.7. Oligopolistik Tepki Teorisi.....	94
2.1.1.8. Dunning'in OLİ Paradigması.....	95
2.1.1.9. Caves Ekonomileri.....	96

2.2. UYGULAMADA YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ	
ANALİZİ.....	96
2.2.1. Çin-Şhangai Örneği.....	97
2.2.2. Singapur- Winchester City Örneği.....	105
2.3. YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ	
TÜRKİYE’DEKİ ANALİZİ.....	109
2.3.1. Türkiye’de Yabancı Sermaye İhtiyacı.....	109
2.3.1.1. İç Tasarruf Yapısı.....	111
2.3.1.2. Kaynaklar Kuramı.....	111
2.3.1.3. Teknoloji Transferi.....	111
2.3.2. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının	
Tarihsel Gelişimi.....	112
2.3.3. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının	
Ülkelere Göre Dağılımı.....	116
2.3.4. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının	
Bölgelere Göre Dağılımı.....	119
2.3.5. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının	
Sektörel Dağılımı.....	121
2.4. TÜRKİYE’YE YÖNELİK YABANCI SERMAYE	
HAREKETLERİ VE ÜLKEYE GİRİŞ ŞEKİLLERİ.....	123
2.4.1. Türkiye’ye Yönelik Yabancı Sermaye Hareketleri.....	123
2.4.1.1. Doğrudan Yatırımlar.....	125
2.4.1.2. Portföy Yatırımları.....	127
2.4.1.3. Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri.....	128
2.4.1.4. Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri.....	130
2.4.2. Yabancı Sermaye’nin Türkiye’ye Giriş Şekilleri.....	131
2.4.2.1. Garantisiz Ticari Borçların Tasfiyesi.....	131
2.4.2.2. Şirket Birleşmeleri.....	131
2.4.2.3. Çökuluslu Şirketlerin Yatırım Yapması.....	132
2.4.2.4. Özelleştirme Uygulamaları.....	133
2.5. TÜRKİYE’DE YABANCI SERMAYE	
YATIRIMLARINA YÖNELİK YENİ DÜZENLEMELER.....	135

2.5.1. Yabancıların Çalışma İzinleri.....	135
2.5.2. Yatırım İndirimi ve Yatırım Promosyonu.....	136
2.5.3. Bürokratik Düzenlemeler.....	137
2.6.TÜRKİYE'YE YABANCI SERMAYE GİRİŞİNİ	
ENGELLEYEN FAKTÖRLER.....	137
2.6.1. Krizler.....	139
2.6.2. Yüksek Vergiler.....	145
2.6.3. Yüksek Girdi Maliyetleri.....	149
2.6.4. Kayıtdışı Ekonomi.....	151
2.6.5. Yolsuzluklar.....	154
2.6.6. Rekabet.....	156
2.6.7. Ahlaki ve İnsani Gelişme.....	156
2.6.8. Yüksek Enflasyon.....	157
2.6.9. Faiz Oranları.....	158

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSAL VE YEREL BAZDA İŞLETME VE İŞVEREN PROFİLİ AÇISINDAN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI: GAZİANTEP İLİÖRNEĞİ

3.1. VERİLER VE YÖNTEM.....	165
3.2. ANALİZ VE BULGULAR.....	178
3.2.1. EKK Yöntemiyle Regresyon Analiz Sonuçları.....	178
3.3. DEĞERLENDİRME.....	228
SONUÇ.....	231
EKLER.....	233
KAYNAKÇA.....	237
DİZİN.....	255

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1.: Gelişen ve Gelişmekte Olan Bazı Ülkelerdeki Yabancı Sermaye Yatırımları	10
Tablo 1.2.: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Makro Unsurları...	41
Tablo 1.3.: Teknolojik ve Kaynak- Verimlilik Artışı Farkı.....	71
Tablo 2.1.: Yabancı Sermaye ve Mallarının Ülkelere Katkıları.....	112
Tablo 2.2.: Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkelere Göre Dağılımı	118
Tablo 2.3.: Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Bölgelere Göre Dağılımı (Milyon Dolar).....	121
Tablo 2.4.: Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı.....	122
Tablo 2.5.: Türkiye’de 1980-2004 Döneminde Yabancı Sermaye Yatırımları.....	124
Tablo 2.6.: Sermaye ve Finans Hesabı	126
Tablo 2.7.: Türkiye’de 1995-2004 Dönemi Doğrudan Yatırımlar.....	127
Tablo 2.8.: Türkiye’de 1995-2004 Dönemi Portföy Yatırımları.....	128
Tablo 2.9.: Türkiye’de 1995-2004 Dönemi Uzun Vadeli Yatırımları.....	129
Tablo 2.10.: Türkiye’de 1995-2004 Dönemi Net Kısa Vadeli Yatırımları.....	130
Tablo 2.11.: Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları.....	134
Tablo 2.12.: Kriz Öncesinde ve Kriz İçinde Sermaye Hareketleri.....	144
Tablo 3.1.: Ana ve Alt Örneklem Gruplarına ilişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	165
Tablo 3.2.: Çalışmada Kullanılan İndekslerin Türetildiği Değer Yargıları.....	173
Tablo 3.3.: Makro İndeks.....	175
Tablo 3.4.: Makro-Yolsuzluk Değişkeni.....	180
Tablo 3.5.: Makro - Ekonomik İstikrarsızlık İndeksi.....	183
Tablo 3.6.: Antep İndeksi.....	186
Tablo 3.7.: Antep - Sendiklaşma değişkeni.....	189

Tablo 3.8.: Antep - Altyapı Lojistik İndeksi.....	192
Tablo 3.9.: Antep –Uygun Yaşam Yeri Değişkeni.....	195
Tablo 3.10: Antep –Tanıtım Değişkeni.....	198
Tablo 3.11.: Antep -Teşvik Değişkeni	201
Tablo 3.12.: Antep -Liman Uzaklık Değişkeni	204
Tablo 3.13.: Makro İstikrarsızlık İndeksi.....	207
Tablo 3.14.: Makro Maliyet İndeksi.....	210
Tablo 3.15.: Makro Vergi Ve Hukuksal Altyapı Eksikliği İndeksi (Makaltya).....	214
Tablo 3.16.: Gaziantep Demografik Ve Coğrafik Faktör İndeksi (Antpdeco).....	217
Tablo 3.17.: Gaziantep Maliyet İndeksi (Antpmali).....	220
Tablo 3.18.: Gaziantep Lojistik İndeksi (Antploji)	223

KISALTMALAR

<u>Kısaltma</u>	<u>Açıklama</u>
A.B.D.	Amerika Birleşik Devletleri
AB	Avrupa Birliği
AR-GE	Araştırma-Geliştirme
ATO	Ankara Ticaret Odası
BM	Birleşmiş Milletler
CCPIT	Çin İnşaat Faaliyetleri Yetkili Kuruluşu
Ç.H.C.	Çin Halk Cumhuriyeti
ÇUŞ	Çokuluslu Şirketler
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırımlar
DYSY	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
EBRD	Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası
EKK	En Küçük Kareler
FTC	Dış Ticaret Şirketleri
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GATT	Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması
GB	Gümrük Birliği
GM	General Motors
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSO	Gaziantep Sanayi Odası
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTBT	Garantisiz Ticari Borçların Tasfiyesi
GTO	Gaziantep Ticaret Odası
GÜ	Gelişmiş Ülkeler
GYO	Gelişme Yolundaki Ülkeler
G7	Gelişmiş 7 Ülke
HM	Hazine Müsteşarlığı

IMF	Uluslararası Para Fonu
IFC	Uluslararası Finans Kurumu
İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
İTO	İstanbul Ticaret Odası
JV	Uluslararası Ortak Girişim
MOFTEC	Çin Dış Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Bakanlığı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OLİ	Firmaya Ait Avantajlar
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
SB	Serbest Bölge
SNA	Milli Hesaplar Sistemi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TL	Türk Lirası
TÜFE	Tüketici Fiyat İndeksi
UNCTAD	Birleşmiş Milletler ve Kalkınma Örgütü
UŞ	Uluslararası Şirketler
WTO	Dünya Ticaret Örgütü
YASED	Yabancı Sermaye Derneği
YİD	Yap İşlet Devret

TEZ HAKKINDA

Dünya günümüzde yeni arayışlar içerisindedir. Bu arayışlar doğrultusunda en başta küreselleşme olgusu gelmektedir. Küreselleşme ile dünya üzerinde ülkeler arasındaki sınırlar kalkmakta ve yatırımlar için cazip olan ülkeler sermaye sahiplerinin ilgi odağı haline gelmektedir.

Dış yatırımlar konusunda alternatiflerin çoğalması, yatırımcıları daha seçici kılmaktadır. Bu nedenle hemen hemen tüm ülkeler yabancı sermaye için cazip paketler sunmak durumunda kalmaktadırlar.

Yabancı sermayenin bir ülkeye yatırım kararı alırken, ekonomik ve politik istikrarla beraber aradığı diğer önemli bir husus da ekonomik politikaların tutarlılık ve devamlılık arz etmesi şartıdır. Tutarlı ve istikrarlı politikalar, en başta kazanılmış hakların devamlılığını ve hukuki ve politik karar organları tarafından hukuksuz kararlar alınmayacağını garanti etmeyi gerektirmektedir.

Yabancı sermaye ekonomik istikrar yanında altyapının gelişmişliği önemli etken olarak ortaya çıkmaktadır. Yatırım yeri seçiminde göz önünde tutulan ucuz işgücü, eğitilmiş personel, hammadde kaynakları, kültür gibi etkenlerde ortaya çıkabilmektedir.

1980 yılındaki liberalleşme hareketleri Türkiye’de de kendini göstermeye başlamıştır. Liberalleşmenin sonucu olarak Türkiye’de yabancı sermaye miktarı 1980 öncesine kıyasla artış göstermektedir. Türkiye’nin yabancı sermaye çekimi diğer ülkelere oranla hala düşük düzeyde kalmakta ve istikrarlı bir yapı arz etmemektedir.

Ülkemizin ve Gaziantep ilinin doğrudan yabancı yatırım konusunda beklenen performansa ulaşamamasında etkili olan bir çok faktör bulunmaktadır. Girişimciler yatırımlarını kazançlı buldukları bölgelere yapmaktadırlar. Bunun yanında yabancı yatırımcılar, yatırım yaptıkları ülkelerde elde edilen karı kendi ülkelerine transfer edebilme gayreti içindedirler. Bölgelerin gelir durumu, lojistik, coğrafik ve demografik yapısı, tanınmışlığı, altyapısı, gibi etmenler önemli olmaktadır.

Çalışmada yıllardan günümüze kadar ülkelerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına kuramsal ve tarihsel perspektiften bakışı ele alınmıştır. Ayrıca, Gaziantep sanayisinde faaliyet gösteren işletmelerin sektör, eğitim, dış ticaret, cinsiyet, işletme büklüğü, fuar katılımı, firma yaşı, işveren yaşı itibariyle doğrudan yabancı sermaye yatırımları ilişkisini ortaya koymaktır.

Türkiye de konuyu bir bütün olarak ele alan yapıtların sınırlı sayıda olması Türkiye ‘de Gaziantep sanayisinde yer alan işletmeler üzerine bu konuyla ilgili herhangi

bir çalışmanın yapılmamış olması çalışmanın yapılmasındaki en önemli etkidir. Çalışmada konu çeşitli yönlerden ele alınmış ve çalışma üç bölümden oluşmuştur.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

1980 'lerin başından beri uluslararası ekonominin yapısında değişimler yaşanmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bir ülkeye gelmesini etkileyen faktörler ve ülke ekonomisi üzerindeki sağladığı katkı analiz edilebilir midir? Yapılan bu analiz Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların bölge tercihinde Gaziantep ne gibi bir önem taşımaktadır. Gaziantep ilinin gelişmesinde yabancı sermayenin rolleri ne olabilir? Gaziantep iline doğrudan yabancı sermayeye akışının sağlanmasında nasıl bir yol izlenmesi başarıyı sağlayacaktır?

ARAŞTIRMANIN AMACI

Kavramsal ve teorik perspektiften doğrudan yabancı sermayeyi açıklamak ve Gaziantep sanayi işletmelerinin yapılacak uygulamayla, Doğrudan Yabancı Sermayenin bölge tercihinde ne gibi bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktır.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Türkiye'de yatırımların artırılması ulusal ekonomik büyüme ve kalkınma politikasının en önemli unsurlarındandır. Türkiye de uygulanmakta olan ekonomi programında iç kaynakların mobilize edilmesi kadar, ulusal dinamikleri destekleyen yabancı yatırımların artırılması da lokomotif bir role sahiptir.

Türkiye'de konuyu bir bütün olarak ele alan yapıtların sınırlı sayıda olması Gaziantep sanayisinde faaliyet gösteren işletmelerin farklı ilgi gruplarına yönelik yabancı sermayeyi nasıl algıladıkları ve yabancı uyruklu işverenlerin yatırım yeri tercihinde ne gibi faktörleri ön planda tuttıklarını ortaya koymaktır.

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ

Gelişmiş ülkelerin aksine Türkiye'de yabancı sermaye yatırımları geniş bir yelpazede değildir. Özellikle de yabancı sermaye çekme konusunda uygulanan politikalar yetersiz kalmaktadır. Ayrıca Devlet İstatistik Enstitüsü'nün yabancı sermaye yatırımları konusunda doğrudan veri üretmemesi yabancı sermaye yatırımları ülke

ekonomisi ve Gaziantep ili'ndeki payları konusunda tam istatistiki sonuçları vermemektedir.

Ülkeler arasındaki sermaye hareketleri, ticaret ve yabancı yatırımların önündeki engeller, ulaşım ve iletişim maliyetleri azaldıkça, firmaların da neyi nerede ve nasıl üretecekleri ve kime satacakları konusundaki tercihleri genişlemektedir. Çalışmanın temel hipotezi,, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Gaziantep iline gelmesinde işletme sahiplerinin verdiği değer arasında bir ilişkinin varlığı beklenmektedir. Bu hipotez çerçevesinde birçok istatistiki hipotez kurularak test edilmişlerdir. Bu araştırmada, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bölge tercihinde global ve yöresel belirleyicilerine yönelik araştırma hipotezleri de kurulmuştur.

$1H_0$: Gaziantep iline yabancı sermaye yatırımlarının yeterince gelmemesinde yerel maliyetler etkili olmaktadır.

$1H_1$: Gaziantep iline yabancı sermaye yatırımlarının yeterince gelmemesinde yerel maliyetler etkili olmamaktadır.

$2H_0$: Gaziantep iline yeterince yabancı sermayenin gelmemesinde Lojistik etkili olmaktadır.

$2H_1$: Gaziantep iline yeterince yabancı sermayenin gelmemesinde Lojistik etkili olmamaktadır.

$3H_0$: Gaziantep iline yeterince yabancı sermayenin gelmemesinde demografik coğrafi etkili olmaktadır.

$3H_1$: Gaziantep iline yeterince yabancı sermayenin gelmemesinde demografik coğrafi etkili olmamaktadır.

ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Çalışmamızda 4 temel varsayım bulunmaktadır. Bunlar;

- i) Anket yapılan her kişi bir işverendir
- ii) Her işletme üretime katkıda bulunmaktadır
- iii) İşletmenin farklılığını personel sayıları belirler
- iv) İşverenler anketleri dürüst bir şekilde cevaplamışlardır

Gaziantep ilindeki işveren ve işletmelerin bakış açısı ile Gaziantep iline sermaye akışının sağlanabilmesi için nelerin yapılması gerektiği üzerinde durulmaktadır..

Tez, uyumlu bir mukayese yapılabilmesi ve gerekli olan sağlıklı verilere ulaşılabilmesi amacıyla, Gaziantep ile sınırlandırılmıştır.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Tez çalışmamızda karşılaştığımız en önemli sınırlılık ülkemize ait doğrudan yabancı yatırımları verilerinin geçmiş dönemlere ait değerlerine ulaşamamasından kaynaklanmaktadır. Özellikle de Gaziantep iline ait mevcut istatistikler çok sınırlı düzeyde kalmaktadır. Gaziantep ilinde sanayi işletmelerinde bayan işverenlerin sayısının az olması cins ayrımının yabancı sermayeye bakışını test etmede anlamlı sonuçlar elde edilmesini kısıtlamaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada sorular Gaziantep sanayisinde hizmet sunan işletmelerin işverenlerine yöneltilmiştir. Sadece bu işverenlerin bakış açılarından doğrudan yabancı sermaye yatırımları incelenmiştir. İşverenlerle yapılacak anketlerde elde edilecek veriler SSPS paket programı yardımıyla derlenerek Eviews paket programı yardımıyla EKKY yöntemiyle hipotezler tekli ve çoklu regresyon analizleri ile test edilmeye çalışılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına bağlı kalınarak, Gaziantep iline yabancı sermayenin gelmemesini etkileyen unsurlar belirlenmeye çalışılacaktır.

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Çalışmamızın ilk bölümünde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ilgili teorik ve kavramsal perspektifler verilecektir.

İkinci bölümde ilk olarak yabancı sermaye açıklayan teoriler üzerinde durulacaktır. Daha sonra yabancı sermayenin bölge tercihinine yönelik dünyadan uygulamalar üzerinde durulacaktır. Ayrıca Türkiye ye yabancı sermayenin neden gelmediği ve yabancı sermayenin belirleyicileri üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ilgili Gaziantep te faaliyet gösteren işverenlerin anketlere verdikleri cevaplar istatistiki olarak değerlendirilmiştir.

Son olarak hipotezlerin test edilmesi aşamasında En Küçük kareler Yöntemi ile tekli ve çoklu regresyon analizi ile hipotezler test edilmiştir.

GİRİŞ

Ülkeler arasındaki sermaye hareketleri, ticaret ve yabancı yatırımların önündeki engeller, ulaşım ve iletişim maliyetleri azaldıkça, firmalarında neyi nerede ve nasıl üretecekleri ve kime satacakları konusundaki tercihleri genişlemektedir. Böylece, bir yandan sınırları uluslararası taşan endüstri ve firmalar hızla çoğalırken, diğer yandan bu piyasalardaki rekabet sertleşmektedir. Hepsinden önemlisi firmaların ülke dışındaki yatırımları arttıkça uluslararası üretim de artmakta ve bu yatırımlar, yalnızca ulusal piyasaların genişlemesine katkıda bulunmayıp aynı zamanda daha büyük ve geniş ölçekteki bölgesel ve küresel piyasalarda ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye bulunduğu jeopolitik konumu ile Asya ve Avrupa kıtaları üzerinde yer almaktadır. Bu konumundan dolayı; Batı Avrupa dan Ortadoğu ya ve körfez ülkelerine, Bağımsız Devletler Topluluğundan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine, Karadeniz bölgesi ile Türkçe konuşan Orta Asya ülkelerine ve oradaki piyasalara kolaylıkla erişim sağlamaktadır. Türkiye'nin bu ülkelerle belirgin kültürel, tarihi ve ekonomik ilişkileri bulunmaktadır. Bundan başka Türkiye'nin Avrupa ülkeleri ile çok iyi deniz, kara ve havayolu bağlantıları bulunmaktadır. Türkiye komşu Ortadoğu ülkeleriyle de kolay ulaşım ağlarına ve iletişim olanaklarına sahip bulunmaktadır (Coşkun, 2001, s.222).

Doğrudan yabancı sermaye akımları küreselleşmenin ayrılmaz bir unsuru olarak Dünya ekonomisine şekil veren faktörlerin başında gelmektedir. Uluslararası şirket birleşme ve devralmalarının yönlendirdiği doğrudan ve dolaylı yabancı sermaye akımları son yıllarda dünya ekonomisinin toplam gayrisafi yurtiçi hasılası, mal ve hizmet ihracatı gibi önemli bazı göstergelerinden çok daha hızlı bir büyüme kaydetmiştir.

Türkiye coğrafik pozisyonu ve bölgenin ticari ve finansal merkezi olma eğiliminden dolayı Karadeniz Ekonomik İşbirliğinin kurulmasında çok önemli rol oynamıştır. Bu işbirliği Karadeniz kıyısında veya yakınında olan ülkeleri kapsamaktadır. Bu ülkelerin toplam nüfusu da günümüzde 450 milyon seviyesindedir. Bu nüfus yoğunluğundan dolayı çok önemli bir pazar olarak görülmektedir.

Bununla birlikte Türkiye Avrupa Birliği ile bir çok önemli ticaret anlaşmasına sahiptir. Buna örnek olarak Gümrük Birliği gösterilebilmektedir. Bununla beraber Türkiye 1960'lı yıllarda tam üyelik için başvurmuş ancak 1999 yılında genişleme

listesine alınmıştır. 3 Ekim 2005 yılında da müzakere sürecinin başlaması için kararlar alınmıştır.

Ülkelerin dünya ekonomisi içindeki büyüklüklerine göre doğrudan yabancı sermaye çekebilme konusundaki performansları değerlendirildiğinde, Türkiye'nin 1998-2000 döneminde ortalama yıllık doğrudan yabancı sermaye girişi, ekonominin gerçek potansiyelini yansıtan 11,5 milyar dolayında olması gerekirken, bu dönemde ortalama doğrudan yabancı sermaye miktarının 1,15 milyar dolayında olduğu görülmektedir (HM, 2003, s.2).

300 milyar dolar kadar yıllık Gayri Safi Milli Hasıla ile Türkiye hem gelişen bir ekonomi olduğunu göstermekte hem de bölge için ticari finansal merkez olma eğilimine sahip olduğunu göstermektedir.

2004 yılı verilerine göre ihracat 60 milyar dolar, ithalat 76 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu trend giderek artmaktadır. 2005 yılının ilk verilerine bakıldığında ihracatın 70 milyar dolar, ithalatın 90 milyar dolar seviyesinde olduğu görülmektedir. Bununla beraber Türkiye'nin büyüyen iç piyasası 71 milyonluk nüfus ve 25 yaşın altındaki % 50'lik dilimi ile önemli bir güçtür.

Türkiye çok düşük işgücü maliyetine sahiptir. Hammadde ve endüstriyel imkanlar için çok iyi bir pazardır. Türkiye de yaşayanların kişisel gelirlerinde artışlar yaşanır bu pazarı daha da önemli bir hale getirecektir.

Türkiye'nin gelişen ekonomik performansına ek olarak ekonomi içerisinde devletin görevlerinin tekrar tanımlanması ve hedefe odaklanmış özelleştirme artışlarının yapılması önem kazanmıştır. Ancak yapılan bazı özelleştirmelerin Danıştay tarafından iptal edilmiş olması özelleştirme hedeflerinin gerçekleşmesinde engeller teşkil etmiştir. 2000 yılında hükümet özelleştirmeden 7,5 milyar dolar beklemiş ancak 5.5 milyar dolarlık özelleştirme gerçekleştirilebilmiştir. 2005 yılına bakıldığında özelleştirme uygulamalarının başarılı bir yıl geçirdiği görülebilmektedir.

Türkiye dünyanın en istikrarsız bölgesindedir. Buna karşılık ülkenin politik çevresi istikrar ve ılımlı açık piyasa ekonomilerini tavsiye etmektedir. Buda komşu ülkelerle kıyaslanmasıyla mümkün olmaktadır. Türkiye; Birleşmiş Milletler, NATO, IMF, ILO, OECD ve Dünya Bankası gibi bir çok kurum ile uluslararası ilişkilerini sıklaştırmıştır. Aynı zamanda Türkiye yakın geçmişte Çok Taraflı Ticaret Anlaşmasını da kabul etmiştir.

Türkiye'ye yönelik yabancı sermaye girişlerinin özellikle 1980 sonrasında dünya ekonomisi ile entegrasyon ve liberalleşme hareketleri ile bir ivme kazandığı dikkat çekmektedir. Yabancı sermaye akımlarından aldığı pay açısından bakıldığında yatırım çekme performansı konusunda Türkiye'nin; son beş yılda doğrudan yabancı yatırımlardan alabildiği yıllık ortalama pay, dünya ekonomisinde binde 2, gelişme yolundaki ülkeler içinde ise binde 6 düzeyinde kalmıştır. Türk ekonomisinin potansiyeli göz önünde bulundurulduğunda, uluslararası yatırım pastasından aldığı payın ne ekonomik göstergeleri ne de GSMH'nin büyüklüğü ile orantılı olmadığı ortadadır. Tüm bu veriler incelendiğinde yabancı sermaye yatırımlarının Türk ekonomisinin büyümesinde etkili olmadığı ve yetersiz kaldığı görülmektedir.

UNCTAD tarafından hazırlanan "Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri Performans Endeksi"nde de Türkiye'nin çektiği doğrudan yatırım miktarının gerçek potansiyelini ortaya koymadığı ve bundan dolayı ülke ekonomisinin her yıl kayıp yaşadığı gözlenmektedir. Bu ülkelerin gayrisafi yurtiçi hasıla, istihdam ve ihracat gibi göstergeleri baz alınmış ve dünya ekonomisi içindeki büyüklüklerine bağlı olarak doğrudan yabancı yatırım çekebilme konusundaki performanslarına bağlı olarak, Türkiye 1988-1990 yılları arasında mevcut potansiyelinin yalnızca yarısı kadar; 1990-2000 yılları arasında ise potansiyelinin % 10'u kadar yabancı yatırım çekebilmiştir. Yani bu dönemde ortalama yıllık doğrudan yabancı yatırım girişi, ekonominin gerçek potansiyelini yansıtan 11.5 milyar dolar olması gerekirken 1.15 milyar dolar seviyesinde kalmıştır. Türkiye'nin dünya ekonomisi içindeki büyüklüğü dikkate alınırsa, bu dönemde ekonomi doğrudan yabancı yatırım girişi açısından ortalama yıllık yaklaşık olarak 10 milyar dolar kayıptadır.

Türkiye'nin yabancı sermaye çekme performansı rakip ülkelerin gösterdiği performans ile karşılaştırıldığında ortaya çıkan tablo; ülkemizin bu alanda potansiyelini gerçekleştirmediği, yatırımlarının büyük bir bölümünü yurtiçi özel sermaye yatırımlarının oluşturduğu ortaya çıkmaktadır.

Yabancı sermaye yatırımlarının ülke ekonomisine getirdiği faydalar üretim ve istihdamdaki artışla sınırlı değildir. Bu gün belli sektörlerde uluslararası rekabet gücüne sahip bir çok ülke büyümesinde yabancı sermayeden etkin bir şekilde yararlanmış olanlarıdır. Yabancı sermaye beraberinde, teknoloji transferi, yönetim kültürü, verimlilik artışı, kalite standartları, uluslar arası üretim ve pazarlama ağlarına erişim ve

ar-ge çalışmaları gibi unsurları getirerek iç pazarlardaki standartları yükseltmekte ve rekabeti arttırmaktadır. Yan sanayilerin gelişimine katkıda bulunarak güçlü tedarikçi zincirlerinin oluşturulmasını sağlamaktadır.

Yabancı sermaye yatırımlarının ülke ekonomisine ve uluslararası rekabet gücüne olan katkılarını özümsemiş olan ülkeler arasında son 10 yıldır büyük bir çekişme yaşanmaktadır. Çoğu ülke yatırım ortamlarını iyileştirmek üzere çeşitli programları reform çalışmalarını başlatmışlardır. Ülkelerin bu konudaki çabalarını;

- Doğrudan yabancı yatırımları düzenleyen yasal çerçevenin geliştirilmesi,
- Yatırım ortamının iyileştirilmesi,
- Ekonomik değişkenlerin düzeltilmesi olarak sınıflandırabiliriz. Söz edilen ülkeler arasında bu çalışmaları çok daha önce hayata geçirerek kalkınma planlarında yabancı sermaye yatırımlarına stratejik önem veren ve bugün yabancı sermayeyi büyümenin, ihracatın ve üretimin itici gücü getirebilmişlerdir.

Türkiye'nin çekmiş olduğu doğrudan yabancı yatırımlar belli bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bazı illerin benzer özellikler taşımasına rağmen yabancı sermaye çekmede farklı başarı gösterdikleri gözlenmektedir.

Bu tezin amacı, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yer seçimindeki belirleyicileri ile işverenler arasındaki ilişkiyi açıklamaktır. Türkiye de konuyu bir bütün olarak ele alan yapıtların sınırlı sayıda olması ve Gaziantep iline ilişkin bu konuyla ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması, çalışmanın yapılmasında en önemli etkidir. Ayrıca Gaziantep ilinde yatırım yapan yabancı uyruklu işverenlerin genelde Türkiye, özelde Gaziantep iline yatırım yaparken hangi kriterleri göz önünde tuttuğu ele alınmaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmuştur. İlk bölümde, yabancı sermaye kavramsal ve tarihsel perspektiften incelenmiştir. İkinci bölümde, teoride ve uygulamada yabancı sermaye yatırım ortamını açıklamaya yönelik bölgesel ve teorik yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Ayrıca uygulamada dünyadan örnekler verilmiş ve yabancı sermayenin Türkiye ile ilgili analizi yapılmıştır. Son bölümde ise, Gaziantep ilinde faaliyet gösteren işverenlerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına bakış açısını ölçmeye yönelik bir uygulamaya yer verilmiştir. Uygulama bölümünde işverenlerin kategorize edilmiş

niteliklerine bağlı olarak belirli parametreler seçilerek doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına bakış açıları analiz edilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, çalışma genel hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. İşletme ve işverenlerin yabancı sermayeye bakış açısına ilişkin çalışmalara vurgular yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YABANCI SERMAYE HAKKINDA KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.YABANCI SERMAYE KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1.1. Yabancı Sermayenin Tanımı ve Önemi

Yabancı sermaye; bir ülkede yerleşik kişi ve kuruluşların ülke sınırları dışında servet edinmelerine denilmektedir (Karluk, 2003, s.48). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gelişmiş ülkelerde kurulu teşebbüslerin gelişmekte olan ülkelere kendilerine bağlı bir şube açmaları veya yeni bir tesis kurmaları şeklinde tanımlanmaktadır (<http://makdiş.pamukkale.edu.tr>, 12.03.2005).

Yabancı sermaye yatırımlarının dünya ekonomisi içindeki payı hızla artmaktadır. Çokuluslu şirketlerin gerçekleştirdiği yabancı sermaye yatırımları, gelişmekte olan ülkelere yetersiz sermaye birikimi nedeniyle kullanılmayan kaynakların kullanılmasında önemli bir işleve sahip olmaktadır (Sabır, 2002, 23).

Yabancı sermaye temel olarak iki grupta incelenmektedir. Bunlar;

- Portföy yatırımları (dolaylı yatırımlar) ve
- Doğrudan yabancı yatırımlardır.

Dolaylı yatırımlar sıcak para olarak adlandırılan ve spekülatif amacı ağırlıklı olan, istikrarsız ekonomik kaynaklardır. Bu yatırımların ülkeye girişleri hızlı olduğu gibi ülkeden çıkışları da hızlı olabilmektedir. Hatta elektronik ortamlardaki işlemler sayesinde bu giriş çıkışlar dakikalara kadar inebilmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları; üretim, istihdam, gelir seviyesi, fiyat, ödemeler dengesi, ekonomik gelişme ve genel refahı etkilemektedir. Bu nedenle yabancı sermaye denildiğinde akla gelen ve ülkelere istenen doğrudan yabancı sermaye yatırımlardır. Özellikle yüksek ekonomik gelişme elde edebilmek için yeterli kaynağı olmayan ülkeler için bu yatırımların önemi dolaylı yatırımlara göre daha da artmaktadır (www.tcmb.gov.tr, 19.05.2005., s.2)

1.1.2. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Gelişimi

Ülkeler arasında geliştirilen ilişkilerin temel özelliklerinden bir kısmı, İngiltere’de başlayıp Batı Avrupa ülkelerinde gelişen sanayi devrimi sırasında ortaya çıkmıştır. 17. yy ile 20.yy boyunca sermaye; nüfus yoğunluğu azolan bölgelere doğru akmıştır. (Akdiş, 1988, s.79).

1800 'lü yılların ilk yarısında İngiltere'nin ihtiyaç duyduğu hammadde, madenler ve petrolün çıkarılması için sömürgelerinde yapmış olduğu yatırımlar, yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcı olarak görülmektedir. Endüstri devriminin bir sonucu olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle batının sanayileşen ülkelerinde hızlı sermaye artışı yaşanmıştır. Büyük şirketler artan bu sermayeden en yüksek karı sağlamak için uygun yatırım alanlarını aramaya yönelmişlerdir. Bu yatırım alanları ise; Avrupa endüstrisinin ihtiyaç duyduğu hammaddeleri sağlayan, doğal kaynak ve ucuz işgücüne sahip dönemin sömürgeleri ve bağımsız azgelişmiş ülkeleri olmuştur (Alpar, 1980, s.22).

19. yüzyıla kadar yabancı sermaye olarak Batı Avrupa sermayesinden söz edilirken, 1914 yılından sonra Amerika Birleşik Devletleri devreye girmiştir. I. Dünya savaşı sonrası yıllarda A.B.D., yabancı sermaye yatırımlarında ön sırayı almıştır.

1929-30 Dünya Ekonomik Krizi yabancı sermaye yatırımları için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Daha önce yabancı sermaye yatırımı yapan ülkeler bu yatırımlarını tasfiye etmeye yönelmişlerdir.

İkinci Dünya savaşının patlak vermesiyle yabancı sermaye yatırımlarında yeni bir döneme girilmiştir. İkinci Dünya savaşından önceki yıllarda yabancı sermaye yatırımları daha çok portföy yatırımları şeklinde olurken, savaş sonrası dönemlerde dolaysız yatırım şeklindeki yabancı özel sermaye daha çok önem kazanmaya başlamıştır.

İkinci Dünya savaşından sonra gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabaları artış göstermektedir. Bu ülkeler sanayileşmiş olan ülkelere hammadde sağlayıp çeşitli sanayi ürünleri ve sermaye malları ithal eder durumdan kurtulmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gelişmekte olan ülkelere, teşebbüs yeteneği, teknoloji, yönetim bilgisi ve pazarlama gibi sermaye kaynaklarının bir kaynağı olarak kabul edilmektedir. Üçüncü Dünya ülkeleri, vergi bağışıklıkları ve sübvansiyonlar gibi özel teşviklerle de dış yatırımlar için misafirperver bir iklim sağlamaya çabalamaktadırlar (Frank, 1980, s.19).

1980'lerin başından bu yana dünya ekonomisinin bütünündeki en önemli sorun; küreselleşme ile gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomiyle daha fazla bütünleşmek istemeleri olmuştur. Kalkınma ve büyümeyi gerçekleştirebilmek için; sermayenin kıt

olduğu gelişme yolundaki ülkelere yabancı sermayeyi getirebilmek gerekmektedir. Daha fazla yabancı sermaye akışı, sadece sermaye birikimi için gerekli katkıları yaparak değil, aynı zamanda teknoloji ve kurumsal beceri transferi aracılığıyla büyümeyi hızlandıracaktır (Akyüz, 2001, s.18).

Sanayi devrimini gerçekleştiren İngiltere'nin sömürgelerindeki yatırımları ile başlayan, A.B.D.'nin Birinci Dünya savaşı sonrasında devreye girmesiyle artış gösteren doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ülke ayrımı yapmaksızın bugün dünyanın her tarafında yatırımlarını gerçekleştirebilmektedir. Doğal olarak her ülke doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından aynı oranla pay alamamaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının diğer ülkelerde yatırım yaparken göz önünde bulundurdıkları çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler milliyeti olmayan ve artık uluslar arası bir nitelik kazanmış olan yabancı sermaye yatırımlarının yönünü belirlemektedir.

1.1.3. Dünyada Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkelere Göre Dağılımı

Doğrudan yabancı yatırımlar; 1970'li ve 1980'li yıllarda daha çok sermaye ihraç eden gelişmiş ülkeler arasında gerçekleştirilmiştir. 1990'lı yıllarla birlikte yabancı sermaye yatırımları, büyük miktarda gelişmekte olan ülkelere de yönelmeye başlamıştır. Bunun temel nedenlerinin başında; 1980'lerin sonunda yaşanan borç krizi gelmektedir. Devletler arasında yada uluslararası finans kurumlarıyla devletler arasında varolan borç-alacak ilişkilerinin bir tıkanma noktasına gelmesi ve borç alan ülkelerin birçoğunun aldıkları borçların anaparalarını değil, faizlerini dahi ödeyemez duruma düşmeleri sonucu, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımlar teşvik edilmeye başlanmıştır. Böylelikle ülkeler borç yükü altına girmeden yatırım yapma olanağı bulmuşlardır. Bunun sonucu olarak, 1990'ların başında gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımları dünya toplamı içinde yüzde 20 iken, 1990'ların ortalarında yüzde 40'lar seviyesine yükselmiştir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önündeki engeller ile ulaşım ve iletişim maliyetleri azaldıkça, firmaların neyi, nerede ve nasıl üretecekleri konusundaki tercihleri de genişlemektedir. Böylece, bir yandan firmalar hızla çoğalırken, diğer yandan da bu piyasalardaki rekabet serbestleşmektedir. En önemlisi de bu firmaların ülke dışındaki yatırımları arttıkça, uluslararası üretimde hızla artmaktadır. Bu

yatırımlar; yalnızca ulusal piyasaların genişlemesine katkıda bulunmayıp aynı zamanda daha büyük ve geniş ölçekteki bölgesel ve global piyasaları da ortaya çıkarmaktadır (Çetintaş, 2002, s.3).

Tablo 1.1: Gelişen ve Gelişmekte Olan Bazı Ülkelerdeki Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon USD)

Ülkeler	1991-1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
İngiltere	30.461	19.969	24.435	33.227	70.590	82.941	130.428
İsveç	1.982	14.453	5.070	10.968	19.564	60.801	21.499
Fransa	9.041	23.675	21.961	23.173	30.984	47.069	44.152
Hollanda	10.514	12.322	16.107	11.169	37.948	42.579	55.011
Almanya	2.962	12.025	6.572	12.245	24.277	55.940	176.055
ABD	48.422	58.772	84.455	103.398	174.434	294.976	281.115
Türkiye	751	805	940	783	982	3.266	1.037
Arjantin	4.309	9.160	7.291	23.988	11.657	3.206	1.003
Brezilya	3.633	18.993	28.856	28.578	32.779	22.457	16.566
Meksika	7.351	14.160	12.170	12.856	15.484	25.334	13.627
Çin	25.476	44.237	43.751	40.319	40.772	46.846	52.700
Hindistan	1.085	3.619	2.633	2.168	2.319	3.403	3.449
Malezya	5.436	6.323	2.714	3.895	3.788	554	3.203
Tayland	1.964	3.882	7.491	6.091	3.350	3.813	1.068
Bulgaristan	74	505	537	819	1.002	813	479
Çek Cum.	1.177	1.286	3.700	6.310	4.984	5.639	9.319
Polonya	2.119	4.908	6.365	7.270	9.341	5.713	4.119
Romanya	206	1.215	2.031	1.041	1.025	1.157	1.106
Kazakistan	826	1.321	1.152	1.472	1.283	2.823	2.561
Rusya	1.449	4.865	2.761	3.309	2.714	2.469	2.421

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report-2004, s.367.

Tablo 1.1. de görüldüğü gibi doğrudan yabancı sermaye yatırımı çeken ülkelerin dünyanın gelişmiş ülkeleri olan İngiltere, A.B.D., Almanya, Japonya, Fransa ve Hollanda gibi ülkeler olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler içinde Çin Halk Cumhuriyeti, ucuz, yoğun ve nitelikli iş gücü ile doğrudan yabancı yatırımları cezbeden ve yararlanan en önemli ülkelerden biri olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti; 1997 yılında 44,2, 1998 yılında 43,8, 2000 yılında 40,8 ve 2003 yılında 53,5 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırım girişi ile yalnızca bölgesinde değil, aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler içinde de birinci sırayı almaktadır.

Uluslararası yatırımcıların yer seçiminde nispi maliyetler önemli bir rol oynamaya devam etmekte, ancak bazı faktörlerin önemi de azalmaktadır. Örneğin, nispi olarak ucuz işçilik maliyetleri önemini giderek kaybetmektedir. Toplam maliyetler içinde işçilik maliyetinin yüzde 10-15 gibi düşük seviyesi yer seçiminde önemli rol üstlenmektedir. Buna karşılık üst düzey yöneticilerin gelişmiş ülkelerdeki maliyetlerinin

hızlı artışı, uluslararası yatırımcıların iyi eğitilmiş insan gücüne sahip gelişmekte olan ülkeleri tercih etmesine neden olmaktadır. Uluslararası şirketler, dünya çapındaki rekabetin hızla arttığı ve ürün geliştirilmesinde hizmet kalitesinin ön plana çıktığı bir ortamda, eğitilmiş ve yüksek becerili iş gücüne sahip ülkeleri tercihe yönelmişlerdir.

Gelişmekte olan ülkelere sermaye akışının hızlanmasında, üretimi pazara yaklaştırma ve üretim girdilerinin daha ucuz olduğu bölgelerde üretim yapma amaçlı yatırımların da etkisi olmuştur. Yabancı yatırımcıyı motive eden diğer faktörler ise, taşımacılık, enerji, iletişim ve sanayileşme ve altyapı kalitesidir.

Dünyada doğrudan yabancı sermaye yatırımları oldukça hızlı artmaktadır. 2000 yılında doğrudan yabancı sermaye yatırımları % 18'lik kaydederek 1.4 trilyon dolara ulaşmıştır. UNCTAD 'ın 2001 Dünya Yatırım Raporuna göre uluslararası üretim yapan 60.000'den fazla çokuluslu şirket (trans-national corporations) vardır. Yine bu ana şirketlere bağlı olarak faaliyet gösteren 800.000'in üzerinde iştirak kuruluşu bulunmaktadır.

UNCTAD'ın 2001 yılı Dünya Yatırım Raporuna göre 1.3 trilyon dolarlık doğrudan yabancı yatırımın 240 milyar doları gelişmekte olan ülkelere giderken 1 trilyonun üzerindeki miktarı da gelişmiş ülkelere gitmektedir. Örneğin AB, ABD ve Japonya üçlü grubu toplam yatırımların % 82'si kadar diğer ülkelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımı yaparken, % 71'i kadar da sermaye çekmektedir. Buna göre yabancı sermaye hareketliliği aslında gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşmektedir. Dünya üzerinde yer değiştiren yabancı sermayenin % 90'ı 30 sanayileşmiş ülke tarafından kullanılırken % 99'u yine 30 sanayileşmiş ülke tarafından sağlanmaktadır. Ayrıca finansal sektör dışındaki dünyanın en büyük 100 çokuluslu şirketinin yaklaşık % 90'ı AB, ABD ve Japonya üçlüsüne aittir. Bu şirketlerin yarısından fazlası da elektrik-elektronik cihazlar, motorlu taşıtlar ve petrol arama-dağıtım sektöründe faaliyet göstermektedirler. Bu 100 şirket 60.000 çokuluslu şirketin varlıklarının % 12 'sine, satışlarının % 16 'sına, istihdamının da % 15'ine sahip bulunmaktadırlar. Sonuç olarak; uluslararası doğrudan yabancı yatırımlarda endüstrileşmiş ve sanayileşmiş ülkelerin payları ve etkileri oldukça yüksek oranlarda olurken gelişmekte olan ülkelerin payı ise düşük bir oranda kalmaktadır (UNCTAD, 2001, s.37).

1.1.4. Dünyada Yabancı Sermaye Akımları

Dünya sermaye piyasaları, giderek artmakta olan sermayenin dolaşım serbestisi, işlemlerde kurumsal yatırımcıların artan önemi ve dünyanın önemli bir kesiminde sağlanan politik istikrar nedeniyle daha iyi kâr fırsatları doğması gibi nedenlerle, 1914 öncesi altın standardı döneminden bu yana görülmedik bir sürat ve boyutta bütünleşmektedir. 1980'lerde borç bunalımı nedeniyle gelişme yolundaki ülkelere çok az meblağda net sermaye akışı gerçekleşmişken, bu olgu 1990'larda önemli ölçüde değişmiştir. Latin Amerika ülkeleri ile düşük ücretli Asya ülkelerine doğru büyük miktarda bir sermaye akışı gerçekleşmiştir.

1980'lerden itibaren hız kazanan küreselleşme olgusuna bağlı olarak yabancı sermaye akımlarını dört ayrı alana ayırmak mümkündür:

- Finans piyasaları,
- Yabancı sermaye,
- Dış ticaret,
- Emek piyasalarıdır.

Hızlı elektronik iletişim ve finans piyasalarındaki kontrollerin ortadan kalkması bu süreci hızlandırmakta ve derinleştirmektedir. Sermaye, gerçek getiri hangi ülkede daha fazla ise o ülkeye yönelmiştir.

Özel hisse senedi ve tahvil yatırımı şeklindeki portfolyo akımları, bu yatırımların en dinamik unsurunu oluşturmaktadır. OECD ülkelerinden gelişme yolundaki ülkelere 1990 'ların başında yönelen net sermaye akımlarının yüzde 30'u bu tür fonlardan oluşmaktadır.

Günümüz dünyasında tüm ülkeler, geçmişteki sömüren-sömürülen kutuplaşmasını bir kenara itip, yeni yabancı yatırım akımlarını kendisine çekme arayışındadırlar (Öğütçü, 1998, s.44).

1.1.5. Yabancı Sermaye Karşılığı

Yabancı yatırımların ortaya çıkışı bir çok özellik taşımaktadır. Birincisi, yabancı yatırımlar gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru olmuştur. Bu tek yönlü hareket genelde sermayenin gittiği ülkelerin sömürülmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Gelişmiş

sanayi ülkelerinden az gelişmiş veya hiç gelişmemiş ülkelere doğru bu tek yönlü sermaye hareketinin amacı; bu ülkelerin kaynaklarını kullanmak olmuştur. Az gelişmiş ülkelerin petrol, doğalgaz gibi yer altı ve yerüstü doğal kaynakları gelişmiş ülkelere kullanılmaktadır.

Yabancı yatırımların tarihsel olarak böyle bir geçmişe sahip olması, birçok ülkede yabancı sermayeye karşı isteksizlik duyulmasına neden olmaktadır. Özellikle Latin Amerika gibi yeni sömürgecilikten kurtulmuş ülkelerde bu düşünce egemen olmaktadır. Türkiye’de de zaman zaman yabancı sermayeye karşı bu şekilde olumsuz tavırlar sergilenmektedir. Bu olumsuz tavırlar bazen ideolojik bakış açısından da kaynaklanabilmektedir (www.geocities.com., 18.05.2005, s.1).

1.1.6. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Piyasaya Giriş Şekilleri

Yabancı sermayenin piyasaya giriş aşağıdaki şekillerde olabilmektedir (Gilmore A., O’Donnell A., Carson D., Cummins D., 2003, s. 195):

- İhracat,
- Lisans anlaşmaları,
- Ortak Girişim ortaklığı,
- Montaj sanayi,
- Yap-işlet devret modeli,
- Özelleştirme uygulamalarıdır.

1.1.6.1. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Doğrudan yabancı yatırımlar, yatırımcıların kendileri adına yaptıkları tüm yatırımları kapsamaktadır. Bunlar, uygun bir yerde yeni bir tesis kurma yada ortak olma şeklinde olabilmektedir. Doğrudan yabancı yatırım yapan şirketler, hangi yatırımları yapacakları konusunda kendi kararlarını kendileri belirlemektedirler (Geringer and Hebert , 1991, s. 249).

Doğrudan yabancı yatırımların yer değiştirmesi son 20 yıldır büyük bir gelişme göstermektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar içinde uluslararası firmaların varlıkları önemli bir rol üstlenmektedir. Bazı belirli firma varlıklarına yabancı yatırımcılar tarafından sahip olunması daha düşük bir maliyetle diğer piyasalarda farklı davranışlar gösterebilecektir (Hymer, 1976, s.22).

Bu davranışlar; çokuluslu girişimler, işçi maliyeti ve uluslararası bakışı için başlama noktasıdır (Cristina and Esteban, 2002, s.153). Bu davranışlarla ülke içinde yabancı yatırımlar sayesinde genişleme (büyümesinin) sağlanmıştır. Yabancı firmalar kendi yan kuruluşlarını yatırım yapılan ülke piyasalarında kullanan yeni bir girişim firması şeklinde kurmuşlardır. Doğrudan yabancı yatırımların transferi bu yeni ek firmaların kapasitelerini arttırmakta, daha sonra yatırım yapılan ülke piyasalarının yöresel kaynaklarla ilişkilerini güçlendirmektedir (Hennart and Park, 1993, s.1055).

1.1.6.1.1. Şube Açma veya Yeni Bir Tesis Kurma

Doğrudan yabancı yatırım türleri içinde en önemli yeri şube açma şeklinde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar almaktadır. Burada yatırım yapan ana şirket kısmen veya tamamen şubenin mülkiyetini elinde bulundurmanın yanı sıra yönetim üstünlüğünü de elinde bulundurmaktadır.

Ana merkeze bağlı dış üretim birimlerindeki mülkiyetin dağılımına bağlı olarak, karar ve kontrol mekanizmasına getireceği sınırlamalar yüzünden, ana şirket genellikle şubelerin % 100 sahipliğini tercih etmektedir. Bu tür yatırımların tercih edilmesinde yerel ortaklara güvenin yetersizliği, yerel yöneticilerde yönetim yeteneğinin bulunmaması, yerel şirketlerin daha çok aile şirketleri olmaları ve yerli ortaklarla çatışma olasılığı gibi faktörler büyük rol oynamaktadır (Şatıroğlu, 1984, s.183).

Gerek şube açma gerekse yeni bir tesis kurma şeklindeki yatırımlarda doğrudan yabancı sermayeyi kabul etmenin veya gelişini beklemenin yanı sıra yabancı sermaye düşmanlığı da olabilmektedir. Bu tür yatırımlarda mülkiyetin büyük kısmı yabancı firmaya ait olduğundan, firmaların gittikleri ülkede bağımlılık ilişkilerini geliştirdiği, ülkeyi siyasal ve ekonomik açıdan kendi ülkesinin uzantısı haline getirerek ekonomik ve siyasal bağımsızlığı tehlikeye sokacağı endişesi yaşanmaktadır.

1.1.6.1.2. Şirket Birleşmeleri veya Satın Alma

Şirket birleşmeleri veya satın almalarında firmalar, yabancı bir ülkede yeni bir tesis veya şube açma yerine mevcut bir firma ile birleşme yoluna gidebilmekte veya firmanın tamamını satın alabilmektedirler. Şirket birleşmelerinde iki şirketin yeni bir

şirket haline dönüşmesi olayı söz konusudur. Bu tür oluşumlarda taraflar birbirlerinden bağımsız hareket edememektedirler. Çalışmaları da istikrarlı ve basit bir düzeydedir. Birleşen şirketlerin ayrılması da uzun bir süreç almaktadır (Zwart, 1987, s.72).

1990'lı yıllarda hız kazanan şirket birleşmeleri ve satın alımları, rekabetin globalleşmesi ile birlikte, özellikle çokuluslu şirketlerin tercih ettiği bir hayatta kalabilme stratejisine dönüşmüştür. Günümüzde en çok ABD'de görülmekte olan şirket birleşmeleri ve satın alımları ülkemizde de, özellikle finans sektörü içinde, hızla gelişme göstermektedir.

Şirket birleşmeleri, iki şirketin hukuksal ve ekonomik olarak tek bir işletme çatısı altında bir araya gelmesidir. Şirket birleşmeleri, devralma (bir şirketin diğer bir şirketi devralması durumu) ya da yeni bir şirketin kurulması (iki şirketin varlığı sona ererken yeni bir şirket kurulması durumu) ile gerçekleşmektedir. Dört farklı birleşme şekli vardır:

Yatay birleşme; benzer mal ve hizmet üreten şirketlerin birleşmesi yada rakiplerin birleşmesi olarak tanımlanmaktadır. Özellikle bankacılık sektöründe Almanya ve İtalya'da yatay banka birleşmeleri yoğun olarak görülmektedir. Boeing-McDonnell Douglas; Staples-Office Depot; Chase Manhattan- Chemical Bank; Southern Pasific RR-Sante Fe RR ile Türkiye'de Osmanlı Bankası ve Garanti Bankası birleşmesi bunlara örnektir (www.changemanagementgroup.com., 2004, s.2).

Dikey birleşme; birleşen şirketlerden birinin, diğerinin mal ve hizmetlerinin üreticisi olması durumunda ortaya çıkan birleşme durumudur. Birleşen şirketler arasında fiili ya da potansiyel satıcı-alıcı ilişkisi bulunmaktadır. Örnek olarak; Time Warner-TBS; Disney-ABC Capitol Cities. Türkiye'de Kordsa Kord Bezi Sanayi ve Ticaret ile Dusa Endüstriyel İplik Sanayi ve Ticaret'in Kordsa çatısı altında birleştirilmesi gösterilebilir.

Karma birleşme; benzer ürün satan, ortak bir piyasayı paylaşan, dağıtım kanalları ve üretim aşamaları ortak olan şirketlerin, ya da hiçbir ortak bağları bulunmayan şirketlerin birleşmesidir. Farklı işletme alanlarından olan iki şirketin birleşmesi de bu kategoriye girmektedir. Örnek olarak; Phillip Morris-Kraft; Pepsico-

Pizza Hut ile Türkiye’de Koç Grubu’ndaki Arçelik, Türk Elektrik Endüstrisi, Atılım ve Gelişim şirketlerinin birleştirilmesi gösterilebilir.

Coğrafi Birleşme; Ülke sınırları dışında yatay-dikey ya da karma şekillerde birleşerek uluslararası boyutta faaliyet göstermeyi amaçlayan birleşmelerdir. Örnek olarak; AOL-Time Warner verilebilir. Türkiye’deki ilk şirket birleşmesi, Avusturya-Osmanlı Bankası(Avusturya sermayeli) ile Bank-i Osman-i Şahane’nin (Fransız-İngiliz sermayeli) 1874’te birleşmesi gösterilebilir.

Şirket birleşmelerindeki esas neden, işletmelerin farklı yapılarının bir araya gelmesi ile ortaya çıkacak sinerjiden yararlanma istekleridir. Sinerji etkisi ile şirketler, tek başlarına sahip oldukları değerlerin üzerinde bir değer elde etmek istemektedirler. Ayrıca; finansal sıkıntılar, risk azaltma, vergide avantaj elde etme, patent açısından güç kazanma ve üretimi arttırabilme gibi farklı istekler de şirket birleşmelerinde etkili olmaktadır.

Hızla değişen iş dünyasında dışa açık ve rekabetçi şirketler ulusal ve uluslar arası pazarlarda kalıcı olabilmek için yeni stratejiler izlemektedir. Şirket birleşmeleri sonucunda firmalar daha önce girilmemiş yeni pazarlara girerken, mevcut ürün ve hizmetlerine yenilerini eklemektedirler. Birleşme sonrası elde edilen büyük ölçekli yapı maliyetleri azaltırken pazar payını ve gücünü arttırmaktadır. Yabancı şirketlerin yaptığı yatırımlardaki amaç, yerel şirketin üretim araçlarını, dağıtım kanallarını ve yönetimini kullanmak suretiyle hazırda var olan pazardan yararlanabilmektir. Yeni bir pazara girmenin en hızlı yolu var olan bir şirketin satın alınması ile gerçekleşmektedir. Şirketlerin faaliyet alanı dışında üretim ve faaliyetlere yönelmeleri risk dağıtımı açısından oldukça önemlidir. Birleşme, şirketler için bir tür “çeşitlendirme” getirirken, daha önceden tek bir pazar içinde alınan potansiyel risklerin azaltılmasını sağlamaktadır. Şirket birleşmelerinde pazar payını yükseltmenin yanısıra vergide kolaylık yakalama isteği de önemlidir (www.clt.astate.edu.tr., 21.02.2005).

Şirket birleşmeleri ve satın almaları, özellikle operasyonel ve kültürel yönden, insan kaynaklarına önemli sorumluluklar vermeyi zorunlu kılmaktadır. Çoğu zaman önceden belirlenen birleşme planı bire bir uygulansa da birleşme sürecinin “insani” boyutuyla ilgili sorunlar, birleşme sonrasında da devam etmektedir. Bu nedenle,

çalışanların yeni şirket kültürü ile tam olarak bütünleşebilmesi ve onlardan beklenen verimliliğin alınabilmesi için insan kaynaklarının izlediği veya izleyeceği politikalar birleşmelerin başarı derecesi üzerinde oldukça etkili olmaktadır (www.findarticles.com., 20.05.2005).

Şirket satın alınmasında şirketin üretim gücünün yanı sıra mevcut çalışanları ve ürünün pazar payı elde edilmiş olacaktır. Birleşme veya satın alma türündeki yatırımlarda kazancın en az yeni yatırımlar kadar yüksek olması ana hedeftir.

Bu tür birleşmelerde içsel büyümeye göre ölçek ekonomilerini daha hızlı, daha ucuz ve daha az riskle oluşturabilmek temel amaçtır. Özellikle, küçük işletmelerin birleşme yoluna gitmeleri, başarılı dış faaliyetler için en güvenilir yol olarak gözükmekle birlikte birleşecek şirketin de iyi seçilmesi gerekmektedir (Özalp, 1986, s.154).

Şirket birleşmeleri şeklinde gerçekleşen doğrudan yatırım miktarı 1995’de toplam küresel yatırımların % 55,5’ini oluştururken, 1998’de bu oran % 90,4’e ulaşmıştır (JETRO, 2000, s.15).

Şirket birleşmelerinin büyük bölümü gelişmiş olan ülkelerde faaliyet gösteren şirketler arasında ve özellikle de sermaye piyasası yapıları birbirine benzeyen ülkeler arasında gerçekleşmektedir.

Şirket birleşmeleri her zaman ülke içerisinde yatırımlarda ve üretimde artışa yol açmamaktadır. Bu durum doğrudan yabancı yatırım çeken ülke açısından olumsuz gibi gözükse de, yerel ortağın rekabet gücü ve yeni teknolojiler sağlama gibi olumlu etkiler de yapacaktır. Bu etkileri yanında şirket evlilikleri şu özellikleri taşımaktadır:

- Şirket birleşmeleri şeklinde pazara girmek zaman tasarrufu sağlayacaktır.
- Yerli ve yabancı yatırımcılar kolay elde edilemeyen ve daha maliyetli kaynaklara sahip olacaktır. Bunlar işletmecilik bilgisi, teknoloji ve işgücü kaynakları şeklinde olabilecektir.
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımcısının diğer iç ve dış faaliyetleri üzerinde etkiler yaratacaktır. Yeni şirket, doğrudan yabancı sermaye yatırımcısının

hedef aldığı ülkedeki diğer çalışmalarıyla, üretim ve pazarlamada birleşmeye doğru bir ekonomik kriter oluşturmasını sağlayacaktır.

- Dış yatırımlar konusunda tecrübesizlik olduğunda yatırımcının başlangıç maliyetleri yüksek olabilecektir. Bu yüzden doğrudan yabancı yatırım yapılan ülkedeki bir işletmenin satın alınması yeni işletme kurmaktan daha ucuz olacaktır.
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımcısı yatırıma girdiği bir pazarda rakiplerini eleyebilecek veya rakiplerinden önce davranma olanağına kavuşacaktır.

Birleşme veya satın alma şeklinde gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımların bu avantajlarına karşılık dezavantajları da bulunmaktadır (Root ve Ahmet, 1993, s. 24).

Her zaman istediğimiz niteliklerde yatırımcılar bulunamamaktadır. Bazı ülkelerde iyi yatırımcı da yeterli olmamaktadır. Yabancı şirket iyi bir görünüm sağlasa bile onunla ilgili güvenilir bilgilere ulaşmak zor olmaktadır. Zayıf bir bilgi sistemi, farklı standartlarda muhasebe, farklı kayıtlar ve şirket sahibinin problemini gizlemesi yatırımcının objektif bir değerlendirme yapmasını engellemektedir.

Şirket birleşmesi türündeki yatırımlarda dezavantajları en aza indirebilmek için dış pazara giriş kararı planlı bir giriş sistemi çerçevesinde verilmelidir. Faaliyet gösterilen ortamlar çeşitli olduğundan, uzun dönemli planlama özellikle bu faaliyetler açısından büyük önem taşımaktadır. Planlı giriş sistemi çerçevesinde yöneticilerin yer ve alan açısından yanlış bir şirketi satın alma olasılıkları daha düşüktür. Üstelik, sadece pazara girmek için bir şirketin satın alınması olasılığı da olmamaktadır (Koparal, 1986, s.426).

1.1.6.2. Stratejik Birleşmeler

Stratejik birleşmeler son yıllarda büyük bir gelişme göstermiştir. Sınır ötesi stratejik birleşmenin en kolay yolu, iki firmanın hisse senetlerinin belirli bir bölümünü birbirleriyle değiştirmeleridir. Firmaların amacı, hisse senetlerinin dost ve güvenilir ellere geçmesini sağlamaktır. Ama yalnız bu kadarı ile yetinilirse bu bir dolaysız dış yatırım değil, portfolyo yatırımı niteliği taşıyacaktır.

Geniş kapsamlı bir stratejik birleşme şeklinde ise taraflar, hem hisse senetlerini el değiştirir, hem de, mal ve hizmet üretimi amacıyla ortak bir girişim kurmaktadır. Bu tür birleşmelerin örnekleri otomobil, elektronik, telekomünikasyon ve uçak sanayii alanlarında sıkça görülmektedir. Stratejik birleşmeler; özellikle araştırma ve geliştirme masraflarının yüksek olduğu ve piyasaya girişte zamanlamanın önem taşıdığı ileri teknoloji ürünleri için daha uygun bir yaklaşımdır.

Ortak girişim ve pazarlama anlaşmalarını öngören stratejik birleşmeler bir çeşit dolaysız dış yatırım olarak görülebilir. Bu tür stratejik birleşmeler, ortak girişimlerin avantaj ve sakıncalarını taşımaktadırlar. Ortak girişimler ile stratejik birleşmeler arasındaki önemli fark, stratejik birleşmelerde ana şirketler arasında genellikle hisse senedi değişiminin yapılmasıdır.

Uluslararası stratejik işbirliği politikalarının önemi, günümüzde meydana gelen bazı gelişmelere bağlı olarak artma göstermektedir. Pazarların uluslararasılaşması, teknolojinin karmaşık hale gelmesi ve teknolojik değişim hızının yüksek olması bu gelişmelerin başında yer almaktadır. Toplumların her biri diğeri hakkında daha çok bilgi sahibi olmakta, tüketim modelleri birbirine benzer hale gelmektedir. Dolayısıyla benzer ürünleri üreterek dış pazarlara sunmaktadırlar. Aşağıdaki nedenlerden dolayı stratejik işbirliği anlaşmaları günümüzde daha da yaygınlaşmaktadır (Marangoz; 1997, s233).

- Ekonomik mevzuatın esnekleşmesi,
- Hızlı teknolojik değişim oranlarının ve dolayısıyla daha kısa ömürlü ürünlerin giderek artması,
- Riskli yeni projeleri üstlenme ve yeni süreçleri geliştirmeye yönelik daha geniş kapsamlı sermaye ihtiyaçları,
- İlgili hükümetler tarafından desteklenen yeni firmalar yoluyla yapılan girişler,
- ABD, Avrupa ve Japonya'daki endüstriyel ve ekonomik doymuşluk,
- Gelişmiş ve artan iletişim imkanları,
- Rekabetin daha önce coğrafi sınırlarla kısıtlandığı iş kollarında küreselleşme.

Genel olarak uluslararası işbirliğinin taraflara sağladığı avantajlar ise şunlardır: Üretimde stratejik birleşmeler, ortak ar-ge anlaşmaları, yeniden yapılanma çalışmaları, dağıtım ve pazarlamada stratejik işbirlikleri (dağıtım ve depolamada, pazarlama ve

satışta ayrı ayrı işbirlikleri kurulabilir), risk paylaşımı, pazara giriş kolaylığı, rekabet üstünlüğü sağlama, karşılıklı kaynakların paylaşımı.

Dünya pazarlarındaki uluslararası stratejik birleşmelerde en büyük payı % 24 ile motorlu taşıtlar endüstrisi almaktadır. Bu sanayi dalında rekabetin oldukça yoğun olması, firmaları uluslararası stratejik birleşmelere yöneltmektedir.

Son yıllarda dünyada otomotiv ana sanayii firmalarının sayısı şirket birleşmelerinden dolayı azalmakta ve firmalar büyümektedir. 1980'lerde Dünya'da 85 bağımsız otomotiv üreticisi üretim yapmakta iken, bu sayı 2000 'de 18 'e düşmüştür. 2010 yılında ise bu sayının 10-15'e ineceği tahmin edilmektedir. Halihazırda 1.5 milyon adet/yıl rakamının altında üretim yapan otomobil üreticilerinin uzun süre bağımsız kalamayacakları tahmin edilmektedir (www.igeme.org.tr. , 21.05.2005).

Günümüzde Avrupa Birliği piyasasında çok sayıda stratejik birleşme yaşanmaktadır. Bu tip birleşmeler, birliğin kendi sınırları içerisindeki piyasadan pay alma amacına yöneliktir. Bu stratejik birleşmeler topluluk piyasasına ihracat, lisans, montaj ve hizmet alanlarında küçük dolaysız yatırım yollarıyla hizmet sunan firmaların ilgisini çekmektedir. Bu açıdan Avusturya, İsveç, Norveç, Finlandiya ve İsviçre'de yerleşik firmalar topluluk iç piyasasına girebilmek için kendilerini bir baskı altında hissetmektedirler (Seyidoğlu, 1997, s.394)

1.1.6.3. Montaj Sanayii

1960'lı yıllarda az gelişmiş ülkelerde, ithalat sınırlamalarından yararlanmak isteyen yabancı şirketlerin yerli şirketlerle işbirliğine girerek, montaj sanayisi olarak adlandırılacak girdisi dışa bağımlı işletmeler kurmaya başladıkları görülmüştür. Gelişmekte olan ülkelerin, hem sanayileşmenin ilk aşamasında bulunmalarından dolayı, hem de montaj sanayiinin niteliği gereği üretimleri büyük miktarda dış girdiye bağımlı olmaktadır. Bu durum sonraları birbiriyle bağlantılı iki sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. İhracatı artırmak için yapılan devalüasyonlar ithalatı daha pahalı hale getirirken, tarım ve sanayi ürünleri arasındaki fiyat esneklik farkları aynı birim ithalat için gittikçe daha fazla ihracata gereksinim göstermiştir. Bununla birlikte az gelişmiş ülkeler dış girdiye kaynak ayıramaz hale gelmişlerdir. Bu aynı zamanda ikinci olumsuz durumun yaşanmasına da neden olmuştur. Dış girdi bulamayan yerli sanayi kuruluşları

durma noktasına gelmekte veya kapanmaktadır. Sonuçta az gelişmiş ülkeler yeterince dış kaynak sağlayamadıklarından daha da borçlanmak zorunda kalmışlardır (www.google.com.tr., 10.11.2004).

1.1.6.4. Yap-İşlet- Devret Modelleri

Yap işlet devret modeli (YİD), altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde kullanılan önemli bir proje finansmanı modelidir. Model daha çok kamu kaynaklarının yetersiz olduğu az gelişmiş ve/veya gelişmekte olan ülkelerde, kamu ve özel sektör işbirliğini hedeflemekte ve projelerin gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınması yapılacak olan yatırıma, yatırım ise bu amaca tahsis edebilecek kaynaklara bağlıdır. Gelişmekte olan ülkeler, başta yatırım sermayesi olmak üzere kaynak sıkıntısı çekmekte, bundan dolayı da eldeki kaynakların planlı, programlı, dengeli ve akılcı bir şekilde yatırımlara yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle kamu kaynaklarının yetersiz olduğu ülkelerde ve ülkemizde YİD modeli uygun bir çözüm olarak görülmektedir.

Modelin en önemli özelliği yapılması arzu edilen yatırımların bütçe dışı kaynaklarla yapılabilmesidir. YİD modeli, projenin yapısına bağlı olarak bir çok tarafın bir araya gelmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla taraflar arasındaki ilişkiler ve iş bölümü gibi konular, projenin başarılı bir şekilde yürütülmesi açısından son derece önemlidir (Sevil, 1998, 1). Bu model yardımıyla tüneller, limanlar, elektrik santralleri, barajlar, atıksu arıtma tesisleri, doğalgaz, petrol boru hatları, hava alanları, otoyollar gibi büyük çaplı yatırım projelerinin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

YİD modeli yoluyla gerçekleştirilecek yatırım projelerinde, özel sektör ve yabancı sermayenin katılımını sağlayan bir çok faktör söz konusudur. Yap işlet devret modelinde:

- Nüfus artışı ve ekonomik büyümenin sürekli olarak ilave altyapı yatırımı ihtiyacı doğurması ve bu yatırım projelerinin kamu kaynakları yoluyla gerçekleştirilmelerinin zor ya da imkansız olması,

- Enerji ve ulaştırma sektörlerinde faaliyet gösteren üretici ve aracı firmalar arasında yoğun bir rekabetin olması,
- Özel sektör disiplininin ve dinamizminin kamu sektörü yatırımlarında da oluşması,
- 1980’li yılların başında olduğu gibi uluslararası sözleşme firmalarının iş hacimlerinin daralmış olması

Bir YİD projesinde, ev sahibi ülke, projenin sahibi konumunda olan hükümet kuruluşu, borç veren kuruluşlar, sigorta kuruluşları, teknik, finansal ve hukuki danışmanlar, projeyi gerçekleştirecek olan şirket (Ortak Girişim Şirketi) ile sponsor firmalar bulunmaktadır.

1.1.6.5. Lisans Anlaşmaları

Lisans anlaşmaları daha çok, yabancı ülkelere açılmada ihracat ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında özel bir basamak olarak görülmektedir. Teknoloji ihracı olarak kabul edilen lisans anlaşmaları uzun vadede değerlendirildiğinde yatırımın bir hazırlık anlaşması olarak görülmektedir. Bu yüzden yabancı ülkelerde belli bir yer edinmek amacıyla yapılan lisans anlaşmaları teknik bilgi yatırımı olarak ta kabul edilmektedir.

En önemli teknoloji transfer sözleşmesi olan lisans anlaşması, “bir firmanın elinde bulundurduğu belirli hakları kullanımını belirli bir süre boyunca bir ücret karşılığında bir başka firmaya devretmek amacıyla yapılan hukuki sözleşmelerdir.” Kullanıcıya devredilen haklar patent, marka gibi sınai mülkiyet hakları ile kalite kontrol, yönetim deneyimi, teknik ve mühendislik hizmetleri gibi bilgiler olabilir. Lisans anlaşmalarının bir türü olarak “franchising” anlaşmalarıyla da belirli bir isim altında işletme hakları kullanılmaktadır. Lisans sözleşmeleriyle firmalar teknoloji transfer edebilmektedir. Lisans anlaşmaları doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında veya farklı firmalar arasında görülebilir.

Gelişmiş ülkelerde daha çok patent lisans anlaşması yapılırken, gelişmiş ülkelerin ÇUŞ’i ile gelişmekte olan ülkelerin firmaları arasında, patent lisans anlaşması ile birlikte genellikle know-how, teknik yardım, marka lisans anlaşması yapılmaktadır.

Bu tür anlaşmalar *karma* lisans anlaşması olarak tanımlanmaktadır. Karma lisans anlaşmalarının nedeni, gelişmekte olan ülkelerde lisans alan kuruluşun patenti gerektiği gibi işletebilecek temel bilgi ve teknolojik alt yapıdan yoksun olmasıdır. Ayrıca, lisans anlaşması ile birlikte makine dış alımı veya teknisyen kiralanması da söz konusu olabilir. Lisans anlaşmaları kalite, fiyat, miktar, ihracat ve patent transferi gibi konularda koşullar içerir. Anlaşmanın koşulları, lisans alan ülkenin teknolojik düzeyine göre değişmektedir (Karacasulu, 1999, s.4).

Lisans anlaşmalarının dezavantajları da bulunmaktadır. Bu dezavantajlar şunlardır:

Şirketler sahip oldukları üstünlüklerin tümünü, bu üstünlüklerin özelliklerinden dolayı, ülke dışındaki üretici firmalara kiralayamamakta veya satamamaktadır. Ekonomik ve teknolojik üstünlüklerin yanında dışarıya açılan şirketlerin en önde gelen özelliği ve üstünlükleri yönetim, organizasyon ve pazarlama alanlarındaki bilgileridir.

Şirketin uluslararası faaliyetlerinde uluslararası rekabetten ileri gelen bir gizlilik ve güven ilkesi bulunmaktadır. Şirketin sahip oldukları üstünlüklerin ve özellikle yeni teknik sınırların korunması da bunun bir parçasıdır. Teknolojik üstünlüklerin satın alınması yada kiralanması mümkündür. Fakat şirket bu üstünlüğü teknik bir sır olarak gizli tutup bundan bizzat yararlanmayı tercih edebilir veya lisans anlaşması yapacağı şirketlere bu sınırların korunması konusunda güvenmeyebilir.

Lisans anlaşması yapma imkanı olduğu halde ülke dışında bu tekniği üretime sokacak yeterli bilgi ve üretim faktörlerine sahip olan müşteriler bulunmayabilmektedir. Bu durumda da bu üstünlüğe sahip bir firmanın gerekli bilgi ve uzmanlarla birlikte yurt dışı üretimi bağlı kuruluşları aracılığıyla bizzat gerçekleştirmesi gerekmektedir.

1.1.6.6. Özelleştirme Yoluyla Sağlanan Yabancı Sermaye

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları yanında özelleştirme de 1980'li yılların başından itibaren önem kazanmıştır. Piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bulunan ülkelerin geniş kapsamlı özelleştirmeye yönelmesiyle birlikte 1990 yılından itibaren özelleştirmenin önemi daha da artmıştır. Devlet mülkiyetinde bulunan girişimlerin

özelleştirilmesi ile ekonomide kaynak dağılımının piyasa ekonomisi kurallarına uygun olarak gerçekleştirilmesi ve bu yolla ekonomik gelişmeye katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Bu değerler hükümetlerin bir yandan ekonomik yapılanmalarının yönünü değiştirirken diğer taraftan özelleştirme ile gözardı edilemeyecek gelirler elde ettiklerini ortaya koymaktadır (Karabalık, 1999, s.5).

Hükümetler yabancı yatırımcının yönetim deneyimini, know-how getirebilme yeteneğini ve ekonominin geneline etkinlik kazandırabilmesini gözönünde bulundurarak özelleştirilen alanlarda yabancı yatırımcıları özellikle tercih etmektedirler. Hükümetlerin özelleştirmeden beklentileri başlıca iki başlık altında toplanabilir:

Birincisi; özel sektör firmalarının devlet firmalarından daha iyi yönetildiği ve onlara nazaran uluslararası rekabet gücüne daha fazla sahip oldukları görüşüne dayanmaktadır.

İkincisi ise; özelleştirmenin mali sistemin gelişimini hızlandırması, sermaye piyasalarının gelişmesini sağlaması ve ülkenin mali yönden güçlenmesine katkıda bulunmasıdır. Hükümetler özelleştirme kapsamında yeniden yapılanma ve yapısal reform vasıtasıyla etkinliğin artırılması ve ekonomide rekabetin yerleştirilmesini amaçlayan politikalar uygulamaktadırlar. Yapısal reform ise sıklıkla iç piyasanın yeniden düzenlenmesi ve çok sayıda sektörün uluslararası rekabete açılmasını kapsamaktadır.

Yabancı sermaye, dış ticaret ve kalkınma arasındaki doğru orantılı ilişki serbest piyasa ekonomisine geçiş döneminde bulunan Orta Avrupa ülkelerinin bu tür yatırımlara yönelmelerinin en temel nedenini oluşturmaktadır. Bu ülkelerde yabancı sermaye yatırımlarında geçiş döneminde yaşanan önemli artışlar, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde yüksek büyüme oranlarına ulaşılabilmesi için yabancı sermayenin önemli bir araç olarak görüldüğünü göstermektedir.

Mülkiyetin özelleştirme yoluyla kamu ve özel sektör arasında olduğu kadar yabancı ve ulusal yatırımcılar arasında dağıtımı, hükümetlerin hedeflerine bağlı olarak değişmektedir. Özellikle yabancı yatırımlar sözkonusu olduğunda hükümetler, özelleştirilen firmanın hisselerinden önemli bir payı ve firmanın faaliyetleri ile ilgili kararlarda veto kullanma hakkını ellerinde tutmakta. Bazı durumlarda ise yabancı sermayeli firmaya oy hakkı ve yönetim konularında sınırlamalar getirmektedir.

1990 yılından itibaren serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bulunan Orta Avrupa ülkeleri, bu dönemde bir yandan sıkı maliye ve para politikaları uygularken diğer taraftan dış ticaretin liberalleştirilmesi, özelleştirme ve yabancı sermayenin teşviki gibi enstrümanları hızlı ekonomik gelişme ve kalkınmanın sağlanması için geniş kapsamlı bir şekilde uygulamaya koymuşlardır. Merkezi ekonomi politikaları ve onlara özgü politikalar, belirli ülkelere doğrudan yabancı yatırımların çekilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Merkezi ve Doğu Bloku ülkeleri, doğrudan yabancı sermayenin göç etmesinde etkili olan bir çok önemli etkinin olduğunu savunmaktadırlar (Lall, 1996, s.425). Özelleştirme ve yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkinin belirgin bir şekilde görüldüğü Polonya, Macaristan, Çek ve Slovak Cumhuriyetleri'nde, 1994 yılından itibaren, özelleştirme sürecinin hız kazanmasına paralel olarak, yabancı sermaye yatırımlarında önemli oranda artış kaydedilmiştir. Geçiş ekonomilerinde yatırımları arttırmanın bir yolu olarak görülen özelleştirme uygulamaları ticari şartların uygunluğuna bağlı olarak yükselme göstermektedir. Bu ekonomilerdeki özelleştirme programları durgunluk dönemlerinde iç yatırımların teşvikinde önemli bir faktör olmuştur (Hunya, 1992, s.501). Bu ülkelerin özelleştirme programlarında dikkati çeken en büyük nokta özel mülkiyet lehindeki kararlılıktır. Özelleştirme iki temel noktada ayırt edilebilmektedir. Birincisi, doğrudan satış yolu ile hazineye kaynak aktarımı olan standart metot, diğeri ise özel sektörün kurulması ve geliştirilmesine yardımcı olan geçiş metodudur (Lansbury, Pain and Smidkova, 1996, s.106). Buna örnek olarak piyasa ekonomisine geçiş yapan Çek hükümetinin doğrudan yabancı yatırımları konusundaki tutumu gösterilebilir. İlk olarak 1992 yılında yabancı yatırım teşvikleri konusunda parlamentoda oylama yapılmış ve bu konuda yasa çıkarılmıştır. 1992-1997 yılları arasında bir çok teşvikler sağlanmış, özellikle Çek motor endüstrisi konusunda bir çok kolaylaştırma yapılmıştır. Çek cumhuriyetinin en büyük ve ilk özelleştirmeleri Kablo Velke Mezirici ile Magneton Kromeriz 'dir (Pavlinek, 2002, s.361).

Orta-Doğu Avrupa ve Güney Amerika'ya yapılan doğrudan yatırımların çoğunluğu özelleştirme yoluyla gerçekleşmiştir. Örneğin, özelleştirme kaynaklı doğrudan yatırımlar 1995 yılına kadar Çek Cumhuriyetine yapılan yatırımların tümünü kapsamaktadır (UNCTAD, 1998, s. 25). 2000 yılında ise Bulgaristan'a yapılan yatırımların yaklaşık olarak % 50'sini sağlamıştır (IBRD, 2001, s.115).

Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine 1991-94 döneminde, özelleştirme kapsamında 8.5 milyar dolar yabancı sermaye yatırımı yapılmıştır. Bu tutar, bölgeye gelen toplam yabancı sermayenin % 48,5'ini oluşturmaktadır. Bu durum yabancı sermayenin önemli oranda özelleştirilen firmalara yatırım yapmayı tercih ettiğini ortaya koymaktadır. Söz konusu eğilim 1995-96 döneminde artarak sürmüştür, ancak 1996 yılına gelindiğinde yabancı sermaye ile özelleştirme arasındaki ilişkide bir değişme meydana gelmiştir (Financial Market Trends, 1997, s.22).

1988-1995 yılları arasında Türkiye’de gerçekleşen doğrudan yatırımların ise yaklaşık olarak % 15’inin özelleştirme kaynaklı olduğu görülmektedir (IFC, 1997, s. 5). Son olarak Türkiye de Telekom ’un özelleştirilmesi yaklaşık olarak 6.5 milyar dolar gelir sağlamıştır.

1.1.6.7. Ortak Girişimler

Ortak girişimler kelime anlamı olarak iki veya daha fazla birim arasındaki bir ticari uğraş olarak tanımlanmaktadır (Ellison, 1991, s. 2). Ortak girişimlerin sık kullanılan bir işbirliği biçimi olmasına rağmen tek ve üzerinde uzlaşmaya varılmış bir tanımı mevcut değildir. Ortak girişim “bulanık ve çok yönlü” ve “diğer işbirliği anlaşmalarından ayrılabilir kesinlikte bir tanıma sahip olmayan” bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Kattan 1993, 937).

Ortak girişim kavramı, stratejik ittifak kavramı kapsamında ele alınmaktadır. Ortak girişim yerel işletmeler arasında olabileceği gibi, iki veya çok sayıda uluslararası işletme ya da yerel ve çok uluslu işletmeler arasında da olabilmektedir. Burada uluslararası çok ortaklı girişim kavramı, çalışmanın amacına uygun olarak, hem yerel ortaklar arasında yapılan ortak girişimleri dışarıda bırakmakta hem de ev sahibi ülkede yabancı ülke menşeli şirketler arasında yapılan ve yerli ortak içermeyen (örneğin ABD’de Japon ve Alman şirketlerinin ortak yatırımı) şirketleri de içermemektedir (Sayılır, 2004, s.2).

Ortak girişimler yarı yarıya sahipliği içerdiğinden diğer ticari işbirliği şekillerinin özel bir türüdür (Burckley, 1989, s. 58). Ortak girişimler çoğu zaman şirket

evlilikleri ile karıştırılmaktadır. Ortak girişimlerde yatırım faaliyetinin devamı konusunda her iki tarafın da istekli olması gerekmektedir.

Ortak girişimler; üretim, satınalma, dağıtım, araştırma-geliştirme amaçlı kurulabilecek olan ve rakipler arasındaki işbirliklerinin bir veya birden çoğuna olanak tanıyabilen bir yapıya sahiptir. Örneğin üretime yönelik bir ortaklığın kurulmasında taraflar, yalnızca karşılıklı olarak bilginin, fikri mülkiyet haklarının veya personelin değişimini yapabilecekleri gibi ayrı bir teşebbüs halinde ortak bir girişim kurarak da amaçlarına erişebileceklerdir (Claydon 1986, 157). Bu noktada dikkate alınması gereken husus, taraflar arasında kurulan anlaşmanın amacı ve etkilerinin sonucudur. Ortak girişimlerin, “daha gevşek yapılı” işbirliği anlaşmalarından en büyük farkı, yoğunlaşma doğurucu bir işlem olarak değerlendirilip, rekabet hukuku uygulamalarında yoğunlaşmaların denetimine yönelik kurallara da tabi tutulabilmeleridir (Whish 2001, s. 497).

İşletmeler arası stratejik işbirliği, iki veya daha fazla işletmenin fiziksel ve insani kaynaklarını ortak amaçlar için bir araya getirmeleridir (Walters, Peters, ve Dess, 1994, s. 10).

Ortak girişimler, bazen ev sahibi ülke tarafından zorunlu kılınan koşullar arasında yer alabilmektedir. Ev sahibi ülke hükümetleri, yerli firmaların yabancılarla ortaklığa girerek bilgi ve deneyimlerini arttırmalarını amaçlar. Yerel şirketlerle ortak girişim kurmanın, tek başına yabancı ülkede bir bağlı şirket oluşturmaya göre avantajları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Rangan ve Yoshino, 1996, s. 6-13).

- Yerel ortağın kendi ülkesiyle ilgili gelenek, kurum ve uygulamalar hakkındaki bilgisinden yararlanmak. Çünkü; o ülkede kurulacak tek başına bir bağlı şirketin bunları öğrenmesi yıllar alabilecektir,
- Yerel ortağın girişimi ve sahip olduğu unvan dolayısıyla yerel sermaye piyasalarına girme kolay olacaktır,
- Yerel ortağın teknolojisinin o ülke koşullarında daha geçerli olması,
- Yerel mülkiyetin doğurduğu yabancı olmama düşüncesi sonucu satışların geliştirilebilmesi,
- Ortak girişimlerin siyasi nedenlerle ev sahibi ülkenin bir millileştirme kararı alma olasılığını azaltması,

- Ev sahibi ülkelerin yerel şirketlerle ortaklığı özendirici önlemler almaları, tek başına mülkiyeti ise sınırlandırmalarıdır.

Ortak girişimlerin bu yararlarına karşılık, uygulamaya bakıldığında bazı farklılıklar olduğu görülmekte. Bunun önemli bir nedeni, çokuluslu şirketin yerel ortağının bazı kritik kararların alınmasına karışmasından duyulan endişedir. Bununda temelinde yatan düşünce, bir şube için iyi olan politika ve uygulamaların şirketin tümü için mutlaka iyi olmayabileceğidir (Seyidoğlu, 1997, s.391).

Doğrudan yabancı yatırımlarda son yıllardaki büyüme bir çok firma için uluslararasılaşmanın bir tarzı olarak tercih edilmektedir. Herhangi bir bölgeyi cazibeli kılabilmek için uluslararası çok ortaklı girişimler ile ilgilenmek gerekmektedir. Yirmi yıldan daha az bir süredir, Çin neredeyse kapalı bir ekonomiden sıyrılarak ABD'nin hemen altında dünyada en çok yabancı sermaye çeken ikinci ülke olmuştur (Chade, 2002, s.181).

1.1.6.7.1. Uluslararası Ortaklı Girişimlere Teorik Yaklaşımlar

Ortak girişimlerin oluşumu konusunda genel geçerliliği olan bir teori henüz geliştirilememiştir. Zira, ortak girişimler konusunda mevcut olan yaklaşımlar (çeşitli ekonomik, örgütsel, sosyolojik, ve psikolojik teoriler) tek başlarına bu işletmelerin oluşumu, varlıklarını sürdürmeleri ve sona ermelerini açıklayamamaktadırlar. Ancak mevcut modeller birbirlerini tamamlayıcı nitelikte görülebilirler.

1.1.6.7.1.1. Oligopol Modelleri

Uluslararası işbirliğine girişimlerle ilgili ilk çalışmalar, çok uluslu şirketlerle yerel işletme veya hükümetler arasındaki sermaye paylaşımlı girişimler üzerinde yoğunlaşmış ve oluşturulan düşünceler, endüstriyel örgüt veya rekabetin oligopolistik güç modeli içinde kavramlaştırılmışlardır (Tallman ve Shenkar, 1994, s.2).

Söz konusu çalışmalar sermaye paylaşımlı ortak girişimleri yerel hükümetle çok uluslu şirketler arasındaki pazarlığın bir sonucu olarak görmüşlerdir. Böyle olması doğaldır. Zira, uluslararası ortak girişimlerin ilk örneklerine baktığımız zaman bunların az gelişmiş ülkelerdeki hammaddenin çıkarılması ve işlenmesiyle ilgili oldukları

görülür. Örneğin daha sonraları British Petroleum'a dönüşecek olan Anglo-Persian Oil şirketi 1907'de kurulmuştur (Yerasimos, 1995, s.125).

Oligopol modelinde sermaye paylaşımı veya hisseli ortak girişimin oluşumu, endüstri yapısının, pazar payına dayalı rekabetin ve hükümet politikası gibi dışsal güçlerin bir sonucu olarak görülmektedir. Oligopol modeline göre, hükümet politikası tek başına yatırım yapmayı imkansız kıldığında ya da elverişsiz koşullarda karşılaşmak yerine, stratejik bir adım olarak, ortaklığı kendi şubesine dönüştürüncüye veya söz konusu pazarda bulunmak gereksiz oluncaya kadar ortak girişime yönelme geçici en iyi alternatif olarak kabul edilmektedir.

1.1.6.7.1.2. Stratejik Davranış Modelleri

İşlem-maliyeti ekonomisi yaklaşımının aksine, stratejik davranış yaklaşımı ortak girişimin tercih edilmesini, en düşük maliyetli kurum olduğundan değil ve fakat karı maksimize eden seçenek olduğundan tercih edildiğini ileri sürmektedir. Ortak girişime gitmenin stratejik davranış güdeleri pek çoktur. Örneğin; rekabeti önleme, pazara giriş engellerini yok etme, müşteriye izleme, üretim kaynaklarına ulaşma, maliyetleri azaltma, risk azaltma, ölçek ve saha ekonomilerinden yararlanma bunlardan bazılarıdır. Bu tür güdülerle hareket eden işletmenin amacı stratejik pozisyon almak ve böylece karını maksimize etmektir.

1.1.6.7.1.3. Pazarlık Gücü Modelleri ve Kaynağa Dayalı Modeller

Pazarlık gücü kavramı bir görüşmeye taraf olan şahsın diğer taraftan veya taraflardan tavizler elde etme ve müzakerenin sonuçlarına etki edebilme kabiliyetini ifade etmektedir. Pazarlık gücünü oluşturan faktörlerden biri müzakereye konu olan çıkarın büyüklüğü diğeri de mevcut seçeneklerdir. Çıkarın önemi yada büyüklüğü pazarlık edenin müzakere ilişkisine veya müzakere sonuçlarına bağlılık derecesine bağlıdır. Eğer müzakereye konu olan çıkar büyükse, bu çıkar sahibinin pazarlık gücünü azaltmaktadır. Diğer taraftan, müzakereye konu olan belirli amaçların elde edilmesi için çok sayıda seçenek varsa, bu durum seçeneklere sahip olan tarafın pazarlık gücünü artırır. Çıkarın büyüklüğü ve seçeneklerin çokluk derecesi pazarlık gücünün ortama bağlı kaynaklarıdır (Yan ve Gray, 1994, s. 1481).

Diğer taraftan, kaynağa bağlılık teorisi, örgütler arası ilişkilerde güce sahip olmayı kritik kaynakların kontrolü veya onlara sahip olmanın belirlediğini ileri sürmektedir. Eğer bir işletme ortak bir yatırıma diğer ortak veya ortaklardan daha fazla kritik kaynak sağlıyorsa, işletmenin bu durumun farkında olması varsayımıyla, o işletmenin pazarlık gücü daha fazladır. Belirli alanlarda kontrol, işletmede hisse oranı % 50'nin altında kalsa da, kritik kaynağa sahip olan tarafın kendi açısından gerekli kontrol ve performans için yeterli olmaktadır (Mjoen ve Tallman, 1997). Örneğin Honda ile Anadolu Grubu arasında yapılan ortaklıkta kritik kaynağa Honda şirketi sahiptir. Zira ortaklığa teknolojik katkıyı Honda şirketi sağlamaktadır. Honda şirketi ortaklıkta % 51 veya daha fazla sermayeye sahip olmasa bile, üretim konusunda kontrol Honda şirketinde olacaktır.

Pazarlık gücü ve kaynağa bağımlılık yaklaşımları gerek ortak girişimlerin oluşumunu ve kontrol gücünün dağılımını, gerekse zaman içinde güç ve dolayısıyla işletme kontrolündeki kaymaları açıklamakta etkilidirler (Inkpen and Beamish, 1997, s. 7).

1.1.7. Doğrudan Dış Yatırımların Avantaj ve Dezavantajları

Ülkeler doğrudan dış yatırım yolunu tercih ederlerken bu tür yatırımlardan bazı faydalar elde etmeyi beklemektedirler. Doğrudan dış yatırımların hem olumlu (avantajları) hem de olumsuz yönleri (dezavantajları) bulunmaktadır (Driffield and Hughes, 2003, s.278).

1.1.7.1. Doğrudan Dış Yatırımların Avantajları

Doğrudan dış yatırımlar ev sahibi ülkenin üretim kapasitesine katkıda bulunması, yeni teknoloji ve işletmecilik bilgisi getirmesi, döviz girişi sağlaması, rekabet nedeniyle ekonomiye hareketlilik kazandırması, işsizliği azaltması ve de hazine için vergi geliri sağlaması gibi olumlu sebeplerden dolayı tercih edilmektedir (Seyidoğlu, 2001, s.676).

Yabancılar tarafından yurtiçinde yapılan yatırımlar bölgesel gelişme politikalarına, işsizliğin azalmasına, bölgelerarası gelir farklılığının azalmasına ve endüstrinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bunlara ek olarak yabancı yatırımlar iş

kurma ve kaynak transferinde yurtiçindeki yatırımcılara kolaylaştırıcı olanaklar sağlamaktadır (Bloomström and Sjöholm, 1999, s. 915).

Geçmişte yabancı sermaye sadece sermaye açığını kapatmak, üretimi artırmak, işsizliğe çözüm getirmek, üretim maliyetlerini düşürmek, ucuz işgücü, taşıma giderlerinden tasarruf sağlamak, düşük vergi avantajlarından faydalanmak, ucuz hammadde kullanmak, döviz rezervlerini genişletmek gibi nedenlerle cazip bulunmakta iken; günümüzde ise, bu faktörlere ilave olarak; ülke içinde sağlıklı bir rekabet ortamı yaratmak, ülkeye yeni teknolojiler kazandırmak, know-how getirmek, gelişmiş ve sermaye ihraç eden ülkelerin politik ve ekonomik desteğini sağlamak, promosyon, dışa açılmak, çevreyi korumak ve insan kaynaklarını geliştirmek gibi amaçlarda sözkonusudur.

Gelişmekte olan ülkeler; istihdamı artırmak, uzun vadeli ve güvenilir sermaye girişi sağlamak, iç piyasada rekabeti artırmak suretiyle üretim kalitesini yükseltmek, yeni bilgi ve teknoloji transferinde bulunmak, katma değer oluşumunu sağlamak, ödemeler dengesi açıklarını azaltmak gibi amaçlarla yabancı sermayeyi teşvik edici politikalar izlemektedirler. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımlar uzun vadeli olduğu ve fizikî yatırıma dayandığı için, kriz ortamında ev sahibi ülkeyi terk edememekte ve bu açıdan portföy yatırımlarına oranla daha az risk içermektedir.

Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını gerçekleştirebilmeleri için, ihtiyaç duydukları sermaye birikimini sağlamada, dış borç yerine yabancı sermayeye yönelmeleri çok daha akılcı bir yol olmaktadır. Hem kıt sermayenin çok sayıda ülke tarafından paylaşılmak istenmesi, hem de yabancı sermayenin ülke ekonomisine ve kalkınmasına yaptığı katkıların gün geçtikçe daha iyi anlaşılması nedeniyle ülkeler günümüzde yabancı sermayeden aldıkları payı artırabilmek için, her geçen gün çok daha cazip koşullar hazırlamaya çalışmaktadırlar.

1.1.7.2. Doğrudan Dış Yatırımların Dezavantajları

Doğrudan dış yatırımlar ev sahibi ülke ekonomisinin önemli sektörlerinin yabancı ülkelerin denetimi altına girmesine neden olabilmektedir. Ayrıca dış yatırımlar

ülkenin ekonomik bütünlüğünün bozulması, yerli firmaların rekabet olanağının ortadan kalkması ve ev sahibi ülkelerin teknoloji olarak bağımlı hale gelmesine neden olabilmektedir.

İstihdam açısından doğrudan yabancı yatırımlar, gelişmekte olan ülkelerde istihdamı büyük miktarda arttırıcı bir etkiye sahip değildir. Çünkü uluslararası şirketler, Ar-Ge çalışmalarını merkez ülkede yapmakta ve iş sahaları daha çok ar-ge'nin yoğun olduğu yerlerde yoğunlaşmaktadırlar. Böylece uluslararası şirketler hem üretimin esasını oluşturan yeni ve bu çerçevede stratejik olarak değerlendirilebilecek olan bilgiyi gizlemiş olmakta, hem de bu açıdan istihdamı arttırmak yolunda herhangi bir katkısı bulunmamaktadırlar (Thurow, 1996, s.135).

Genellikle ev sahibi gelişmekte olan ülkelerde teknolojiyi kullanabilecek yeterli işgücü bulunmamaktadır. Bunun için yabancı yatırımlar hem istihdamı arttırıcı olmamakta, hem de ev sahibi gelişmekte olan ülkede teknoloji bağımlılığı ortaya çıkarak ithalat uyarılmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler uluslararası şirketlerin yatırımlarından bekledikleri faydayı gerçek anlamda bulamamaktadırlar. Pratikte uluslararası şirketler, diğer firmalar gibi daha çok kar elde etme, şirketi büyütme ve piyasa payını artırma amacındadırlar. Bu amaçların izlenmesinde hem merkez hem de ev sahibi ülkelerin çıkarlarının birbirinden farklı olmaması gerekir (Gill ve Law, 1988, s.195- 196).

Uluslararası şirketler transfer fiyatlandırması yoluyla bir yandan elde edilen kârları merkez ülkede toplamakta, yani kâr transferi yapmakta ve böylece yatırım yaptığı gelişmekte olan ülkelere vergi kaçırmaktadırlar. Bu noktada dikey entegrasyondan ve bağlı şirketlerinden faydalanmaktadırlar. Çünkü dikey entegrasyon sayesinde şirket, üretim sürecinin baştan sona tüm aşamalarını bizzat kendisi, bağlı şirketleri arasında gerçekleştirdiğinden adeta bir firma içi ticaret meydana gelmektedir. Dolayısıyla uluslararası şirket farklı ülkelerdeki firmalarında üretilen ürünlere farklı fiyatlar uygulamaktadır. Böylece vergi oranlarının yüksek olduğu ülkelerde düşük fiyatlandırmaya giderek, ev sahibi gelişmekte olan ülkenin vergi gelirlerinde azalmaya neden olmaktadır. Uluslararası şirketlerin elde ettikleri kârların büyük bölümünü

merkez ülkeye aktarmaları yoluyla 1993’de ABD’ye 27 milyar dolar, İngiltere’ye 11 milyar dolar, Almanya’ya 4 milyar dolar kâr transferi sağlanmıştır (Akalin, 2002, s.76).

Bu şirketler yabancı yatırım yaptıkları ev sahibi ülkelerin döviz kazandırıcı ihracat politikaları uygulamalarına da imkân tanımamaktadırlar. Çünkü aksi bir durum bu şirketlerin dışa açılma ve maksimum kâr elde etme amaçlarına ters düşmektedir. Ev sahibi ülkeden yapılacak olan ihracat, aynı uluslararası şirketlerin başka ülkedeki biriminin ihracatına engel teşkil edebilecektir (Şahin, 2000, s. 234).

Son olarak şunu da belirtmekte fayda vardır ki, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, hem istihdamı artırmak, hem de insan kaynaklarını yönlendirmek ve daha iyi şekilde eğitim görmelerini sağlamak açısından çok önemli fonksiyonlara sahiptirler.

1.2. YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINI BELİRLEYEN MAKRO-MİKRO UNSURLAR

Yatırımcılar yatırım yerleri için tercihlerinde oldukça seçici olmaktadır. Yatırımcılar piyasa fırsatları, politikaların istikrarlılığı, yerel yatırımcılara karşı fark gözetilmemesi, beşeri sermaye ve altyapı tesisleri için en uygun yeri aramaktadırlar. Bu temel bileşenler olmadığı takdirde yabancı yatırımcılar ne kâr artırımını amaçları ile piyasa genişlemesini karşılayabilmekte, ne de çalışmalarını ev sahibi ülkelerin gelişim amaçlarına katkıda bulunabilmektedir. Hükümetlerin ve tüzel kişilerin bütünlüğü, şeffaflığı ve güvenilirliği etkin yatırım iskeletinin inşası için ana şartlardır. Düzenleyici reformlar arasında yatırımla ilgili sistemlerin şeffaflığı, yolsuzluğun giderilmesi, rüşvetçilik ve güvenilir ortak yönetim gündemin öncelikli maddeleri olarak ele alınmaktadır.

Sermaye sahipleri, sermayelerini daima kazançlı buldukları yerlere yatırmaya önem vermektedirler. Girişimcinin kar veya en yüksek kar dışında bir amacının olduğunu belirtmek ekonominin temel ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. Bunun yanında yabancı girişimcilerin üzerinde durduğu diğer bir husus, yabancı memlekette elde edilen karın kendi ülkelerine transfer edilebilmesidir. Kendi ülkelerine karını transfer edemeyen girişimciler için yabancı memleketlerde yaptıkları yatırımlar önemini kaybetmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını belirleyici bir çok faktör bulunmaktadır. Her ülkenin yapısından dolayı farklı sonuçlar ve farklı sınırlamalar ortaya çıkabilmektedir (Chen, 1990, s. 75). Örneğin 1985 yılında Schneider ve Frey yaptıkları çalışmada, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicisi olarak ücret maliyetleri ve politik istikrarı önemli olarak bulmuşlardır. Schive ise 1995 yılındaki araştırmasında bu faktörlerin önemsiz olduğunu bulmuştur. Gelişmiş ülkelerin firmaları arasında da doğrudan yabancı yatırımları belirleyen bir çok farklı faktörün olduğu ileri sürülmektedir. Örneğin monopolistik avantajlar gelişmiş ülkelerde doğrudan yabancı yatırımları açıklayan önemli bir kısıtlayıcıdır. Monopolsistik avantajlar bazen doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde pozitif etkiler yaparken bazen de negatif etkiler yapmaktadır. Woodward ve Rolfe, yaptıkları çalışmada döviz kurunun ev sahibi ülkeler için önemli etkiler yaptığını test etmişlerdir (Woodward and, Rolfe, 1995, s.121).

Diğer çalışmalarda döviz kurunun doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde negatif etkiler yaptığı görülmektedir. Ticaret engellerinin de benzer etkilerinin olduğu görülmektedir. Çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilmesinin temel sebebi; millet farklılığı, yatırımcı firmanın yapısı, ev sahibi ülkeler, zaman periyotları ve değişkenlerin yakınlık derecesi gibi faktörlere atfedilebilir. Japonya'da doğrudan yabancı yatırımları etkileyen makro unsurlar önemli iken Avrupa ve Amerika'da mikro unsurlar daha önemli rol üstlenmektedirler. Mikro unsurlar ev sahibi ülkelerin piyasa yapısından dolayı doğrudan yabancı yatırımları etkileyen unsurların önem derecesini vermektedir (Kwon,2002, s.203).

1.2.1. Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Mikro İktisadi Faktörler

1.2.1.1. Yerel Ekonomik Faktörler

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gideceği ülkede aradığı ekonomik faktörlerin başında pazarın çekiciliği gelmektedir. Yabancı sermaye yatırımcısının ürettiği mala karşı diğer ülkelerdeki talep, yabancı sermayeyi o ülkede yatırım yapmaya teşvik edecektir. Bütün yabancı sermaye yatırımlarını bu güdüyle açıklamak mümkün olmaktadır. Pazar büyüklüğü, karını azamileştirmek isteyen girişimcinin ilgisini çeken bir konu olmaktadır. Çünkü yatırımdan sağlanacak olan gelir pazarın genişliği ve

üretilecek ürüne karşı olan talebin büyüklüğüne bağlı olmaktadır (<http://makdiş.pamukkale.edu.tr> , 12.03.2005).

Diğer önemli bir mikro iktisadi faktör de doğal kaynakların bolluğu ve ucuzluğudur. Yabancı sermaye yatırımları, başlangıçta sadece ucuz ve bol doğal kaynakları işletmek ve ana şirkete hammadde temin etmek için yapılmaktadır. Yeraltı ve yerüstü kaynakları bakımından zengin olan OPEC Ülkeleri, Meksika, Filipinler, Nijerya, Peru gibi ülkelerdeki yabancı sermaye yatırımları bunun en güzel örnekleridir (<http://makdiş.pamukkale.edu.tr> , 12.03.2005).

Bir diğer önemli faktör de üretim faktörlerinin bolluğudur. Bunlar arasında en önemlisi ucuz işgücü teminidir. Bu tip bölgeler, maliyetler açısından nisbi çekiciliğe sahiptir. Kore, Hong Kong, Singapur, Tayvan ve günümüzde de özellikle Çin ucuz işgücü imkanları ile yabancı sermayeyi kendilerine çekmekte olan ülkelerdir.

Altyapı, finans, kambiyo ve gümrük konularındaki serbestlikler de ayrı bir tercih nedeni olmakta ve özellikle de gelişmiş ülkeler arasındaki sermaye akımlarında etkili olmaktadır.

1.2.1.2. Yerel Siyasi Faktörler

Siyasi istikrar, ekonomik istikrarı da sağlayan bir unsur olduğundan yabancı sermaye yatırımlarını ayrıca etkilemektedir. Çünkü yabancı sermaye ilk olarak, güven beklemektedir (Proffet, 1984, s.21).

Yabancı sermaye yatırımcısının en fazla dikkat ettiği konu yatırım yapacağı ülkenin ekonomik ve siyasi istikrara sahip olmasıdır. Yabancı sermayeli firmalar, genel olarak bir devletin politik durumunun yatırım kararlarını etkilediğini ileri sürmektedirler. Yabancı sermaye şirketleri istikrarsız politik ortama sahip olan ülkelerde yatırımlar yapmaktan çekinmektedirler.

Yabancı sermaye yatırımlarında siyasi sayılabilecek diğer bir çekince de, girişimin karşılığının verilmeden millileştirilmesidir. 20. yy'da Rusya'daki millileştirme, bu hareketlerin en büyük göstergesi olarak görülmektedir. Yabancılara ait malların millileştirilmesi daha önceki yıllarda İran, Mısır, Endonezya, Libya ve Küba'da gerçekleştirilmiştir. Bundan dolayı yabancı yatırımcılar yaptıkları yatırımların

bir süre sonra millileştirilebileceği tehlikesinden dolayı yabancı bir ülkede yatırım yapmaktan çekinmektedirler (<http://makdiş.pamukkale.edu.tr> , 12.03.2005).

Doğrudan yabancı sermaye firmalarının varolan rejimi veya politikaları beğenmemesi durumu da, bu ülkeler ile ticaret yapılmasını veya bu ülkelere yatırım yapılmasını engellemektedir (Frank, 1980, s.12).

Ülkemiz yabancı sermaye yatırımlarını düzenleyen yasal çerçeveyi, 1954'den bu yana yürürlükte bulunan kanunu yürürlükte kaldıran 4875 sayılı kanun ile yeniden tanımlamıştır. En iyi uygulamalar ve uluslararası standartlar esas alınarak yapılan yeni düzenleme çok önemli bir adım olmakla birlikte yeterli değildir. Yatırım ortamının iyileştirilmesi için atılacak kararlı adımlarla, yatırım promosyon faaliyetlerinin etkin yürütülmesi yanında, kurumsal yönetim ilkelerine uygun şirket yönetimleri öngörülebilmektedir. Şeffaf, ayrımcılık gözetmeyen, iyi bir yönetim sergileyerek doğrudan yabancı yatırım rakamlarını istenen düzeye çıkarmamız mümkün olacaktır (Çanakçı, 2003, s.5).

1.2.1.3. Yerel Psikolojik Faktörler

Psikolojik faktörler yabancı sermaye yatırımlarını önemli ölçüde etkilemektedirler. Bu faktörler geçmişten gelen bir takım endişelerle gelecekte kötü sonuçlar beklenmesine neden olmaktadır. Türkiye'ye yabancı sermaye gelmesinde karşılaşılan en büyük engel de bu olmaktadır. Psikolojik faktörler yabancı sermaye yatırımcılarının yatırım kararlarını verirken veya alternatif ülkeleri değerlendirirken göz önünde tuttıkları önemli etkenlerdir.

İdeolojik yapılanmalar ve olumsuz kampanyalar da yabancı sermayeyi tedirgin etmektedir. Uluslar arası şirketler yatırım yapacakları ülkelerde halkın tepkisinden korktukları için bazı projelerini terk etmektedirler. Bütün gelişmekte olan ülkelerde görülen yabancı sermaye karşıtı düşünceler yeni yatırımlardaki risk oranlarını yükseltmekte, korku ve endişe içerisinde çalışan mevcutlarının da ülke ekonomisi ile entegrasyonuna engel olmaktadır.

Yabancı sermayeden en fazla yararlanan ülkelerin yabancı sermaye hakkında ön yargılı olmadıkları görülmektedir. Bu yüzyılda daha önce yabancı sermaye konusunda ön yargılar taşıyan bazı ülkelerin bu düşüncelerini bir kenara bıraktıkları ve daha çok

yabancı sermaye çekmek için subvansiyonlar verdikleri bile görülmektedir (Connelly, 1983, s.17).

1.2.1.4. Yerel Ahlaki Faktörler

Ülkelerin sahip oldukları sosyal yapı, geleneksel özellikler, ahlaki ve moral değerler yabancı sermaye yatırımlarını etkileyebilmektedir. Bazı firmalar ahlaki ve moral düşüncelerin yatırım kararlarını etkilemesi gerektiğini belirtmektedirler. Yabancı yatırımcılar kendilerini güvende hissedecekleri ortamları genellikle tercih etmektedirler. Halkını tanıdıkları, kültürlerine yabancı olmadıkları, alışkanlıklarını ve tepkilerini bildikleri bir ülkede yatırım, üretim ve satışı daha kolay ve daha karlı olacaktır (<http://makdis.pamukkale.edu.tr> , 12.03.2005).

1.2.1.5. Yerel Diğer Faktörler

Doğrudan Yabancı Yatırım için "kur yapmak", "ayartmak" ve "kazanmak" adına rekabet edilmelidir. Söz konusu olan devlet yatırımı yada belirli sektörlerde veya bölgelerde alınan tedbirler için tahsis edilmiş resmi kalkınma yardımı değildir. DYY'ın akışı yalnızca yatırımcıların makul oranlarda sermaye dönüşü ve yeterli güvenlik elde edecekleri konusunda ikna edildikleri durumlarda sağlanmakta ve istikrar da sermayenin aktığı ülkeler tarafından önerilmektedir. Her ülke farklı özelliklere ve karşılaştırılabilir avantajlara sahiptir ve sermayenin aktığı ülkelerin iktisadi ve yönetsel uygulamalarına dair bakış açılarının yatırım ortamı için yan etkileri bulunmaktadır.

Politika belirleyiciler DYY 'ları çekme stratejilerini formüle ederken maliyet kontrolünün yatırımcılar için birincil öncelik olmadığını akıllarından çıkarmamalıdır. İş dünyasındaki tüm göstergeler, politika belirleyicilerin müşterilere erişmek için tutarlı bir ekonomik/siyasi çevreye daha fazla önem verdiklerini göstermektedir.

Yatırım atmosferini geliştirmede alınan yol yatırımcıların iktisadi olasılıklar ve iş yapabilme atmosferi hakkında iyimser oldukları ülkeye duyulan güvenin tesisinde önemli fırsatlar elde etmelerine neden olmaktadır.

Ticaret engelleri yabancı yatırımcının işlem maliyetinin yüksek çıkmasına neden olmaktadır ve bu durum gelecek yatırımları da engelleyebilmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlarının gelmesinde önemli olan diğer faktörler: kanunların uygulanması, kişisel güvenlik, yatırım atmosferini değiştiren keyfi hükümet tavrı, yolsuzluk, yabancı yatırıma karşı yapılan ayırım, güvenli ve düzenli mali sistemler, sermayenin serbest dolaşımı ve uluslararası standartlarda muhasebe ve tahkimdir. Yasaların ve düzenin temel sorunları olan yolsuzluklar, yatırımcıların belirli ülkelerden kaçmasıyla sonuçlanabilmektedir. Birçok ülke bu sorunlara ulusal düzeyde yaklaşmaktadır; ancak irili ufaklı yolsuzlukların yaygın olması ve yerel küçük ölçekli engeller sebebiyle yatırımcılar ile ülkeler arasındaki ilişkiler olumsuz etkilenmektedir. Bu yerel engeller hem yönetsel engelleri, örneğin yatırıma girişme ve başlama aşamasında onay ve lisans almayı, hem de işletimsel engelleri yani vergi, döviz, ithalat/ihracat prosedürlerini, iş ve sosyal güvenliğini içermektedir.

Yabancı girişimciler tarafından aranan bu şartlar sağlıklı bir iş ortamı sağlamaktadır. Uluslararası yatırımcılar iş ortamlarındaki değişikliklere daha duyarlı olabilmektedirler. Yatırıma yardımcı bir ortam yaratmak için şeffaf ve fark gözetmeyen politikalar ile düzenleyici kurumsal çerçeveler oluşturmak yatırım arayan ülkelere bağlıdır.

Yerel hükümetlerin politikaları; bazı durumlarda yabancı yatırım için ya çekici bir ortam sağlamakta ya da piyasa eksikliklerini telafi ederek hizmet edebilmektedir. Teşvik bazlı stratejilere ilgi duyan yetkililer bu önlemleri bütçe ve diğer maliyetlerle olan ilişkileri, finansal faydalarını ve aynı zamanda yurtiçi etkinliğinin üzerinde uzun vadede ortaya çıkabilecek etkilerini tayin etmek gibi önemli görevlerle karşılaşmaktadırlar.

1.2.2. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Makro İktisadi Unsurları

Sermayenin aktığı ve sermayedar hükümetler yatırım için fırsatlar sağlayan bir ortam yaratmak amacıyla tüm bunların ötesine geçmek ve daha geniş bir takım politikaları kucaklamak durumundadırlar. Bunlar; çalışana saygı ve çevresel haklar, rekabet vergilendirme, mali piyasalar, ticaret, ortak yönetim, kamu yönetimi ve diğer sosyal politika gibi hedeflerdir.

Sermaye akışı, istihdam, bilgi, teknoloji ve bilgi transferi, uluslararası piyasalara erişim gibi doğrudan yabancı yatırımların getirdikleri, götürdüklerini aşmaktadır. DYY, örneğin faizleri veya kısa-vadeli portföy yatırımları çıkartan ve spekülatif

değerlendirmeler güvenilir olduğu takdirde ekonomiye aynı hızla giren ve çıkan krediler gibi diğer sermaye akışlarından farklı olmaktadır. Bundan dolayı, yabancı yatırımcılar bir ülkenin geleceğine paralarını ve teknolojilerini ortaya koyarak, bir şekilde o ülkenin geleceğini şekillendirmektedirler (Öğütçü, 2003, s.5).

Bazı ülkeler -özellikle Japonya ve Güney Kore- DYY 'dan minimal düzeyde yararlanarak hızla büyüme imkanı bulmuşlardır. Birçok ülke Japonya ve Güney Kore modelini taklit etmeye yönelmiş ancak başarıları oldukça sınırlı kalmıştır. Kore; Asya-krizi öncesi politikasını değiştirmiştir ve şimdi DYY 'ları aktif olarak çekmeye çalışmaktadır. Diğer hızlı büyüyen ülkelerin (örneğin Şili, Çin, Malezya, Singapur ve Tayland) ekonomileri olabildiğince DYY 'lara dayanmaktadır.

Son dönemlerde dünyanın mali ve yatırım ortamı fark edilir derecede değişmiştir. DYY akışlarındaki artış ve Resmi Kalkınma Desteği (RKD) 'indeki düşüş, yabancı parayı geliştirmekte olan ülkelere yönlendirmiştir. Dünya'da DYY sahnesinde gerçekleşen değişimler sadece küresel DYY akışlarındaki iniş ve çıkışlar şeklinde olmamaktadır. Bu durum aynı zamanda; alan, yapı ve katılım yöntemi ve başlıca oyuncularının oluşumu ile de değişime uğramaktadır. DYY'ın alanı geleneksel üretimden, bilgi teknolojisi, bankacılık, finans ve medya hizmetlerine kadar oldukça genişlemiştir. DYY gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere ucuz iş ve hammadde aramaları ile sınırlı bir olgu değildir. Her ne kadar OECD ülkelerinin halen dünya genelindeki DYY akışlarının önemli bir kısmını sağladığı görülse de, Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya ve Malezya gibi yeni yatırımcı ülkelere önemli yatırımlar sağlamaktadırlar. Lisans almak, ortak girişim ve DYY'ın geleneksel formu ile birlikte yabancı girişime katılımın anlaşılabilir biçimi de değişmiştir. Bu değişimler dikkatli bir şekilde göz önünde bulundurulmalı, hükümetlerin ve kuruluşların stratejilerine yansıtılmalıdır.

- Ülke Politikaları: Son on ya da yirmi yılda giderek daha fazla sayıda ülke kendi ekonomi politikalarını hem ticaret akışına (düşük tarifeler, daha az nicel sınırlamalar, nakit para konvertibilitesi), hem de DYY akışına (sektörlerin açık olduğu ya da yabancı sahipliğin izin verdiği ölçüde, teker teker onaylama prosedürlerini bırakma) daha az sınırlamalar getirecek şekilde liberalleştirmeye başlamaktadırlar. Açık olmayanlar ise büyümeyi elde etmede güçlük çekmektedirler.

- Şirket Politikaları: Sayıları giderek artan çokuluslu şirketler (ÇUŞ) rekabet güçlerini dünya çapında artırabilmek için çeşitli ülkelerde bulunan yan kuruluş ve stratejik ortaklıkları da kullanarak birbirine bağımlı tesisler kurmaya yönelik bölgesel hatta küresel stratejileri uygulamaya geçirmektedirler. Bu durum, çokuluslu şirketlerin yabancı ülkelerde az ya da çok birbirinden bağımsız şekilde çalıştığı ve bir pazarın olduğu her yere yerleşilmesi fikrinin esas alındığı 10 ya da 20 yıl öncesinin egemen tavrına karşılık bir değişimdir.

- Teknoloji: Elektronik kontrollerin, bilgi depolamanın ve göndermenin geniş kapsamlı kullanımı ile kartelleştirilen uluslararası ulaşım ve iletişim alanlarındaki büyük miktardaki ilerlemeler ülkelerin açılmalarını sağlamakta ve varlığını sürdürebilen önemli kuruluşların politikalarında değişimlere neden olmaktadır. İletişim teknolojilerindeki değişiklikler birden fazla yerde yürütülen birbirine bağımlı aktivitelerin maliyetlerini düşürmektedir. Teknoloji, davranış ve politikadaki değişimler birbirlerini desteklemekte ve geçerli kılmaktadır.

Bütün bunlardan dolayı, dünyada iki tür ülke profili ortaya çıkmaktadır: bunlardan ilki üretim için rekabetçi şartlar öneren, DYY ve ticareti çeken, verimlilik ve üretimde sürekli bir artış elde eden ve dolayısıyla bu durum gelir düzeylerine yansıyan ülkelerdir. Diğeri ise, bu süreçlerin hiçbirinden geçmeyen ve ekonomik durgunluk yaşayan ülkelerdir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını belirli ülkelere çeken ya da belirli ülkelere akışını engelleyen faktörler bulunmaktadır. Bunların arasında yaygın olarak kabul edilenler; piyasa hacmi, işgücü maliyeti, açıklık, döviz kuru, ticaret engelleri, ticaret açığı, büyüme ve vergilerdir. Değinen ekonomik faktörlerin yanı sıra, politik ve yatırım ortamını ilgilendiren (hukuki altyapı gibi) başka faktörlerde bulunmaktadır (Gövdere, 2004, s.1).

Dünya Yatırım Raporunda, Doğrudan Yabancı Sermaye (DYS) yatırımlarını etkileyen faktörlere ilişkin bir analiz yapılmıştır. Söz konusu faktörler üç ana başlıkta toplanmaktadır. Bunlar; ekonomik faktörler, yatırım ortamına ait faktörler ve politik faktörlerdir. Ayrıca ekonomik faktörlerin yatırım stratejileri açısından alt başlıkları da ortaya konmuştur.

Tablo 1.2: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Makro Unsurları

Faktör Grupları	Ev Sahibi Ülkelerdeki Unsurlar	
I. Politik Faktörler	Ekonomik, politik ve sosyal istikrar, Yabancı yatırımlara ilişkin uluslararası anlaşmalar, Vergi politikası Ticaret politikası, ticaret politikası ve DYS yatırımlarının tutarlılığı, Özelleştirme politikası Piyasaların yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar Yabancı iştiraklerin anlaşma standartları	
II. Yatırım Ortamına İlişkin Faktörler	Yatırımların promosyonu (imaj yaratılması gibi) Yatırım teşvikleri Maliyetler (rüşvet, bürokratik etkinlik vb) Yatırım sonrası hizmetler Sosyal etkenler	
III. Ekonomik Faktörler	Yatırım Stratejileri	Faktörler
	Pazara Yönelme	Pazar büyüklüğü ve kişi başına milli gelir, Piyasanın büyümesi Bölgesel ve global piyasalara giriş imkanları Tüketici tercihleri Piyasaların yapısı
	Kaynağa Yönelme	Hammaddeler Düşük ücretli vasıfsız işgücü Vasıflı işgücü Fiziki altyapı Ar-Ge Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılmış varlıklar
	Etkinliğe Yönelme	Kaynakların maliyeti ve işgücü verimliliği Diğer girdi maliyeti (iletişim vs.) Bölgesel entegrasyon anlaşmasına üyelik, ölçek ekonomisi

Kaynak: Unctad, World Investment Report 1998 – Trends and Determinants-, New York and Cenova, UN, 1998, s.91.

1.2.2.1. Ücretler

Devletlerin izledikleri ücret politikaları da izlenen ekonomi politikalarına ve küreselleşme sürecine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Yüksek ücret politikasını savunanlara göre ücretler, özellikle sanayileşmiş ülkelerde, toplam üretimin tüketimine

imkan verecek bir seviyede olmazsa, yani büyük işçi kitlelerinin satın alma güçlerinde bir düşme eğilimi görülürse işsizlik oranı hızla artacaktır. Bu nedenle yüksek ücret politikasının, ekonomide üretilen ürünlerin talebine süreklilik ve istikrar kazandırılmasında ve tam istihdamın sağlanmasında önemli bir rol oynayacağı ileri sürülmüştür.

Dünyadaki işçi ücretleri dört temel kategoride incelenebilir: Japonya, ABD ve Batı Avrupa'da bulunan yüksek ücretler; Asya ülkelerinde bulunan ücretler; Meksika, Brezilya gibi ülkelerde bulunan oldukça düşük ücretler ve Çin'de bulunan daha düşük ücretlerdir.

Yüksek ücret politikasının uygulandığı durumlarda, ücretler iş ve pozisyonlarla orantılı olmamaktadır. Ücretler niteliklere bağlı olarak değişmediği için işgörenler kendilerini geliştirememekte ve yetiştirememektedir. Bundan da önemlisi, eğer yüksek ücretler verimliliğe dayanmıyorsa maliyetler artmakta, kar oranları ve yatırım miktarları düşmekte ve işsizlik oranlarında artışlar meydana gelmektedir (Uçkan, 2005, s. 1).

Gelişmekte olan ülkelerin sahip oldukları ucuz işgücü arzı uluslararası ticarete, özellikle emek-yoğun mallarda, bu ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğünü oluşturmaktadır. Bu üstünlük doğrudan yabancı yatırımları özellikle emek-yoğun malların üretimi açısından etkileyebilmektedir. Bu açıdan, DYY'lar, ÇUŞ'lerin yöreye has (location-specific) üstünlüklerinden (daha ucuz işgücüne sahip ülkelerde olduğu gibi) nispi olarak daha fazla olduğu yerde yerleşecektir. Böylece, ucuz işgücü bu tür yatırımların yapılmasında önemli bir belirleyici olabilir (Ietto-Gillies, 1992, s. 136).

Büyüme hızının yüksek ve toplam talebin canlı olduğu 1950 ve 1960'lı yıllarda yüksek ücret politikası geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Ancak 1970'li yıllarda ortaya çıkan stagflasyon ve artan uluslararası rekabet karşısında maliyetlerin düşük tutulması gereği nedeniyle, verimliliğe dayalı ücret politikası bir çok ülke tarafından benimsenen bir devlet politikası haline gelmiştir.

Verimlilik artışına dayanan bir ücret politikası, gerek ücretler gerekse ekonominin istikrarı için doğru bir politikadır. Verimliliği arttırmak her şeyden önce, birim maliyeti düşürmek veya fiyatları sabit tutmak, işçilerin ücretlerinin düşmemesini sağlamak gibi amaçları gerçekleştirmede oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca maliyetlerdeki şişkinlikten ileri gelen enflasyonist bir dönemde, ücretlerin fiyatlardan ziyade verimliliğe dayanması, enflasyonu durdurmak açısından da yararlı olmaktadır.

Verimlilik-ücret artış ilişkisine dayanan bir ücret politikasının yalnızca genel ekonomi açısından değil, aynı zamanda işçi ve işveren açısından da faydaları bulunmaktadır. İşçinin artan verimden pay alacağını bilmesi onun işletmeye bağlılığını arttırmakta ve ona güven hissi vermektedir. İşletmeler, verimliliği düşürmemek için endüstriyel değişimlere daha kısa sürede uyum sağlamakta ve üretim planlamalarını değiştirmektedir. Verimlilik-ücret ilişkisi, rekabet gücünü artırma konusunda etkin bir rol oynamakta ve kıt kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlayarak ekonomik büyümeye hız kazandırmaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının makro unsurları arasında en tartışmalı olanı ücretlerdir. Ucuz işgücünün yabancı yatırımlar için bir cazibe unsuru olduğu genel kabul gören bir görüştür. Daha yüksek ücret düzeylerinin yabancı sermaye yatırımlarını caydırdığı saptanmıştır. İşgücü maliyetleri ile yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişki birim iş gücü maliyetlerinin ülkeye giren ve ülkeden çıkan yabancı sermaye yatırımları üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır. Bu etki çeşitli sanayi dallarına göre farklılık gösterebilmektedir. Buna göre elektronik sanayinde pozitif bir etki yaratırken, imalat sanayinde zayıf bir pozitif etki yaratmaktadır (Dobosiewicz, 1992, s. 57).

1.2.2.2. Döviz Kuru

Döviz kuru bir ülkenin para biriminin başka bir ülkenin para birimine göre değeridir. Reel kur ise ülkenin rekabet edebilirliğinin bir göstergesidir. Diğer taraftan, çeşitli iç ve dış şokların etkileri reel kurun uzun dönem değerinden sapmasına neden olur. Özellikle kriz dönemlerinde bu sapsmalar ciddi boyutlara ulaşır.

Döviz kuru politikası, özellikle 1970'lerin başlarından itibaren, gelişmekte olan ülkelerin politika yapıcılarını en çok meşgul eden konulardan birisi olagelmıştır. 1970'li yıllarda, petrol şokları gelişmekte olan ülkeler yanında gelişmiş ülkeleri de etkilemiştir. Gelişmekte olan ülkeler, yüksek borçluluk, enflasyon, ihracatta belli mallarda yoğunlaşma gibi nedenlerle daha derinden etkilenmişlerdir. Bu dönemde Bretton-Woods sisteminin çökmesinden sonra, çoğu gelişmekte olan ülkenin döviz kuru belirleme sistemi, gelişmiş ülkelerinkinden farklılaşmaya başlamıştır. Gelişmiş ülkelerde döviz kuru, piyasa mekanizması tarafından gelişmekte olan ülkelerde kur parasal otoriteler tarafından oluşturulmuştur. 1980'lerin başından itibaren gelişmekte olan ülkeler sabit kurlardan esnek kurlara doğru geçiş yapmışlardır. Bazı ülkeler sabit

kur sistemlerini enflasyonla mücadelede önemli bir araç olarak kullanmış ve bazıları bu konuda başarılı olmuştur. Son yıllarda sabit kur uygulanan ülkelerde enflasyonun daha düşük ve daha az dalgalı olduğu görülmektedir; 1990'larda ise fark giderek azalmıştır (Garamazzo and Aziz, 1998, s. 32).

Türkiye 1994 ve 2001 yıllarında iki ciddi finansal kriz yaşamış ve bu krizlerin etkisini hala üzerinden atamamış bir ülkedir. Ülkemizin geçirdiği bu ciddi krizlerde yerel makroekonomik istikrarsızlık ve yapısal problemlerin rolü çok büyüktür. Diğer taraftan yaşanan iki önemli krizin dışında dünya ekonomisinde globalleşmenin etkisiyle dünyadaki krizlerden, özellikle de Asya ve Rusya krizlerinden de etkilenmiş ve kur dalgalanmaları gözlenmiştir. Yabancı yatırımcılar gelişmekte olan ülkelerde, makroekonomik problemler ve istikrarsızlık dönemlerinde sadece sorun yaşayan ülkeye değil aynı kategoride değerlendirdikleri diğer ülkelere karşı da riskli değerlendirmesi yapmakta ve sermayelerini gelişmiş ülkelere kaydırmaktadır. Sermaye hareketleri büyük oranda kısa vadeli sermaye hareketlerinden oluşan Türkiye de bu durumdan olumsuz etkilenmekte ve döviz kurunda ani dalgalanmalar olabilmektedir (Dinçer, 2005, s. 2).

Beklenmedik reel kur şoklarının makroekonomik etkileri, üzerinde önemle durulan inceleme konularından biri haline gelmiştir. Döviz kuru genelde “bir birim yabancı paranın kaç birim ulusal para yaptığı” şeklinde tanımlanır. Öte yandan, beklenmedik reel kur değerlenmeleri ve değer kayıpları makroekonomik etkilerinin birbirinden farklı olduğunu, bir başka deyişle beklenmedik kur şoklarının etkilerinin asimetrik olduğunu savunan yeni bir literatür gelişmektedir. Bu da firmaların beklenmedik kur devalüasyonu ve değer kaybı dönemlerinde farklı davranışlar geliştirdikleridir. İhracata dayalı sektörlerde firmaların sektöre girme ve fiyat belirleme davranışları karı düşürmemek amacıyla kur değerlenmesi ve kur değer kaybı ortamlarında farklılık gösterebilir. Dahası, iktisadi birimler beklenmedik şokları farklı algılayabilirler. Döviz kurundaki ani değer kaybı durumunda arz kanalı, ekonomide daralmaya yol açmakta ve enflasyonist etkiler yarattığı görülmektedir (Kandil, 2000, s.180).

Beklenmedik kur değerlenmesinde ise net ihracattaki düşüşe bağlı olarak ekonominin daraldığı ancak enflasyonist etkiler gözlenmediği sonucu bulunmaktadır. Kurun asimetrik etkileri dikkate alındığında kurdaki dalgalanmalar ABD endüstrileri

üzerinde etkil olmaktadır. ABD endüstrilerinin dışa açıklığının çok düşük olduğu göz önüne alınarak yapılan bu çalışma kur dalgalanmalarının fiyatları etkilediğini ancak üretimi anlamlı bir oranda etkilemediğini savunmaktadır (Kandil ve Mirzaie, 2002, s.31).

Yabancı sermaye yatırımları daha çok, çokuluslu şirketlerce (ÇUŞ) yapılmaktadır. ÇUŞ'ler çok sayıda ülkede faaliyet gösterdikleri için çok sayıda para birimi ile çalışmak durumundadırlar. Bundan dolayı döviz kurlarındaki hareketlilik ve belirsizlikler ÇUŞ'ın hem karlılığını, hem de üretim yeri tercihlerini etkilemektedir. Döviz kurlarındaki hareketlilik, ÇUŞ için bir taraftan sorunlar yaratırken, diğer taraftan da yeni fırsatlar sunmaktadır. Firmalar bir yandan döviz kuru hareketliliğini yönetmek için çabalamakta, diğer yandan üretimi daha düşük maliyetli yavru şirketlere kaydırma olanaklarını araştırmaktadırlar.

Yabancı sermaye yatırımlarının coğrafi dağılımı, farklı para alanlarının varlığı ve aksak döviz piyasaları ile açıklanmaktadır. Döviz kuru riskinin artması firmaları riskten kaçınmaya yöneltmekte ve kur riskini azaltmak için firmalar yatırımlarını değiştirmektedirler. Riskin doğrudan etkisi, yabancı sermayenin maliyetini düşürmekte ve böylece yabancı sermaye yatırımları artmaktadır. Bununla birlikte diğer girdi maliyetleri etkilendiği zaman, verimlilik farklılıkları ya da çıktı fiyatlarının değişmesi doğrudan etkiyi dengeleyerek yabancı sermaye yatırımlarını azaltmaktadır.

1.2.2.3. Büyüme

Günümüzün küreselleşen dünyasında gerek sanayileşmiş ve gelişmesini tamamlamış ülkeler, gerekse gelişme yolunda olan ülkeler yabancı sermaye olarak ifade edilen yabancı özel doğrudan sabit sermaye yatırımlarını kendilerine çekebilmek için büyük çaba harcamaktadırlar. Bunun sebebi, yabancı sermayenin bu ülkelerin ekonomilerine sağlamış olduğu sermaye (dış kaynak), yeni teknoloji, modern know-how, yönetim becerisi, pazarlama katkısı ve ihracat imkanı gibi yararlarıdır (Karluk, 2001, s. 97).

Geri kalmışlığın temel göstergesi olarak sermaye eksikliği, büyümenin temel itici gücü olarak ta sermaye sağlama ön plana çıkmaktadır. Sermaye birikiminin başlıca yolları iç tasarruflar, tüketime gidecek ithalatın engellenmesi, ticaret hadlerinin iyileştirilmesi, dış yardım ve yabancı sermayedir.

Büyüme yönünde önemli adım atan ülkeler; hızla dışa açılan, dünya ekonomisi ile bütünleşen, eğitime önem veren, ekonomik kalkınmaya destek olan ve teknolojik ilerlemeyi gerçekleştirmiş olan ülkelerdir.

Doğrudan yabancı yatırımlar büyüme ile paralel bir durum arz etmektedir. Dünyanın en çok yabancı sermaye çeken ülkesi olarak ABD'nin büyümesinde de önemli bir etki yapmaktadır. Amerika Birleşik Devletler 'inde ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicileri, üretim faktörlerinin toplam büyüklüğü, ülke yatırımlarının büyüklüğü ve doğrudan yabancı yatırımların büyüklüğüdür.

Ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımları arasındaki nedensellik ilişkisine bakıldığında, ekonomik büyüme ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki büyümesinin tek yönlü olduğudur. Doğrudan yabancı yatırımlar ile üretim faktörlerinin toplam büyüklüğü arasındaki ilişkiye bakıldığında da üretim faktörlerinin bu yatırımlar sayesinde büyüdükleridir (Asheghian, 2001, s. 64).

Dünyadaki ekonomik gelişmelere paralel olarak, Türkiye'de, 1950'li yıllara kadar kapalı bir ekonomi yapısı izlenmiştir. Dolayısıyla, Türkiye de, serbest ticaretin getirdiği avantajlardan yeterince yararlanılamamıştır. 1980'lerin başında alınan ekonomik kararlarla ülkede dışa açık bir ekonomik büyüme modeli izlenmesine karar verilmiş ve bunun için gerekli yasal düzenlemeler zaman içerisinde yapılarak ülke tamamen serbest ticarete açılmıştır.

1960'ların başında düşük gelir grubunda olan bazı Doğu Asya ülkeleri yaklaşık yirmi yıl içerisinde OECD'nin yüksek gelir gruplarına dahil olmuşlardır. Bu ülkelerin diğer ülkelerden farkları, bazılarının toprağa ve fiziki sermayeye (yollar, fabrikalar, telefon şebekeleri) yatırım yaparken, bazılarının da iş gücüne ve emeğin eğitimine önem vermiş olmalarıdır.

Asya'nın en çok sermaye çeken ülkeleri Hong Kong ve Singapur, çok az toprağı olduğu halde ağırlıklı olarak eğitime ve fiziki sermayeye yatırım yaparak gelişmiştir. Çünkü, bu ülkelerdeki eğitilen iş gücü yüksek teknoloji ürünlerini daha kolay ve hızlı kullanarak üretimi artırmıştır. Eğitim, en hızlı gelişen bu dört Doğu Asya ülkesinin anahtar girdisi olmuştur..

Sanayileşme, modernleşme, büyüme, kalkınma gibi ülkelerin ulaşmayı amaç edindikleri hedefler, insan eliyle ve insan zekasıyla gerçekleştirileceğine göre her türlü

ilerlemenin temel unsuru “beşeri kaynak” adı verilen insan zeka ve kabiliyeti olmaktadır. Uzun dönemde eğitim harcamaları bir yatırım olarak kabul edilmektedir.

Az gelişmiş ülkelerin “eğitim sektörünü” öncü sektör olarak kabul etmeleri bir zorunluluktur. Özellikle az gelişmiş ülkelerde kaynakların daha etkin bir biçimde kullanılması, hatta yeni kaynakların bulunması, ancak eğitim sayesinde mümkün olacaktır. Öte yandan sanayileşmiş ülkelere ithal edilen ve modern teknolojiyi temsil eden yatırım mallarının etkin kullanımı için eğitilmiş işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Modern teknoloji karşısında az gelişmiş ülkeler kendilerinin geliştiremediği ve kontrol edemediği bir dünyada olmanın yabancılığına çekmektedir. Bu yabancılık, ancak eğitim seferberliği ile giderilebilecektir. Eğitimin sosyal getirisi gelişmekte olan ülkelerde en az fiziki sermayenin getirisi kadardır. Yani, bu ülkelerde ekonomik büyüme için insana yatırım yapmak makinelere yatırım yapmaktan daha yararlıdır.

Daha hızlı büyüyen ekonomiler, firmalara nispi olarak daha iyi fırsatlar ve daha iyi kar olanakları sunmaktadırlar. Böylelikle büyüme yabancı sermaye yatırımları üzerinde önemli bir pozitif etkiye sahip olmaktadır.

1.2.2.4. Ticaret Engelleri

Ticaret engelleri yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen önemli bir faktör olarak görülmektedir. Tarife farklılığına göre ticarete konulan engeller söz konusu ülkeye ürün ihracatını zorlaştırdığı için, firmalar o ülke içinde yatırıma yönelmektedirler (Kwon, 2002, s. 215).

Korumacı politikalar hem üretim maliyetlerini, hem de fiyatları yükselterek, monopol karlarını yükseltici bir etki yapabilmektedir. Buna örnek olarak, Amerika Birleşik Devletlerindeki otomobil endüstrisinde Japon doğrudan yabancı yatırımlarına karşı uygulanan korumalar gösterilebilir (Lecraw, 1991, s.171).

Ülke ekonomileri açısından dış ticaretin yapılmasının amacı; iç piyasada bulunmayan veya bulunduğu halde yüksek maliyetli olan mal ve hizmetlerin dış piyasalardan sağlanması ve iç piyasada fazla olan mal ve hizmetlerin dış piyasaya transferi ile de refah seviyesinin yükseltilmesidir. Nihai hedef ise refah seviyesinin yükseltilmesidir. Çünkü dışarıya transferle gelir elde edilmesi ve sonuçta hayat standardının yükseltilmesi ile dışarıdan transferle de içeride olmayan (veya olduğu halde) ihtiyaçların daha uygun şartlarda karşılanması mümkün olmaktadır. Yani dış

ticaret işlemleri, tamamen menfaate dayalı olarak gerçekleştirilen faaliyetlerden oluşmaktadır.

Ülkeler, dış ticaret faaliyetlerini gerçekleştirirken bahsedilen “menfaat” olgusundan hareketle, ekonomileri açısından en uygun bileşimi sağlamaya yönelik çaba sarf etmektedirler. Bu çerçevede, gerektiğinde taviz vermeye ve yeri geldiğinde de birtakım tavizler elde etmeye çalışırlar. Bu tavizler kapsamında hedef, daima lehte menfaatler elde etmek olduğuna göre, bu faaliyetin aynen bir oyun gibi olduğu ve amacının sürekli kazanmak üzerine gerçekleştirildiği belirtilebilir. Dolayısıyla bu faaliyetin uygulamasında yeri geldiğinde ülkeler (global açıdan düşünüldüğünde) dünya ticaretini olumsuz etkileyecek şekilde bile hareket edebilmektedirler.

Dış ticaret faaliyetleri sırasında, ülkelere farklı olumsuz politikalar uygulanabilmektedir. Tek taraflı fayda sağlamaya yönelik bir faaliyet olması nedeniyle, bu çerçevede birtakım engelleyici uygulamalara rastlanmaktadır. Ülkeler, kimi zaman direkt yollarla ticareti kısıtlama yoluna giderken; kimi zaman da dolaylı yollarla engelleme yolunu tercih etmektedirler. Her iki tarz arasında kıyas yapmak gerekirse, ikisi de engelleyici özelliğe sahip olmakla birlikte, dolaylı yolların daha büyük sakıncalar taşıdığı belirtilebilir. Çünkü, dolaysız engellerde bir belirsizlik vardır ve hangi aşamada ne şekilde karşılaşılabileceği önceden tespit edilememektedir. Her iki tür engelin de ortadan kaldırılarak dünya ticaretinin serbest hale getirilmesi bir gereklilik olmakla birlikte aynı zamanda arzu edilen bir durumdur (Saatçioğlu, 2001, s. 2).

1.2.2.5. Vergi

Devletin egemenlik gücünün en belirgin yansımalarından biri olan vergi, kamu harcamalarının karşılanması amacıyla devletin yada devletin açıkça yetki verdiği kamu kuruluşlarının tek taraflı ve karşılıksız olarak, gerçek ve tüzel kişilerden topladığı gelirlerdir. Vergiler, kamu geliri sağlamak amacıyla, devletler tarafından eski tarihlerden beri toplanmaktadır. Ancak, çağdaş dönemlerde vergilerin gelir sağlamaktan öte siyasal, sosyal ve ekonomik işlevlerinin olduğu anlaşılmıştır.

Kamu geliri olarak düşünüldüğünde; vergilerin konulması, kaldırılması ya da değiştirilmesi yetkisi sadece egemenliğin sahibine aittir. Vergiler, egemenlikle ayrılmaz ilişkisi nedeniyle hak arama mücadelelerinin de en eski konularından birini teşkil etmektedir. Egemenliği kullanma iddiasında bulunan her siyasi hareket vergi üzerinde söz sahibi olmayı talep etmiştir. Bütün çağdaş devlet sistemlerinde olduğu gibi,

Türkiye’de de vergi üzerindeki son sözü söyleme yetkisi egemenliğin kaynağı olan milletin temsilcileri konumundaki meclise aittir. Vergiler siyasi meşruiyetini de buradan almaktadır.

Küreselleşen dünyada vergiler de artık uluslararası bir boyut kazanmıştır. Devletler iki taraflı ya da çok taraflı anlaşmalarla kendilerini sınırlamış bulunmaktadır. Bu nedenle, vergi politikaları belirlenirken uluslararası yükümlülükler de göz önüne alınmak durumundadır. Vergilerin yerli üreticiyi koruma amaçlı olarak kullanılması konusu en sıkıntılı alanlardan birini oluşturmaktadır. Bu konudaki anlaşmazlıkların giderilmesi ve ülkeler arasındaki vergi rekabetinin belli kurallara bağlanması için Dünya Vergi Örgütü (World Tax Organization) kurulması gibi düşünceler bile ortaya atılmıştır.

Doğrudan yabancı yatırımlar konusunda ev sahibi ülke hükümetleri yabancı firmalar için vergi indirimi yaparsa, bu firmalara marjinal maliyetinden daha düşük bir etkide bulunacaktırlar. Bu nedenle, bu firmalar şartlara bağlı olarak bir fiyat stratejisi belirleyeceklerdir (Yin, 1999, s. 48).

Doğrudan yabancı sermaye girişi açısından Türkiye’nin rakibi olan Doğu Bloku ülkeleri ve diğer komşuların uyguladığı vergi teşviklerine bakıldığında, bu farkın nedeni de kolayca anlaşılmaktadır (www.google.com.tr, 18.04.2005).

Polonya’da, hükümet yatırım teşvikleri konusunda yabancı sermaye ile pazarlık yapmaktadır. Yatırımın yeri ve sağlanacak istihdama göre vergikolaylığı, vergi istisnası uygulamasına gitmektedir. Bu istisna, yine yatırım büyüklüğüne ve pazarlığa göre 5-10 hatta 20 yıllık olarak uygulanabilmektedir. Bunun yanında bir de kota konulmakta ve. yatırımdan elde edilen kar 200 milyon euroyu geçtiği takdirde vergi istisnası ortadan kalkmaktadır. Verilecek teşvikin türünün belirlenmesinde ekonomiye yapılan katkı baz alınmaktadır. Örneğin en az 200 kişinin istihdam edilmesi ve bu sayıda istihdamın belirli bir süre içinde belirlenen miktarda artırılması zorunlu kılınmaktadır.

Macaristan da 2001 yılında uygulamaya giren 10 yıllık bir plan dahilinde, 10 milyar Macar Forinti’nin üzerindeki yatırımlara 10 yıllık vergi istisnası uygulamaktadır. Ancak bunun için 500 kişi veya üzerinde istihdam sağlanması da şart koşulmaktadır. Ayrıca, 1 milyar Macar Forinti yatırım yapan yatırımcılardan, ilk beş yılda Kurumlar Vergisi’nin sadece yüzde 50’si alınmaktadır. Bununla birlikte iki teşvikte de her yıl satışların, yatırım miktarının yüzde 5’i oranında artırılması şart koşulmaktadır.

Romanya da; Yabancı yatırımcılara pazarlığa tabi olarak 5 ile 10 yıl arasında vergi istisnası sağlanmaktadır. Burada da yatırım ölçeğine bağlı olmak kaydıyla belirli bir miktarda istihdam sağlamak şart koşulmaktadır. Romanya'nın önemle üzerinde durduğu konulardan biri ihracattır. Yapılan ihracat üzerinden sadece yüzde 5 vergi alınmaktadır. Bunun dışında serbest bölgelerde de önemli vergi avantajları bulunuyor.

Mısır da; Yabancı yatırımcılar Kurumlar Vergisi'nden beş yıl süreyle muaf tutulmaktadır. Mısır Hükümeti'nin gösterdiği yerde yatırım yapılması halinde bu teşvik 10 yıla çıkarılmaktadır. Yüzde 40 olan ihracat üzerinden alınan vergi, yabancı yatırımcılar için yüzde 34'e indirilmektedir.

Türk yatırımcıların en çok tercih ettiği ülkelerden biri olan Bulgaristan'da yabancı yatırımcılar pazarlığa tabi olarak belirli bir rakamın üzerinde yatırım yaptıklarında 5 yıl süreyle % 50 vergi istisnası alabilmektedir. Yabancı yatırımcılara işsizliğin yüksek olduğu bölgelere yatırım yapılması halinde Kurumlar Vergisi indirimi yapılmaktadır.

Kurulu fabrika ve tesislere yapılan yenileme ve teknik teçhizat yatırımının, şirket sermayesinin yüzde 10'una kadar olan kısmı için vergi alınmamaktadır. Eğer bu yatırım istihdamı artırıcı bir yapıdaysa yine beş yıl süreyle yatırımlardan elde edilen kardan vergi alınmıyor. Bulgaristan'ı en cazip kılan noktalardan biri ise yatırım izinlerinin çok çabuk şekilde çıkarılabilmesi ve arazi teşvikleridir.

Rusya Federasyonu, yabancı yatırımcılara iki yıl vergi istisnası sağlamaktadır. Uzak Doğu bölgelerine yapılan yatırımlarda bu süre 3 yıla çıkarılmakta ve tüm özel vergilerde yüzde 50 indirim yapılmaktadır.

Letonya da; 3 ile 5 yıl arasında vergi istisnası uygulanmaktadır. Ancak bu sürenin sonunda da yabancı yatırımcıdan alınan kurumlar vergisi, normal verginin yarısı oranında olmaktadır. Bunun yanında küçük yatırımcıların da çekilebilmesi için bazı düzenlemeler yapılmıştır. İşçi sayısı, ciro ve ekonomiye katkıya bakılarak, belli yatırım miktarının altındaki işletmelere de toplam vergi mükellefiyetinin yüzde 20'si kadar vergi istisnası sağlanmaktadır.

Sonuç olarak; yabancı sermaye yatırımlarına karşı vergilerin etkisi bulunmakta ancak bu etki bazı durumlarda pozitif bazı durumlarda ise negatif olmaktadır. Ev sahibi ülkelerin kurumlar vergilerinin yabancı sermaye yatırımları üzerinde negatif bir etkisi olmaktadır. Ancak vergilere dayalı teşvikler tek başlarına etkili olamamaktadırlar. Buna

göre vergi teşvikleri sadece özenle kullanıldıkları ve diğer sağlam politika ve strateji paketinin tamamlayıcı bir parçası oldukları durumlarda yararlı olmaktadır.

1.2.2.6. Açıklık ve Ticaret Açığı

Bir ülkenin dışa açıklık derecesi genellikle, dış ticaret hacmi/GSMH oranıyla ölçülmektedir (Kazgan, 1988, s.116). Yatırımların ticaret edilebilir sektörler yöneldiği görüşünden hareketle, dışa açıklık oranı yüksek olan ülkeler daha fazla yabancı yatırım çekebilmektedir. Dışa açıklık yabancı sermaye yatırımları üzerinde güçlü bir pozitif etkiye sahiptir. Ancak bu etki sektörler arasında farklılıklar gösterebilmektedir.

Yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörler arasında önemli olan bir diğeri ise ticaret açığıdır. Ticaret fazlası, dinamik ve sağlıklı bir ekonominin göstergesi olup bu nedenle yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmektedir.

1.2.2.7. Piyasa Hacmi

Piyasa hacmi, ev sahibi ülkenin kişi başına GSYİH 'si ile ölçülmektedir. Piyasa hacmi, ölçek ekonomisinden faydalanabilme ve kaynakların etkin kullanımı için büyük bir piyasanın gerekliliği görüşünü savunmaktadır (Chakrabarti, 2001, s. 96).

Az gelişmiş yada gelişmekte olan ülkeleri kapsayan araştırmalarda, piyasa hacminin önemli bir etken olduğu ortaya konulmuştur. Yabancı sermaye yatırımları sadece bu ülkelere değil; aynı zamanda, gelişmiş ülkelere de akmaktadır. Piyasa hacmi hem gelişmekte olan ülkeler açısından, hem de gelişmiş ülkeler açısından önem taşıyan bir etken olarak görülmekle birlikte, gelişmekte olan ülkeler için daha çok önemlidir.

Gelişmekte olan ülkelere DYY akışının göreceli payı aşağıdaki şekilde ele alınmaktadır:

- İlk olarak, 1990'ların sonlarında ve 2000 yılında, gelişmekte olan ülkelerin DYY'daki düşük payı gelişmiş ülkelerdeki "yatırım göstergesi" ni yansıtmaktadır.
- İkinci olarak, DYY'daki mevcut durgunluk gelişmekte olan ülkelerin paylarını uzun vadeli DYY akışlarının yaklaşık üçte biri oranına geri döndürmüştür.
- Üçüncü olarak, gelişmekte olan ülkelere akan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının büyük miktarının Çin, Meksika ve Brezilya gibi bir avuç ülke üzerinde

yoğunlaşmış olmasıdır. Bu ülkeler geliştirmekte olan ülkeler arasındaki en gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerdir.

- Dördüncü ve son olarak, DYY'ın potansiyel kârları hem hacim, hem de sermaye akışının olduğu ekonominin büyüklüğüne bağlı yabancı ortak mevcudiyetinin uzantısı yoluyla muhtemelen en iyi derecede hesaplanmaktadır.

Bu bağlamda Çin en canlı örnektir. Çin kişi başına düşen DYY'ı geliştirmekte olan ve gelişmiş olan ülkelere daha az elde etmektedir. Yüksek teknoloji faaliyetlerine yatırım, özellikle de hizmetler sektöründe oldukça geriyken Çin'deki DYY kısa vadeli, yoğun işgücü gerektiren üretim biçimine dönüşmüştür. Bu nedenle, DYY'ın kalitesini yükseltmek için olduğu kadar miktarını da artırmak için halen çok fazla alan bulunmaktadır. Çin'e yönelen yatırımların 50 milyar doları aştığı ve ABD'ye DYY akışının 30.1 milyar dolara düştüğü 2002 yılında, DYY'ın dünyadaki en büyük alıcısının Çin olduğu görülmektedir. Çin hükümeti verileri, ülkenin yüzyılın ikinci çeyreğinde yaklaşık 450 milyar ABD doları DYY elde ettiğini göstermektedir. Bu rakamlar Çin'i yenilmesi güç bir rakip yaparken, birçok ülke DYY'ın kendilerinden uzaklaşarak Çin'in fazla istihdamına ve büyük potansiyel piyasasını içeren engin havuzuna doğru yönelmesi üzerine endişeye kapılmaktadır. Bununla birlikte, Çin yaklaşık 1.3 milyar nüfusa sahip bir ülke olduğu dikkate alınmalıdır. 2001 yılında Çin'de kişi başına düşen DYY sadece 30.1 Amerikan dolarıydı, bu rakam da Asya ve Latin Amerika'daki diğer birçok geliştirmekte olan ülkenin (Singapur 1,547,2 \$, Arjantin 314,6 \$, Şili 241,6 \$ Brezilya 195,4 \$, Malezya 162,8 \$ ve Tayland 54,0 \$) seviyesinden düşüktür. Çin'e DYY akışı sabit yatırımların yüzde 10'un ve GSYH oranının yüzde 0.4 'ünden biraz üzerinde gözükmektedir (Chakrabarti, 2001, s. 96).

1.3. YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ ÜLKE EKONOMİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yabancı sermaye yatırımları, genel olarak uluslararası bir kapitalist hareket olarak değerlendirilmektedir. Buna karşın yabancı sermaye yatırımları; sermaye ile yönetim bilgisi ve teknoloji transferini de beraberinde getirdiğinden diğer kapitalist hareket türlerinden farklılık göstermektedir. Yabancı sermaye yatırımları, yatırımın yapıldığı ev sahibi ülke ekonomisi üzerinde çeşitli ekonomik etkiler yaratır. Bunlar; üretim, istihdam, gelir, fiyat, ödemeler dengesi, ekonomik gelişme ve genel refah gibi

etkilidir. Bu etkilerden bazıları ülke ekonomisine katkı sağlarken, bazıları da ekonomiye külfet yüklemektedir. Aynı şekilde bazı etkiler yatırımın yapıldığı anda ortaya çıkarken, bazılarından nesiller sonra sonuç alınabilmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımların temel etkisi, ev sahibi ülkenin milli gelirine olan net katkısıdır. Milli gelir etkisiyle çok yakından ilgili olarak, doğrudan yatırımların ev sahibi ülkenin ödemeler dengesi üzerinde yaratmış olduğu etkide oldukça önem taşımaktadır. Çünkü yabancı sermaye ülke içinde üretimde bulunmaktadır. Bu üretim miktarı şüphesiz ülkenin gayrisafi milli hasılasına dahildir. Burada dikkat edilecek nokta, yabancı sermayenin üretimde kullandığı tüm girdileri kendisinin üretip üretmediğidir. Bu girdilerden bir kısmı ülke dışından getiriliyorsa, yabancı sermayenin dışardan ithal etmiş olduğu girdilerin ülkenin GSMH dan düşülmesi gerekecektir

Türkiye ve benzeri ülkelerin (Brezilya, Arjantin, Endonezya gibi) ekonomik hedef ve amaçların önceliği yönünden önemli sıkıntılar yaşadığı bir gerçektir.

Geleneksel ekonomi politikaları yaklaşımında tam istihdama yönelik dış ödemeler dengesi, sürekli ve sürdürülebilir kalkınma ve fiyat istikrarı yanında adil gelir dağılımı eş zamanlı ve eşgüdümlü hedefler olarak gösterilmekle birlikte Türkiye de bu eşgüdüm sağlanamadığından hedeflerden hiçbirisi tutturulamamış ve bu nedenle oluşan ekonomik istikrarsızlık siyasi istikrarsızlığı da beraberinde getirmiştir. Ekonomik istikrarla siyasi istikrar arasındaki ilişkinin tek taraflı bir etkileme olmadığı, siyasi istikrarsızlığın da ekonomik istikrarsızlığı tetiklediği bir gerçektir (Aksu, 2003, s. 15)

1.3.1. Tasarruf ve Yatırım Etkisi

Gelişmekte olan ülkeler yatırımlarını arttırabilmek için gerekli tasarruf birikiminden yoksun kalmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler geri kalmışlık kısır döngüsünü kırabilmek için yatırımlarını arttırmak zorundadırlar. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde yapı değişikliğini gerçekleştirecek temel araç yatırımlardır. Yatırımlar gerek sermaye stokuna, gerekse beşeri sermaye stokuna yapılsın, ekonominin üretim düzeyini arttırmaktadırlar. Yatırımlar üretim artışı için anahtar rolü oynarken, kalkınmanın da yapısal değişimleri sağlaması açısından stratejik bir unsur taşımaktadır. Buna göre yatırım, bir yandan ekonomideki yapısal değişimleri sağlayan, öte yandan da milli hasılayı arttıran sermaye stokuna yapılan bir ilave olarak görülmektedir (Han ve Kaya, 2002, s. 61).

Türkiye gibi gelişme yolunda olan ülkelerde ekonomik sorunların başında “kaynak yetersizliği” gelmektedir. Çünkü, ekonomik kalkınma için yatırım yapılması bir zorunluluktur. Yatırım olmadan kalkınma (gelişme) sağlanamaz, üretim artmaz. Bu sebeple yatırımlar ekonominin kalkınma sürecinde büyük bir öneme sahiptir.

Yatırım denilince ne anlaşılması gerektiği üzerinde biraz durmak gerekir. Bir ekonomide yatırım bir “akım değişken” olup, sermaye stoğundaki zaman içindeki değişmedir. Teoride net yatırım, genişleme yatırımı, yenileme yatırımı, brüt yatırım, özel-kamu yatırımı, uyarılmış-otonom yatırım, demografik yatırım gibi farklı özellikte yatırımlar şeklinde bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler yatırımları, 1953, 1968 ve 1993 yıllarında Milli Hesaplar Sistemi (SNA) içinde tanımlamıştır. Böylece, resmi olarak dünya ölçeğinde istatistiklerin karşılaştırılabilir duruma gelmesi sağlanmıştır. 1993 BM Milli Hesaplar Sistemi ekonomik varlıkları, “mali ekonomik varlıklar” ve “mali olmayan ekonomik varlıklar” olarak ikiye ayırmıştır. Mali ekonomik varlıklar arasında bono, tahvil, hisse senedi, para işlevi gören altın, kasa-banka, avanslar ve alacaklar yer almaktadır. Bu kalemler arasında firma açısından yatırım niteliği bulunan (hisse senedi gibi) kalemler bulunmaktadır. Mali harcamalar milli hesaplar açısından yatırım kavramının dışındadır. Çünkü bu tür harcamalar ülkenin mevcut sabit sermaye stokunda herhangi bir artışa yol açmamakta, sadece bu stok üzerindeki hakları ve bu hakların el değiştirmesini göstermektedir. Mali olmayan ekonomik varlıklar kendi içinde üretilmiş varlıklar ile üretilmemiş varlıklar olarak ikiye ayrılmaktadır. Üretilmemiş varlıklar kapsamına arazi, doğal olarak yetişmiş ormanlar ve maden yatakları girmektedir. Milli anlamda yatırım kavramı çerçevesinde yaklaşıldığında bu tür varlıklar yatırım kavramının dışındadır (Karluk, 2001, s. 99).

1993 SNA'nın üretilmiş mali olmayan ekonomik varlıklar tanımı, toplam yatırım tanımına karşılık gelmektedir. Bu kapsamda toplam yatırımlar üç ana başlık altında toplanır. Bunlar, sabit sermaye yatırımları, stoklar ve kıymetlerdir. Sabit sermaye yatırımları, bir ekonomide üretim faktörlerinin mal ve hizmet üretimini çoğaltmak ve gelecek dönemde tüketim ile ihracat imkanlarını artırmak amacıyla, belli bir dönem içinde reel sermayenin artırılması, korunması ve düzenlenmesi için kullanılmasıdır.

1993 yılı SNA'ya göre toplam yatırım kavramı içinde yer alan ikinci önemli varlık stoklardır. Stoklar yarı mamul ve mamul olarak ekonomik birimlerin elinde bulunan çeşitli malları kapsayan niteliği ile toplam yatırımların bir parçasıdır. Kıymetler ise, 1993 yılı SNA ile birlikte toplam yatırım tanımı kapsamına dahil edilmiştir. Paranın zaman içinde fiyat artışları karşısında değerini koruması için satın alınan kıymetli metalleri ve taşları, mücevheratı, sanat eserlerini vb. malları içermektedir. Bu kıymetli madenler temel olarak üretimde veya tüketimde kullanılmak üzere değil, sahip olunan nakit değerinin zaman içinde uğrayacağı kayıpların engellenmesi amacıyla elde edilen ve elde tutulan üretilmiş mallara yapılan harcamaları kapsamaktadır (Karluk, 1999, s. 645-647).

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma süreçlerinde karşı karşıya buldukları tasarruf yatırım darboğazı veya sermaye yetersizliği bir ölçüde dışarıdan ülkeye yapılacak tasarruflar ile ortadan kaldırılabilmektedirler. Diğer bir deyişle yabancı sermaye, tasarruf darboğazını genişletmek için kullanılacak önemli bir kaynak olarak görülmektedir (Karluk, 1983, s. 209)

Gelişmekte olan ülkelerin sermaye yetersizliğini gidermek ve atıl bulunan sermayelerini de aktif hale getirmek için yabancı sermaye yatırımları önemli bir role sahiptir. Çünkü bu ülkelerde yurtiçi tasarrufların üretime dönüşebilmesi için gerekli makine ve teçhizat ancak döviz ile ithal edilebilmektedir. Döviz ise dış tasarruflar ile sağlanmaktadır. Yerli sanayinin ihtiyaç duyacağı hammadde ve yarı mamül ithalatı dış tasarrufların varlığına bağlı olmaktadır (Savaş, 1986, s. 88).

1.3.2. Teknoloji ve Yönetim Bilgisi Etkisi

Yararlı ürünler üretmeye ve yeni ürünleri tasarlamaya yarayan bilgiler bütünü ya da girdileri çıktılara dönüştüren tüm fiziki süreçleri ve bu dönüşüme eşlik toplumsal düzenlemeleri ifade eden teknolojinin günümüzde çok farklı sınıflandırmalarının yapıldığı görülmektedir. Bu ayırım yapılırken üretilen katma değerdeki teknolojinin payı, teknolojinin nihai ürün üzerindeki rolü ve etkilediği bireyler için optimal olup olmadığı gibi kriterler dikkate alınmaktadır. Bu kriterler çerçevesinde; teknolojinin, “yüksek-orta-düşük”, “uygun-uygun olmayan” ya da “içerilmiş-içerilmemiş” şeklinde sınıflandırıldığı görülmektedir.

Belirtilen şekilde tanımlanan ve sınıflandırılan teknolojinin ülkelerin gelişmesinde son yıllarda önemli etkide bulunduğu görülmektedir. Yerel gelişme üzerinde ülke dışından gelen teknolojilerin yerli teknolojiye göre etkilerinin derecesi değişiklik arz etmektedir. Bu dışardan gelen teknoloji aynı zamanda kendisiyle birlikte yenilik ve üretim kapasitesinde artış getirmektedir (Tolentino, 1993, s. 670).

Günümüzde teknolojinin uluslararası rekabet alanındaki rolü belirleyici hale gelmiştir. Günümüzde ekonomik gelişmişlik sınıflandırmaları giderek teknoloji üreten ve üretmeyen ülkeler şekline dönüşmektedir. Gerek ülkeler gerekse firmalar hızla değişen teknolojik, ekonomik ve siyasi şartlarda devam eden uluslararası rekabette güçlü olabilmek ve ekonomik krizlere karşı en uygun stratejiyi belirlemek ve uygulamak durumundadırlar.

Gelişmiş ülkelerin 1970'li yıllardaki kriz dönemlerinde üretimi bütün bir dünya coğrafyasını özellikle ucuz emek merkezlerine yayarak krizi atlatma girişimlerin kalıcı sonuç vermediğinin anlaşılması üzerine, 1980'li yıllarda başlattıkları uygulamalar dikkat çekicidir. Bu uygulamalar ile; ekonomileri güçlendirebilme ve geliştirebilme açısından bilim ve teknolojiye olağanüstü bir rol atfedilmekte ve bu önemli faktörü salt piyasa dinamiklerine terk etmeyerek ulusal bir politika ve stratejinin konusu haline getirdikleri görülmektedir.

Günümüzde artan rekabetin getirdiği sorunlar gerek firmaların, gerekse ülkelerin teknolojik çabalar (yeni teknolojilerin ithali, adaptasyonu, üretimi ve geliştirilmesi ile bunların aynı zamanda ihraç edilmesine yönelik faaliyetler vb.) içerisine girmesine neden olmaktadır. Bu çabalar firma yada ülkelerin teknolojik kapasiteleri ile doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda teknolojik kapasiteleri yüksek ülkelerin performans ve ulaştıkları bilimsel ve teknolojik seviyesi farklı olmak durumundadır.

Gelişmiş ülkelerin teknolojik kapasitesi ve bu doğrultuda gösterilen çabaların boyutu, bu ülkeleri, teknoloji ihracatçısı konumuna getirmektedir. Teknolojik kapasiteleri düşük ve gösterilen çabaların yetersiz olduğu az gelişmiş ülkelerin ise teknolojik bağımlılık içerisinde oldukları görülmektedir (Young and Lan, 1997, s. 670-671). Türkiye'nin de aralarında bulunduğu bu ülkelerde, bilim ve teknoloji düzeyinin yükseltilerek yeni teknolojilere erişmek, transfer yoluyla edinmek, özümsemek,

geliştirmek veya üretmek, ve teknoloji tabanını yeni teknolojilerle ikame etmek ihtiyacı devam etmektedir.

İktisat teorisi açısından teknoloji incelendiğinde, teknolojinin üretim sürecindeki rolü ve teknoloji faktörüne ilişkin çok farklı yaklaşımların bulunduğu görülmektedir. Yakın zamanlara kadar genellikle yeterince önem verilmeyen teknoloji faktörü, artık çeşitli iktisadi düşünce okulları tarafından özel bir önem çerçevesinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Klasik iktisatçıların bilim ve teknolojiye büyük önem vermelerine karşın toplumlarda birikimin bir sınırı olduğunu, azalan verimler kanunu, Malthus prensibi ve teknolojinin değişmezliği olmak üzere üç varsayıma dayandırdıkları görülmektedir. Bu varsayımlar Ricardo tipi ekonominin temellerini oluşturmuş, bu da J.S.Mill tarafından durgun hal kavramıyla geliştirilmiştir (Dura,1990, s.143).

Neoklasik iktisadi düşünce ise teknoloji olgusunu “üretim fonksiyonu” çerçevesinde ele almaktadır. Buna göre, teknoloji, hem firma hem de ekonomi için “veri” olarak kabul edilmektedir. Firmaların bir dizi üretim tekniğinden istediğini serbestçe seçip alabileceği ve uygulayabileceği varsayılmaktadır. Bu teknikler dizisindeki her teknik aynı miktardaki ürünü üretebilecek, değişik miktardaki “farklılaşmış” emek ve sermaye girdilerinin belli bir bileşiminden meydana gelmektedir. Bu teknikler dizisine üretim fonksiyonu adı verilmektedir. Teknolojik değişim ise üretim fonksiyonunun ve bu bağlamda üretim imkanları eğrisinin dışa kayması olarak tanımlanmaktadır (Fisunoğlu, 1993, s.199).

Teknoloji bir üretim faktörü olarak kabul edilmekle birlikte, Neoklasik iktisat açısından üretim fonksiyonun kısa dönemde sabit olduğu ve teknolojik değişimin ancak orta ve uzun dönemde söz konusu olabileceği varsayılmaktadır. Ayrıca herhangi bir yeni üretim tekniği geliştirildiği zaman dileyen her firmanın bu yeni tekniği serbestçe ve sorunsuz olarak transfer edebileceği kabul edilmektedir.

Oysa, son dönemlerdeki kuramsal gelişmeler teknik bilgi paketi (teknoloji)’nin özelliklerini şu şekilde belirtmektedir: Teknik bilgi paketlerinin tüm özellikleri tamamen ifade edilemez, tümüyle anlaşılabilir ve kopya edilemez (Katz, 1987, s.15). Bu bulgu iktisat kuramında teknoloji faktörünün “dışsal” olduğuna ilişkin geleneksel görüşün terk edilmesine ve içselleştirilmesine yönelik çabaların artmasına neden

olmuştur. İktisat kuramında teknolojik gelişmenin içselleştirilmesine yönelik çabaların çıkış noktası Schumpeter'in analizleri olmuştur. Schumpeter'e göre teknolojik değişim süreci piyasa ekonomilerinin en önemli itici gücüdür ve teknolojik değişim ekonomiye içsel olup firmaların yaşayabilmeleri ve büyüebilmeleri kendi teknolojik çabalarına bağlıdır. Ancak bu teknolojik buluşlar Schumpeter'de büyük ve önemli buluşlar olarak tanımlanmakta ve teknolojik değişim kesikli bir süreç halini izlemektedir (Tekeoğlu, 1993, s. 223).

Schumpeter'den sonra yapılan çalışmaların sonuçları, Schumpeter'in teknolojik değişim olgusu yaklaşımına eleştiri niteliğindedir. Buna göre teknolojik değişim Schumpeter'in bulgularının aksine artımsal olup, ayrıca küçük buluşlarda gelişmekte olan bazı ülke örneklerinde görüldüğü üzere büyük verimlilik artışlarına neden olabilmektedir (Katz, 1987, s. 26).

İktisat teorisinde son dönemlerde ortaya çıkan gelişmeler teknoloji faktörüne giderek daha çok önem atfetmekte ve teknolojinin dışsal bir faktör olarak görülmesinden giderek vazgeçilerek içsel bir faktör olarak üretim fonksiyonlarında kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Böylece, teknolojinin zaman faydası yoluyla veri sermaye ve işgücü koşullarında maliyetleri düşürücü niteliği, üzerinde en fazla durulan konuların başında gelmektedir. Gerek Neoklasik iktisadın gerekse Schumpeter'in analizlerinin yetersizliklerinden yola çıkan, öncülüğünü F.E. Kydland ve E.C. Prescott'un yaptığı Reel Konjonktür teorisi ve yine öncülüğünü R.E. Lucas ve P.Romer'in yaptığı İçsel Büyüme teorileri bilimsel ve teknolojik gelişme faktörlerine hak ettiği yeri vererek iktisat teorisinin bu alandaki açmazlarını aşmasında büyük rol oynamışlardır (Parasız, 1996, s. 468).

Özellikle içsel büyüme teorisi, yalnızca ekonomik büyümeye ve teknolojik ilerlemenin belirleyici niteliklerinde yeni bir ilgi oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda özel Ar-Ge faaliyetlerindeki devletin optimum rolüne ilişkin tartışmaları yeniden canlandırmasıyla bu açıdan büyük bir öneme sahip hale gelmiştir (Weder, 1995, s.3).

Teknolojik ilerleme ve gelişme, büyük oranda araştırma ve geliştirme harcamalarını gerektirmektedir. Bu nedenle teknolojik yenilikler, çokuluslu ve uluslar ötesi şirketler tarafından yapılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğu yeni teknolojileri ne üretebilmekte ne de kendi olanaklarıyla ithal edebilmektedirler. Bu

teknolojiler ya teknoloji transferi yardımlarıyla ya da yabancı sermaye yatırımlarıyla, gelişmekte olan ülkelere gelebilmektedir. Teknoloji transferi doğrudan sermaye malları yollanması ve yatırımlar aracılığıyla olabildiği gibi; lisans anlaşmaları, teknik yardım programları, teknik eleman yollama gibi yollarla da gerçekleştirilebilmektedir (Alkin, 1984, s.373).

Bilimsel ve teknolojik bilgi birikimi ekonomik gelişmenin önemli bir dinamiğini oluşturmaktadır. Ancak ülke için gerekli olan teknolojinin transfer edilerek değil, ülke şartlarına ve gereklerine uygun olarak, ulusal araştırma kurumlarında geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü artık dünyada ekonomik gücün ana göstergesi barajlar, köprüler, fabrikalar ve çok katlı binalar değil, bunların dayandığı bilimsel teknolojik ve kültürel bilgi birikimidir. Dünyayı yaşanır kılacak hayatın kalitesini yükseltecek kaynaklar fabrikaların sayısında ve bilgisayarlarda değil insanın düşünce gücünde ve onun üreticiliğindedir. Bunun için de insan dış dünyası ve fiziksel çevresini geliştirmek için yapılan yatırımlar kadar, onun zihinsel ve ruhsal zenginliğini arttırmak için de köklü yatırımlar yapılmalıdır.

1.3.3. İstihdam Etkisi

İstihdam en basit tanımı ile kullanma, çalıştırma, hizmete alma anlamında kullanılmaktadır. İstihdamı dar ve geniş anlamı ile iki şekilde ele almak mümkündür. Geniş anlamda istihdam, bir ülkenin sahip olduğu üretim unsurlarının, emek, toprak ve sermaye kapasitesinin bir yıllık dönem içindeki kullanılma derecesini ifade etmektedir. Dar anlamda istihdam ise, bir ülkede bir yıllık dönemde ekonomik faaliyetlere katılacak durumda olan insan gücünün kullanılma, çalışma ya da çalıştırılma derecesini göstermektedir. Bu durumda dar anlamda istihdam tanımı yapılırken üretim faktörlerinden sadece emek unsuru ele alınmakta ve onun üretimde kullanılma oranı bize istihdamı vermektedir (Özaydın, 2000, s. 5).

Hızlı nüfus artışları, teknolojik gelişmeler nedeniyle kol gücüne olan gereksinimin azalması, niteliksiz elamandan çok nitelikli elemanların istihdam edilmesi, eğitim ve fırsat eşitliğinin bulunmaması ve özel sektör ile kamunun yanlış tutumları sonucu işsizlik, gündemin en üst sıralarında bulunmaya devam etmektedir.

En genel tanımı ile işsiz; çalışma çağı ve isteğinde olup da aktif olarak iş aradığı halde iş bulamayan kişiye denilmektedir. Bir ekonomide sadece friksiyonel (arizi)

işsizliğin olması durumunda o ekonomide dar anlamda tam istihdama ulaşılmış sayılmaktadır. Ancak ekonomilerde sadece isteğe bağlı ya da friksiyonel işsizlik bulunmayıp çok farklı nedenlerden ötürü çok farklı işsizlik türleri ortaya çıkmaktadır.

İşsizlik Türkiye'nin son 30 yıldır gündeminde ilk sırayı alan bir sosyoekonomik sorundur. Bu sorunun çözülmesi bir yana, son yıllardaki ekonomik krizlerle birlikte giderek süreklilik ve yaygınlık göstermektedir. İstihdam yaratma doğrultusunda somut ve etkili adımların derhal atılmaması durumunda işsizliğin yaratacağı toplumsal sorunların boyutları, ülkemizin geleceği açısından kaygı verici bir hal alacaktır. Günümüzde özellikle vasıflı ve yüksek eğitilmiş insan gücü işsizliğin yaygınlaşması ise, işsizlik sorununun yeni bir boyutunu oluşturmaktadır (Ekonomik ve Sosyal Konsey Raporu, 2003, s. 2).

Ekonomik büyüme, potansiyel kaynakların ve imkanların çokluğunun değil, bunların üretimde görev almalarının fonksiyonudur. Bu bakımdan özellikle gelişmekte olan ülkelerde, işsizlik oranının düşürülmesinde yabancı yatırımların katkısı olumlu olmakta ve potansiyel kaynaklar devreye girmektedir. Ayrıca yatırımların dolaylı etkisi yeni iş alanları oluşturmakta bu da istihdama imkan sağlamaktadır. Çokuluslu şirketlerin az gelişmiş ülkelerde, ucuz işgücünden yararlanmak için yaptığı yatırımlar bu çerçevede olmaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye politikalarının odak noktasını, istihdama yönelik yatırım ve bu yatırımlarda kullanılacak sermayenin özendirilmesine yönelik çalışmalar oluşturacaktır. Bu nedenle bu yatırımlara güçlü bir şekilde özendirilmesi zorunludur. Özendirme önlemlerinde yabancı-yerli sermaye ayrımcılığına da son verilmesi gerekmektedir.

1.3.4. Ödemeler Dengesi Etkisi

Ödemeler dengesi, geniş anlamıyla, bir ekonomide yerleşik kişilerin, diğer ekonomilerde yerleşik kişiler ile belli bir dönem içinde yapmış oldukları ekonomik işlemlerin sistematik kayıtlarını elde etmek üzere hazırlanan istatistikî raporlardır.

Ödemeler dengesi içerisinde, yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye gelişine ait rakamlar sermaye hareketleri kaleminde yer almaktadır. Burada yer alan rakamlar, yabancı sermaye yatırımcısının ülkeye ilk gelişinde bir defaya mahsus olarak getirdiği

yatırım sermayesini oluşturmaktadır. Bu sermaye ödemeler dengesi üzerinde olumlu etki yapmaktadır. Ancak bu geçici bir durumdur. Çünkü, bu tür şirketler üretimi durdurduğunda getirdiği sermayeyi geri dışarıya çıkaracaktır.

Ödemeler dengesinin cari işlemler kaleminde yer alan rakamlarda yabancı sermayenin etkileri sürekli hissedilmektedir. Çünkü yabancı sermaye yatırımlarıyla üretim kapasitesinin artması, üretim fazlasının ihracını gerektirmektedir. Bu konuda ihracat tecrübelerine ve olanaklarına sahip olunması sonucu, yapılacak ihracatla, yabancı sermayenin olumlu katkısı olacaktır. Aynı zamanda daha önce ithal edilen ürünün ülke içinde üretilmesi ve ithal ikamesinin uygulanması ödemeler dengesini olumlu yönde etkileyecektir.

Olumlu beklentilerinin tersinin gerçekleşmesi durumunda yabancı sermaye, bir az gelişmiş ülkenin ihracatını önemli ölçüde arttırmıyor veya ithalatını ikame etmiyor ise o ülkenin kronik ödemeler dengesi bilançosu dengesizliğini daha da şiddetlendirecektir. Bu kar transferi döviz ile yapılacağından mevcut döviz kıtlığını arttırıcı bir rol oynamaktadır. Böylece yabancı sermayeli şirketler kar transferleri, yatırım ve ara malı ithalatı ile ödemeler bilançosuna yaptıkları olumsuz etkilerini üretim kapasitesi ve ihracattaki kabiliyetleri ile giderebilme özelliğine sahip bulunmaktadırlar (Bozkurt, 1985, s.9). Bu özelliğinin gerçekleşebilmesi, yabancı sermayenin ev sahibi ülke menfaatleri doğrultusunda, sürekli döviz kazandıracak yatırımlara doğru yönlendirmenin yapılması ile mümkün olacaktır.

1.3.5. Uluslararası İlişkiler Etkisi

Bireylerin olduğu kadar toplumlararası ilişkilerinde temel belirleyici özelliği; paylaşım kavgasında en çok payı almaktır. Bu savaşta bireysel ve toplumsal hareketler önemini kaybetmektedir. Bunun yerini bireyler arasında, sınıf ve meslek ayrımları gibi gruplaşmalar olmaktadır. Ülkeler arasında da bölgesel, kültürel ve üretilen mal bazında oluşturulan birlikler gibi birleşme organizasyonları almaktadır. Ülkeler arasındaki birleşme hareketlerinin nedenleri; iktisadi güç sağlama ve güvenlik çemberi oluşturarak birlik dışına tek vücut olarak görünmektir. Nedenlerine bakarak önemi açıkça gözüken bu birliklerin, gerek birlik sayısı ve gerekse birliklere üye olanların artmasıyla, dünya paylaşım kurallarını ve paylarını belirlemede önemli roller üstleneceği inkar edilememektedir. Önemi gittikçe artan birliklere üye olmayı istemeye karar vermekle

üyeliğe kabul edilmek kolay gerçekleşmemektedir. Çünkü birlik demek; ekonomik, sosyo-kültürel ve geleneksel bakımlardan ortak davranışlar gerektirdiğinden, tüm konularda ortak düşünce ve yapıyı gerekli kılmaktadır. Bu ortak düşünce ve yapıyı sağlamadaki en önemli faktörlerden biri de yabancı sermaye yatırımlarıdır. Bu yatırımlar sadece bir sermaye transferi değil, hatta sosyo-kültürel düşünce bakımından da değişimler transfer etmek demektir.

Günümüzde çokulusluluk niteliğini kazanmış bulunan ve farklı ülkelerde, farklı endüstri dallarında faaliyet gösteren dev tekeller, gerek kaynaklandıkları ülke hükümetlerinin ve gerekse az gelişmiş ülke hükümetlerinin politikalarını dolaylı ve dolaysız yollarla belirlemeleri ile yabancı sermayenin uluslararası ilişkilerdeki önemini göstermektedir.

1.3.6. Diğer Etkiler

Yabancı sermayenin olumlu ve olumsuz daha bir çok etkilerini sıralamak mümkündür. Yabancı sermayeli şirketlerin uluslararası özel mülkiyete dayanan serbest rekabet düzenini, gittikleri ülkelerde bir temel düzen olarak kabul edip, yürürlükte bırakılmasını sağlamak için çaba gösterecekleri bunlardan önem taşıyanıdır (Bulutoğlu, 2000, s.42). Yabancı sermayeye değer yargılı bakmanın gerisinde yatan sebep de bu olsa gerektir. Ayrıca yabancı sermaye sosyo-kültürel kurum ve değerleri çağdaş yönde olmak üzere değiştirmektedir. Mevcut koşullar altında zengin ülkeler ile bir çok fakir ülke arasındaki büyüyen eşitsizliği yenebilmenin sadece iki yolu bulunmaktadır. Ya işsizlik ve istihdam durumundaki gelişmekte olan ülkelere doğru bir emek hareketi ya da endüstrileşmiş olanlardan gelişmekte olanlara doğru bir sermaye ve işletmecilik hareketidir. Uzun dönemde birinci yaklaşım endüstrileşmiş ülkelerde bir yabancı düşmanlığının patlaması sonucunu verecektir. İkinci yaklaşım ise; insaniyet perverlik, menfaatler, gelecek hakkındaki beklentiler ve huzur için tutarlı bir seçenektir. Bu seçeneği iyi değerlendirmek ve yabancı sermayeden en çok faydayı sağlamaya çalışmak gerekmektedir (Rostow, 1975, s.112).

1.3.6.1. Piyasa Rekabeti Üzerindeki Etkileri

Doğrudan yabancı yatırım ve uluslararası mal ve hizmet hareketlerinde gerçekleşen bu trendler, global piyasalardaki rekabet üzerinde de çok önemli etkiler

yaratmaktadır. Uluslararası mal ticaretindeki liberalizasyonun mal piyasasındaki rekabete etkisi, özellikle ticaret üzerindeki kısıtlamalar miktar kısıtlamaları şeklinde olduğu zaman çok güçlü olabilmektedir. Miktar sınırlamaları, ulusal monopol ve oligopollerin doğmasına neden olabilmektedir. Miktar kısıtlamalarının kaldırılması, piyasalardaki firmaların sayısını artırarak onları daha rekabetçi yapmaktadır. Miktar sınırlamalarının tarifelendirilmesi de benzer etkiler meydana getirmektedir. Bir çok ülkede, sektörlerin doğrudan yabancı yatırımlara açık hale getirilmesinin firma sayısını artırarak, sektörü daha rekabetçi bir yapıya kavuşturduğu görülmüştür. Böylelikle hizmet piyasası, uluslararası düzeyde rekabet edebilir hale gelmiştir; bu özellikle finansal hizmetler ve telekomünikasyon sektörleri için daha da geçerlidir.

Liberalize edilen doğrudan yabancı yatırım rejimlerinin, ulusal mal ve hizmet piyasalarındaki rekabete katkıda bulunması beklenmektedir. Çünkü böylece, yabancı firmalar çok daha serbest bir hareket imkanına kavuşmuş olacaktırlar. Bu takdirde, uluslararası şirketler ev sahibi ülkedeki piyasaların yapısını etkileyerek, uygun şartlar altında rekabeti güçlendirebilmektedir. Doğrudan yabancı yatırım sonrasında, uluslararası şirketlerin davranışı rekabeti artırıcı olduğu takdirde; söz konusu yatırımlar, endüstri performansının dinamik ve statik etkinliğinin ve tüketici refahının artırılması açısından önemli potansiyel faydalar taşıyabilmektedir. Bununla birlikte, uluslararası şirketlerin piyasaya girmesiyle birlikte, o ülkedeki piyasa yapılarında bazen daha büyük bir yoğunlaşma ve anti-rekabetçi davranışların olması da muhtemel olmaktadır. Çünkü bu şirketler, ulusal firmalardan daha büyük ölçekli olduklarından hem daha çok kaynağa hem de daha büyük bir piyasa gücüne sahip olmaktadır (Çetintaş, 1999, s. 2).

1.3.6.2. Sanayide Yoğunlaşma Üzerindeki Etkileri

Uluslararası şirketlerin, ürünün piyasası ve endüstrinin yapısı üzerindeki etkileri temelde bunların piyasaya giriş şekline bağlıdır. Ancak piyasaya giriş şekli nasıl olursa olsun, doğrudan yabancı yatırımlar, özellikle giriş engellerinin yüksek olduğu endüstriler olmak üzere, evsahibi ülkedeki piyasaların yoğunlaşma yapısını değiştirmektedir. Uzun ve orta dönemde şirket katılımı ve davranışı aşağıdaki etmenlere bağlı olarak yoğunlaşmayı artırabilmekte ya da azaltabilmektedir;

- Uluslararası firma işlemlerinin, evsahibi ülke piyasasındaki yerli ve yabancı rakiplere nispeten genişliği ve büyüklüğü,
- Evsahibi ülkede faaliyet gösteren firmaların, uluslararası firma girişlerine ve işlemlerine olan reaksiyonu,
- Uluslararası firmaların, yerli firmalara nispeten rekabetçi performansı ve yerel firmaların, uzun dönemdeki hayatta kalma mücadelesi ve yetenekleri üzerindeki etkileri
- İthalatın oynadığı roldür.

Uluslararası firma faaliyeti ile yoğunlaşma arasındaki ilişki, ürün farklılaşmasının ve yeniliğin önemli olduğu endüstrilerde çok güçlüdür. Üretim ölçeğinin küçük ve ürünlerin homojen olduğu endüstriler, en az yoğunlaşmanın olduğu endüstrilerdir. Bazı endüstrilerde üretimdeki yoğunlaşma ölçek ekonomilerinden dolayı üretim performansını yükseltebilmektedir, fakat üretim yoğunlaşması piyasa yoğunlaşmasına yol açarsa, bu durumda, hakim durumun kötüye kullanılmasına ve tüketici refahının azalmasına neden olabilmektedir. Yabancı şubeler dinamik etkinlik dahil üretim ve dağılım etkinliği arasındaki uyumsuzluğa, ulusal firmalardan daha çok önem vereceği için, bir ekonominin gelecekteki kapasitesini artırmasında daha etkin rol oynamaktadır.

Avusturya, Kanada, Fransa, ABD ve İngiltere'de yapılan çalışmalara göre, gelişmiş ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırım girişi ile endüstriyel ya da piyasa yoğunlaşması arasında pozitif olmayan bir ilişki bulunmuştur. Gerçekte ilişki çoğu durumda negatiftir. Doğrudan yabancı yatırım girişi, yoğunlaşmadaki azalmaya eşlik etmektedir. Bununla birlikte, nispeten gelişmiş daha küçük ekonomilerde, yabancı firmaların faaliyette bulunduğu endüstrilerdeki yoğunlaşma artışı oldukça belirgindir. Diğer yandan, gelişmekte olan ülkelerdeki ampirik çalışmalar da daha büyük katılımın yoğunlaşmayı artırdığını göstermektedir. Uluslararası şirketlerin faaliyeti ve yoğunlaşma arasında bir sebep ilişkisi sonucuna varılmadan önce oldukça dikkatli davranılması gerekmektedir. Yoğunlaşma, piyasa yapısının diğer unsurları ışığında, özellikle piyasanın rekabet edilebilirlik derecesi, ürün farklılaştırmasının kapsamı ve bir endüstrinin performansını etkileyen yenilik gibi, dinamik değişimler ışığında değerlendirilmelidir (Çetintaş, 1999, s. 2).

1.3.6.3. Firmaların Performansı Üzerindeki Etkileri

Çokuluslu bir şirketin piyasaya girişi ve faaliyetleri, özellikle satıcıların sayısının sınırlı olduğu piyasalara rekabeti de beraberinde getirebilir. Piyasa rekabeti, daha düşük fiyatlar şeklinde olabileceği gibi, reklam ya da ürün farklılaştırması veya uluslararası şirketin yeni bir ürünü piyasaya sürmesi şeklinde de gerçekleşebilir. Bu durumda, doğrudan yabancı yatırımlardan beklenen; daha düşük maliyetle ve yüksek kalitede mallar elde etmektir. Ürün çeşidinin artması ve yeni ürünlerin üretilmesi suretiyle, piyasaların daha etkin işlemesi sonucunda ilgili endüstrinin performansını yükseltmesi ve tüketici refahını artırmasıdır. Söz konusu piyasada faaliyet gösteren yerli firma bulunmuyor yada ulusal firmalar ile yabancı şubelerin rekabet güçleri arasında büyük bir fark varsa ve ithalattan yada diğer yabancı şubelerden kaynaklanan rekabet yetersiz ise yabancı firma, söz konusu piyasada hakim bir pozisyon elde edebilir. Bu durum piyasanın etkin işleyişini bozarak, firmaların daha yüksek karlar elde etmesine ve tüketici refahının azalmasına ve/veya endüstrinin dinamik büyümesinin sınırlanmasına yol açabilir.

Uluslararası bir şirket hiç şüphesiz ki, firmaya özgü yeteneklerinin (ölçek ekonomileri, pazarlama kabiliyetleri vb.) fazlalığı ve genişliğinden dolayı, ulusal firmalardan çok daha etkin üretimde bulunabilme imkanına sahiptir. Yabancı şubelerin ortalama verimlilik seviyesinin ulusal düzeydeki rakiplerinden daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerde yapılan bazı çalışmalarda, uluslararası şirketlerin benzerleri niteliği taşıyan yerel firmalardan daha etkin olduğu görülmüştür. Brezilya, Hindistan ve Singapur gibi gelişmekte olan ülkelere uluslararası şirketlerin, aynı endüstride faaliyet gösteren yerel firmalardan daha yüksek emek verimliliğine sahiptir. Ayrıca Malezya ve Tayland'da da aynı durum gözlemlenmektedir. Bu ülkelerdeki toplam faktör verimliliğini ölçmeye yönelik olarak yapılan çalışmalarda da yine, yabancı şubelerin daha yüksek bir emek verimliliğine sahip olduğu gözlenmiştir. Daha büyük verimlilik ve satış performansının kaynağı ne olursa olsun, uluslararası şirket faaliyette bulunduğu piyasadaki rakiplerinden daha çok satış yapabilme ve daha kaliteli yeni ürünler üretebilme ya da maliyet açısından daha etkin olabilme imkanına sahiptir.

Uluslararası bir şirketin piyasaya girişi ile birlikte artan rekabetin, özellikle tüketiciler açısından önemli olan fiyat düşüşlerine yol açtığını gösteren, herhangi bir sistematik kanıt bulunmamaktadır. Ancak, bu şirketlerin katılımı ile birlikte piyasalardaki rekabetçi baskıların artması ve özellikle gelişmekte olan ekonomilerde ürün çeşitlerinin genişlemesi, ürün kalitesinin artması ve yeni ürünleri piyasaya sürmesi gibi sonuçlar doğurduğunu gösteren dikkate değer kanıtlar da yok değildir. Fiyatlarda bir gerileme olmamasının en önemli nedenini piyasadaki rekabetin şekli oluşturmaktadır. Bu şirketlerin yoğunlaştığı endüstrilerde en yaygın rekabet şeklini, reklam ve ürün farklılaştırması vasıtasıyla yapılan fiyat dışı rekabet oluşturmaktadır. Bu nedenle, uluslararası şirketler ulusal rakiplerinden daha yüksek bir reklam harcaması eğilimine sahiptir. Bu eğilim, endüstride reklam harcamalarını yükseltebileceği gibi aynı zamanda yerli üreticileri de, bu alana ayırdıkları harcamalarını artırmaya zorlayabilir. Ulusal firmaların reklama başvurması ya da bu alana ayırdığı kaynakları zorunlu olarak artırması, yabancı şubeler ürünlerini daha düşük fiyatlardan piyasa sunsa dahi, onların, söz konusu piyasadaki paylarını genişletmelerine ve karlarını artırmalarına olanak tanıyabilir. Örneğin, Arjantin ilaç sanayisinde gelirlerinin önemli bir kısmını yalnızca ar-ge 'ye değil aynı zamanda reklama da harcayan Arjantinli üreticiler, ürünlerini uluslararası şirketlerin şubelerinden daha yüksek fiyatlardan satabilmişler ve uluslararası şirketlerin rekabetine rağmen kâr seviyelerini koruyabilmişlerdir.

Rekabetin fiyat ve ürün çeşidi üzerindeki etkileri, onun statik etkinliğini yansıtır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından çok daha önemli olan ve asıl etki, uluslararası şirketlerin rekabetinden kaynaklanan dinamik etkilerdir. Teknolojik açıdan daha üstün olan, en son ve en yeni teknolojileri kullanan uluslararası şirketin piyasa girişi, teknolojik açıdan yetersiz olan firmaları piyasa dışına zorlayabilir. Diğer taraftan bazı ülke ve endüstrilerde, artan rekabetçi baskılar karşısında ulusal firmalar, piyasa paylarını korumak için verimliliklerini yükseltmekte ve daha rekabetçi bir konum kazanabilmektedir.

Yerel bir firmanın, doğrudan yabancı yatırımlardan kaynaklanan rekabete verebileceği ani tepki, daha dikkatli veya maliyet açısından daha bilinçli politikalar uygulamak şeklinde olabileceği gibi, çalışanlarını daha verimli olarak üretimde

bulunmaya teşvik etmesi şeklinde de olabilir. Zaman içinde aynı ölçekte, aynı piyasada ve benzer ürünler üreten ulusal ve yabancı firmalar birbirleriyle rekabete girdiklerinde, yerel firmaların hayatta kalma stratejisinin bir parçası olarak, uluslararası şirketlerinkine benzer teknikleri benimseme eğilimine girdiği gözlenir. Böylece, teknik kapasitelerini geliştirdiklerinde, uluslararası şirket rekabeti yerel firmaları yenilik yapmaya ve AR-GE 'ye teşvik edebilir. Bununla birlikte bu açıdan bir genelleme yapmak oldukça zordur. Firma ve endüstri seviyesinde yapılan çalışmalar, uluslararası şirket rekabetinden kaynaklanan rekabetin yayılcı etkilerinin, yerel firmanın teknolojik ve girişimcilik kapasitesine bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Örneğin Brezilya tekstil endüstrisinde yabancı bir firmanın piyasaya girişi, bazı yerel firmaları rekabetçi teknolojiyi edinebilmek amacıyla yabancı firmalarla ortak girişim aramaya ve kurmaya zorlarken, bazılarının ise tamamen kapanmasına yol açmıştır.

Ancak ulusal firmalar teknolojik kapasitelerini geliştirseler bile, uluslararası şirketlerin yenilikçi yönünden gelen rekabetçi baskılara cevap vermekte oldukça zorlanabilir. Örneğin, Brezilya iletişim-donanım endüstrisinde, doğrudan yabancı yatırımların liberalizasyonu ve yabancı şubelerin piyasaya girişi, çok sayıda ulusal firmanın ar-ge çabalarını azaltması ve ortak girişim ve ittifaklara yönelmesi sonucunu doğurmuştur. Bu konuda yapılan birçok çalışma, uluslararası şirketlerin girişinden kaynaklanan rekabetin, diğer firmaların etkinlik ve verimlilik üzerindeki pozitif yayılcı etkilerinin, uluslararası şirketin piyasadaki faaliyetinin genişliği ile ilgili olduğunu göstermektedir. Eğer yabancı şubelerin piyasa payları genişse, ulusal düzeydeki rakipler bu şirketlerin rekabet baskısından kurtulmak için, çok daha etkin olarak faaliyette bulunmaları gerektiğini hissedeceklerdir. Bu tür etkilerin özellikle, ulusal firmaların bazı teknolojik kapasitelerini yakın zamanlarda geliştirmeleri veya edinmeleri durumunda ortaya çıkma ihtimali daha büyüktür. Örneğin, ABD kökenli firmaların 1955-1975 periyodu süresince Avrupa piyasalarına girişi, yerel firmalardan bazılarının teknolojik açıdan güçlü ve ulusal piyasaların da, her iki firma çeşidinin etkin ölçekte faaliyet gösterebilmesi için yeterince geniş olduğu endüstrilerde, rekabetçi bir güdü sağlamıştır. Meksika ve Uruguay'da yabancı ve yerel bir firmanın verimliliği arasındaki boşluk çok geniş olmadığına, yabancı şubelerin varlığı ile yerel firmaların verimliliği arasında pozitif bir ilişki gözlemlenmiştir. Bu ilişki, orta ve küçük ölçekli işletmeler ve gelişmekte olan ülkedeki uluslararası şirketler tarafından yapılacak

doğrudan yabancı yatırımın rekabet vasıtasıyla performansını arttırıcı etkilerinin yayılma ihtimalinin daha kuvvetli olduğunu göstermektedir. Bu uluslararası şirketler genellikle, daha emek yoğun ve daha düşük teknolojiye endüstrilerde faaliyet gösterirler ve rekabetçi avantajları da, gelişmiş ülke uluslararası şirketlerindeki kadar azdır. Dolayısıyla yerel firmaların, bu tür uluslararası şirketlerden kaynaklanabilecek rekabetçi baskılara karşı koyabilme ihtimali daha yüksektir.

Yabancı firmalardan kaynaklanan yayılımcı etkilere, yalnızca teknolojik ve verimlilik yükselmeleri ile ilgili olanlar değil aynı zamanda pazarlama ve ihracat yetenekleri geliştirme ile ilgili olanlarda dahil edilebilir.

1.3.6.4. Rekabet Karşıtı Etkiler

Uluslararası şirket girişi ve faaliyetleri potansiyel olarak yalnızca, ev sahibi ülke ve piyasalarına enjekte ettikleri rekabetle performans artırıcı etkilere değil aynı zamanda, belirli şartlar altında ilgili endüstrilerin ve piyasaların performansını etkileyecek anti-rekabetçi eylemler açısından da önemli bir potansiyel taşır. Bu alandaki sistematik çalışmalar eksik olmasına rağmen, uluslararası şirketlerin son yıllarda gelişmiş ülkelerdeki rekabet otoritelerine şikayet edilmesi dikkati çeken en önemli özelliklerinden biridir. Örneğin, 1990-95 yıllarında İngiltere’de şikayet edilen monopol ve birleşmelerin önemli bir kısmını yabancı mülkiyetli firmalar oluşturmuştur. Uluslararası şirketlerden kaynaklanan belirli anti-rekabetçi davranışlar şunlardır;

Danışıklı uygulamalar: bu tür uygulamaların giriş engelleri ile korunan ve yüksek derecede yoğunlaşmanın bulunduğu endüstrilerde ortaya çıkma ihtimali her zaman mümkündür. Uluslararası şirketler genellikle bu tür endüstrilerde faaliyet gösterir. Bu şirketlerin ortaklık yönündeki eğilimleri yeterince olmamakla birlikte, faaliyetin ilk yıllarında zımnı yerel anlaşmalarla ortaklık içine girme eğilimleri çok daha kuvvetlidir. Diğer yandan, uluslararası şirketlerin bu tür uygulamaların artmasını ya da ortaya çıkmasını güçlendirebilecek önemli bir takım özellikleri vardır. Örneğin, çok geniş uluslararası bir şirketin büyük rekabet gücü, danışıklı bir anlaşma ile küçük firmaları piyasadan silmenin güvenilir bir aracı olarak kullanılabilir. Bununla birlikte muhtemelen çok daha önemli olanı, uluslararası şirketlerin kendi aralarındaki danışıklılık olasılıklarıdır. Ancak, özellikle son yıllarda bu tür uygulamaların varlığına yönelik

sistematik bir kanıt bulunmamaktadır. Uluslararası şirketler arasındaki bu tür uygulamaların son yıllarda hızla azalmasının temel sebepleri olarak şunları sıralamak mümkündür.

- Ulusal rekabet kanunlarının hızla bir çok ülkede yürürlüğe konması ve adaptasyonu,
- Rekabeti arttıracak ortaklıklara yönelmesi,
- Avrupa ve Japonya'nın yeniden yapılanması ile birlikte uluslararası pazarlara dönüşü ve artan rekabet sonucu, satıcı yoğunlaşmasındaki dünya çapındaki azalma,
- Endüstrilerin üretim birleşimindeki homojen ürünlerden, heterojen ya da farklılaştırılmış ürünlere yönelik kaymalardır.

Tekelleşmeye yönelik birleşme ve edinmeler: uluslararası birleşmeler ve edinmeler yoluyla doğrudan yabancı yatırım girişi, bir ülkeye işbirliği girişinin hakim şekli olmaya başlamıştır. Doğrudan yabancı yatırımların 1980'lerde artması ve 1990'ların sonunda azalmasının büyük ölçüde, uluslararası birleşme ve edinmeler tarafından yönlendirilmektedir.

Yıkıcı davranışlar: genelde yıkıcı davranışlar mal vermeyi reddetmek, indirim sistemleri uygulamak, fikri ve sınai haklardan doğan yetkilerini kullanmaktır. Özelde yıkıcı fiyat uygulamaları ise; fiili veya potansiyel rakiplerini piyasadan silebilmek, piyasa girişini zorlaştırmak ve/veya engellemek için yabancı firmalar kadar ulusal firmalar tarafından da kullanılabilir eylemlerdir.

Devlet politikaları: doğrudan yabancı yatırımları çekmek için çok çeşitli imtiyazlar tanıyan devlet politikaları ve doğrudan yabancı yatırım çekme girişimleri de bazen, anti-rekabetçi davranışların alanının çok daha fazla genişlemesine yol açabilmektedir. Günümüzde ülkelerin ulusal yatırım mevzuatına damgasını vuran en önemli ilke, yabancılar tarafından gerçekleştirilen yatırımlarla yerli yatırımlar arasındaki eşitlik ilkesidir. Ancak bazı ülkelerin bu konuda daha ileriye gittiği görülmektedir. Yabancı yatırımcılar, yatırım kararını vermeden önce ev sahibi ülkeden ek güvenceler ve menfaatler talep edebilmektedir. Bazen de ev sahibi ülkeler yabancı yatırımı çekebilmek için Polonya ve Romanya'nın yaptığı gibi özel mevzuat yürürlüğe

koymaktadırlar. Bu suretle yabancı yatırımcı ile yerli yatırımcı arasında eşit muamelenin de ötesine geçerek, yabancıya kendi ülkesinde yatırım yapabilmesi için daha elverişli şartları sunma yolunu seçmektedirler. Örneğin, böyle bir ülke yerli yatırımcılar için öngörmediği vergi indirimi imkanını yabancı yatırımcıya sunabilir veya sosyal mevzuat bakımından yabancı yatırımcılara daha esnek davranabilir. Yurt dışına yapılacak ödemeler bakımından da yerli yatırımcısına sağlamadığı kolaylığı yabancı yatırımcıya sağlayabilir. Hiç şüphesiz ki bu tür uygulamaların tümü, yabancı yatırımcıyı ulusal yatırımcıya nisbeten daha avantajlı kılacağı için rekabetin piyasada adil ve etkin olarak işleyişine engel olacaktır

1.3.6.5. Verimlilik Üzerindeki Etkileri

Gelişmiş ülkelerin en önemli sorunu sürdürülebilir verimliliktir. Bir ekonomide verimlilik artmıyorsa ekonomide durgunluk kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle sürekli verimliliğin en önemli şartı sürekli öğrenmek ve gelişmektir. Kalite ve maliyet unsurlarını gözardı etmeden yapılan işin daha iyi yapılması temel hedef olmalıdır.

Verimlilik kavramı; sanayi üretiminden, bankacılığa, tarımdan hukuk sistemine, belediye çalışmalarından eğitime çok geniş bir yelpaze içinde hemen hemen her alanda kullanılmaktadır. Örneğin, bir sanayi işçisi, bir öğretmen, bir berberin ürettiği mal veya hizmete bir talep varsa ve bu talep karşılanırken Katma Değer yaratılabiliyorsa üretim verimlidir. Talep yoksa ekonomik faaliyetlerin verimli olabilmesi de mümkün değildir (Gürak, 2003, s. 4).

Verimlilik, kimi zaman kaynakları daha etkin kullanarak (mikro-verimlilik) kimi zaman ise "yeni" teknolojiler (makro-verimlilik) aracılığıyla arttırılabilir. Yapılacak analizlerin, tahminlerin ve önerilerin daha sağlıklı olması açısından "teknolojik verimlilik" ve "etkinlik" kavramlarının birbirinden doğru bir şekilde ayırt edilmesi gerekmektedir. Tablo 1.3 'dende görüldüğü gibi teknolojik yeniliklerden kaynaklanan makro-verimlilik artışları uzun dönem büyümenin temel unsurudur.

Mikro-verimlilik, beşeri, fiziksel veya finansal girdilerin gerçekleşen kullanım oranları ile ilişkili bir kavramdır. Örneğin, herhangi bir nedenden dolayı girdilerin fiyatlarının düşmesi, etkinliğin artmasına neden olacaktır. Aksi durumda ise azalacaktır.

Bu arada üretilen ürünün ne kalitesinde ne de miktarında bir değişim olmamaktadır. Ayrıca bir işyerinin çeşitli nedenlerden dolayı tam olarak kullanılmayan fiziksel üretim kapasitesinin değerlendirilmesi kaynak etkinliğinin artmasına neden olacaktır.

Tablo 1.3: Teknolojik ve Kaynak- Verimlilik Artışı Farkı

Makro-(teknolojik) verimlilik	“Yeni” teknoloji
Mikro-verimlilik(Etkin kaynak kullanımı)	“Veri” Teknoloji

Kaynak: **Gürak**, 1999, s.15.

Etkinlik optimum düzeyde olduğu zaman veri teknoloji ile elde edilmesi mümkün olan en üst seviyede verim ve kâr elde ediliyor demektir. Etkinliğin optimumdan düşük olması durumunda ise üretimde kullanılan kaynakların daha etkin kullanılabileceği anlaşılacaktır. Çünkü etkinlik arttıkça katma değer de artacaktır (Gürak, 1999, s. 15).

İki ülke arasındaki en önemli fark ücret seviyeleridir, cet. par. ve bu durum firmanın gelişmiş ve gelişmekte olan iki ülkedeki verimliliğini ve kârlılığını doğal olarak farklı kılmaktadır. Ama gelişmiş ülkedeki ücretlerle kıyaslandığında kârın katma değer içindeki oranının daha yüksek olduğu görülecektir. Bu durum yatırımcıların söz konusu aksamı neden kendi ülkelerinde üretmek yerine ucuz işgücünün bulunduğu ülkelerde ürettiğinin önemli göstergelerinden biridir. Bu farklılığa nakliye masrafları, vergi muafiyetleri, finansal destekler gibi diğer ekonomik unsurlar da eklenince ürünün bazı parçalarının (özellikle de “emek-yoğun” olan kısmının) neden gelişmekte olan ülkelerdeki yavru firmalar tarafından üretiminin tercih edildiği daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Gürak, 2000, s. 54).

Türkiye de 1980 yıllarına kadar verimlilik artan bir trend izlemiştir. 1980’li yıllarda getirisi ve geri ödemesi geç olan alt yapı yatırımlarına yönelme sonucu verimlilik geri sayıma geçti. Kamu borçlarının sürekli artış göstermesi, yatırımlarda azalma, sanayide yenileme yatırımlarına kaynak ayrılmayışı, yeni teknoloji yatırımlarının yapılamayışı sonucu 1990’ lı yıllarda özellikle kamuda çağdaş üretim teknolojileri kullanamayan bir sanayi yapısı ortaya çıktı.

Avrupa ülkelerinde, iş gücü verimliliği ülkemizdekinden 6 kat daha fazladır. Yüksek verimlilik sayesinde, öncelikle ülke kalkınmasını sağlayacak kişi başına düşen milli gelir yükselecek, bireylerin refah seviyesi artacak, tek pazar haline gelen dünya ekonomisinde işverenlerin rekabet güçleri artacağından yaşama ve büyüme şansı artacak. Yatırımlar artacağından, istihdam olanakları genişleyecek mal ve hizmet kalitesi düzelecektir.

Yabancı sermayeli işletmelerde diğer işletmeler kıyasla verimlilik daha yüksek boyutlarda olmaktadır. Bu verimliliğin kaynağı yabancı sermayeli kuruluşların sahip oldukları teknolojik üstünlük ve yeni yönetim tekniklerini en iyi şekilde kullanabilmelerinde yatmaktadır. Tekelleşme sürecinde olan batılı firmalar, diğer firmalara teknolojilerini transfer etmekten kaçınmaktadırlar.

1.4. YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINDA YER SEÇİMİNİ ETKİLEYEN BELİRLEYİCİLER

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yer seçimi kararlarını bir çok faktör etkilemektedir. Bunlar ekonominin arz yönünde çeşitli değişkenleri kapsamaktadır. Maliyeti ölçen ağır unsurlar bulunmaktadır. İş maliyetleri ve kurumlar vergisi üretim değişkeni kadar etkilidir. İşgücünün beceri derecesi, yoğunluğu ve sıklığı düzenleyici bir değişkendir. Diğer yandan talep faktörleri olarak piyasa yapısı ve büyüme ev sahibi ülkeler için önemli sayılmaktadır. Bunlardan başka, kültür ve coğrafik bölgeler de etkili olabilmektedir. Endüstri karakteristiği ve doğrudan yabancı yatırımların taşınmasının altında yatan etkenlerde bunlardan kaynaklanmaktadır. Bakıldığında yatırım yerlerinin bu belirleyicileri ev sahibi ülkenin ekonomisi üzerinde etkilidir (Tüselman, 1999, s.359).

Doğrudan yabancı yatırımlar piyasa yönelimli girişler geliştirebilirler. Böylelikle ev sahibi ülkelerin piyasalarında büyüme veya yabancı piyasaya açılarak büyümektedir. Bunların yatırımları ev sahibi ülkelerde pazar yapısı, pazar büyüklüğü ve ticari bağlantılarının miktarı ile karşılıklı yakın ilişki içerisindedirler. Ana şirketler ihracatı kolaylaştırarak, satış sonrası çalışmaları veya dağıtım pazarları kurabilirler. Alternatif olarak, yerel piyasada ve ev sahibi ülke üretimini kolaylaştırmak için hizmetleri arttırabilmektedirler. Piyasa yönelimli doğrudan yabancı yatırımlar, ihracattan daha çok yerel ürün sağlama etkilerini arttırma şeklinde olmaktadır. Yerel

üretim için birçok değişken bulunmaktadır. Bunlar; yüksek taşıma maliyetleri, ticaret engelleri, müşteri tercihlerindeki farklılıklardır. Ayrıca yeni üretim metotları ve teknikler, tam zamanlı üretim, müşteri odaklı üretim gücü sayılabilmektedir (Tüselman, 1999, s.361)..

DYY sayesinde yatırım firmaları sadece yurtiçi piyasadan etkilenmeyebilir, aynı zamanda hammaddelerin ucuz alınmasına, yönetim aktiviteleri ve üretim metotlarının mantıklı kılınmasına da etkide bulunur (Waters, 1995, s. 61).

Taşıma maliyetlerinin azaltılması yabancı bir piyasada yer seçimi için daha iyi bir güdüdür. Firmanın endüstride teknoloji yoğunluğunun artması DYY özendirmek içinde önemlidir (Clegg, 1998, s.89). Bunlara ek olarak DYY çekici kılmak için güdüler ortaya konulmaktadır. Yatırım yapacak olanlar ev sahibi ülke piyasalarında yer seçimini etkileyen faktörleri de bulmaya çalışmaktadırlar.

1.4.1. Yabancı Piyasa Hakkındaki Bilgi ve Deneyim

Yabancı bir piyasada çalışmanın belirsizliği ve maliyetler; yabancı bir ülke hakkında ki bilginin hem artmasına hem de azalmasına neden olabilmektedir. Bilgiye ilişkin hangi deneyimlerin somut hangilerinin soyut avantaj sağladıkları önemli bir durumdur. Yeniden belirtelim ki belirli bir bölgede daha önce deneyim kazanmış olan bir firma, o bölgeye yeni girecek bir firmaya göre daha avantajlı olacaktır (Kogut, 1997, s. 198).

1.4.2. Yabancı Piyasanın Büyüklüğü ve Boyutu

Yabancı piyasanın yapısı ve büyüme potansiyeli yer seçimini etkileyen önemli bir faktördür. Ayrıca bir serbest ticaret bölgesine girme yaklaşma da anahtar bir etkidir. Bu firma yapısının ve büyümesinin daha da genişlemesine neden olmaktadır. Serbest ticaret alanında, hangi firmaların yatırım tercihinde bulunacağı benzer ülkelerin büyüme ve gelişme yapısından daha önemlidir. Örneğin Bahreyn ve Kuzey İrlanda benzer özellikler taşıyan iki ülkedir. Bu iki ülke (Bahreyn ve Kuzey İrlanda) serbest ticaret bölgelerini kullanmaktadırlar. Kuzey İrlanda daki yatırım firmaları serbest, Avrupa Birliğindeki diğer Avrupa ülkelerine girişin bir aracı olarak görmektedir. Benzer olarak Bahreyn, Gulf Co-Operation (Körfez Birliği) Council üyesi ülkelerin yatırımlarını çekmek ve birliğe katılmak için kullanmaktadır. Ayrıca her iki ülke komşu

ülkelerden yatırım alma ile yüz yüze görülmektedir (Gilmore-O'Donnell-Carson And Cummins, 2003, s.198).

1.4.3. Ekonomi Politikaları ve Hükümetlerin Uygulamaları

Her ülkenin, her ekonominin kendi özel durumlarına özgü politikaları bulunmaktadır. Bu politikalar aracılığıyla ekonomiye kaynak girişinin miktarı belirlenmektedir. Ülkenin içinde bulunduğu topluluk ve kurumlar aracılığıyla da yabancı sermaye yatırımları o ülkeye gelebilmektedir. Örneğin, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın OECD'ye üye olmalarıyla birlikte yabancı sermaye bu ülkelere önemli miktarda girmiştir (Lansbury-Pain and Smidkova, 1996, s. 107).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen önemli ekonomik faktörler bulunmaktadır. Bunlar, enflasyon, ev sahibi ülkelerin vergi yapısı ve kendilerine özgü vergileri yatırımlar için önem taşımaktadır. Bu konuda literatürde yapılmış çalışmalar da kurumlar vergisi oranlarının yatırım kararları üzerinde negatif etki yaptığı görülmektedir (Billington, 1999, s. 461).

Nakliye giderleri, siyasal istikrar, disiplinli ve eğitilmiş işgücü gibi bir çok önemli etken DYY kararı verilmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Ama cezbedici etkenler arasında bir sıralama yapacak olursak birinci sırada “teşvikler” gelmektedir. Doğrudan veya dolaylı olarak yapılan çeşitli teşvikler küresel yatırımcı firmaların küresel kârlarını daha da arttırmaktadır. En çok başvurulan teşvikler şunlardır: (Gürak, 2003, s.7)

- Gelir/kurumlar vergisi muafiyeti;
- Gelir/kurumlar vergisi indirimi;
- Yatırım/yeniden yatırım indirimi;
- Sermaye malları ithalatında gümrük muafiyeti;
- Sermaye mallarında katma değer vergisi muafiyeti;
- Hızlandırılmış amortisman;
- Sübvansiyonlu krediler;
- Yerel yönetimlerin vergilerinde indirim/muafiyet;
- Hammadde ithalatında vergi muafiyeti;

- Kullanılan hammaddeler için katma değer vergisi muafiyeti;
- Hammadde ihracatında katma değer vergisi muafiyeti;
- İhracat gelirlerinin imtiyazlı kullanımı;
- Zarar indirimi.
- Altyapı hizmetleri (bina, arazi tahsisi) sayılabilmektedir.

Hükümet politikaları; DYY'ların akışında bölgeler arasında önemli bir rol oynamaktadır. Bununla ilgili olarak DYY'ların yer seçiminde ticari tarifelerin etkili olduğu eğiliminin vurgulanmış olması gerekmektedir. Örneğin, Avrupa birliğinde DYY üzerindeki ticari engeller ABD'den daha yüksek derecede olabilmektedir. Bunlardan başka, hükümetlerin koymuş oldukları yüksek vergi oranları, vergi muafiyetlerinin uzatılması ve diğer finansal teşvikler sayılabilmektedir (Zhaou-Delios and Yang, 2002, s. 67).

Benzer özellikler taşıyan Kuzey İrlanda ve Bahreyn yabancı sermayeyi kendisine çekebilmek için önemli çalışmalar yapmışlardır. İç yatırımları canlandırmak için getirilmeye çalışılan yatırım grupları, her iki ülkede de potansiyel yatırımcıları çekmek için önemli teşvikler sunmaktadır. Kuzey İrlanda'yı tercih eden yatırımcılara vergi teşvikleri, iş yönetimini destekleme, mal taşıma çalışmaları ve telekomünikasyon gibi konularda gerekli kolaylıklar sağlanmaktadır (Rutledge, 1996, s.146). Bahreyn hükümeti ise yatırımcılardan kurumlar vergisi ve gelir vergisi almamaktadır. Buna ek olarak Bahreyn'de yatırımcılara finansal teşviklerde sunulmaktadır. Bu teşvikler yan iş yapma, ucuz elektrik, ucuz arsa, ihracat kredileri, hammadde, araç gereç ve koruyucu tarifelerdir.

Finansal teşvikler sayesinde yatırım kararlarında onların etkileri için kapsamlı çalışmalar yapılmaktadır. Genellikle çalışmalardan çıkan sonuç yer seçimi üzerinde finansal teşviklerin diğerlerine göre daha az etkili olduğudur (Tatoğlu and Glaister, 1998, s.133). Ayrıca finansal teşvikler ve hükümet politikaları doğrudan yabancı yatırımlarını tamamen basitleştirebilir ve bu yüzden yatırımcılar kısa bir süreliğine kalsa bile kalifiye işin esas alınması, finansal teşviklerden daha etkili olacaktır.

1.4.4. Kültürel Farklılıklar

Benzer kültür veya birbirine yakın benzerlik gösteren piyasalarda firmaların yatırım tercihlerinin hangi boyutta olacağı büyük önem taşımaktadır. Bazı çalışma sonuçlarında firmalar ev sahibi ülkelerden farklı mesafedeki kültüre artan bir şekilde başarılı girişler yapacaktır. Kültür yabancı sermaye yatırımlarını çekmede olumlu sonuçlar doğurduğu gibi olumsuz sonuçlarda doğurmaktadır.

1.4.5. Hammadde, İşgücü ve Taşıma Maliyetleri

Maliyet, doğrudan yabancı yatırımların yer seçiminde önemli bir etken olarak görev almaktadır. Uluslararası teoride işbölümü üzerinde çokça tartışılmaktadır. Bunun tartışılmasında yüksek ücret oranları ve yüksek sendikalaşma hareketleri DYY akışını caydırıcı olarak sık sık harekette bulunmaktadır (Zhao and Zhu, 2000, s. 67).

Üretimin doğallığına ilişkin gereksinimler, yeterli yolların varlığı, demiryolları ve limanlar şeklinde olmaktadır (Zhaou-Delios and Yang, 2002, s. 67).

Bir işteki maliyet yaklaşımı, yabancı piyasada iş kontrolü ve kendi firmalarının başka bir ülkede niçin iş yaptığını sıklıkla açıklamaya çalışır. Bundan kastedilen, maliyet minimizasyonudur. Yurt dışında üretim faaliyetinde bulunmak için bir şirket tarafında en düşük maliyetli yerler tercih edilecektir. Örneğin; Taşıma maliyetleri ile ilgili olarak benzer özellikler taşıyan Kuzey İrlanda ve Bahreyn ince bir altyapıya sahiptir. Bununla birlikte coğrafik bölge olarak Kuzey İrlanda, Bahreyn'den daha zengin bir hinterlanda sahiptir. Bahreyn Arap Körfezinin ortalarında ve yol ile Suudi Arabistan'a bağlantılıdır. Bu yüzden yol sayesinde Arap yarımadasına varılabilmektedir. Buna karşılık, Kuzey İrlanda dan ihraç malları onların gideceği yere hava veya deniz yoluyla ulaştırılmaktadır.

Taşıma ve hammaddeler kesinlikle önemli maliyet faktörleridir. İş maliyeti doğrudan yabancı yatırım literatüründe çok kapsamlı bir iştir. Daha verimli bir iş gücünün ücretleri çok yükseklerle çıkardığı görülebilir. Böylelikle yabancı yatırımların arttırılmasını ön plana çıkarmıştır. Diğer taraftan bazı araştırma raporları maliyet minimasyonu teorisine ters etkide bulunmaktadır (Billington, 1999, s. 463).

Örneğin, hem Kuzey İrlanda hem de Bahreyn diğerlerine oranla düşük iş maliyetleri sağlamaktadırlar. Kuzey İrlanda'da iş maliyetleri İngiltere'nin diğer bölgelerinden daha düşüktür. Üstelik bu aynı zamanda Avrupa Birliğindeki en düşük iş

maliyetidir. Benzer olarak Bahreyn’de ücretler genellikle OECD ülkelerinin aşağısında kalmaktadır.

Belirli iş ve hammaddelerde kaynaklara sahip olunması bir firmanın doğrudan yabancı yatırım kararlarında geniş etkiler yapmaktadır. İş açısından nüfus yoğundur ve işsizlik oranı içindeki yatırımların artmasını sağlayacaktır. Hammaddeye ilişkin olarak bazı standart girdiler için yerel firmalara mal sağlayan çoğu uluslararası firmaların yan kuruluşlarına güvenmektedirler.

İnsan kaynaklarına ilişkin olarak Bahreyn yasaları, hem yerli hem de yabancı şirketlerde Bahreyn’li vatandaşların çalıştırılmasını özendirmek amacıyla hedefler belirtilmiştir. Şirketler yatırım teşviklerine hak kazanmak amacıyla Bahreyn’li çalışanları belirli bir oranda istihdam etmektedirler. Bununla birlikte, böyle bir politika önemli teknik ve eğitim yetersizliğini sergilemekte ve bir yabancı yatırımcıyı ülkeye çekmek için çok açık olarak bir kısıt olmaktadır. Kuzey İrlanda da, hükümetler Doğrudan yabancı sermaye sayesinde içindeki istihdamı geliştirmeyi amaçlamaktadırlar. Kuzey İrlanda ‘daki yasalar Bahreyn yasalarından daha az katıdır. Fakat Bahreyn ile ortak olan orada yönetim ve eğitim sektörlerinde zayıflığın ortaya konulmasıdır.

1.4.6. Teknoloji

Teknoloji, üretim sürecine ve üretim araçlarına ilişkin bilginin genel adıdır. Bir başka anlamda ise teknoloji mal ve hizmet üretimine ilişkin yetenek, bilgi ve yönetim olarak kabul edilmektedir. Teknoloji girişi yatırım yerlerinde etkileyici bir faktör olarak geçmişte söylenen uyarıları dikkate alsa bile, yatırım firmalarının mülkiyet derecelerini belirlemektedir. Bir araştırmanın derecesini belirlerken ileri teknoloji sağlamış olan ülkelerde Ar-ge harcamaları da yüksek boyutlarda olacaktır. OECD tarafından yapılan bir araştırmaya göre, araştırma ve geliştirme harcamaları sanayileşmiş ülkelerde yüksek seviye ve orandadır. Bu ülkelerde bu artış 2000’li yıllara kadar yıllık % 6 oranında artış göstermiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise teknolojik yeniliklere yeterince önem verilmemektedir. Firmaların ar-ge faaliyetlerine ayırdıkları bütçe kısıtlı kalmaktadır. Bu eğilim, gelişmiş endüstri yapıları arasında oldukça benzer eğilimlerle ilgilenecektir (Gökal, 2002, s.5).

Bundan dolayı yabancı sermaye, sermaye yoğun üretimlerde daha çok teknolojinin yoğun kullanıldığı bölgeleri tercih etmektedir. Emek yoğun üretimlerde ise nüfusun kalabalık olduğu yerleri tercih etmektedirler.

1.4.7. Politik İstikrar

Doğrudan yabancı yatırımların bir ülkeye gelmesinde politik istikrar önemli bir rol oynamaktadır. Ev sahibi bir ülke için buna ilişkin risklerden dolayı hükümetlerden beklenmedik değişimler olabilmektedir. Politik olaylardan kaynaklanan elverişsiz sonuçlarında ortaya çıkması da risk kapsamında ele alınmaktadır. Politik istikrarsızlık bir ülkeye olan yabancı sermaye akımlarını caydırıcı bir etkiye sahip olabilir. Literatürde bu etkinin gücü konusunda tam bir görüş birliği olmasa da genellikle yabancı yatırımlar ile politik istikrarsızlık arasında negatif ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkinin derecesinin de yatırımın merkezi veya bulunduğu sektöre göre farklılıklar gösterebilecektir.

Dünya ülkelerinde politik istikrarı sağlamış olan ülkeler daha çok yatırım çekmektedir. Hükümetlerin sık sık değiştiği dönemlerde yabancı sermaye ülkemize az gelmektedir.

1.4.8. Altyapı

Doğrudan yabancı yatırımların bağlamında altyapı kapsamında; yol harcamaları, ulaşım ve hastaneler gibi etkenler bulunmaktadır. Kaliteli yaşamın bir gereği olarak yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmek maksadıyla altyapıya artan miktarda önem vermek gerekmektedir. Bugüne kadar yapılmış olan tüm çalışmalarda ortaya çıkan ortak sonuçlar altyapıya önem verilmesi üzerinedir. Türkiye bağlamında altyapı yatırımlarına önem verilen bölgelerde yatırımların arttığı, önem verilmeyen bölgelerde ise yatırımların yetersiz kaldığı görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TEORİDE VE UYGULAMADA YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ ANALİZİ

2.1. TEORİDE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ ANALİZİ

2.1.1. Yabancı Sermaye Yatırım Ortamını Açıklamaya Yönelik Bölgesel Teorik Yaklaşımlar

Doğrudan yabancı yatırımların sebeplerini anlamada farklı iki kuvvet etkili olmaktadır. İtekleyici ve çekici faktör olarak adlandırılan bu iki kuvvet doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde önemli rol oynamaktadır. İtekleyici faktörler yurtiçinde yapılan yatırımların dönüş hızının düşük olduğunu göstermektedir. Çekici faktörler ise yurtdışından gelen yatırımların dönüş hızlarının yüksek olduğunu göstermektedir (Seyf, 2001, s.139).

Yabancı bir piyasaya girmeyi düşünen bir firmanın önünde farklı üç seçenek bulunmaktadır. Birincisi, malları kendi ülkesinde üretip, yabancı bir ülkeye satmak kaydıyla ihracat yapmaktır. İkincisi, piyasasına girmek istediği ülkedeki bir firmaya kendi teknolojisini ve marka ismini kullanmasına izin vererek, lisans anlaşması yapmaktır. Üçüncüsü ise, piyasaya doğrudan sermaye yatırımı yapmak kaydıyla girmektir. Yerel bir firmaya oranla, yabancı bir firma her zaman ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların bazıları kültürel sorunlar dil ve yerel piyasaya ait uygulamalardaki farklılıklardan oluşan sorunlardır. İşte bu gibi nedenlerle de firmalar, ihracat ve lisans yoluyla elde edemeyeceği bazı avantajlara sahip olmak için doğrudan yabancı sermaye yatırımları yapmaktadırlar.

2.1.1.1. İşlem Maliyeti Teorisi

Bu teori, ortak girişimin hangi koşullar altında tam hisseli yatırımdan ya da pazar işlemlerinden daha etkili bir alternatif olabileceğini açıklamada kullanılmıştır. Bu modele göre işletmenin önemli şahsi know-how'nın diğer işletmelere ifşa olunacağı durumlarda, işletme, bu önemli stratejik kaynaklarını içselleştirmek yoluyla korumaya çalışır (Mjoen ve Tallman, 1997, s.259).

İşlem maliyeti teorisyenleri; organizasyonları bir işlemler serisi olarak görmektedirler. İşlemler, ürün ve/veya hizmetlerin değişik bölümler ve organizasyonlar arasında değişiminin yapılmasıdır. İşletmelerin tedarikçilerle, çalışanlarla veya müşterilerle gerçekleştirdiği bazı işlemler bulunmaktadır. Bu işlemlerin bazıları

organizasyonların içerisinde gerçekleşirken, bazıları organizasyonun sınırları dışarısında gerçekleştirilmektedir. İşlemlerde oluşan bazı belirsizlikler dolayısıyla işlem esnasında bazı işlem maliyetlerine katlanılmaktadır. Bu yaklaşımın ana fikri şudur; Organizasyonlar ürettikleri mal ve hizmetlerin değişim işlemlerini, maliyeti en ekonomik olacak şekilde organize etmek istemektedirler.

İşlem maliyetleri, aracı ücretleri, hizmet giderleri ve kiralar gibi açıkça belirlenebilen giderlerdir. İşlem ortaklarının performansını görüntülemek gibi diğer maliyetleri belirlemek ise kolay değildir. İşlem maliyetleri bir firma için etkin olmayan bir çalışmanın göstergesi olarak kabul edilebilmektedir. Bir işletmenin işlem maliyeti ne kadar çok olursa, işlemler o kadar verimsiz çalışıyor demektir ve bu da işletme sahiplerinin gelirlerine daha az katkı anlamına gelmektedir. Bu nedenle işletme sahipleri işlem maliyetlerini minimuma indirmek için çalışmaktadırlar.

Bu yaklaşım genel çerçevede işletme sınırları içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin sistemin sınırları dışındaki kişilerle değiştirilmesini ele almaktadır.. Klasik iktisat teorisinde işletme içerisindeki üretim faktörlerini bir araya getirip üretim yapma önem kazanmışken işlem maliyeti yaklaşımı üretilen mal ve hizmetlerin değişimi ve bu değişim işlemini yöneten organizasyonları dikkate almaktadır. İşlem maliyet teorisyenleri organizasyonu işlemler serisi olarak görmektedirler. Organizasyonlardan ürettikleri mal ve hizmetlerin bireyler ile değişim işlemleri sırasında maliyeti en düşük olacak şekilde yürütmeleri beklenmektedir. Bu en düşük maliyetli değişim kararları, karar verenlerin kendi çıkarlarına göre hareket etmeye yönelik davranışlarından etkilenmektedir. İşlem maliyetlerine; komisyoncu ücretleri, servis hizmeti ücretleri örnek olarak verilebilmektedir. İşlem maliyetleri firma için bir verimsizlik göstergesi olup hissedarların daha az kar elde etmeleri anlamını taşımaktadır. Bundan dolayıdır ki, yatırımcılar düşük iş maliyetlerini aramaktadırlar.

İşlem maliyetleri, fiyat mekanizmasının işletilmesi ile ilgili maliyetlerdir. Bu maliyetler mal veya hizmetlerin üretim maliyetlerinden farklıdır. Çünkü analiz birimi mal veya hizmetler değil işlemlerdir. Geleneksel mikro iktisat teorisinde işlem maliyetlerinin sıfır olduğu varsayılmaktadır. Ancak, gerçek hayatta piyasalar mükemmel işlememektedir ve bu nedenle piyasaları kullanmanın bir takım

dezavantajları olabilmektedir. Bu durumda; üretim, yatırım, kalite ve fiyatlandırma kararlarını sözleşme veya diğer piyasa araçları yerine firmanın tek tarafı olarak kendisinin belirlemesi daha ekonomik olabilmektedir. Firma açısından “yap-satın al/kullan-sat” kararı, üretim faaliyetlerini firma içinde veya fiyat mekanizması yoluyla koordine etmenin görece maliyetlerine bağlıdır ve bu, firmanın dikey bütünleşme derecesini belirlemektedir (Kaserman 1978, s.485).

2.1.1.1.1. Coase'nin Teorisi

Literatürde işlem maliyetleri ile ilgili teorik çalışmaların çıkış noktası Coase'in 1937 yılında yazdığı “The Nature of the Firm” isimli eseridir. Coase bu eserinde, işlemlerin piyasalarda gerçekleştirilmesinden kaynaklanan işlem maliyetlerini şu şekilde özetlemektedir:

- Fiyat düzeyinin belirlenmesi ile ilgili araştırma maliyetleri,
- Sözleşmelerin müzakere maliyetleri,
- Uzun dönemli sözleşmelerde, değişen koşullara göre davranma esnekliğinin azalmasından kaynaklanan maliyetler,
- Hükümet veya düzenleyici otoritelerin firma içi işlemlere uygulamadığı, ancak piyasa işlemlerine getirdiği maliyetler (vergi gibi).

Firma içi koordinasyon maliyetleri ise şu şekilde özetlenmektedir;

- Firma büyüdükçe ilave işlemleri yönetmenin maliyetlerinin artması nedeniyle yönetime göre azalan getiriler,
- Firma içerisinde gerçekleştirilen işlemler arttıkça kaynakların israf edilme olasılığının artması,
- Küçük bir firmanın büyük bir firmaya göre sahip olduğu diğer üstünlükler dolayısıyla içselleştirme süreci ile birlikte bir veya daha fazla faktörün arz fiyatının artması (örneğin yöneticilik yeteneğine sahip insanların büyük bir firmanın yöneticisi olmaktansa küçük bir firmanın yöneticisi olmayı tercih etmeleri nedeniyle sahip oldukları vasıflı emeğin arz fiyatını artırmaları gibi).

Firma; diğer üretim aşamalarını içsel olarak koordine etme maliyetini fiyat mekanizması yoluyla koordine etme maliyetine eşit veya daha büyük olduğu düzeye kadar dikey alanlara doğru genişletecektir.

2.1.1.1.2. Willianson'un Coase'nin Teorisini Genişletmesi

Williamson (1975), Coase'nin çalışmasını daha ayrıntılı işlemiş ve firma içi işlem maliyetlerinin bazı nedenlerden dolayı piyasa alışverişlerinden daha az maliyetli olabileceğini açıklamaya çalışmıştır. Williamson'a göre piyasada gerçekleşen işlemlerin maliyetlerini artıran iki faktör bulundurmaktadır. Birincisi, çevresel faktörlerdir. Bunlar, bir ara malının alıcıları ve satıcıları arasındaki sözleşmelerin müzakere edilmesini ve uygulanmasını zorlaştırıcı nitelikte olan, piyasa belirsizliği, işlemin taraflarının sayısının azlığı ve işlemlerin sıklık derecesidir. İkincisi ise beşeri faktörlerdir. Bunlar, sınırlı rasyonellik ve fırsatçılıktır. Çevresel ve beşeri faktörler karşılıklı etkileşimle işlem maliyetlerini artırmaktadırlar.

Piyasa belirsizliği, mal ve hizmetlerin gelecekteki fiyat ve kalitesi ya da herhangi bir fiyat ve kalite bileşiminde gelecekteki arz ve talep miktarı hakkında olabilmektedir. Bir piyasada belirsizlik arttıkça, ara malının alıcı ve satıcıları arasında daha ayrıntılı ve karmaşık sözleşmeler yapılabilmektedir (Blair ve Kaserman 1983, s.19).

İşlem yapacak tarafların sayısının az olması işleme özgü varlıklardan kaynaklanmaktadır. Bu varlıklar, yenilenen bir sözleşme için potansiyel alıcı veya satıcıların daha önceki sözleşme taraflarına göre dezavantajlı konumda olmasına ve bunun sonucunda da tarafların karşılıklı tekel gibi davranmalarına neden olmaktadır. Bu durumda, sözleşmesel ilişki içerisinde birbirlerinin üretimine özgü yatırımlar yaparak rantlar elde eden taraflardan biri, diğerinin ikinci en iyi alternatifine kayması durumunda bir kar kaybına uğrayacağını biliyorsa, sözleşmeleri sürekli yenileyerek koşulları kendi lehine değiştirmeye çalışacaktır. Bu da tarafların daha az yatırım yapmalarına neden olabilecektir (Besanko, Dranove ve Shanley 2000, s.154).

Williamson, rant paylaşma problemi olarak adlandırılan bu problemi az sayıda işlemci pazarlığı problemi olarak açıklamaktadır.

Williamson'a göre, özgü varlık kavramı, teknolojik açıdan karmaşık ürünlerin sunulduğu endüstrilerde özellikle önemlidir. General Motors (GM) ve Fisher Body'nin birleşmesi bu çerçevede incelenebilmektedir. Örneğin, 1919 yılında General Motors (GM) ve Fisher Body arasında GM'nin hemen hemen bütün kaporta gereksinimlerini Fisher'den almasını öngören 10 yıllık bir sözleşme yapılmıştır. Bu sözleşme, General Motors'un işlemin daha güçlü tarafı olarak Fisher aleyhine davranmasını engellemektedir. Ancak bu defa GM'un Fisher'e bağımlı olmasından kaynaklanan rant paylaşma problemi ortaya çıkmaktadır (Oster 1999, s.214).

İşlem maliyetlerini artıran beşeri faktörlerden biri olan sınırlı rasyonellik, iktisadi birimlerin rasyonel davranmayla beraber, bilgiyi alma, biriktirme ve işleme kapasitelerinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu davranışsal varsayım, tarafların geleceğe ilişkin bütün olasılıkları öngören bir sözleşme yapmalarını engellemektedir. Bu nedenle yapılan sözleşmeler eksik kabul edilmektedir.

Son olarak fırsatçılık kavramı, kendi çıkarını maksimize etmeye çalışan bireylerin karşı tarafı aldatma eğilimi içerisinde olmalarını ifade etmektedir. Fırsatçılık özgü varlık durumuyla birlikte pazarlık maliyetlerini artırmaktadır. Ayrıca, fırsatçı davranış tarafların aralarındaki sözleşmeye uymamalarına neden olabilmektedir. Böyle bir durumda, taraflar arasındaki bilgi asimetrisi nedeniyle sözleşmelere uyulup uyulmadığını kontrol etmek zordur. Yasal düzenleme ve müeyyideler de bu soruna etkin çözüm bulamıyorsa, artan işlem maliyeti firmaları dikey bütünleşmeye yönleltecektir. Williamson, fırsatçılığın ahlaki unsurlar içeren güvende aldanma (moral hazard) kavramı ile ilişkili olduğuna işaret ederek, güven ortamının sağlanamaması durumunda dikey bütünleşme derecesinin de artacağını belirlemektedir.

Belirsizlik ve sınırlı rasyonellik uzun dönem sözleşmelerin müzakere edilmesi ve uygulanmasına ilişkin maliyetlerin artmasına yol açmaktadır. Ayrıca bu tür sözleşmeler tarafların değişen piyasa koşullarına göre davranma esnekliğini de azaltmaktadır. Az sayıda işlemci pazarlığı problemi ve fırsatçılık ise tekrarlanan kısa dönem sözleşme maliyetlerini artırmaktadır. Bu durumda işlemlerin tekrarlanma sıklığı ve özgü varlık derecesi yüksekse firma içi işlemler rasyonel olacaktır.

Firma içi organizasyonun işlem maliyetlerine göre üstünlükleri şöyle özetlenmektedir (Kaserman 1978, s.487);

- Ara malını kendisi üreten firmalar değişen pazar koşullarına daha kolay uyum sağlayabilmektedirler. Üretim ve kapasite değişimleri zaman gecikmesi olmaksızın aynı firmanın bölümleri arasında iletişimle gerçekleştirilebilecektir.
- Firma içi işlemler, işleme taraf olan birimlerin fırsatçı davranış eğilimlerini azaltmaktadır. Çünkü, aynı firma içerisinde çalıştıklarından ortak karı maksimize edici bir davranış içerisinde olacaklardır. Ancak, maliyet düşüşü nedeniyle elde edilen karlar bu birimler arasında paylaşılacağı için dikey bütünleşme fırsatçı davranışları tamamen ortadan kaldıramayacaktır.
- Üretimin dikey ilişkili aşamaları arasındaki bilgi akışı da; fırsatçı davranışın azalması, aynı firmanın birbiriyle ilişki içerisinde olduğu birimler arasındaki resmi olmayan (informal) iletişimin artması, iç birimlerin performans bilgilerine daha kolay ulaşım ve bilginin iç denetimlerle doğrudan elde edilebilmesi ile gelişecektir.

Bu durumda, firma içi organizasyon işlem yapma zorluklarını artıran koşulların etkisini azaltabilirse piyasa işlemlerine göre daha cazip olacaktır.

İşlem maliyetleri teorisi zaman içerisinde yeni çalışmalarla desteklenerek gelişen iktisadi yaşamdaki somut durumlara uygulanmaya çalışılmaktadır (Langlois ve Robertson, 1989, s. 366).

Amerikan otomotiv endüstrisinin gelişimini inceleyerek pazarın büyümesi şeklinde niceliksel değişimlerin veya teknolojik ve organizasyonel değişimlerin getirdiği işlem maliyetlerinin bir endüstrideki dikey bütünleşme yapısını şekillendirdiğini açıklayan “dinamik işlem maliyetleri” teorisini geliştirmişlerdir. 1920 ve 1930’lu yıllarda Amerikan otomotiv endüstrisindeki dikey bütünleşme yapısını etkileyen en önemli faktörün yıllık model değişimi ve buna bağlı olarak ürün yeniliği olduğunu belirtmektedirler. Kullanılmış otomobil pazarının gelişimi, yeni otomobil üreticileri açısından daha önce karşılaşmadıkları bir rekabet ortamı yaratmakta; bu da, otomobil firmalarını müşterileri yeni otomobillere çekmek için kullanılmış otomobillere karşı ürün yeniliği üstünlüğü sunmaya yöneltmiştir. Ürün yeniliği üretimin tamamlayıcı

diğer aşamalarında da yenilikleri gerekli kıldığından, sağlayıcılarla üreticiler arasında koordinasyon kurulmaya başlanmıştır. Özellikle GM örneğinde olduğu gibi model değişimi ve ürün yeniliği için gerekli özgü varlıklardan kaynaklanan rant paylaşma problemi nedeniyle dikey bütünleşme yaygınlaşmıştır.

2.1.1.2. Endüstri Ekonomileri Teorisi

Endüstri ekonomileri teorisi piyasa gelişimini, katılımcıların davranışları ve yapısal özellikleri açısından ele almaktadır. Tam rekabet varsayımından vazgeçilerek, sektör ve firmaların özellikleri analiz edilmektedir. Bir ürünün piyasada kalış süresi, üretim yerleri, teknolojik ve gelir düzeyi arasında bağlantı kurularak, bir endüstri içinde üretim ve tüketim ilişkilerini açıklamaya çalışmaktadır (Yıldırım, 1983, s.13).

Bu kurama göre, eğer bir ülkede gelir seviyesi yüksek ise teknoloji seviyesi de yüksektir. Buna bağlı olarak yenilikler de bu ülkelerde ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla Ar-Ge harcamaları da yüksek olacaktır. Ayrıca bir mal, yeni mal durumundan eski mal biçimindeki yaşam dönemlerine geçerken, üretimin coğrafi yeri değişecektir (Yılmaz, 1992, s.219).

2.1.1.3. Eksik Rekabete Dayalı Teoriler

Tam rekabet koşullarının aksadığı bir piyasa türüdür. Alıcı ve satıcılar çok sayıda olmakla birlikte, piyasanın saydam olmadığı, malların homojen veya bölünebilir nitelik taşımadığı durumlarda monopolcü rekabet koşulları doğmakta ve fiyatlar adeta oligopol koşulları içinde belirlenmektedir. Tekelci rekabet firmaları ölçek ekonomilerini tam olarak kullanamamakta ve kapasite fazlasının oluşmasına ve böylece kaynak israfına yol açmaktadırlar.

Stephan Hymer, doğrudan yabancı sermaye yatırımları veya portfolyö kuramlarının, firmaların yabancı ülkede katma değer yaratan faaliyetlerini açıklamakta yetersiz kaldığını savunmuştur (Hymer, 1996, s.17). Bu piyasaların temel özelliği olan ürün farklılaştırmasına, yenilikçiliğe, piyasada yeni ürünlerin tanıtımına ve mevcut ürünlerin kalitesinde iyileşmelere yol açacaktır (Çakal, 1996, s.13).

Hymer-Kindleberger teorisinde, uluslararası alanda yapılan dolaysız yatırımların nedeni, piyasalardaki oligopolistik endüstriyel yapıdır.

Teori, yatırımın yapıldığı ülke şirketlerinin daha avantajlı oldukları düşüncesine dayanmaktadır. Uluslararası yatırımlara girişen şirketler, risk ve belirsizlik ile karşı karşıyadırlar. Bu nedenle yabancı piyasalarda dolaysız yatırımda bulunacak şirketlerin, bu piyasalarda başarılı olabilmeleri için, evsahibi ülke şirketleri karşısında aşağıda özetleneceği gibi bazı üstünlüklere sahip olmaları gerekmektedir. Kindleberger yatırımcı şirketlerin sahip oldukları üstünlükleri şu şekilde sıralamaktadır;

- Yatırım yapılan ülkenin mal piyasalarında tam rekabet şartlarını aksatan her türlü faaliyet, yatırımcı şirketlere oligopolistik güç kazandıracaktır. Bu faaliyetlere; mal ve fiyat farklılaştırması, özel pazarlama ve reklam yöntemleri örnek olarak gösterilebilmektedir,

- Yatırımcı şirketler patent haklarına sahip oldukları yeni teknolojileri, kolay sermaye temin edebilme olanağı olarak görmektedir. Yöneticilerin bilgi ve yetenekleri gibi gelişmeler faktör piyasalarında tam rekabetten uzaklaşılmasına neden olmaktadır,

- Yatay ve dikey bütünleşmeler yolu ile dışsal ekonomiler sağlanması,

- Yabancı piyasalara girişte hükümet müdahalelerini en aza indiren ve şirketlerin elde ettikleri gelirlerin (kâr ve lisans ücreti gibi) transferini kolaylaştıran ev sahibi ülkenin politikalarıdır.

Ev sahibi ülke şirketleri karşısında yukarıda sayılan üstünlüklere sahip olan yatırımcı şirketler, bu üstünlüklerini dolaysız yatırımlar yoluyla değerlendireceklerdir. Yatırımcı şirketler dolaysız yatırımları, teknik sınırların korunması açısından lisans anlaşmalarına tercih etmektedirler (Kindleberger, 1972, s.148).

2.1.1.4. Klasik ve Neoklasik Dış Ticaret Teorisi

1950'li yıllara kadar, uluslararası ekonomide klasik ve neoklasik dış ticaret kuramları üretimin nerede gerçekleştiği ile ilgilenmekte, ekonomik faaliyetin kimin tarafından ne şekilde yapıldığını göz önünde bulundurmaktadır. Genel olarak iktisat

bilimi ve özelde uluslararası ticaret teorisinin temeli Simith'in Milletlerin Serveti adlı eserini yayınlamasıyla (1776) atılmıştır. Ricardo (1817), Smith'in teorisinin geçerlilik alanını genişletme yanında, günümüze kadar devam eden izler bırakmıştır. İktisadi insan, "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler ve görünmez el ile klasik liberalizme yön veren Smith, Merkantilistlerin aksine, dünya toplam servetinin sabit olmadığını, işbölümü ve uzmanlaşma ile dünya kaynaklarının verimliliğini artıran bir unsur olduğunu savunmuştur (Tezel, 1997, s.63).

Dış ticaretin, sadece bir tarafın değil, her iki tarafın ve dünyanın refahını artıracığını düşünmektedir. Serbest ticaret ve uluslararası uzmanlaşmanın yararlarını mutlak üstünlük teorisi ile açıklamaktadır. Buna göre, iki-ülkeli bir modelde, ülkelerden biri, diğeriyle kıyaslandığında, hangi malları daha düşük maliyetle üretiyorsa, o malların üretiminde uzmanlaşmalı; düşük maliyetle ürettiklerini ihraç ederken iç maliyetleri yüksek malları ithal etmelidir. Ancak, buradaki maliyet kavramı, sadece homojen olduğu düşünülen emek faktörünü içermektedir. Uluslararası ticaretin mutlak üstünlüklere dayandırılmasının kapsamı daraltacağını gören Ricardo; ülkeler arasında üretim maliyeti farkı yerine, farklılığın derecesi üzerinde durmuştur. Bir başka anlatımla, karşılaştırmalı üstünlük teorisi, uluslararası ticaretin, mutlak değil karşılaştırmalı üstünlüklere dayanması gereğini ortaya koymuştur. Bir ülke, bütün mallarda, diğeriye göre daha üstün olsa da, karşılaştırmalı olarak en fazla üstünlüğe sahip olduğu mallarda uzmanlaşıp daha az üstün olduğu malları ithal ederek daha fazla refaha ulaşabilir. Yeter ki, bu iki ülkede yurt-içi değişim oranları farklı ve uluslararası fiyat oranı, bunların arasında gerçekleşmiş olsun. Ricardo için de, maliyeti oluşturan tek faktör, homojen, ülke içinde tam hareketli ve ülkeler arasında tam hareketsiz olduğu varsayılan emektir (Bayraktutan, 2003, s.179).

Klasik iktisatçılar, emek dışındaki üretim faktörlerinden sermaye ve doğal kaynakların farkında olmakla beraber, doğal kaynakları, tanrının lufu ve sermayeyi, biriktirilmiş emek biçiminde algılamayı seçmişlerdir. Dış ticaret kazançlarını belirlemek bakımından öncekilerin ihmal ettiği talep unsurunu analize dahil eden Mill, daha sonra neoklasiklerce geliştirilecek karşılıklı talep kanununu ortaya koymuştur. Karşılıklı talep yoluyla dış ticaretin teknolojik gelişmeyi etkileyeceğini ifade etmektedir. Mill'e göre, ihraç malları arasına bir yenisinin katılması veya ihraç malı üretim maliyetini düşürücü yenilik biçiminde ortaya çıkan teknolojik gelişme, ihraç mallarında verimliliği artırarak

ülkenin karşılıklı taleple belirlenen ithal mallarını daha ucuza elde etmesini sağlar, böylece dış ticaret kazancını artırır (Bayraktutan, 2003, s.179).

Klasik dış ticaret teorilerine yönelik temel bir eleştiri, emek-değer teorisine dayanması, emek dışındaki faktörlerin maliyet ve dış ticarete etkisini ihmal etmesidir. Neoklasik iktisatçılar, emek maliyeti yerine, emekle birlikte diğer faktörleri de kapsayan “fırsat maliyeti” kavramını kullanarak, özüne dokunmadan Ricardo modelini revize etmişlerdir. Buna göre, üretim, kullanılan bütün faktörlerin Alternatif maliyet olarak da anılan fırsat maliyeti kavramı, bir malın üretimini bir birim artırabilmek için gerekli kaynakları serbest bırakmak üzere bir başka maldan vazgeçilen miktarı anlatmaktadır. Dolayısıyla, verimliliğin tersi olarak maliyet, bir birim mal üretmek için gerekli olan kaynakların toplamıdır ve kullanılan faktörlerin parasal değerleri toplanarak hesaplanmaktadır. Bir malın fırsat maliyeti ise, o malın üretimini bir birim artırmak için gereken kaynakları serbest bırakmak üzere, başka bir malın, üretiminden vazgeçilmesi gereken miktara eşittir. Marshall, temsili balyalar kavramıyla Ricardo modelini iki mallı olmaktan çıkarmış ve malların değerini karşılaştırırken fayda-değer kuramını kullanmıştır. Emegün yanısıra, maliyeti etkileyen bir faktör olarak sermayeyi de dikkate almış, ancak emek-değer kuramının etkisinden tam olarak çıkamamıştır. Buna karşılık Haberler; malların değerini ölçmede, fırsat maliyeti kavramını kullanarak, emek-değer kuramını devre dışı bırakmıştır. Fırsat maliyeti kavramı, dönüşüm eğrileri ile analiz aracı haline dönüştürülürken, kayıtsızlık eğrileri ve Mill’den hareketle Marshall’ın geliştirdiği teklif eğrileri yardımıyla, yine mutlak ve karşılaştırmalı üstünlük kuramlarının ihmal ettiği talep unsuru, analizlerde dikkate alınmaya başlamıştır. Bu arada, Mill tarafından teknolojik gelişmelerin dış ticarete etkisi bağlamında yapılan saptamaların, neo-klasiklerce geliştirilmediğini söylemek mümkün görünmektedir (Bayraktutan, 2003, s.179).

1930’lara gelindiğinde, dış ticaret teorileri alanında hakim yaklaşım, neoklasik revizyonla teyid edilen, ancak uluslararası emek verimliliğinde farklılık doğuran etkenler üzerinde durmayan ve ülkeler arasında yurt-içi fiyat farklılığının nedenlerini açıklamayan karşılaştırmalı üstünlükler kuramıdır. Karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin, sözü edilen temel eksiği, iki İsveçli iktisatçı, Heckscher (1919) ve Ohlin’in (1933) katkılarına konu olmuştur: Heckscher-Ohlin teorisine göre, bir ülke hangi üretim faktörüne zengin olarak sahipse, üretimi o faktörü yoğun biçimde gerektiren mallarda

karşılaştırmalı üstünlük elde eder. Dolayısıyla uzmanlaştığı bu malları ihraç ederken sahip olduğu kıt malları ithal edecektir. Faktör donatımı, ülkenin sahip olduğu üretim faktörleri miktarını esas alırken emek ve sermayeyi dikkate alma geleneği sürdürülmektedir. Bu çerçevede, ülkeler emek-zengini ve sermaye-zengini, mallar ise emek-yoğun ve sermaye yoğun biçiminde ayrıştırılırken, ülkelerin faktör donatımları ve malların faktör yoğunlukları bakımından farklılaştığı düşünülmektedir. Ayrıca, bir malın üretim fonksiyonunun, dolayısıyla üretim teknolojisinin bütün ülkelerde aynı olduğu ve teknolojik gelişmeyle mümkün olan artan verim ihtimalini dışlayacak şekilde üretimde sabit verim koşullarının geçerli bulunduğu varsayılmaktadır.

Talep koşulları benzer ülkeler için neoklasik katkıları olan dönüşüm ve kayıtsızlık eğrileri başvuru ve faktör donatımı teorisi olarak da adlandırılan Heckscher-Ohlin modelinden faktör fiyatları eşitliği, gelir dağılımı ve Rybczynski teoremleri türetilmiştir (Bayraktutan, 2003, s.179).

Faktör fiyatları eşitliği teoremine göre, uluslararası faktör hareketliliğinin tam olması durumunda faktör piyasalarının sağlayacağı faktör fiyatlarının eşitlenmesi sonucunu doğuracağını, faktör mobilizasyonunun olmadığı koşullarda ise serbest ticaretin ortaya çıkaracağını ileri sürmektedir. İlk olarak Heckscher tarafından temas edilen faktör fiyatlarının serbest ticaretle eşitlenmesi hususunun Ohlin tarafından mutlak eşitlik yerine eşitlik yönünde bir eğilim şeklinde ifade edildiği ve nihayet Samuelson'ın serbest ticaretle faktör fiyatları eşitliğine erişildiğini analitik olarak gösterdiği görülmektedir.

Ricardo'dan itibaren yüzyılı aşkın bir süre kabul gören, "serbest ticaret, ülkedeki herkesin yararına, korumacılık ise herkesin zararına" düşüncesine karşı çıkarak dış ticaret ilintili gelir dağılımı teorilerini geliştirmişlerdir. Buna göre, serbest ticaret, ihracatçı sektörün yoğun kullandığı (ülkede bol olan) faktörün yararına iken; korumacılık, ithal ikameci sektörde yoğun kullanılan (ülkede kıt olan) faktörün lehinedir. Bir başka anlatımla, ithalata rakip üreticileri koruyan korumacı önlemler, bir bütün olarak ülke refahını olumsuz etkiler.

Gümrük tarifeleri, ithalata rakip malların fiyatını, ihraç malları fiyatına göre yükselttiği sürece, Stolper-Samuelson teoreminin analitik geçerliliği devam edecektir. Aksine, gümrük tarifeleri, ithalatçının önemi yüzünden ithal malların fiyatının

düşmesine yol açarsa (Metzler paradoksu), bu teori de geçerliliğini kaybedecektir (Metzler, 1949, s.49).

Heckscher-Ohlin modelinden türev olan ve faktör arzındaki değişimlerin üretim sonuçlarını analiz eden Rybczynski teoremi, yine iki-mallı, iki-faktörlü bir modelde ve tam istihdam koşullarında, faktörlerden birinin arzı artınca bu faktörü yoğun kullanan malda üretim artarken arzı sabit kalan faktörü kullanan malda üretimin, sektörler arası faktör transferi yüzünden azalacağını ortaya koymaktadır (Yılmaz, 1992, s.157).

Dış ticaret teorilerinin analitik niteliğini geliştirmesi ve mantıken tutarlılığı nedeniyle uluslararası iktisat literatüründe çok yaygın olan Heckscher-Ohlin modeli ve türev teorilerin bilgi ve ilintili unsurları içermediği gözlenmektedir. 1950'lerin başından itibaren, bir yandan ampirik testlerin faktör donatımı teorisine duyulan güveni sarsması, öte yandan bilginin toplumsal dönüşümlere ve özellikle üretim sürecine belirgin yansımalarıyla dış ticaret teorileri önemli açılımlara erişmiştir.

2.1.1.5. Ürün Devreleri Teorisi

Uluslararası ticaretin açıklanmasında da kullanılan ve R.Vernon ve S. Hirsch tarafından geliştirilen bu teoriye göre, bir ürün devreleri üç aşamadan oluşmaktadır (Taylor, 1986, s. 751).

Birinci aşamada, yeni bir mal küçük bir ölçekte üretilecektir. Üretim yeri yeniliğin ortaya çıktığı ülke olacaktır. Ürünün icatçı firma tarafından üretilerek (bu ürün için bir talebin varlığı kadar Ar-Ge ile üretici birimler arasında etkin bir koordinasyonun bulunmasına gereksinim duyulması nedeniyle) iç piyasaya sunulduğu buluş aşamasıdır.

İkinci aşamada, üretime dair problemler aşıldıkça, ihracata yönelim olacaktır. Büyüme veya olgunlaşma aşaması olarak adlandırılan ikinci aşama'da, firma ürünü yurt dışına ihraç etmeye başlamakta ve bu ürüne olan talepteki büyüme ve rekabetteki artış firmayı bu ürünü üretmek amacıyla yurtdışındaki piyasalara yatırım yapmaya itmektedir.

Üçüncü Aşama standartlaşma aşaması'dır. Bu son aşamada artık ürün ve üretim tekniği diğer firmalarca kolayca taklit edilebildiğinden firmalar arasında fiyat rekabeti artacaktır. İcatçı firma da dahil, üreticiler maliyetlerde azalmaya yol açacak yeni buluşlar aramaya veya gelişmekte olan ülkelerde emek maliyetinde avantaj sağlayacak yatırımlar yapmaya zorlanmaktadırlar (Agarwal, 1980, s. 751).

Ürünün iç üretim ve tüketimi artmakta, dış talep söz konusu olmaktadır. Yenilikçi firma hala tek üreticidir. Üretim teknolojisi standartlaştıkça, yenilikçi firma içte ve dışta lisans vererek üretimi yaygınlaştıracaktır (Yıldırım, 1983, s.33).

Bununla birlikte bu aşamalar ayrıntılı olarak beş aşamaya kadar çıkarılabilse de ürünün genel döngüsü değişmemektedir (Seyidoğlu, 2001, s. 84).

Ürün devreleri, özellikle Çokuluslu Şirketler'in neden sermaye-yoğun yatırımları gelişmiş ülkelere, emek-yoğun yatırımlarını ise gelişmekte olan ülkelere yaptıklarını kısmen aydınlatmaktadır. Ürün devrelerine göre gelişmiş ülkeler ikinci aşamada, gelişmekte olan ülkeler ise bir ürün devresinin üçüncü aşaması'nda, yani firmaların üretim maliyetlerinde bir azalma için yeni üretim yerleri aradığında (ki bu büyük bir olasılıkla emek olacaktır) GÜ'lerdeki firmalar için uygun yerler olacaktır. Genel olarak ihracata yönelik yabancı yatırımlar bu hipoteze göre değerlendirildiğinde, ÇUŞ'lerin üretimin maliyetini düşürmek için yatırımlarını emeğin ucuz olduğu GOÜ'lere kaydardıkları görülmektedir (Alpar, 1978, s. 61).

Bu çerçevede gelişmekte olan ülkelerdeki niteliksiz veya yarı nitelikli ucuz işgücü, gelişmiş ülkeleri bu ülkelere dolaysız yatırıma sevk etmektedir. Ürünün Hayat Devreleri teorisinde, dolaysız yatırımların nedeni; yenilikçi firmanın teknolojik üstünlüğünü ve tekelci avantajını koruma isteğidir (Aklan, 2005, s.2).

2.1.1.6. Piyasanın İçselleştirme Teorisi

Yabancı sermaye yatırımlarının nedenlerine açıklık getirmeye çalışan bir diğer teori ise içselleştirme (internalization) teorisidir. P.J. Buckley ve M. Cason'un ileri sürdüğü ve J.H. Dunning ve A.M. Rugman'ın da katkıda bulunduğu bu teoriye göre, yurt dışındaki piyasaların bir çok düzensizlik ve riskler içermesi firmaları bu piyasalara Doğrudan Yatırım Yapma yoluyla içselleştirmeye yönlendirmektedir (Tekeli ve İlkin, 1987, s. 22).

Teori, çokuluslu şirketlerin uluslararası piyasalarda birçok düzensizlikler ve gecikmelerle karşılaşabilecekleri görüşünden hareket etmektedir. Çokuluslu şirketler yabancı piyasalarda mevcut olan ve üretim süreçlerini olumsuz etkileyen piyasalardan kurtulmak için kendi üretim faaliyetleri ile ilgili olan bu piyasaları içselleştirirler.

İçselleştirmenin firmalara sağladığı faydalar, gecikme, pazarlık ve müşteri belirsizliklerinden kaçınabilme, hükümetlerin yaptığı düzenlemelerinin etkisini transfer fiyatlaması yoluyla en aza indirebilme ve piyasalar arasında fiyat farklılaştırması uygulayabilme olanağı şeklinde sıralanmaktadır (Agarwal, 1980, s. 753).

Aynı şekilde, uluslararası firmaların yaptığı içselleştirmeler şu şekilde özetlenmektedir;

1- Yatay olarak bütünleşmiş çok fabrikalı firmaların patent gibi firmaya özgü üstünlüklerini korumak için yaptıkları yatırımlar,

2- Düşey olarak bütünleşmiş çok fabrikalı firmaların bir malın (örneğin petrol) bütün üretim aşamalarını içermek için yaptıkları yatırımlar

3- Riskin uluslararası alanda çeşitlendirilmesine ve dağıtımına dayanan yatırımlardır (Tekeli ve İlkin, 1987, s. 23).

Yabancı bir yerde fabrika kurma şüphesiz yöresel bir firmayla çalışmaya ek bir yük getirecektir. Eğer bu işlemin karlı çıkmasını istiyor isek bu gelen uluslararası firmalar bazı avantajlara sahip olacaktır. Bu avantajlar sadece yabancı firmalara özgüdür. Firma içinde kolaylıkla transfer edilebilmekte, ve sınırlar dışına kolaylıkla transfer edilebilmektedir (Seyf, 2001, s.140).

Serbest bölgelerde bazı doğrudan yabancı yatırımlar içselleştirme motifiyle de yapılabilmektedir. Ev sahibi ülke pazarına veya petrol gibi hammaddeye yönelik yatırımlarında bu yaklaşım kısmen açıklayıcı olabilmektedir. Özellikle, Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki pazara ve hammaddeye yönelik faaliyet gösteren yabancı firmaların bir ölçüde İçselleştirme motifine göre davrandıkları söylenebilmektedir (Appay, 1998, s. 162).

.Serbest Bölgelere üretimin uluslararasılaştırılması ve uluslararası fason imalat bağlamında bakılırsa, bu bölgelerdeki firmaların pazarın içselleştirilmesinden çok, işgücünün dışsallaştırılması gibi bir eğilim gösterdikleri de söylenebilmektedir (Ietto-Gillies, 1992, s. 141;

Temel görevleri mal ve hizmet üretmek olan şirketlerin, bu görevlerini yerine getirebilmeleri üretim sürecinin dışındaki bazı faktörlere bağlıdır. Araştırma ve geliştirme faaliyetleri, yönetim, organizasyon, finansman, reklâm ve pazarlama gibi fonksiyonlar üretim sürecini etkileyen önemli faaliyetlerdir. Şirketler faaliyet alanları arasında koordinasyon ve işbirliğini sağlamak amacıyla, bu faaliyet alanlarını içeren piyasaları, şirket sistemi içinde toplamaktadırlar (Vernon, 1977, s.190).

A M. Rugman'a göre, yatırımda bulunulmak istenilen uluslararası piyasalarda, ticaret ve yatırımların verimliliğine engel olabilecek aksaklıkların öngörülmesi, içselleştirmenin temelini teşkil edecektir.

2.1.1.7. Oligopolistik Tepki Teorisi

Yabancı sermaye yatırımlarına oligopolistik endüstriyel yapı içerisinde açıklık getirmeye çalışan bir teoridir.. Oligopolistik piyasa yapısının temel özelliğini, firmalararası karşılıklı bağımlılık oluşturmaktadır.

F.T. Knickerbocker tarafından ortaya atılan ve özellikle gelişmiş ülkelerdeki DYY'ların oligopolistik bir tepkinin sonucunda ortaya çıktığını iddia eden bir teoridir. Herhangi bir ülkede pazar payını artırmak için rakip bir firmaya yapılan yatırım, ardından pazar paylarını korumak isteyen oligopol durumdaki diğer firmaları da bu ülkede yatırım yapmaya itecektir. Kısaca, firmaların kendine özgü üstünlüklerini yabancı yatırımlar biçiminde değerlendirilmekte, yani DYY yapacak firmalar yatırımlarını genellikle rakip firmaların davranışına göre belirlemektedir (Tekeli ve İlkin, 1987, s. 22).

Oligopolde birbirine etki edebilecek kadar az sayıda firma olduğundan, piyasadaki herhangi bir firmanın üretim, fiyat, satış konularındaki kararı diğer firmaları yakından ilgilendirmektedir. Oligopolistik endüstrilerde rakip firmalardan birinin yatırım yapması halinde, aynı endüstride faaliyet gösteren diğer şirketlerinde öncü şirketi izleyerek yatırım faaliyetine yönelmeleri oligopolistik tepki nedeniyledir.

Bu teori, ev sahibi ülke pazarına yönelik yabancı yatırımları bir ölçüde açıklasa da, özellikle bu bölgelerdeki elektronik ve tekstil sektöründeki firmalar için ilginç bir

özellik göstermektedir. Örneğin, bir firma emek maliyetlerini düşürmek için GOÜ'lerdeki SB'lerde yatırım yaptığında, aynı SB'de olmasa bile başka bir GOÜ'deki SB'de aynı sektördeki diğer firmaların da yatırım yaptığı görülmektedir. Örneğin, kurulduğundan bu yana A.B.D. firmalarının montaj işlerini gerçekleştirdiği Meksika'nın Maquiladora'larında artık Japon kaynaklı ÇUŞ'ler de (özellikle A.B.D. pazarında fiyat rekabetinin çok yüksek olduğu küçük televizyonlar ve buzdolapları, elektronik daktilolar ve elektronik ürünler emek yoğun süreçlerini gerçekleştirmektedirler (Kenney ve Florida, 1994, s. 36).

Burada, Oligopolistik Tepki, rakip firmanın emek maliyetlerini azaltarak piyasada fiyatını düşürebilme, dolayısıyla da pazar payını büyütebilme olasılığından kaynaklanarak kendini göstermektedir (Alter, 1991, s. 9).

2.1.1.8. Dunning'in OLİ Paradigması

Jhon H. Dunning tarafından geliştirilen Doğrudan Yabancı Yatırım kuramı oluşturma amacına yönelik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre DYY, sahipliğin, alansal avantajların (Location) ve içselleştirmenin bir fonksiyonudur. Dunning, bu değişkenleri bir firmanın belirli bir DYY kararı vermesi için tatmin olmak zorunda olduğu koşullar haline getirmiştir (Lee, 1999, s. 339).

Piyasa aksaklığına dayanan bu koşulların birincisi, firma ev sahibi ülkelerdeki diğer firmalar üzerinde patentli teknoloji ve ticari marka, yönetsel ve pazarlamayla ilgili know-how, piyasaya girişin kontrolü gibi bazı özel avantajlara sahip olmalıdır. Bu avantajlar bu firmanın faaliyette bulunduğu yabancı çevreden kaynaklanan olumsuzluklardan daha ağır gelmelidir. İkincisi, DYY aracılığıyla yukarda adı geçen avantajların içselleştirilmesinin faydasının, lisans anlaşması ve patentin satışı gibi diğer alternatiflerden sağlayacağı faydalardan daha büyük olduğunun firma tarafından görülmüş olmasıdır. Üçüncüsü, ev sahibi ülke firmasının bulunduğu ülkeye göre düşük ücret maliyetleri, daha ucuz enerji, daha ucuz hammadde ve yatırım teşvikleri gibi bazı konumsal (coğrafi) avantajlara sahip olması gerekmektedir (Dunning, 1995, s. 475-476).

Yatırım için cazip olan yerlerde faaliyete bulunan firma ev sahibi ülkelerdeki diğer firmalar üzerinde bazı özel avantajlara sahiptir. Firma bu üstünlüklerini yurt içindeki yerel firmalarla rekabetten ziyade, dünya piyasasındaki diğer firmalarla rekabet etmek için kullanmaktadır. Ayrıca, bu avantajların yanı sıra Serbest Bölgeler, firmaya

faaliyette bulunduğu yabancı çevreden kaynaklanabilecek olumsuzluklardan soyutlanmış bir üretim alanı sunmaktadır (Öztürk, 2004, s.118).

Serbest Bölgenin bulunduğu ev sahibi ülke genellikle gelişmekte olan ülkelerde olduğundan, SB'ler firmalara ana merkezlerinin bulunduğu ülkeye göre düşük ücret maliyetleri, daha ucuz enerji, daha ucuz hammadde, vergi muafiyetleri ve yatırım teşvikleri gibi avantajlar da sağlamaktadır (Lee, 1999, s. 358).

2.1.1.9. Caves Ekonomileri

R.E. Caves tarafından geliştirilen ve daha çok ÇUŞ'lerin yatırım stratejilerini açıklamaya yönelik bir yaklaşımdır. Öncelikle yabancı yatırımların bir sınıflandırma yapıp daha sonra bir açıklama getirilme gereğini vurgulayan R.E. Caves'e göre bir ÇUŞ, ya pazar yapısından dolayı daha çok mal farklılaştırması uygulayarak değişik ülkelerde aynı malı üretir, yada bir malın alt üretim süreçlerini içermek için DYY yapmaktadır (Caves, 1996, s.33).

Caves'e göre, yabancı yatırımlar bazı sektörlerde yoğunlaşma ve belirli bir ülkede endüstriler arasında değil de, belirli bir endüstride ama farklı ülkeler arasındaki getirilerini eşitleme eğilimi göstermektedirler. Aynı şekilde, DYY'ların elektronik ve tekstil gibi benzer sektörlerde ama farklı ülkelerde yoğunlaşması da R.E. Caves'in yaklaşımıyla bir ölçüde açıklanabilmektedir. Caves'in yaklaşımı ile ilgili olarak Meksika'ya yönelik ABD kaynaklı yatırımlar üzerine yapılan bir çalışmada kısa dönemde döviz kurlarının firmaların yatırım kararında önemli bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir (Love ve Lage-Hidalgo, 2000, s.1265).

2.2. UYGULAMADA YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ ANALİZİ

Dünyada yabancı sermaye yatırımları bazı ülkelere doğru daha hızlı bir akış yapmakta iken, bu yabancı sermaye çeken ülkelerin bazı bölgeleri çok miktarda yabancı sermaye alırken bazı bölgeleri daha az yabancı sermaye almakta veya hiç alamamaktadır (Raines, Turok and Brown; 2001, s.966).

Britanya adalarının Midland Bölgesi, Singapur'un Winchester City'si, Çin'in Shanghai bölgesi, sayabileceğimiz önemli örneklerdir.

2.2.1. Çin-Şangai Örneği

Çin, toplam dünya nüfusunun % 22'sine sahiptir. Ülke nüfusunun 1,2 milyar düzeyinde tutulması için çeşitli politikalar yürütülmektedir. Nitekim nüfus azalarak da olsa artmaya devam etmektedir. Ailelerin tek çocuk sahibi olmaları teşvik edilmektedir. Yüksek nüfus, Çin için en büyük sorunlardan birisi olmakla beraber aynı zamanda büyük bir ekonomik güç olma niteliğindedir. 1990'lı yıllar boyunca yıl bazında yaklaşık yedi milyon kişinin iş gücüne katılacağı öngörülmüştür. Bu kitlenin yarattığı baskının Çin ekonomisi için yüksek büyüme oranlarını önümüzdeki dönemde de zorunlu kılacağı düşünülmektedir. Çin'in gelişme yolunda önündeki en büyük engellerinden birisi bu nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak altyapının olmayışıdır. Bu eksikliğin giderilmesi amacı ile yoğun yatırımlar yapılmaktadır (Wu, 2000, s.1359).

Çin her ne kadar dünya ekonomik konjktürünü kendine uyarlamaya çalışıp "sosyalist piyasa ekonomisi"ni benimsemiş olsa da devlet sektörü ekonominin temel direği olmayı sürdürmektedir. Çin ekonomisinin dinamizmi özel, kollektif ve yabancı sermayeli girişimlerden kaynaklanmaktadır. Çin yabancı sermayeyi çekme konusunda çok başarılı olmuştur. 1990'ların başından itibaren gelişmekte olan ülkelere yapılan yatırımların başında Çin yer almıştır. Çin deki yabancı fonların yarısından fazlası Hong Kong kaynaklı olmuştur. İkinci en büyük yatırımcı ülke Tayvandır. Çin'e yapılan yatırımlar genel olarak ABD, Kanada, Tayland ve Avustralya'da yaşayan Çin kökenliler tarafından yapılmaktadır. Çin yabancı yatırımlarda doyuma ulaştığından bundan böyle yabancı yatırımlara ayrıcalıklı muamele yerine ülkenin bu anlamda bir doyuma ulaştığı düşüncesi ile yerli ve yabancı yatırımlara eşit muamele anlamına gelen uluslararası kabul görmüş, "Milli Muamele" ilkesini uygulama yönünde çalışmalara başlamıştır. Halihazırda Shenzhen bölgesinde bu ilke uygulanmaktadır. Bununla birlikte altyapının zayıf olduğu batı ve iç bölgelerde özellikle uzun vadeli projeler için bazı özel teşvikler düşünülmektedir.

Çin de Dış Ticaret Kanunu 1995'te yürürlüğe girmiştir. Dış Ticaret, yabancı sermayeli kuruluşlar istisna tutulmak üzere, ticaret planlama mekanizması ilkeleri çerçevesinde Dış Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Bakanlığı (MOFTEC) tarafından yürütülmektedir. Dış ticaret, ulusal ve bölgesel düzeyde örgütlenmiş Dış Ticaret Şirketleri (FTC) yoluyla gerçekleştirilmektedir. İhracata ilişkin zorunlu planlama kaldırılmakla birlikte bazı ürünler üzerindeki lisans uygulaması devam etmektedir.

Ancak ithalatta “plan” yerli üretimi korumak ve döviz rezervini kontrol etmek amacı ile önemini sürdürmektedir. ÇHC’nin WTO’ya kabulünün dünya ticareti açısından önemli etkileri olmaktadır. WTO üyesi ülkeler açısından ele alındığında, ÇHC’nin örgüte girmesi öncelikle Çin pazarının serbestleşmesi neticesinde ortaya çıkacak yeni olanaklar açısından önemlidir. İçlerinde Türkiye’nin de bulunduğu WTO üyesi ülkelerin çoğunun bir çok konuda ÇHC’ne zaten en çok kayırılan ülke prensibini uyguluyor olması, Çin ürünlerinin bu ülke pazarlarına kolay girmesine imkan veriyordu. Ancak sınırlı sayıda ürün grubu için Çin ürünlerine uygulanan kısıtlamalar bulunmaktaydı. Buna karşın ÇHC kendi pazarını yabancı ürün ve hizmetlere karşı yüksek koruma oranları ile korumakta olduğundan, WTO sonrasında beklenen serbestleşmenin öncelikle ÇHC tarafında verilen tavizlerden kaynaklanması beklenmektedir. Bununla birlikte ÇHC’nin WTO üyeliğinden başlıca beklentisi yabancı sermaye girişinde yaşanması beklenen artıştır. WTO’ya girişle birlikte yabancı sermaye firmalarının faaliyetlerini sektörel ve coğrafi olarak sınırlandıran bir çok kısıtlama kaldırılmıştır. Diğer yandan, imalat ve hizmetlerde korumacılığın azalmasıyla dışarıdan gelecek rekabet özellikle kısa vadede yerli imalatçı ve hizmet sağlayıcıları olumsuz yönde etkilemektedir. ÇHC’nin, WTO’ya giriş anlaşması kapsamında, mal ve hizmetlerde pazara giriş ve fikri mülkiyet hakları gibi konularda vermiş olduğu başlıca tavizler şunlardır;

-WTO üyesi tüm ülkelere eşit muamele sağlanacaktır. Tüm yabancı kişi ve kuruluşlar ticaret hakları açısından eşit olacaktır. Hali hazırdaki uygulamada, yabancı sermayeli kuruluşlar ancak ÇHC’nde ürettikleri ürünlerin iç ve dış ticaretini yapabilmekte olup, sadece iç veya dış ticaret ile işigal eden yabancı sermayeli firma kurulamamaktadır (Wu, 2000, s.1360).

· İç pazar ve ihracat için üretilen ürünler için iki fiyat uygulaması ve diğer ayrımcı uygulamalar kaldırılacaktır.

· Üç yıl içerisinde tüm işletmeler çok kısıtlı sınırlamalar dışında tüm ürünlerin ithalat ve ihracatını ve iç ticaretini yapabilecektir.

· Bazı madenler, tütün, tahıllar ve akaryakıt gibi belirli ürünlerde devlet monopolü devam ederken hali hazırda yabancılara kapalı olan diğer alanlar açılacaktır.

· Fikri mülkiyet hakları açısından Üyeliğe geçiş ile birlikte TRIPS anlaşması uygulanmaya başlanacaktır.

· Üyeliği takip eden ilk 12 yıl içerisinde Çin menşeli ürünlerin WTO üyesi ülkelerden herhangi birinin iç pazarına zarar vermesi veya zarar verme tehlikesi doğurması durumunda özel geçiş dönemi koruma tedbirleri ilgili ülkelere uygulanabilecektir.

· Gümrük tarifeleri belirli bir takvime göre azaltılacaktır. İndirimlerin büyük bir bölümü, 2004'e kadar, diğerleri ise 2010'a kadar yapılacak olup, tüm tavizlerin tamamlanmasından sonra tarım ürünlerinde ortalama vergi %15'e, sanayi ürünlerinde ise %8,9'a düşecektir.

· Çin tarım ürünlerine ihracat sübvansiyonu vermeyecektir. Diğer sübvansiyonlarda ürün değerinin %8,5'ini geçmeyecektir.

· Tekstil sektöründe 31.12.2004 tarihinde tüm WTO üyesi ülkelerin kotaları kaldırmaları ile beraber Çin uygulanan kotalarda kaldırılacak ancak, 2008'e kadar WTO üyesi ülkelere Çin menşeli ürünlerin zarara neden olması durumunda özel önlemler uygulanabilecektir. Hizmet ticaretinde verilen tavizlerin en önemlileri, telekom, bankacılık ve sigortacılık sektörlerindedir.

· Telekom hizmetlerinde, üyeliği takiben yabancı servis sağlayıcı firmalar Çin firmaları ile ortak yatırım yapabileceklerdir. Ancak yabancı hisseleri %25'i geçmeyecektir. Üyeliği takiben ilk yıl içerisinde bu oran %35'e çıkartılacak ve servis verilebilecek şehir sayısı arttırılacaktır. 4. yıl içerisinde yabancı sermaye payı %49' çıkabilecek ve 5. yıl içerisinde servis alanlarını sınırlayan tüm coğrafi sınırlamalar kaldırılacaktır.

· Bankacılık hizmetlerinde, üyeliğin ilk yıllarında yabancı finans kuruluşları müşteri kısıtlaması olmaksızın döviz ile işlem yapabileceklerdir. İkinci yıl içerisinde yabancı kuruluşlar Çin kurumlarına RMB işlemi de yapabileceklerdir. 5. yıl içerisinde yabancı bankalar Çin vatandaşlarına gerek döviz gerekse RMB servisi verebileceklerdir.

· Sigortacılık hizmetlerinde, hayat sigortası dışındaki sigorta çeşitlerinde %51'e varan yabancı hisseli ortaklık kurulabilecektir. Üyelikten iki yıl sonra yabancılar %100 hisseye sahip olabileceklerdir.

· Turizm, eğlence ve taşımacılık hizmetlerinde üyeliği takip eden 3 ila 5. yıllar içerisinde % 100 yabancı sermayeli firmaların kurulmasına izin verilecektir.

Çin, maden ve mineraller yönünden zengin bir ülkedir. Çin demir, demir alaşımli metal cevherleri, fosfat, tungsten, molibden ve titanyumun bulunduğu yaklaşık 17

maden ve mineral türünde dünya lideri konumunda bulunmaktadır. Bu arada Çin, uzay teknolojisi ve elektronik alanında kullanılan bazı madenlerin de artan orandaki üretici ve ihracatçısı durumunda bulunmaktadır. Rusya ve Kanada'dan sonra yüzölçümü en geniş ülke olan Çin Halk Cumhuriyeti, sahip olduğu hidroelektrik güç potansiyeli ve kömür rezervleri açısından da dünya birincisidir. Ancak yer yer karşılaşılan enerji darboğazları ülke ekonomik gelişmesinin en önemli engellerinden biri olarak görülmektedir.

Çin; toplam enerji ihtiyacının % 70'ini kömürden karşılamaktadır. Çin bir ham petrol ithalatçısı ülkedir. Ülkenin güneyinde bulunan doğal gaz rezervleri henüz işler hale getirilememiştir.

Altyapıda en büyük eksiklik ulaşım ve haberleşmede duyulmaktadır. Çin'de, halihazırdaki ulaşım altyapısının, talebin ancak % 60'ına cevap verebildiği tahmin edilmektedir. Limanlar ve demiryolları talebe cevap verememektedir. Havayolu taşımacılığı, malzeme, ileri teknoloji ve eğitimli personel eksikliği içindedir. Enerji yetersizliği diğer önemli bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda yabancı ortaklı sanayi tesisleri de dahil olmak üzere, bilhassa elektrik enerjisi eksikliği nedeniyle, sanayi üretiminde kesintilere neden olmaktadır (Hill and Munday, 1995, 311).

Yüzölçümü 9,561 milyon km² olan Çin'de bu alanın % 10'u ekilebilmektedir. Buralarda pirinç, buğday, jüt, şeker kamışı ve bazı tropikal ürünler üretilmektedir. Büyük bir tarım ülkesi olan Çin, ilk defa 1994 ve 1995 yıllarında önemli miktarlarda hububat -buğday ve pirinç- ithal etmek zorunda kalmıştır. Bu konuda yapılan tahminlerde, 2010 yılında Çin'in ithal etme ihtiyacı göstereceği hububat miktarı kadar, ihraç edilebilecek hububatın dünyada henüz üretilmediği ifade edilmektedir. Uzun vadede Çin'de hububatın yanısıra diğer gıda maddeleri arzında da problemler yaşanması beklenmektedir. Diğer taraftan, Çin'in tarımsal üretiminde kendi kendine yeterliliği hususunda endişeye gerek olmadığı, normal şartlarda hububat ithalatının toplam tüketiminin % 5'ini geçmeyeceği belirtilmektedir.

Çin'de tarımsal üretim teknikleri gelişmiştir. Özellikle seracılık bütün ülke genelinde oldukça yaygın olup, güney bölgelerinde hububat tarımı yılda iki mahsul alacak şekilde gerçekleştirilmektedir. Ülkede hayvancılık, özellikle balıkçılık yaygındır.

Tarımsal üretim tekniklerinde ve tarımda kullanılan makinaların teknolojik seviyelerinde önemli iyileştirmeler sağlanmıştır.

En önemli tarımsal ürünler; hububat, yağlı tohumlar, yer fıstığı, kolza tohumu, pamuk, jüt ve kenevir, şeker kamışı, şeker pancarı, tütün (kuru), çay, meyvalar, domuz, inek, koyun eti, inek sütü, koyun yünü, ipek kozası, küçük ve büyükbaş hayvanlar olarak sayılabilir.

Son yıllarda toplam sanayi çıktısında çok büyük artışlar gözlenmiştir. 1980'li yıllar boyunca sanayideki üretim artışı yıllık ortalama % 12.6 olmuştur. Bu üretim öncelikle köy ve kasaba işletmeleri tarafından gerçekleştirilmiştir. 1990'lı yıllarda özellikle 1992'den itibaren aralarında sayısı hızla artan yabancı sermayeli kuruluşların da katkıda bulunduğu önemli ölçüde bir üretim artışı gözlenmektedir.

Çin ekonomisi pek çok sanayi alanında yetkinliğe ulaşmış durumdadır. Modern metalurji, madencilik ve enerji ekipmanları, uçak yapımı, otomobil üretimi, büyük makina parçaları, döküm, uzay sanayi, büyük enerji devreleri, elektronik, iletişim ekipmanları, ölçüm araçları gibi alanlar son dönemde Çin ekonomisinin faaliyet gösterdiği başlıca alanlar arasında sayılmaktadır. Çin, halen madencilik, enerji santrali, metalurji, akaryakıt, kimyasallar, otomotiv ve gemi yapımı konularında tamamen kendi teknik imkanlarına dayanmaktadır (Wu, 2000, s.1360).

Ülkedeki madenlerin % 60'ı devlet tarafından işletilmektedir. Özellikle kömür madenlerinin çok kötü koşullarda olduğundan söz edilmektedir. Kömür fiyatlarının çok düşük olması bu alandaki yatırımları özendirmekten uzaktır.

Resmi rakamlara göre, 1995-2000 yılları arasında Çin emlak sanayi yıllık ortalama %18 oranında büyümüştür. Çin'in 11 Kasım 2001 tarihinde WTO'ya girişi ile birlikte Çin'deki yatırım ortamı gelişmiştir. Uluslararası sermayenin girişi Çin İnşaat Malzemeleri Sektörü'ne mükemmel bir gelişme fırsatı vermektedir. Çin inşaat malzemeleri pazarını yabancı yatırımcılara açılacaktır. Doğrudan yabancı yatırımlar yada işletme hakkının devrine sehir içi ulaştırması, çöp işleme, gaz, su, ısıtma arzı gibi alanlarda izin verilmiştir. Çin konut inşaatlarının finansmanı alanında yabancı finansman kuruluşları ile işbirliğine girmek istemektedir. Çin de yabancılar inşaat sanayi alanında ülkede yatırım yapmaya ve konut inşa ve onarım çalışmalarına katılmaları yönünde Çin'e davet edilmektedir. Çin'deki inşaat faaliyetleri konusunda yetkili kuruluş olan CCPIT, İnşaat Malzemeleri Alt Konseyi, Çin'in bu alandaki ticaret

ve yatırımlarının geliştirilmesi ve uluslararası ilişkilerin kurulması yönünde çalışmalarını sürdürmektedir. Bu kuruluş inşaat malzemeleri ithalat ve ihracatı, yabancı sermaye, teknik işbirliği, diğer ülkelerle ticari ve teknik ilişkilerin geliştirilmesi konusunda hizmet vermektedir.

Ülke istatistikleri bu alanda üretime yönelik olan ve olmayan olarak ikiye ayrılmaktadır. “Üretime yönelik” kabul edilen; altyapı projelerine öncelik verilmektedir. Diğer taraftan nüfusun önemli bir yüzdesinin şehirlerde yaşayacağı tahmin edilen 2000’li yıllardaki barınma ihtiyacını karşılayabilmek için Çin’in 3 Milyar m² kapalı alan inşa etmesi gerekmektedir. Halihazırda Çin’de, ABD, Japonya, Güney Kore, Almanya, İtalya, İngiltere, Kanada, Avustralya, Danimarka, Malezya, Hong Kong, Tayvan ve Macao’lu müteahhitlik firmaları faaliyette bulunmaktadır.

Çin deki politikalar yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye gelmesi için önemli bir nitelik olmaktadır. Ancak her bölgenin de kendine özgü teşvikleri ülke içinde yabancı sermayenin dağılımını etkilemektedir. Sosyalist Çin’in ekonomik güç evi ve en güçlü endüstri şehri olan Shanghai şu anda yerel ve global kuvvetler tarafından yeniden yapılandırılmaktadır. Pearl Nehri deltasındaki diğer şehirlerle kıyaslandığında Shanghai 1990 öncesine kadar merkezi devlet tarafından çok sıkı bir kontrol altında tutulmaktadır. Sahanghai şehri Çin ekonomisine önemli ekonomik katkılar yapmaktadır. Çin hükümeti bölgeyle ilgili olarak çok ciddi politikalar geliştirmiştir. Uzun yıllardır endüstrileşme süresindeki Shanghai bölgesel pazarlara bağlı olan çok önemli bir üs olmuştur. Merkezi hükümet Shanghai deki Pudong yeni bölgesinin gelişmesini desteklediğinde şehrsel gelişmede inanılmaz bir yükseliş başlamıştır (Olds, 1997, s.109).

Shanghai global şehirleşme hiyerarşisindeki diğer şehirlerle kıyaslanamaz durumda iken, globalleşmenin çevre üzerinde yaptığı etki çok büyük ve geneldir. Şehrin fiziki görünümü bile geliştiğini kolaylıkla bize göstermektedir. Çokuluslu şirketler modern Shanghai’nin sembolleri olmuşlardır. Yapılan altyapı çalışmaları şehrin daha da gelişmesine ve yeni yerleşim alanlarının açılmasına katkıda bulunmaktadır. Yeni alanların ticari hayata açılması ekonomiyi daha da güçlendirmektedir. Birçok coğrafik ölçekten hareket eden kaynakların kullanımı ile bu yeni gelişim karakterize edilebilmektedir. Bunlar; devlet yatırımları, çalışma birimleri, bölge ve yerel belediyeler, merkezi hükümet ve uluslararası yatırımcılar tarafından finanse

edilmişlerdir. Dünya Bankası ve Asya Kalkınma Bankası da birçok altyapı yatırımını finanse etmiştir (Olds, 1997, s.109).

Shanghai de yapılan yatırımlar doğrudan global etkiyi göstermektedir. Çünkü Çin yeni açık politikalarla yabancı yatırımcıları özellikle de ortak girişimlerin ülkede artmasına neden olmuştur. Yabancı sermaye yerel ekonomik gelişme için istenilen kaynak ihtiyacını sağlamaktadır. Bundan dolayı yabancı sermayeyi çekmek yerel hükümetlerin önceliği içerisinde yer almıştır. Bununla ilgili olarak yabancı sermayeye ayrıcalıklar tanınmıştır. Bölgede azalan ekonomik geri dönüşümlerle mücadele etmek için yatırımlar için yeni yatırım yerleri ortaya konulmuştur.

Yerel hükümetlerin yapmış oldukları altyapı yatırımlarını finanse edebilmeleri için ihtiyaç duydukları talepleri global hedefli pazarların oluşmasını canlandırmıştır. Bundan dolayı yabancı yatırımcılar yalnızca üretim endüstrileri için ucuz işgücü ile ilgilenmemiş, potansiyel olarak arsa tahsisi ve arazi ile de ilgilenmişlerdir (Logan, 1993, s.36).

Çin de yatırımlar karar almada çok derin etkiler yaratmaktadır. Karar alma bölgesel ekonomi ile de ilişkili olmaktadır. Çünkü bu global sermayedir. Bir başka deyişle hükümet kontrolü dışında olan kaynaklardır. Gerçekte yabancı yatırımlar Hong Kong'dan ve yurtdışındaki Çinlilerden ve sürekli iş değiştiren bölgesel girişimcilerden oluşmuştur.

Shanghai güney Çindeki diğer şehirlerden yabancı yatırım kullanım bakımından daha farklı bir tablo çizmektedir. Yabancı yatırımlar kentsel değişimde Shanghai de özel tercih edilme konumuna getirilinceye kadar etkili değildir. Sosyalist dönemde Shanghai özel endüstri şehridir ve kaynak aktarımı bakımından kuvvetli devlet desteği almaktadır. Aynı zamanda şehrin ekonomik gücü devlet tarafından sahip olunan yatırımlar üzerine kurulmuştur. Bununla beraber Pearl Nehri deltasındaki şehirler ise yöresel ve kırsal kaynaklar üzerinedir. Güney Çin'deki ihraç eğilimli ekonominin varlığı Hong Kong ve Macao'dan küçük ve orta ölçekli işçi gereksinimli yatırımlar tarafından yönlendirilmiştir. Pearl Nehri deltasındaki ortak yatırımlar ihracat ve üretim sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Shanghai 'nin yatırım çekmedeki başarısı; eğitilmiş işgücü ve gelişmiş altyapısına bağlıdır (Sit and Yang, 1997, s. 657).

Shanghai deki yapılan yatırımlar Çokuluslu şirketler ve ileri teknoloji seviyeleri ile karakterize edilebilmektedir. Uluslararası yatırımlar şunları kapsamaktadırlar. Şirket

genel merkezleri, büyük firma acentaları, satış ofisleri ve firmaların servis merkezleri Shanghai de üretim fonksiyonuna sahiptir.

Shanghai nehir deltasındaki diğer şehirlere göre daha çok yabancı yatırım çekmektedir. 1991 yılından beri yabancı yatırım miktarı bölgede giderek büyümektedir.

1985 yılında Shanghai de sözleşme değeri olarak yalnızca 759 milyon dolarlık yabancı yatırım var iken, 1996'da yabancıların payı 2709 sözleşme ile 15.14 milyar dolar olmuştur. Aynı yıl gerçekleştirilen yabancı yatırım miktarı 7.51 milyar dolar olmuştur. Bunun da 4.72 milyar doları doğrudan yabancı yatırımdır. Bunlar % 50 ortaklı ortak girişimler ve % 100 yabancı sahipli girişimler şeklinde olmaktadır. 1992 yılından itibaren Shanghai de yabancı yatırımlarda ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde Shanghai daha çok yabancı yatırım çekmek için yeni politikalar geliştirmiştir. Özellikle yabancılar için sağlanan arsa tahsisleri bunun en güzel örneğidir.

Dış yatırımcılar bölgesel hükümetler ve yatırımcılar oyun benzeri işlemlerle bir araya gelmişlerdir. Bir çok farklı motivasyonlarla ve kurumsal kısıtlamalarla bu oyunu kazanmaya çalışmışlardır. Bu oyunu kazanmak için onların zayıf ve güçlü yönlerini bilmek gerekmektedir. Yabancı yatırımcıların gücü onların hareketliliğinde ve onların çok yüksek miktarda sermaye sağlamalarında yatmaktadır. Ama kurumsal ağlar ve yöresel bilgi eksiklikleri bulunmaktadır. Bu da onlar için bir problem olarak ortaya çıkmaktadır (Wu, 2000, s.1363).

Geçmişte Shanghai de yabancı yatırımcıların yalnızca uluslararası piyasada mal satmalarına izin verilmiştir. Yeni politika; yabancı sermayenin eski yerleşim yerlerini satın almaya ve yöresel pazar için mal geliştirmeye izin vermiştir. Bu anlamda yabancı yatırımlar başlangıçta köhne ve dökük olan yerlerin inşası için düşünülmüştür. Buna karşılık yöresel hükümetler, yabancı yatırımcıları çekmek için geliştirilmiş projelerden kazanç elde etmek için ticari alanlar hizmete açmıştır. Çünkü yabancı yatırımcılar öncelikle üretim endüstrileri üzerine yoğunlaşmıştır.

Üretim sektörlerindeki şirketleri genelde Shanghai merkezinde kümelenmiştir. Diğer yoğunlaşma, Uluslararası Ticaret Merkezinin yakınlarında yoğunlaşmıştır. İmalat sektörleri genellikle Shanghai yakınlarında ve yakın köylerde kümelenmiştir. Bu yabancı yatırımların yer seçimi yerleşim alanlarının büyümelerinde farklılaşmaya yol açmıştır.

Shangai de endüstri sektöründen sonra yabancı sermayeyi çeken ikinci önemli sektör emlak sektörüdür. Bunun piyasadaki değeri % 25 düzeyindedir. Yabancı yatırımcıların piyasaya girişteki avantajları kısa bir süre içerisinde çok yüksek miktarlarda para yatırabilmeleridir. Bu da bölgeler için iyimser bir durumdur.

Büyük yatırımcılar bürokrasi ile ilgilenmeleri için yöresel işbirlikçiler bulmak zorunda kalmışlardır. Bu yer yapımının bölgesel boyutunu oluşturmaktadır. Ekonomik reformların yaptığı en önemli değişiklik devlet gücünün merkeziyetçilikten uzaklaştırılmasıdır. Bu geçiş tamamen ideolojik değişikliklerin sonucu değil, politik ekonomik gereksinimlerinin sonucudur.

Teoride şehir planlamalarının esnekliği hızlı şehir büyümeleri ile hoş karşılanabilmektedir. Çünkü şehir yönetimi bazı stratejik ayarlamalar yapmakla yükümlü olmaktadır. Örneğin Pudong Yeni bölgesinin tanıtılması, Shanghai nin büyüme stratejisini ciddi anlamda değiştirmiştir. Çok noktalı şehir sistemi konsepti, büyüme koridorları ve sonuç olarak nüfusun merkezden yayılması önlenmiştir. Birçok şehir planları hükümetlerin vizyonunu göstermekte ve dış yatırımları ikna etme kabiliyeti taşımaktadır.

Shanghai'nin agresif bir tanıtım stratejisi bulunmaktadır. Özel izinler, tercih edilen politikalar, toprak kiralama enstrümanlarının kullanımı ve yoğun olarak altyapıya yapılan yatırımlardır (Chevrant-Breton, 1997, s.137).

Shanghai stratejik durumunun tanımlanması ve Pudong yeni bölgesinin gelişmesinin devlet kontrolü tarafından duyurulmasıyla çok büyük bir sermaye akışı olmuştur. Reform öncesinde atıl düşünülen altyapı yatırımları daha sonra gelişmenin motoru olarak tanıtılmıştır. Altyapı yatırımlarına verilen önem ölçeğinde Yabancı sermaye yatırımlarının bölgeye girişi de artış kaydetmiştir.

Çin de merkeziyetçilikten uzaklaşma, toprak reformu, şehirleşme de gelişme stratejilerinin teşvik edilmesi yabancı sermayenin gelmesinde önemli faktörlerdir.

2.2.2. Singapur- Winchester City Örneği

Singapur ekonomisi çok hızlı gelişen ekonomisi ile son yıllarda diğer ekonomilere göre daha hızlı bir büyüme kaydetmiştir. Ekonomik veriler incelendiğinde Singapur ekonomisi dünyanın en başarılı ekonomilerinden biri olarak görülmektedir. Hatta Singapur'un bu başarısı ile Çin ekonomisini bile geride bırakmıştır (Brown, 1998, s.196).

Dünyanın en işlek limanlarından birine sahip olması yanında, önemli bir ticaret, finans ve bankacılık merkezi olan Singapur, aynı zamanda dünya çapında önemli bir transit ticaret merkezidir. Sağlam ekonomik altyapısı sayesinde, 11 Eylül olayları ve ardından komşu ülke Endonezya'da vuku bulan bombalama olayları, Irak savaşının etkileri ve 2003 yılının ilk aylarında ortaya çıkan SARS hastalığının bölgesel ve global olumsuz etkilerini en az zararla atlatmayı başarmıştır.

Bu kapsamda maliyet düşürme, verimlilik artırma ve genel tasarruf politikaları önlemlerine başvuran Singapur'un ekonomik verileri 2003'ün birinci ve ikinci çeyreğinde düşüş göstermesi ve ekonomisinde büyük kayıplar yaşanmasına rağmen, yılın üçüncü çeyreğinde ekonomi tekrar rayına oturmuş, ve 2003 yılı için öngörülen % 1'lik büyüme hızı hedefine ulaşılmıştır. 2003 yılı sonuna yaklaşıldığında ihracat istikrarlı artış trendine girmiş, yeni iş alanları yaratılmış ve turizm eski canlılığına kavuşmuştur. Singapur gayrisafi yurtiçi hasılasının üç katı dış ticaret hacmi gerçekleştiren dünyanın en liberal ekonomilerinden biridir. Singapur'un gelişiminde başlıca 4 husus önemli olmaktadır.

Singapur da, 1990-2000 yılları arasında yabancıların gayrisafi yurtiçi hasıla gelişiminde % 36,9 'luk katkılarının olduğunu belirlemiştir. Ülkenin büyümesinde, özellikle, Amerikan ekonomisinin, Endonezya ve Malezya başta olmak üzere Çin ve Hindistan'ın da dahil olduğu bölgesel ekonomilerin, global yarı iletken pazarının ve inşaat sektörünün performansının etkili olduğu görülmektedir.

Singapur ekonomisinin gelişmesinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Örneğin 1986-1991 yılları arasında Singapur ekonomisinde Doğrudan Yabancı Yatırımların payı % 29,4 düzeyindedir. Buda, Doğu ve Güneydoğudaki diğer ekonomilerden daha büyüktür (Hulf, 1995, s. 1421).

Singapur'un yabancı yatırımcıların akınına uğraması şüphesiz büyük bir başarıdır. Singapur'un bu başarısı bir çok ekonomi için büyük bir önem taşımaktadır. Aynı zamanda doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülke ekonomisini geliştirerek onun ticaretinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar yerel firmaların üretim bağlantılarını teşvik ederek çokuluslu şirketlerin şubeleri içinde yüksek değerli üretim tarzlarının oluşmasına doğru yönlendirecektir.

Singapur, her gelişmiş ekonomi gibi dış yatırımda bulunmaya ve ülkesindeki dış yatırımları muntazaman artırmaya büyük önem vermekte, bu amaçla sistematik adımlar atmaktadır.

Singapur yakın çevresindeki ülkelerde toplam beş Sanayi Parkı ve Kalkınma Bölgesi Projesine katılmaktadır. Bunlar; ÇHC'inde "Suzhou" ve "Wuxi-Singapur" Sanayi Parkları, Vietnam'da "Vietnam-Singapur Sanayi Parkı", Filipinler'de "Camelray Sanayi Parkı II", Hindistan'ın Bangalore şehrinde "Uluslararası Teknoloji Parkı" ve Endonezya'da "Batamindo Sanayi Parkı" ile "Bintan Sanayi Bölgesi" dir (Brown, 1998, s.196)..

Singapur nüfusu 4.6 milyon olmakla beraber 2003 yılında 272,3 milyar Dolarlık dış ticaret hacmi gerçekleştirmiştir. Singapur; ABD, Japonya, Almanya ve Hollanda gibi dünya ülkeleri Malezya, Tayvan, Tayland, Çin, Endonezya, Hindistan ve Avustralya gibi bölge ülkeleri ile güçlü ekonomik ve ticari bağlantısı olan bir ülkedir.

Toplam 1873 üyesi bulunan Singapur Ulusal İşverenler Federasyonu'nun bu üyelerinin % 61,5'inin yabancı sermayeli firma olması ve ülke genelindeki mevcut 6.000 yabancı sermayeli şirketin % 60'ının bölge temsilciliğinin Singapur'da olması, ülkenin dış ticaret açısından bölgedeki önemini gösteren diğer bir tesbittir.

Uluslararası ticarete önemli bir faktör olan pazara giriş engelleri bakımından, Singapur dünyadaki en serbest ülkeler içinde ilk üç'e girmektedir. Özellikle rüşveti neredeyse yok etmesi ve gümrüklerdeki idari sorunları minimize etmesi, "Economic Intelligence Unit" in araştırmasında, dünyada ticaret yapılabilecek en uygun ülkeler arasında Singapur'un ilk yedi ülke arasına girmesini sağlamıştır.

Malezya, Tayvan, Tayland, Çin, Endonezya, Hindistan gibi diğer bölge ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Singapur dış ilişkiler ve ticari politikalar açısından en istikrarlı ülke olduğundan yabancılar ticari ve idari faaliyetlerinde Singapur'u tercih etmektedirler. Singapur Güney-doğu Asya ülkeleri arasında satın alma gücü paritesiyle kişi başına 25.000 ABD Doları gelir ile Batı Avrupa ülkeleri ile aynı altyapıya sahip olduğundan yabancı firmaların faaliyetlerinde merkez olma fonksiyonunu, en yakın rakibi Hong Kong'la birlikte çok iyi kullanmaktadır. Ayrıca, 1997'de Hong Kong'un İngiliz yönetiminden Çin'e devredilmesi ile Çokuluslu Şirketler faaliyetlerini Singapur'a kaydırmışlardır. Ayrıca, 2003 yılının başlarında ortaya çıkan SARS hastalığının da etkisiyle söz konusu kaymada artış olmuştur (mevcut durumda yaklaşık 100 uluslararası

şirketin merkezidir). Ek olarak, Singapur'un nüfusunun az olması ve gelişmiş sağlık altyapısına sahip olması, bölgede SARS'a veya tavuk hastalıkları gibi zaman zaman tezahür eden beklenmedik gelişmelere en kısa zamanda müdahale ve hakim olma özelliği vermektedir.

Yuan ve Low 1990 yılında yapmış oldukları çalışmanın bulgularına göre çokuluslu işletmelerde yöresel destekleyici şirketleri 3 değişik önemli yol ile büyümelerine yardım etmişlerdir;

1- Yerel ürünlerin çıktıkları için bir pazar sağladılar,

2- Çokuluslu işletmeler yerel mühendis ve teknisyenler için eğitim yeri sağlamakta ve oluşturmaktadır. Buda bölgedeki mühendis ve teknisyenlerin bir kısmının kendi şirketlerini kurmalarına olanak tanımaktadır,

3- Kendi yerel bileşim sunucularını ürün spesifikasyonu sağlayarak yerel üretimin kalitesini yükseltir. Bu son nokta teknolojiyi de ön plana çıkarmaktadır. Burada geriye doğru oluşan bağlantılar yerleşim üzerinde etkili olmaktadır. Bu geriye doğru oluşan bağlantı çokuluslu şirket ve sunucu ilişkilerinin en önemlilerinden biri olarak kabul edilmektedir (Patel, 1995, s.141).

İş kollarında gelen ilişkiler gerçekte giderek büyük bir önem taşımaktadır. Örneğin az olan içe dönük yatırım projeleri için artan rekabet uzun dönemde ekonomik anlamda şirket bölünmelerini yükseltmede yeniden yapılan bir düşünce geliştirmektedir.

Hem finansal teşvikler hem de piyasaya giriş doğrudan yabancı yatırımların bölgesel dağılımında önemli bir belirleyici olmaktadır. Uluslararası hareketli sermayeyi çekmek için gerekli olan güç o ülkelerde kendilerine tanınacak olan ayrıcalıklardır. Ev sahibi ülkelerde yabancı sermayeye tanınan ayrıcalıklardan sağlanan kazançlar ülkeye yatırım olarak geri dönecektir (Collis, Noon and Berkeley, 1994, s.14).

Singapur ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermayenin en çok yöneldiği sektör elektronik sektördür. Doğrudan yabancı yatırımların etkisiyle Singapur Hard disk üretiminin merkezi olmuştur. Singapur ekonomisi için en önemli yatırım üssü ise elektronik ambarı olarak adlandıracağımız “Winchester City” olmuştur.

1970’li yıllarda Singapur’da elektronik endüstrisini analiz edenler yöresel ilişkileri çok düşük seviyede bulmuşlardır. 1980’lerde bu sektörde önemli ilişkiler bulmuşlardır. Bunun bulunması da yabancı sahipli firmalar tarafından yüksek seviyedeki yöresel kaynakların varlığıyla ilişkilendirilmiştir. Yabancı firmalar yerel

firmaları teşvik etmektedirler. Çokuluslu şirketlerin çalışanları başarılı birer yatırımcı olurken yabancı firmalar önemli miktarlarda şirket bölümlenmeleri yaratmaktadırlar. Bunlarda daha önceki kendi işverenlerine karşı mal satıcı olmaktadırlar. Böylelikle bunlar kendilerine ait bir elektrik endüstrisi geliştirdiler ve bu da onları Güneydoğu Asya'nın yıldızı parlayan en önemli ülkesi ve bölgeyi de en önemli bölgesi yapmıştır (Brown, 1996, s.222).

Singapur ekonomisinde artan işçi ücretleri çok katı bir piyasa yaratmıştır. Bazı firmaların Singapur ekonomisinden çıkma eğilimi göstermesi artan işçi ücretlerinden kaynaklanmaktadır. Singapur ekonomisinde maliyetler giderek artmaktadır. Bu yükselmeler elektronik ambarı olan "Winchester City" için bir problemdir. Bununla beraber işçi ücretlerindeki yükseliş firmalar üzerinde pozitif etkilerde yapmaktadır. Çünkü işçi ücretleri arttığından firmalar otomasyona (robot yapma) gitme zorunluluğu taşımaktadırlar. Buda sermaye yatırımlarının işlemlerini ve sunumlarını hızlandırmaktadır.

Politik istikrarda Singapur ekonomisindeki yatırımlar üzerinde önemli rol oynamaktadır. Singapur da gelişmek ve rekabet için yerel işletmelerin desteklenmesi gerekli ve çok önemlidir. Singapur 'un politik çevresi, yerel ilişkileri ve finansal büyüklüklerini de göstermektedir. Bu da yatırımla, çokuluslu şirketleri ve insan sermayesinin kalitesini iyileştirme yönünde katkıda bulunmaktadır.

2.3. YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ TÜRKİYE'DEKİ ANALİZİ

Türkiye yabancı yatırımlar açısından bir türlü arzu edilen performansı yakalayamamıştır. UNCTAD tarafından yayınlanan dünya yatırım raporunda 1986-2000 yılları arası yıllık ortalama doğrudan yabancı sermaye artış oranı Türkiye için % 10-19,9 ile dünya ortalamasının altında gerçekleşmiştir. 2000 yılı için gelişmekte olan ülkeler arasında oransal olarak toplam doğrudan yabancı sermaye hareketleri içinde Türkiye'nin payı % 2 oranında olmuştur (Demircan, 2003, s.29).

2.3.1. Türkiye'de Yabancı Sermaye İhtiyacı

Sermaye oluşumu; sürekli büyüme, kalkınma ve çağdaşlaşma için esas olanı teşkil etmektedir. Sermaye birikimini finanse etmek için ihtiyaç duyulan kaynaklar, doğrudan portföy yatırımı ve fonlar şeklindedir. Yurtiçi tasarruflar da yatırım için dış

kaynak teşkil etmektedir. Türkiye gibi elinde gelecek için önemli projeler bulunan dinamik bir ülkede yurtiçi tasarruflar ekonominin sabit yatırım gereksinimlerini finanse etmek için yetersiz kalmakta, ya da güven eksikliğinden ötürü aktif olamamaktadır (Öğütçü, 2002, s. 2)

Türkiye'nin şimdiye kadar elde edebildiği sınırlı yabancı sermaye oldukça değişken uluslararası portföy akışı şeklindedir. Bu yapıdaki sermaye hareketleri kısa vadede kaynak eksikliğini karşılaya bile bütün ekonomi için sistematik bir risk unsuru olmada başı çekmektedir.

Türkiye'nin geleceğini belirleyecek en temel gösterge, yatırımlar ve buna bağlı gelişmelerle ilgilidir. Yatırımlarda, kamu kesimi ile özel sektör tarafından yapılacaktır. Kamu yatırımları, 2003 yılının ilk dört aylık sonuçlarına göre, devletin yaptığı her 100 liralık harcamanın 52 lirası faize giderken 0.6 lirası yani yaklaşık 1 lirası yatırıma gitmiştir buda yok denilecek kadar azdır. Bu aşamada, özellikle yabancı sermaye yatırımları önem kazanmaktadır. “Dünya Yatırım Raporu” endeksine göre, Türkiye, yabancı yatırım sıralamasında, 136 ülke arasında 128. sırada yer almaktadır. Türkiye'nin gerisinde kalan ülkeler, Nepal, Eritre, Macau, Surinam gibi ülkelerdir. Türkiye'den daha başarılı ülkeler arasında ise, bir kısmı haritada yeri dahi bulunamayan Papua, Angola, Uganda, Etiyopya, Benin gibi ülkelerdir (Kızılot, 2003, s.1)

İstatistikler, Türkiye nüfusunun 20 yıl sonra 90 milyona yaklaşacağını göstermektedir. Bu da önümüzdeki 20 yıl içinde her yıl 700 bin kişiye “yeni istihdam olanakları” yaratılması anlamına gelmektedir. İlave istihdam yaratmanın kişi başına maliyeti ise 20 yıllık süreçte 35 bin ABD Dolarıdır. Bu anlamda Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu yatırım tutarı 490 milyar ABD Dolarıdır. Başka bir deyişle, her yıl işgücüne katılacak genç nüfusa iş yaratabilmek için, 25 milyar dolarlık yeni yatırıma ihtiyaç bulunmaktadır.

Türkiye'de kamu yatırımlarının durumu iç açıcı olmadığından, devlete bel bağlamamak gerekmektedir. Buradan çıkarılacak sonuç, son derece açıktır. Türkiye 'nin ekonomik büyümesi, ancak özel sektör tarafından gerçekleştirilecek yatırımlarla devam edebilecektir. Bu aşamada özellikle yabancı sermaye yatırımları önem kazanmaktadır.

Sonuç olarak, Türk ekonomisi büyümenin motorlarını ateşlemek için giderek artan yabancı sermayeye ihtiyaç duymaktadır.

2.3.1.1. İç Tasarruf Yapısı

Türkiye'nin pek çok makro ekonomik sorununun temelinde iç tasarrufların yetersizliği gelmektedir. 1980 yılından sonra iç tasarruflarda bir düzelme görülse de ekonominin ihtiyacını karşılayabilecek seviyeye ulaşamamıştır. İç tasarrufların yetersizliği, ekonominin ihtiyaç duyduğu yatırımların finansmanında dışa bağımlılık yaratmaktadır. Dış finansman sağlamanın en kolay yolu dış borçlardır. En tercih edilen yöntem ise kamu maliyesine ek yük getirmemesinden dolayı doğrudan yabancı yatırımlardır.

Türkiye, ekonominin genel dengesi içinde harcamalarını özel kesim tasarrufları ve özel kesimden aldığı vergiler ile karşılamaktadır. Küçülen özel sektörün tasarruf hacmi ve vergi kapasitesi sınırlıdır. Bu nedenle kamu harcamalarını karşılama noktasından uzaklaşmaktadır (Gürlel, 2003, s. 3).

2.3.1.2. Kaynaklar Kuramı

Yabancı sermaye hareketleri bir çeşit uluslararası yatırım ve üretim modelidir. Yerli sermayenin mevcut kaynakları optimal seviyede değerlendirememesinden dolayı yabancı sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır (Uçar, 1989, s.145).

Az gelişmiş ülkeler ekonomik kalkınma çabalarında önemli bir sermaye kısıtı ile karşı karşıya iken, gelişmiş ülkelerde sermaye faktörü bol olarak bulunmaktadır. Ülkeler arasında sermaye donanımları açısından ortaya çıkan bu dengesizlik dünya ekonomisinde kaynak dağılımının etkin olmaması sonucunu doğurmaktadır. Dışa kapalı bir ekonomide ulusal tasarruflar sermaye birikiminin tek kaynağıdır. Ancak dışa açık bir ekonomide ulusal yatırımlar yabancı sermaye ile de finanse edilebilecektir. Az gelişmiş ülkeler finansal serbestleşme programları ile dışa açılarak uluslararası sermaye hareketlerinden faydalanmaya çalışmaktadırlar.

2.3.1.3. Teknoloji Transferi

Uluslararası yatırım yolu ile yatırımcı ülkeden diğer ülkelere bir teknoloji transfer olacağı açıktır. Böyle bir transfer ve bu transferlere ekli olarak sağlanan know-

how, teknik yardım ve bunun karşılığında yatırımcı firma bir gelir elde edecektir (Uçar, 1989, s.144).

Tablo 2.1: Yabancı Sermaye ve Mallarının Ülkelere Katkıları

Yabancı Sermaye Ülkeye Ne Bırakır	Ne	Yabancı Maldan Ülkeye ne kalır
Vergiler	(+)	Yabancı Devlet Vergisi (-)
İşçi Ücreti	(+)	İşçi Ücreti (-)
Hammadde Bedeli	(+)	Hammadde Bedeli (-)
Sigorta	(+)	Sigorta (-)
Nakliye Masrafı	(+)	Nakliye Masrafı (-)
Ticaret Karı	(+)	Ticaret Karı (+)
Sermaye Kazancı	(-)	Sermaye Kazancı (-)

Kaynak: **HM**, 2003.

Tablo 2.1'e bakıldığında, yabancı sermayenin ülkede vergi, ücret, hammadde bedeli ve ticaret karlarında olumlu etkiler bıraktığı ancak sermaye kazancında ise negatif etkiler yaptığı görülmektedir. Yabancı maldan ise ülkeye sadece ticaret karının kaldığı görülmektedir.

2.3.2. Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Gelişimi

Yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesi genel anlamda kapitülasyonlarla başlamıştır. 1838 yılında imzalanan Ticaret Anlaşması ile ilk olarak İngiltere'ye tanınan ayrıcalıklar, daha sonra tüm Avrupa ülkeleri için geçerli hale gelmiştir. Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti her türlü malın ithalini serbest bıraktığı gibi, gümrük vergisini ithalatta % 5, ihracatta ise % 12 yapmış ve iç gümrükleri kaldırmıştır. Böylece Osmanlı devleti ithal edilen her türlü malın kolaylıkla satılabildiği bir açık pazar konumuna gelmiştir. Bu dönemde yabancı şirketler elektrik, telefon, havagazı, demiryolu, liman işletmeciliği gibi hizmet sektörlerinde etkinlikte bulunmuşlardır. Madencilik sektöründe ise yabancı sermayeli şirketler daha çok değerli madenlere yatırım yapmışlardır. İlk olarak 1845 yılında İsviçreli yatırımcılar Bursa ilinde buhar gücü ile çalışan yün işleme fabrikasını

inşa etmişlerdir. Daha sonra 1855'te Bursa 'da Fransızlar tarafından yaklaşık olarak 10 fabrika kurulmuştur (Berköz, 2001, s.980).

1870-1911 yılları arasında verilen 238 maden işletme imtiyaz belgesinin 109'u yabancılara ve 67'si azınlıklara verilmiştir. Bu dönemde gelen yatırımların üretime yönelik olarak gelmediği, daha çok ticaretin amaçlandığı görülmektedir (Fidan, 1993, s.130)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, Osmanlı Devleti'nin önemli miktardaki borçları da devralınmıştır. Bu dönem, yabancı sermayeye karşı oldukça dikkatli davranılan bir dönem olmuştur. Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarının böyle kötü bir geçmişi olduğundan uzun süre dış kaynaklara el atmak cesareti gösterilememiştir. 1954 yılına kadar geçen sürede yabancı sermaye ve yabancı sermayeli şirketler konusunda yasal bazı düzenlemeler getirilmiştir. Bunlar 1947 yılında Türk Parasının Kıymetini Koruma Yasasına ilişkin olarak çıkarılan 13 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 1950 yılında 5583 sayılı yasa, 1951 yılında 5821 sayılı yasa'dır. Türkiye'de yabancı sermayenin gerçek anlamıyla teşvikinin 18.01.1954 tarihinde kabul edilen 6224 sayılı Özel Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası ile başladığı söylenebilmektedir (Fidan, 1993, s.130).

1950'li yıllardan 1980 yılına kadar uygulamadaki bazı güçlükler nedeniyle yabancı sermaye girişinde önemli bir artış görülmemektedir. 24 Ocak 1980 kararları ile yabancı sermaye ile ilgili yasalar basitleştirilmiş, uygulamadaki bürokrasi önemli ölçüde ortadan kaldırılmıştır. Bu gelişmeler paralelinde ülkeye yabancı sermaye girişinde önemli artışlar sağlanmıştır.

1970'li yılların sonunda ekonomide hem fiyat istikrarının bozulduğu hem de GSMH yıllık büyüme oranlarının gerilediği görülmektedir. Örneğin 1979'da GSMH yıllık büyüme oranı % 1'e kadar düşmüştür. Enflasyon oranı ise 1980'de % 100'ü aşmıştır. Ekonominin bunalıma girmesi nedeniyle 24 Ocak 1980 İstikrar Programı uygulamaya konulmuştur. İstikrar programında ekonomik büyümenin sağlanmasında dış kaynaklara büyük önem verildiğinden, özel yabancı sermayeyi teşvik politikası 1980 sonrası dönemde önem kazanmıştır (Aklan, 1998, s.5).

24 Ocak 1980 ve sonrası alınan bir dizi kararlarla ekonomik bünyede yapısal bir değişiklik yapmak, ekonomiyi piyasa kurallarına göre idare edilebilir duruma getirme düşüncesi yatmaktadır. Bu kararlar çerçevesinde yabancı sermaye konusunda doktriner

ve politik bir yaklaşım yerine objektif olarak akılcı ve ekonomik yönden ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Yabancı sermaye, teknoloji ve sermaye birikimi sıkıntısı çeken bir ülke için yararlanması gereken bir kaynak olarak kabul edilmektedir. 1980 sonrasında iç politikada istikrarın sağlanması, ekonomik bunalımın atılması yönünde atılan olumlu adımlar da yabancı yatırımcıların Türk ekonomisine olan güvenini arttırmaktadır (Aydoğuş, 1989, s.233).

24 Ocak 1980 tarihinde alınan ekonomik istikrar tedbirlerinin önemli bir bölümü yabancı sermaye ile ilgilidir. 24 Ocak istikrar tedbirleri arasında, yabancı sermaye sorunları ile ilgilenmek, yabancı sermaye yatırım, karar ve uygulamalarına yön vermek üzere 8/168 sayılı yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi yayınlanmıştır. Bu kararnamenin 1'nci maddesi ile, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun 1'nci maddesinde belirtilen yatırımları yapacak şirketlerin ülkenin ekonomik kalkınmasına yararlı olması, Türk özel sektörüne açık bir faaliyet sahasında çalışması, tekel veya özel imtiyaz ifade etmesi şartıyla bu kararname hükümlerine göre değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Bu amaçla, yabancı sermaye ile ilgili kararlarda ve işlemlerde düzen ve sürat sağlamak üzere; Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlıkları ile DPT tarafından yürütülen hizmetleri bir arada toplamak amacıyla Başbakanlığa bağlı Yabancı Sermaye dairesi kurulmuştur.

1960'lardan sonra hızlanan "ikame sanayi" görevini tamamladıktan sonra, 1980'li yıllarda ekonominin serbest rekabete yönelmesi ve kambiyo rejiminin liberalleşmesi, sanayi kesiminde dışa yönelik bir gelişmenin oluşmasına yol açmıştır. Sanayinin dışa açılması bir sonuç değil, aksine sanayileşmenin yol açtığı bir birikimin ihracat bakımından başlangıcı sayılmaktadır. 1984 yılından itibaren hızlı bir gelişme gösteren ihracat, sanayi kuruluşlarının kendilerini yenileme imkanından uzaklaştırmaları nedeniyle, geriye doğru azalan bir trend izlemeye başlamıştır.

Giderek ihracatın sanayileşmeye tercih edilmesi, birbirini tamamlaması gereken üretim-ihracat zincirinin kopmasına neden olmuştur. Bugün teknolojinin yeni teknolojik yatırımlarının gerçekleşmesine imkan sağlayacak özkaynaklara sahip bulunmadığı bir gerçektir. İşletme dışı kredi kaynaklarının yüksek oranlara varan faizler nedeniyle kullanımı, ekonomik konjonktürün durgunluk arz ettiği şu dönemde, kredi veren kuruluşların ipoteğini peşinen kabul etmek anlamını taşımaktadır. Oysa, ihracata dönük

sanayileşmede rekabeti koruyabilmek için teknolojik gelişmelerden yararlanacak yatırımlara başvurma gereğini kaçınılmaz kılmaktadır. Ancak, yüksek enflasyon ve kredi faizleri karşısında sanayi yatırımları için uygun kaynak arayışı bu gün değişik kaynak alternatiflerinden ibaret değildir. Çünkü, yeterli sermaye birikimi ve döviz kaynakları olmayan, teknolojik birikimi bulunmayan ülkemizde yatırım yoğunluğu yaratmada kaynak arayışı sonuçsuz kalmaktadır. Dolayısıyla, yatırımların finansmanında iç kaynaklardan çok yabancı sermaye öncelikli hale gelmektedir (Uludağ, 1991, s.23)

1980 sonrasında ortamında 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yetersiz bulunarak, yabancı sermayeyi özendirme amacıyla aşağıdaki önlemler alınmıştır.

- Yabancı sermayenin faaliyet alanları genişletilmiş özellikle tarım, madencilik ve bir dizi hizmet alt kesimlerine yabancı sermayenin girişi kolaylaştırılmıştır,

- Toplam 500 milyon doları aşan garantisiz ticari borçların yabancı sermaye yatırımına dönüştürülmesine olanak tanınmıştır,

- Sermaye giriş ve çıkışlarında serbestleştirmeye gidilerek yabancı sermayeye güven verici bir ortam sağlanmıştır,

- Serbest bölgeler kurularak yabancı sermayenin yerli sınırlamaların dışında çalışmasına olanak tanınmıştır.

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde yoğunlaşan dış kaynak ihtiyacı, kısa vadeli sermaye ithalini gündeme getirmiştir. 11 Ağustos 1989 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan, Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanuna dayalı olarak çıkarılan 32 Sayılı Kararname ile yabancı sermaye üzerindeki miktar kısıtlamaları kaldırılmış ve yabancıların Türkiye’deki menkul kıymet piyasasından alım yapabilmelerine izin verilmiştir. 32 Sayılı Kararname ile serbestleşme sürecine giren Türkiye’de reel faiz hadlerinin yükselmesinin etkisiyle yabancı sermaye girişlerinde önemli artışlar olmuştur.

32 Sayılı Kararname ile getirilen diğ er bir yenilik, gayrimenkuller ve aynı haklar üzerindeki blokaj hükmünün kaldırılmasıdır. Buna göre; yabancıların döviz bozdurmaksızın yurt içinde elde ettikleri gayrimenkullere ve aynı haklara ait gelirlerin, yurt içinde kullanımı veya yurt dışına transferi serbest bırakılmıştır. 32 Sayılı Kararname ile sadece kısa vadeli sermaye girişi teşvik edilmemiş, aynı zamanda özel sektöre ara girdi ithalatında da kolaylıklar sağlanmıştır.

1979 yılı sonuna kadar ülkeye gelen yabancı sermaye miktarı 228 milyon Dolar iken, 1986 yılı sonunda 1.802.2 milyon dolara çıkmıştır. 1980 öncesi yıllık ortalama sermaye girişi 10 milyon doların altında iken, 1980 sonrası 225 milyon dolara çıkmıştır. 2005 yılının başlarında bu rakam 1 milyar dolar seviyesine yaklaşmıştır. 1980’li yılların başından beri yürütülen ve sonraları bir dizi önlemlerle sürekli yenilenen politika, her şeyden önce yabancı sermayeye başlıca uluslararası anlaşmaların gereklerine uygun bir ulusal yasa düzeni aracılığı ile mutlak bir güvenlik sağlamıştır.

Türkiye’nin verdiği ikinci güven anahtarı ise karların, gelirlerin, patent haklarının ve tasfiye yada devir durumunda, yabancı sermayenin serbestçe transferidir.

Türkiye’nin dışa açık büyüme sürecine girdiği 1980 sonrası dönemde yabancı sermaye girişlerinde etkili olan bir diğ er gelişme, kamu kuruluşlarının özelleştirilmesidir. Tekel konumunda olan mal ve hizmet üreten kamu kuruluşlarının özelleştirilmesinin yabancı yatırımcıya sağladığı en önemli yarar; geniş tüketici kitlesine sahip bir piyasaya doğrudan doğruya özelleştirilen kuruluşların hisse senetlerini satın alarak girmektir. Türkiye’de özelleştirme faaliyetinin sonucu olarak; faaliyet gösteren yabancı sermayeli şirket sayısında artış görülmektedir. 1980’li yıllardan sonra Türkiye ye dolaysız yatırım için gelen yabancı şirketlerin, Türkiye’deki 500 büyük firma arasında giderek artan bir paya sahip oldukları görülmektedir.

2.3.3. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkelere Göre Dağılımı

Sermaye yatırımlarının miktarı ve niteliği ülkelerin kalkınma düzeyini belirleyen önemli bir unsurdur. Birçok ülkede diğ erliklerle geliştirilip uygulanan teşvik politikaları; daha yüksek kalkınma hızı elde etmek amacıyla sermaye yatırımlarının artırılması ülkelerin öncelikli temel ekonomi politikalarının arasında yer almaktadır.

Küresel sermaye akışlarının artışına paralel olarak doğrudan yatırımlardan daha fazla pay kapabilmek adına teşvik uygulamalarında ülkeler arasında kıyasıya bir rekabet

yaşanmaktadır. Diğer ülkeler yabancı yatırımcılara her geçen gün daha cazip teşvikler sunarken, Türkiye geliştirmekte olan ülkelere giden yabancı sermayenin ancak çok küçük bir bölümünü çekebilmektedir.

Türkiye’de 2003 yılında bir önceki yıla göre alınan belge sayısı hemen hemen aynı kalırken, yabancı sermayeli teşvikli yatırımlar yüzde 14 artmıştır. Yabancı sermayeli teşvikli yatırımlar iki yıldır son 10 yılın en düşük değerlerine sahiptir. 2003 yılında yabancı sermayeli teşvikli yatırımların yüzde 65’i Komple Yeni Tesis, yüzde 21’i Tevsi Tesis, yüzde 5’i Yenileme yatırımlarıdır. 2003 yılında Türkiye genelinde yabancı sermaye katkısıyla gerçekleştirilmek üzere izin verilen teşvikli yabancı yatırımların tutarı 1.8 milyar dolar, belge sayısı ise 222’dir.

2003 yılı verilerine bakıldığında Türkiye’de en çok yatırım yapan ülkenin Almanya olduğu görülmektedir. Bu ülkeyi sırasıyla; İngiltere, Hollanda, A.B.D., Fransa ve İsviçre izlemektedir.

Tablo. 2.2: Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

Ülkeler	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Fransa	476,05	2.370,35	103,94	135,50	146,72	33,70	137,71	134,06	93,74
A.B.D	231,37	179,44	174,48	297,20	292,51	291,30	316,06	310,75	121,56
Hollanda	559,32	338,61	206,11	352,05	234,57	1.381,34	635,47	379,27	241,42
Almanya	392,13	226,47	281,59	329,89	407,31	636,84	319,31	271,99	259,92
İsviçre	327,75	156,84	50,28	101,58	50,89	35,26	86,10	149,30	89,83
İngiltere	161,37	164,80	122,25	44,43	88,40	98,15	506,53	247,66	175,83
İtalya	98,57	43,24	124,50	128,69	95,22	17,86	33,63	243,51	30,38
Japonya	283,84	21,14	126,68	17,54	13,85	150,78	258,60	128,76	11,92
S. Arab.	11,81	8,98	10,11	17,14	14,47	9,01	13,59	8,05	20,49
Kanada	41,33	1,42	0,38	12,86	1,91	2,61	0,67	4,00	5,95
Belçika	36,20	70,18	7,61	17,82	23,41	161,79	7,98	10,08	1,20
G.Kore	15,94	30,99	17,88	2,51	13,62	113,52	1,96	3,56	0,95
Bahreyn	6,44	18,44	4,46	25,16	0,00	0,00	0,06	1,36	0,00
Danimarka	3,63	0,44	13,68	4,15	11,28	10,05	69,86	4,89	4,02
İsveç	11,84	22,09	7,52	19,42	6,88	8,73	2,06	7,74	4,51
İran	5,63	5,35	9,58	5,00	1,58	1,98	4,62	4,08	2,98
Panama	17,53	0,13	0,00	0,67	0,00	50,67	133,08	28,38	9,76
Avusturya	32,92	11,20	8,42	6,10	16,41	27,86	2,31	19,89	2,77
Diğer Ülkeler	195,04	142,04	391,61	125,34	279,31	440,13	182,46	282,42	126,09

Kaynak: HM, 2003.

2.3.4. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Bölgelere Göre Dağılımı

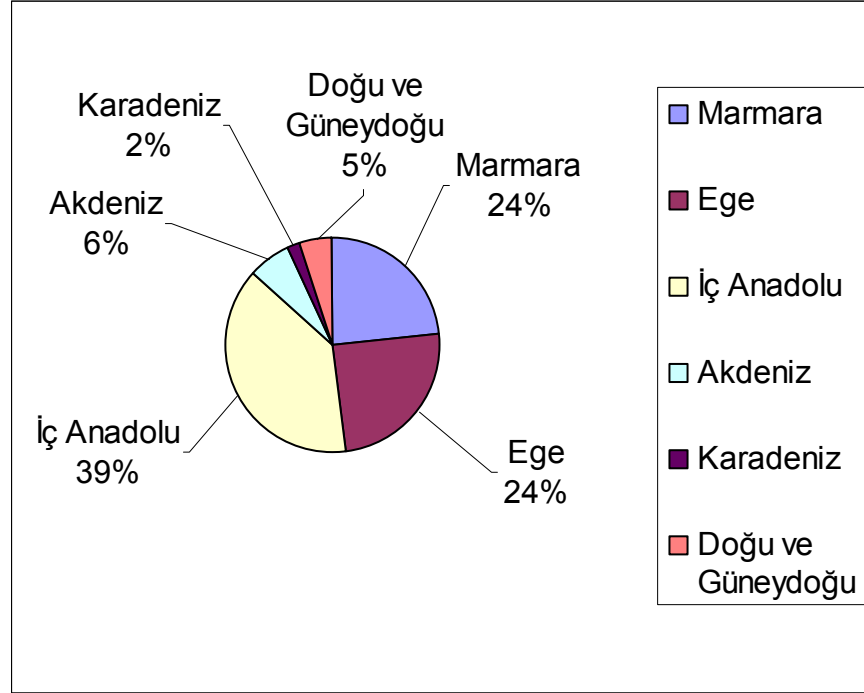
2003 yılında İç Anadolu ve Ege Bölgesi’nde teşvik belgeli yabancı yatırımların genellikle büyük ölçekli olduğu görülmektedir. Marmara, Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri’nde yatırım ölçekleri bir önceki yıla göre düşüş göstermiştir. 2003 yılı yabancı teşvikli yatırımların bölgesel dağılımına bakıldığında zaman Marmara Bölgesi’nin yabancı teşvikli yatırımlardan aldığı payın giderek azalmakta olduğu görülmektedir. Ege Bölgesi, İç Anadolu ve Karadeniz Bölgesi paylarını korurken Akdeniz Bölgesi yabancı yatırımlar için yıldızı giderek parlayan bir bölge haline gelmektedir. 2003 yılında en fazla teşvik belgesi alan iller; 70 belge ile İstanbul, 23’er belge ile Kocaeli ile İzmir, 14 belge ile Bursa ve 12 belge ile Ankara’dır.

Marmara Bölgesi’nde; 2003 yılında yabancı ortaklı yatırımların yer aldığı iller; Bilecik, Bursa, Çanakkale, Edirne, İstanbul, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ ve Yalova’dır. 2003 yılında Bölge’de 130 belge ile 415 milyon \$’lık yabancı sermayeli yatırım teşviki alınmıştır. Söz konusu yatırımlarda 220 milyon \$ döviz kullandırılmış ve 8.921 kişiye iş sahası açılmıştır. Marmara Bölgesi’nde yapılan yatırımların 149 milyon \$’ı Komple Yeni, 105 milyon \$’ı Tevsi, 74 milyon \$’ı Yenileme, 33 milyon \$’ı Modernizasyon ve 26 milyon \$’ı Tamamlama yatırımları şeklindedir. Bölgede tarım sektöründe 1 milyon \$, imalat sanayinde 352 milyon \$ ve hizmet sektöründe 141 milyon \$ yatırım gerçekleşmiştir. Marmara Bölgesi’nde yabancı sermayeli yatırımlarda en fazla payı alan ülkeler; İtalya, İsviçre, Almanya, İngiltere, ABD, S.Arabistan ve Hollanda’dır. İmalat sanayinde yabancı yatırımların en fazla ilgisini çeken sektörler; taşıt, taşıt-yan, makine, cam, metal ve diğer kimya cam sektörleridir.

Ege Bölgesinde; 2003 yılında İzmir, Afyon, Denizli, Manisa, Uşak ve Muğla illerinde 424 milyon \$’lık yabancı sermayeli yatırım gerçekleştirmek için 40 adet teşvik izin belgesi alınmıştır. Söz konusu yatırımlarla bölgede 3.747 kişiye istihdam sağlanmış, yatırımcılara 240 milyon \$ döviz kullandırılmıştır. Yapılan yatırımların 215 milyon \$’ı Tevsi, 188 milyon \$’ı Komple Yeni, 7.5 milyon \$’ı Tamamlama, 5 milyon \$’ı Yenileme yatırımdır. Yabancılarla ortak yapılan yatırımların; 324 milyon \$’ı imalat sanayiinde, 100 milyon \$’ı hizmet sektöründe gerçekleşmiştir. Ege Bölgesi’nde 2003 yılında izne bağlanan yabancı teşvikli yatırımlarda ağırlıklı olarak; Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere ülkeleri yer almaktadır. 2003 yılında Ege Bölgesi’nde yabancı

sermayeli yatırımlarda en fazla paya sahip il Manisa'dır. Bunu İzmir ve Muğla illeri izlemektedir.

Grafik 2.1: 2003 Yılı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Bölgesel Dağılımı

Kaynak, HM, 2004.

İç Anadolu Bölgesi'nde gerçekleştirilen yatırımların 621 milyon \$'ı Komple Yeni yatırım, 38 milyon \$'ı Tevsi yatırımdır. Bölgedeki yabancı sermayeli yatırımlar; imalat sanayinde 11 milyon \$, madencilikte 597 milyon \$, hizmet sektöründe 63 milyon \$, tarım sektöründe 9 milyon \$ tutarındadır.

Karadeniz Bölgesinde; 2003 yılında yabancı ortaklı yatırımların gerçekleştiği iller; Amasya, Artvin, Giresun, Düzce, Rize, Sinop ve Zonguldak'dır. 2003 yılında Bölgede 33 milyon \$'lık yatırım için 1.844 kişiye istihdam sağlanmıştır. 7 izin belgesi ile yapılan yatırımlarda 9 milyon \$ 'lık döviz kullanılmıştır. Karadeniz Bölgesi'ndeki yatırımların 32 milyon \$'lık bölümü imalat sanayinde, 1 milyon \$'lık bölümü madencilik sektöründe yer almaktadır. Bölgede; Hollanda, Almanya ve Fransa'nın yaptığı yatırımlar çoğunluktadır.

Akdeniz Bölgesi'nde 112 milyon \$'lık yabancı ortaklı yatırım için 21 izin belgesi alınarak, 2.037 kişiye istihdam olanağı sağlanmıştır. Yatırımlarda 51 milyon \$

döviz kullanılmıştır. Bölgedeki yatırımların; 62 milyon \$'lık bölümü imalat sanayii, 43 milyon \$'lık bölümü hizmet, 7 milyon \$'lık bölümü tarım, 400 bin \$'lık bölümü madencilik sektöründedir. Akdeniz Bölgesi'nde; A.B.D., S.Arabistan ve Almanya sermayeli yatırımlar çoğunluktadır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, 2003 yılında Gaziantep, Diyarbakır ve Kilis illerinde toplam 87 milyon \$'lık yatırım yapılmıştır. 4 belge ile yapılan yatırımlarda 58 milyon \$'lık döviz kullanılmıştır. Kilis'te; Kilis Şampanya Üretimi ve Gıda San. A.Ş.; Rusya Fed.'li ortakları ile birlikte 10.000.000 lt/yıl şampanya, 10.000.000 lt/yıl şarap imaline yönelik Komple Yeni yatırım yapılmıştır. Toplam yatırımı 42.2 milyon \$ olup, tamamı sabit yatırımdır. Firma bu yatırım ile 250 kişiye istihdam yaratmaktadır. Gaziantep ilinde yatırım için bir belge alınmıştır.

Tablo 2.3: Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Bölgelere Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

Bölgeler/ Yıllar	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Marmara	1.301	2.628	2.836	2.893	1.192	963	415
Ege	187	351	161	937	113	178	424
İç Anadolu	123	267	896	619	264	145	680
Akdeniz	181	297	80	1.545	220	159	112
Karadeniz	52	75	163	206	59	41	33
Doğu ve Güneydoğu Anad.	2	190	87	21	9	-	87

Kaynak: **Hazine Müsteşarlığı**, 2004.

Tablo 2.3'e bakıldığında doğrudan yabancı sermaye yatırımları bakımından en çok yatırımın yapıldığı bölgenin genellikle Marmara bölgesi olduğu, en az yatırımın yapıldığı bölgelerin ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin olduğu görülmektedir. 2000 yılında en çok yatırım alan bölgenin Akdeniz bölgesi olduğu görülmektedir. Akdeniz bölgesinde yapılan yatırımlar genel olarak turizm sektörüne yönelik olarak yapılan yatırımlardır. 2003 yılı verilerine bakıldığında ise en çok yatırım yapılan bölgenin İç Anadolu bölgesi olduğu görülmektedir. İç Anadolu bölgesinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artmasının nedeni olarak bölge illerinin teşvik kapsamına alınmış olmalarıdır.

2.3.5. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

Türkiye de yabancı sermaye yatırımlarının dağılımına bakıldığında; 2003 yılında yabancı sermayenin en fazla İmalat Sanayii’ne yöneldiği görülmektedir. Yatırımların yüzde 49’undan fazlası imalat sanayiine yöneliktir. Tablo 2.4’te görüldüğü gibi İmalat sanayiinde yabancı sermayeli yatırımların en fazla yoğunlaştığı sektörler; taşıt-taşıt yan, (139 milyon \$), tütün (123 milyon \$), plastik (120 milyon \$), elektronik (88 milyon \$), içki (84 milyon \$) sektörleridir. İmalat sanayiinde gerçekleştirilecek projelerin 349 milyon \$’lık bölümü Komple Yeni, 316 milyon \$’lık bölümü Tevsi, 77 milyon \$’lık bölümü Yenileme, 40 milyon \$’lık bölümü Tamamlama, 38 milyon \$’lık bölümü Modernizasyon yatırımlarıdır. Yabancı sermayeli yatırımlarda en fazla payı alan ülkeler sırasıyla; İngiltere (693 milyon \$), Hollanda (139 milyon \$), Lüksemburg (112 milyon \$), Almanya (98 milyon \$) ve Rusya (83 milyon \$)’dır. İngiltere sermayeli yatırımların tutarı bir önceki yıla göre iki katından fazla artış göstermiştir. 12 adet izin belgesiyle gerçekleştirilecek İngiliz ortaklı yatırımlar kapsamında 2.695 kişilik istihdam yaratılması öngörülmüştür. İngiltere yatırımlarının 665 milyon \$’lık bölümü Komple Yeni, 12 milyon \$’lık bölümü Yenileme, 7 milyon \$’lık bölümü Tevsi, 6 milyon \$’lık bölümü Tevsi-Modernizasyon yatırımlarıdır. İngiliz sermayesi 597 milyon \$ ile en fazla madencilik sektöründe yatırım gerçekleştirmektedir (HM, 2004, s. 23).

Tablo 2.4: Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar)

Yıllar	İmalat	Tarım	Madencilik	Hizmetler
1995	1.996,48	31,74	60,62	849,48
1996	640,59	64,10	8,54	3.122,74
1997	871,81	12,22	26,70	767,48
1998	1.017,29	6,75	13,73	609,67
1999	1.123,22	16,19	6,76	553,40
2000	1.105,49	59,74	5,01	2.307,18
2001	1.244,59	134,38	29,11	1.317,20
2002	892,01	32,82	17,29	1.300,81
2003	710,65	7,73	124,18	365,43

Kaynak: **Hazine Müsteşarlığı**, 2004.

İngiltere'nin yatırım yaptığı iller; Ankara (597 milyon \$), İstanbul (18 milyon \$), Manisa (59 milyon \$) ve Çanakkale (12 milyon \$)'dir. Bir önceki yılki yatırım seviyesini koruyan Hollanda, İngiltere'den sonra ülkemizde 139 milyon \$ ile en fazla yatırım yapan ülkedir. 2003 yılında Hollanda, 17 belge ile 121 milyon \$'lık imalat sanayi yatırımı, 16 milyon \$'lık hizmet sektörü yatırımı ve 2 milyon \$'lık tarım sektörü yatırımı yapmıştır ve bu yatırımlarla 3.115 kişiye istihdam imkanı sağlanmıştır. 2003'de Hollanda yatırımlarının yüzde 57'sini Manisa'da gerçekleştirmiştir. Manisa'nın dışında Hollanda sermayesinin yoğun olduğu yatırımlar İstanbul ve İzmir illerinde yer almaktadır. Yabancı yatırımlarda üçüncü sırada yer alan Lüksemburg sermayesidir.

2.4. TÜRKİYE'YE YÖNELİK YABANCI SERMAYE HAREKETLERİ VE ÜLKEYE GİRİŞ ŞEKİLLERİ

2.4.1. Türkiye'ye Yönelik Yabancı Sermaye Hareketleri

24 Ocak 1980 kararları ile Türkiye de, dış açıkları giderme, ekonomide devletin rolünü azaltma, genel fiyat düzeyini istikrarlı kılma ve kaynakların piyasa koşullarına göre değerlendirilmesini sağlama amacına yönelik olarak bir ekonomik reform paketi benimsemektedir. 1980-83 döneminde ihracatı arttırmaya ve yüksek enflasyon oranını düşürmeye önem verilerek ciddi bir istikrar programı uygulanmıştır. Bu dönemde dış borçların düzenli bir şekilde ödenmesi ve ihracatın artırılarak yabancı kaynak ihtiyacının azaltılmasına öncelik verilmesi, ülkenin kredi değerliliğini yükseltme eğiliminde olduğunu göstermektedir (Aslan, 1997, s.104).

24 Ocak kararları, Türkiye'nin doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından önemli bir kırılma noktasını ifade etmektedir. 1980 öncesine ve özellikle 1970'li yılların ikinci yarısına göre doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında önemli ölçüde bir artış görülmektedir. İktisadi ve siyasi krizlerin birbirini izlediği 1974-1979 yılları arası ayrı bir kategoride ele alınmaktadır. Bu dönemde dünyadaki petrol şoklarının olumsuz etkileri ve ithal ikamesi sanayileşme stratejisinin tıkanma noktasına gelmesi ile Türkiye'deki iktisadi bunalımlar had safhaya gelirken, diğer taraftan tırmanan anarşi ve terörün yanında art arda kurulup dağılan başarısız koalisyonlar da iç siyasi ortamı bir kaosa sürüklemektedir. Bu konjonktürün temel iktisadi büyüklükler üzerindeki yansımalarının son derece olumsuz olduğu görülmektedir. Bu etkiler; yüksek enflasyon,

döviz darboğazı, kapasite kullanımının önemli ölçüde düşüşü ve yaygın işsizliktir. Bu etkilerin yabancı sermaye yatırımları üzerindeki özel etkileri de olumsuz olarak görülmektedir (Şen, 2003, s.535).

Bu değerlendirmelere paralel olarak 1980’li yıllardaki yabancı sermaye girişlerindeki gelişmeler üç alt dönemde incelenmektedir:

1980-1985 dönemi; 1970’li yıllara göre yabancı sermaye çekme konusunda çok iyi olsa da, inişli çıkışlı bir seyir izlemektedir. Tablo 2.5 te görüldüğü gibi, 1980 yılında 97 milyon dolar iken, 1981 yılında 337,5 milyon dolar olduğu görülmektedir. 1985 yılında ise bu rakam 234,5 milyon dolar düzeyinde olmuştur.

Tablo 2.5: Türkiye’de 1980-2004 Döneminde Yabancı Sermaye Yatırımları

Yıllar	İzin Verilen Yabancı Sermaye (Milyon Dolar)	Fiilli Giriş (Milyon Dolar)	Firma Sayısı
1980	97,00	35	78
1981	337,51	141	127
1982	167,00	103	170
1983	102,74	87	185
1984	271,36	162	267
1985	234,50	158	421
1986	364,00	170	610
1987	536,50	171	839
1988	824,50	387	1109
1989	1,511,94	855	1525
1990	1,861,16	1005	1856
1991	1,967,26	907	2123
1992	1,819,96	911	2330
1993	2,063,39	746	2554
1994	1,477,61	636	2830
1995	2,938,32	934	3161
1996	3,836,50	914	3582
1997	1,678,21	852	4068
1998	1,646,76	953	4533
1999	1,700,53	813	4950
2000	3,059,90	1,707	5328
2001	2,738,58	3,288	5841
2002	2,243,00	590	6350
2003	1,208,00	414	6500

Kaynak: **Hazine Müsteşarlığı**, Yabancı Sermaye Raporu, 2004

1986-1988 dönemi; 1986 yılı ile yükselen bir trend yakalanmıştır. 1986’da 364 milyon dolar yabancı sermaye girişi olurken, 1988 yılında ise 824,5 milyon dolar seviyesine yükseldiği görülmektedir.

1989-1990 dönemi; 1989 yılından itibaren ise doğrudan yabancı sermaye izinleri bir milyar doların üzerinde seyretmiştir. 1980-1990 arası izin verilen toplam doğrudan yabancı sermaye girişi 6,4 milyar dolar iken, fiili giriş toplamının ise 2,5 milyar dolar düzeyinde olduğu görülmektedir.

2.4.1.1. Doğrudan Yatırımlar

Sermayenin küreselleşmesi; çokuluslu şirketlerin dış ülkelerde doğrudan yatırım yapmaları ve küresel düzeyde kar planları yapmaları şeklinde olmaktadır. İkinci Dünya savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri şirketlerinin Batı Avrupa'ya ve Latin Amerika'ya imalat yatırımlarıyla başlattıkları süreç, 1960'lı yılların ortasından itibaren Uzakdoğu'nun dinamik olan ülkelerine kayma eğilimi göstermiş ve bu sürece tüm merkez ülkeleri katılmışlardır. 1970'li yıllarda ise, başta Japonya olmakla, Uzakdoğu'nun dinamik ülkeleri devreye bu kez kendi şirketlerinin çokuluslulaşmasıyla girmişler ve dış yatırımlara yönelmişlerdir. 1980'li yıllara gelindiğinde, orta derecede sanayileşmiş pek çok ülke ve Türkiye bu kervana katılmışlardır. 1980'li yıllardaki serbestleşme sürecine kadar dolaysız dış yatırımlar ciddi kısıtlamalara tabi tutulmuştur. Ülkelerin bir bölümü hizmetler sektöründe, bir bölümü imalat sanayinin bazı kesimlerinde yatırımları dış sermayeye kapalı tutmaktadır (Kazgan, 1997, s.126).

Tablo 2.6 'da Türkiyenin 1997 ile 2003 yılları arasındaki sermaye ve finans hesabına bağlı olarak doğrudan yatırım dengesi ile portföy hesabı dengesi gösterilmeye çalışılmıştır. Tablo 2. 6 da görüldüğü gibi, doğrudan yatırımların tutarı 2001 yılında net 2.8 milyar dolar iken 2002 yılında 862 milyon dolara düşmüştür. Yurt dışında yerleşik kişilerin yurtiçinde yaptıkları net yatırım tutarı 2001 yılında 3.3 milyar dolar iken 2002 yılında 1 milyar dolara gerilemiştir. Yurtiçinde yerleşik kişilerin yurt dışında yaptıkları yatırımlar sonucunda ise 2002 yılında 175 milyon dolar net sermaye çıkışı yaşanmıştır. 2003 yılı Ocak-temmuz döneminde yurt dışına yerleşik kişilerin yurt içine yaptıkları net yatırımlar 261 milyon dolar olmuş; yurt içinde yerleşik kişilerin yurt dışında yaptıkları net yatırım ise 239 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda 2002 yılı Ocak-Temmuz döneminde 401 milyon dolar giriş gösteren doğrudan yatırımlar 2003 yılının aynı döneminde 22 milyon dolar giriş göstermiştir (TCMB, 2003, s.169).

Tablo 2.6: Sermaye ve Finans Hesabı (Milyon Dolar)

	YILLIK						OCAK- TEMMUZ	
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2002	2003
1.SERMAYE VE FİNANS HESABI	3625	-1287	-377	12581	-1719	1618	2198	2457
Doğrudan Yatırım Dengesi	554	573	138	112	2769	862	401	22
Yurtdışında	-251	-367	-645	-870	-497	-175	-65	-239
Yurtiçinde	805	940	783	982	3266	1037	465	261
Portföy Hesabı Dengesi	1634	-6711	3429	1022	-4515	-590	-770	618
Varlıklar	-710	-1622	-759	-593	-788	-2093	-1509	-382
Yükümlülükler	2344	-5089	4188	1615	-3727	1503	739	1000
Hisse senetler,	8	-518	428	489	-79	-16	180	144
Borç Senetleri	2336	-4571	3760	1126	-3648	1519	559	856

Kaynak: **Maliye Bakanlığı**, Yıllık Ekonomik Rapor, 2003, 169)

Tablo 2.7'ye bakıldığında, Türkiye de yapılan doğrudan yatırımların en çok 2001 yılında yapıldığı görülmektedir. 2003 yılında ise doğrudan yatırımlar en düşük oranda gerçekleşmektedir. Bunun nedeni 2003 yılında halen 2001 yılındaki krizlerin etkilerinin devam etmiş olmasıdır.

**Tablo 2.7: Türkiye’de 1980-2004 Dönemi Doğrudan Yatırımlar
(Milyon Dolar)**

YILLAR	Doğrudan Yatırımlar	YILLA R	Doğrudan Yatırımlar
1980	18	1992	779
1981	95	1993	622
1982	55	1994	559
1983	46	1995	772
1984	113	1996	612
1985	99	1997	554
1986	125	1998	573
1987	106	1999	138
1988	354	2000	112
1989	663	2001	2.769
1990	700	2002	410
1991	783	2003	-93

Kaynak: TCMB üç aylık bültenler, 2004

2.4.1.2. Portföy Yatırımları

Sermaye akımlarının kompozisyonunda; 1980’li yıllarda ağırlıkta olan banka kredilerinden 1990’lı yıllarda portföy ve doğrudan yatırımlara doğru yapısal bir değişiklik gözlenmektedir. Son yıllarda sanayileşmiş batılı ülkelerin fonlarının gelişmekte olan ülkelere aktığı görülmektedir.

Türkiye ye yönelik portföy yatırımları 1986 yılında başlamış ve ilk üç yıl yükümlülük kısmının Hazine’nin tahvil ihraçlarından oluşan sermaye piyasasından sağlanan kredilerden oluştuğu görülmektedir. 1989 yılından itibaren portföy yatırımlarının yükümlülük yönünden yapısının değişmeye başladığı ve yurtdışındaki yerleşiklerin kamu kağıtları ve özel menkul kıymetleri almaya başladıkları görülmektedir.

Portföy yatırımlarında 2001 yılındaki 4,5 milyar dolar çıkışa karşılık 2002 yılında % 86,9 azalış ile 590 milyon dolarlık çıkış kaydedilmiştir. Yerleşiklerin yurt dışında menkul kıymet alım satımları 2002 yılında net alımla sonuçlanmıştır. Tablo 2.8’de görüldüğü gibi, 2002 yılında yabancıların yurt içinde net menkul değer alım-satımları ise 913 milyon dolar net alımla sonuçlanmıştır.

**Tablo 2.8 : Türkiye’de 1980-2003 Dönemi Portföy Yatırımları
(Milyon Dolar)**

YILLAR	Portföy Yatırımları	YILLAR	Portföy Yatırımları
1980	0	1992	2411
1981	0	1993	3917
1982	0	1994	1158
1983	0	1995	237
1984	0	1996	570
1985	0	1997	1634
1986	146	1998	-6711
1987	282	1999	3429
1988	1178	2000	1022
1989	1386	2001	913
1990	547	2002	590
1991	623	2003	382

Kaynak: TCMB üç aylık bültenler, 2004

2002 yılı menkul kıymet yatırımlarında yurt içinde yerleşiklerin yurt dışında menkul değer alım-satımlarında 1,5 milyar dolar, 2003 yılının aynı döneminde ise 382 milyon dolar net alımla sonuçlanmıştır.

2.4.1.3. Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri

Uzun vadeli sermaye hareketleri, ödemeler dengesi bilançosunda bankalar ve Merkez Bankasının doğrudan yurtdışından sağladıkları nakit döviz kredileri ile kuruluşların yurtdışından sağladıkları ve bankaların aracılık ettikleri ve geri ödemesine garanti verdikleri nakit döviz kredileriyle ithalatın finansmanı amacıyla sağlanan uzun vadeli ticari kredi kullanımlarının ve dış borç anapara ödemelerinin kaydedildiği bir hesaptır.

**Tablo 2.9 : Türkiye’de 1980-2003 Dönemi Uzun Vadeli Yatırımları
(Milyon Dolar)**

YILLAR	Uzun Vadeli Yatırımlar	YILLAR	Uzun Vadeli Yatırımlar
1980	656	1992	-938
1981	683	1993	1370
1982	127	1994	-784
1983	99	1995	-79
1984	612	1996	1636
1985	-513	1997	4788
1986	1041	1998	3985
1987	1453	1999	345
1988	-209	2000	4276
1989	-685	2001	247
1990	-210	2002	618
1991	-783	2003	770

Kaynak: TCMB, Üç aylık bülten, 2004

Ayrıca yurtdışında çalışan kişilerin, Merkez Bankası nezdinde açtırdıkları uzun vadeli Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesapları ve Süper Döviz Hesapları da bu kalem içerisinde izlenmektedir.

Tablo 2.9 da görüldüğü gibi; Türkiye’de uzun vadeli yatırımlar yıllar itibariyle inişli-çıkışlı seyir izlemektedir. 1997 yılı uzun vadeli yatırımların en çok olduğu yıldır. 1990’lı yıllardaki sermaye hareketlerindeki hacimsel büyümenin yanı sıra, yıllık hareketlerdeki dalgalanmaların da önem kazandığı görülmektedir. Dalgalanmaların 1989 sonrasında çok belirgin kırılmalar şeklinde gözlemlendiği yıllar olarak 1991 ve 1994 yılları bulunmaktadır.

1995 ve 1996 yıllarında ise net sermaye girişlerinde bir sıçrama görülmüş fakat 1997 yılında Güneydoğu Asya ’da çıkan kriz nedeniyle tekrar yoğun sermaye çıkışları yaşanmıştır. 2001 yılı krizinde sermaye çıkışları yaşanmıştır. 2005 yılına gelindiğinde ise sermaye girişlerinin yaşandığı görülmektedir.

2.4.1.4. Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri

1990 öncesinde birkaç bölgeyle sınırlı olan sermaye hareketleri, 1990'lı yıllardan itibaren daha geniş alanlara yayılmış ve bilgi işleme teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte hızlanmıştır. Bankaların döviz mevcutları; bankalarca yurtdışı muhabirleri nezdinde tutulan cari ve depo hesaplarından oluşmaktadır. Bankaların döviz üzerinden yaptıkları her türlü işlem, bankaların döviz mevcutlarına yansımaktadır. Verilen döviz kredileri bankalar ve Merkez bankası tarafından yurtdışına verilen döviz kredilerinden oluşmaktadır.

Yükümlülükler ise; yurtdışında yerleşik kişilerce açılan döviz tevdiat hesapları (kısa vadeli kredi mektuplu döviz tevdiat hesapları dahil) ve yurtdışı bankaların depo hesaplarını içeren mevduat kalemi ile banka ve kuruluşların yurtdışından sağladıkları kısa vadeli döviz kredileri ve dış ticaretin finansmanı amacıyla kısa vadeli ticari kredileri kapsayan kredi kalemlerinden oluşmaktadır.

**Tablo 2.10: Türkiye’de 1980-2004 Dönemi Net Kısa Vadeli Yatırımları
(Milyon Dolar)**

YILLAR	Net Kısa Vadeli Yatırımları	YILLAR	Net Kısa Vadeli Yatırımları
1980	-2	1992	1396
1981	121	1993	3054
1982	98	1994	-5127
1983	798	1995	3713
1984	-652	1996	5945
1985	1479	1997	1761
1986	812	1998	2601
1987	50	1999	759
1988	-2281	2000	4035
1989	-584	2001	382
1990	3000	2002	913
1991	-3020	2003	1.300

Kaynak: TCMB, üç aylık bültenler

Tablo 2.10 'da görüldüğü gibi 1995 yılından sonra ülkeye bir sermaye girişi olduğu ancak 2001 yılı krizinden sonra ciddi çıkışlar olduğu görülmektedir.

2.4.2. Yabancı Sermaye'nin Türkiye'ye Giriş Şekilleri

2.4.2.1. Garantisiz Ticari Borçların Tasfiyesi

6224 sayılı yasaya ek olarak 29 Mayıs 1980 tarihinde çıkartılan Garantisiz Ticari Borçların Tasfiyesi'ne (GTBT) ilişkin 8/911' nolu kararname ile, Türk Lirasına çevrilmiş döviz borçlarının gerçek alacaklılar ve kararnamede belirtilen amaçlar için hemen kullanılmasını mümkün kılmaktadır. Bu borçların, sermaye artırımını genişleme yatırımı veya yeni yatırımlar için kullanılması Yabancı Sermaye Dairesi'nin sorumluluk ve yetkisi altındadır. Bu kararname 30 Haziran 1982 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Kararnamenin yatırımları teşvik ve ticari borçların tasfiyesi açısından ne derece önemli olduğu 1982 yılı başına kadar 1.2 milyar dolarlık ticari borcun çok büyük bir bölümünün sermaye yatırımına dönüşmesinden anlaşılmaktadır. 1982 yılı ortalarında T.C. Merkez Bankası, GTB'ların tasfiye edilmemiş bakiyesinin yaklaşık 300 milyon dolar olduğunu tahmin etmiştir. Yabancı firmaların Türk ekonomisine olan güvenlerini son derece sarsmış olan ticari borçların büyük bir kısmı bu şekilde ödenebilmiştir.

8/176 sayılı Garantisiz Ticari Borçların Tasfiyesi kararı ile dış borçların tasfiyesinde bu borçların yabancı sermaye olarak kullanılması mümkün olmuştur. Böylece ödenmemiş dış borçların bir bölümünü oluşturan garantisiz ticari borçların bir kısmının Türkiye'de yatırımlara dönüşmesi sağlanmıştır. Bu şekilde sağlanan yabancı sermaye yatırımları artış kaydetmiştir (Bozkurt, 1984, s.15).

2.4.2.2. Şirket Birleşmeleri

Şirket birleşmesinde bir şirketin diğer bir şirket içinde erimesi veya iki şirketin yeni bir varlık oluşturması söz konusu olmaktadır. Bu tür oluşumlarda taraflar birbirlerinden bağımsız değildirler. Çalışmaları da istikrarlı ve basittir. Birleşen şirketlerin ayrılması ise oldukça zor olmaktadır (Zwart, 1987, s.72).

Bir uluslararası şirket herhangi bir ülkede üretim birimi kurarken, şu iki temel yoldan birini seçmektedir. Yeni bir şirket kurmak veya mevcut bir şirketi satın almaktır. Uluslararası şirketler, dış genişlemelerini çeşitli sebepler dolayısıyla yeni firma kurmak yerine mevcut firmaları satın alarak sürdürmek isteyebilmektedirler. Çoğu kez mevcut bir firmayı satın almak yenisini kurmaktan hem daha ucuza çıkabilmekte, hem de daha az riskli olmaktadır. Özellikle, durumu kötü olan firmaları düşük fiyata satın almak,

Ululararası Şirketler için oldukça elverişli bir genişleme yoludur. Ayrıca, çoğu kez kendi aralarındaki rekabet gereği UŞ 'ler bir pazara hemen girmek zorunda kalırlar ki bu durumda mevcut bir firmayı satın almak tek giriş yolu olmaktadır. İkincisi bir ekonomiye yeni firma kurarak girme bazı engellere tabi ise UŞ'ler mevcut firmaların satın alınması yolunu kullanarak bu engelleri aşacaklardır. Üçüncüsü, UŞ ler, dünya ölçeğinde yatay veya dikey bütünleşmelerini bu yolla tamamlamaya gidebilmektedirler. Hammadde kaynaklarının kontrolünden, ürünün nihai pazarlara sürülmesine dek tüm aşamalarda giriş engellerini yükselterek rekabeti azaltmak, riski en aza indirmek, maliyet avantajı sağlamak vs. amaçları ile UŞ 'ler kendi stratejilerine göre değişik ülkelerde değişik firmaları satın alacaklardır. Böylece her satın alma, şirketin yatay veya dikey bütünleşmesinde tamamlayıcı halka olacaktır.

Bir Alman inşaat şirketi, ahşap kapı yapımında deneyim sahibidir. Bu şirket Türkiye'de iş yapmayı düşündüğünde bir Türk yerli şirketi ile ortak girişimde bulunmayı isteyebilmektedir. Çünkü yerli ortak kendisine bilmediği Türk inşaat standartları, kültürel özellikleri ve piyasa koşulları hakkında yardımcı olabilecektir.

2.4.2.3. Çokuluslu Şirketlerin Yatırım Yapması

Politik ekonomi, devletin ve çokuluslu şirketlerin tercih ve önceliklerinin uyumlaştırılması olarak ele alınabilmektedir. Çokuluslu şirketler, dünya ekonomisinin globalleşmesinde oynadıkları anahtar rolden dolayı büyük önem taşımaktadırlar. Çokuluslu şirketlerin faaliyetlerinin globalleşmesinin ortaya çıkarttığı ulusal ve uluslararası ekonomik sonuçların önemine ilişkin yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır. Çokuluslu şirketlerin doğrudan yabancı yatırım yoluyla deniz aşırı alanlara yönelerek, kısmen ya da bütün olarak diğer bir ekonomide pazarlama üretim ve diğer ekonomik ilişkileri kontrol etme imkanı bulunmaktadır. Doğrudan yatırımlar; tarım, sanayi ve hizmetler sektöründe yatırım yapılan ülkenin durumuna bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Çokuluslu şirketler ve doğrudan yabancı yatırım akımları, global ekonominin entegrasyonunu ve organizasyonunu etkilemektedir. Günümüzde ekonomi faaliyetlerinin önemli bir kısmının ulusal ölçeklerde yapıldığı dikkate alındığında, önümüzdeki dönemlerde hem çokuluslu şirketlerin hem de doğrudan yabancı yatırımların farklı bir şekil alması beklenmektedir. Beklenen sürecin, sosyal ve politik yapının güvenlik derecesi ile büyük ölçekli kapitalist firmaların dünyanın diğer

bölgesindeki firmalarla ekonomik ilişkiler sürecinde yaşadığı uyumsuzlukların giderilmesine bağlı olacağı savunulmaktadır. Bugün bu trend farklı kültür, menfaat, tercih ve önceliklerin bir karışımını ifade eden global ekonomi içinde rotasını yeniden belirlemeye çalışmaktadır.

2.4.2.4. Özelleştirme Uygulamaları

1980 'li yıllarla birlikte yeni dünya düzeninin getirdiği reformlardan biri, özelleştirme reformudur. Tüm dünyada serbest piyasa ekonomisi yönündeki gelişmeler, kamu sektörünün yeniden yapılanmasını zorunlu hale getirmiştir (Tandırcıoğlu, 2002, s.198).

Türkiye ekonomisinin rekabetçi bir ortamda büyüebilmesi ve kamu finansmanında istikrarlı bir dengeye ulaşması için devletin, özellikle tekelci konumundaki ekonomik faaliyetlerinin hızlı bir biçimde özelleştirilmesi gerekmektedir. Bu yapılırken, devlet tekelinin yerine özel tekellerin oluşmaması için azami özen gösterilmelidir.

Özelleştirmenin temel amacı, devletin ekonomide işletmecilik alanından tümüyle çekilmesini sağlamaktır. Sermaye piyasasının gelişimi ise, tasarrufların daha büyük bir kısmının mali piyasalara yönlendirilmesi ve bu suretle oluşan fonların sermaye piyasasına akışına imkan verecek bir ekonomik yapının oluşturulmasıdır (<http://www.oib.gov.tr.>, 14.03.2004).

Türkiye'de kamunun üretimdeki rolü halen önemini korumaktadır ve özelleştirmedeki ilerleme yavaştır. İmalat sektöründe kamu şirketleri katma değer yaklaşık üçte birini yaratmakta ve istihdamın yüzde 12'sini oluşturmaktadır. Özelleştirme 1980 'lerin ortasında başlamış olmasına rağmen nominal GSYİH'nın sadece yaklaşık yüzde 4'ünü oluşturmaktadır. Türkiye' de en son önemli projeler; petrol dağıtım şirketi POAŞ hisselerinin %51'inin blok satışı ve petrol rafinerisi TÜPRAŞ'ın % 31.5'inin halka sunulmasıdır. Özelleştirme mevzuatı şeker, tütün, enerji ve telekomünikasyon sektörlerindeki firmaların özelleştirilmesine izin verecek şekilde iyileştirilmiştir. Ancak son mali krizden bu yana zayıf piyasa koşulları nedeniyle belirgin bir özelleştirme gerçekleşmemiştir (İKV, 2001, s.26). 2004 ve 2005 yıllarında özelleştirmeye hız verilmiştir.

Yabancı yatırımlar konusunda ise Türkiye henüz yeterli seviyeye gelememiştir. Aşağıdaki Tablo 2.11 de yıllar itibariyle Türkiye'deki yabancı sermaye profili yer almaktadır.

Tablo 2.11: Türkiye' de Yabancı Sermaye Yatırımları(Milyon Dolar)

Yıllar	İzin Verilen Yabancı Sermaye	Firma Sayısı	Fiili Giriş
1998	1.646	4.533	953
1999	1.700	4.950	813
2000	3.477	5.328	1.707
2001	2.725	5.841	3.288
2002	2.243	6.280	1.042
2003	1.208	6.511	150
TOPLAM	12.999	33443	7953

Kaynak: <http://www.hazine.gov.tr>, 16.03.2004.

Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımların özendirilmesini, yabancı yatırımcıların haklarının korunmasını, yatırım ve yatırımcı tanımlarında uluslararası standartlara uyulmasını, doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülerek kırtasiyeliğin ve bürokrasinin önüne geçilmesini ve tespit edilen politikalar yoluyla doğrudan yabancı yatırımların artırılmasını sağlamak amacıyla 5 Haziran 2003 tarihinde “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” kabul edilmiştir.

Bununla birlikte Türkiye, 2001 yılında Teknoloji Geliştirme Bölgeleri kurmuş ve buralarda faaliyet gösterecek olan reel yabancı yatırımcılara 2014 yılına kadar vergi muafiyeti tanımış ve bu bölgelerde olsun ya da olmasın kanunlarda belirtilen şartları yerine getiren dar mükellef kuruluşlara –üretimlerinin tamamını yurtdışına ihraç etmek kaydıyla- ihracatçı muafiyeti gibi yabancı sermayeyi yatırıma özendirecek kararlar almıştır. Ancak Türkiye'de girdi maliyetleri çok yüksektir. Özellikle yakıt giderleri ve işgücü maliyetleri, reel yatırımları olumsuz yönde etkileyebilecek büyüklüktedir. Bu konuda bir takım kararlar alınmıştır fakat bu kararlar yabancı sermayeyi çekebilecek kadar cazibeli değildir.

2.5. TÜRKİYE’DE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINA YÖNELİK YENİ DÜZENLEMELER

Doğrudan yabancı yatırımlarının dünya çapında artan miktarı, yatırım teşviklerini hükümet politikalarının önemli bir parçası haline getirmiştir. Hükümetler yabancı yatırım projelerini belli bölgelere çekebilmek için sıkı bir rekabete girebilmekte ve oldukça cömert teşvik paketleri sunabilmektedir. Bu teşvik paketleri içindeki kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi, vergi tatili uygulamasına gidilmesi, düşük vergi oranları ve vergi iadeleri gibi araçlar doğrudan kamu mali yapısı üzerinde baskılar oluşturmakta ve bütçesel açıdan önemli sorunlar yaratmaktadır.

2.5.1. Yabancıların Çalışma İzinleri

Yabancıların çalıştırılmasına ilişkin süreçleri basitleştiren “Yabancı Çalışma İzinleri Hakkında Kanun” TBMM ‘de kabul edilmiş ve 6 Mart 2003 tarih ve 25040 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkına Kanun uygulama yönetmeliği ile Doğrudan yabancı yatırımlardan Yabancı Uyruklu Personel İstihdamı Hakkında Yönetmelik 06.09.2003 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir. Bu tarihten önce Türkiye’de yabancıların çalışma izinlerini düzenleyen mevzuat yeterince açık değildir. Böyle dağınık bir mevzuat çerçevesinde çalışma izni verilmesi, ülkemizde çalışan yabancılar konusunda sağlıklı bir veri bankası oluşturulmaması, bunların takip ve denetiminin sağlanamaması sonucunu doğurmaktadır.

Diğer yandan, yeni düzenleme ile gerek haksız rekabetin ve ülkemizdeki işsizliğin önlenmesi, gerekse kayıt dışı ekonomi ile ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik durum ve işgücü piyasası bakımından kaçak işçi istihdamı ile mücadele amaçlanmıştır. Bu konuları tek merkezde toplayan, aynı zamanda uluslararası taahhütlerimizi karşılayacak düzenlemeleri içeren bir kanunun düzenlenmesi zorunlu hale gelmiş ve bu nedenle 4817 sayılı kanun hazırlanmıştır. 4817 sayılı kanunun uygulama yönetmeliği devletin önemli organı olan bir çok kurum ile müştereken hazırlanmıştır.

Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yabancı uyruklu kişilerin çalışma izinleri hakkında farklı yöntemler uygulanmıştır. Yabancı sermayeyi cezbetmek için esnek

hükümler içeren “Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yabancı Uyraklı Personel İstihdamı Hakkında Yönetmelik” hazırlanmıştır. Buna göre;

- Özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımlarda istihdam edilecek “Kilit Personel” ile bunların işverenleri, yabancıların Türkiye’de yasal olarak bulunması halinde çalışma izni müracaatların 6 aylık ikamet tezkeresi koşulu aranmaksızın yapabilmektedirler.
- Bu statüdeki yabancıların çalışma izin başvuruları 15 gün içinde sonuçlandırılmaktadır.
- Bu kapsamdaki yabancılarında anılan kanunun öngördüğü, (md. 14/b) “aynı nitelikteki iş için ülke içinde aynı işi yapacak kişinin bulunması halinde başvurusunun reddedileceği” ne ilişkin hüküm uygulanmaktadır.
- Bu statüde olup da mesleki eğitim alanı dışında bir görevde istihdam edilecek yabancıların, çalışma izin başvuruları alındığında ilgili mercilerden mesleki yeterlilikleri konusunda görüş alınmamaktadır.
- Bu kişiler Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde öngörülen mesleki yeterlilik istem ve prosedürleri ile lisans istem ve prosedürlerine tabi olmamaktadırlar.

2.5.2. Yatırım İndirimi ve Yatırım Promosyonu

Devlet yardımlarının en önemlilerinden biri olan yatırım indiriminin otomatik olarak uygulanmasını sağlayan 4842 sayılı bazı kanunlarda değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler 24 Nisan 2003 tarihinde Resmi Gazete de yayımlanmıştır. Bu kanunla yatırımları özendirmek için, vergi kanunlarında yatırımlara çeşitli vergi kolaylıkları sağlanmış bulunmaktadır.

Yatırım indirimi yardımıyla yatırımcının yatırıma ayırmış olduğu kazancı vergilendirilmemektedir. Yatırım harcamaları kazançtan düşülerek Kurumlar Vergisi veya Gelir vergisine tabi tutulmamasına karşın, üzerinden fon payı dahil % 19,8 oranında gelir vergisi stopajı yapılmakta, yatırım harcamasının % 100’üde yatırım indirimine konu edilebilmektedir. Bu uygulama, 24.04.2003 tarihinden itibaren tamamen değiştirilmiştir.

Yatırım promosyonu Teknik Komitesi, Türkiye Yatırım Promosyon Ajansı için bir model geliştirmiştir. Bu düzenlenen model ile doğrudan yabancı yatırımlar ve

doğrudan yabancı yatırımlara yönelik promosyon stratejisini biçimlendirmek ve uygulamak için gerekli altyapının oluşturulması öngörülmektedir.

2.5.3. Bürokratik Düzenlemeler

Türkiye de yabancı yatırımcıların işlerini basitleştirmek için bir çok işlem yapılmıştır. Bu işlemler yatırım güdülerini elde etmek, şirketleri kaydetmek ve işletmelerin kuruluşu için kolaylıklar sağlamak olmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerdeki kolaylıklar; enerji kolaylıkları, arsa tahsisleri, inşaat yapım vergilerinden muaflik ve kurumlar vergisi muaflığıdır. Birçok ülkede 1960'lardan beri yabancı sermaye yatırımlarını çekmek için serbest ticaret bölgeleri kurulmuştur. Bu kurulan bölgeler ekonomi için büyük önem taşımaktadırlar. Eğer Türkiye bölgedeki coğrafik ve ekonomik avantajlarını kullanması durumunda büyük bir başarı kazanacaktır (Coşkun, 2001, s.222).

Şirket kuruluşlarında, kuruluş sürecinin basitleştirilmesine ve mükerrerlikten arındırılmasına yönelik 4884 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Vergi Usul Kanunu, Damga Vergisi Kanunu gibi kanunlarda değişiklikler yapılarak 17.06.2003 tarih ve 25141 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

2.6. TÜRKİYE'YE YABANCI SERMAYE GİRİŞİNİ ENGELLEYEN FAKTÖRLER

1970'lerin sonlarında Türkiye'nin ödemeler dengesinde meydana gelen tıkanma sebebiyle, içe dönük ithal ikameci kalkınma stratejisinden dışa açık ihracata dayalı kalkınma stratejisi yaklaşımına geçilmiştir. Kamu yatırım politikalarında benimsenen yeni yönelimleri, de büyük ölçüde belirleyici olmuştur. Bu ortamda kamu ile özel kesim arasındaki işbölümü yeniden tanımlanmıştır. Rekabetçi piyasa koşullarında özel sektörün dinamizmi harekete geçirilmeye çalışılırken, kamu sektörünün teşvik edici, yönlendirici ve temel altyapı hizmetlerini sağlayan destekleyici görevi ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

1980'li yılların sonlarına gelindiğinde kamu yatırımlar bağlamında bu süreç önemli oranda tamamlanmıştır. Geçen zaman zarfında kamu yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı önemli oranda gerilerken, kamu yatırımlarının yapısında da ciddi değişme gerçekleşmiştir.

1980 yılında kamu ve özel kesimin sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ye oranları sırasıyla yüzde 8,7 ile yüzde 13,1 olarak gerçekleşmiştir. Uygulanan politikalar sonucunda, 2000 yılına gelindiğinde, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı yüzde 5,8'e gerilerken, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı yüzde 15,9'a yükselmiştir. Böylece sabit sermaye yatırımlarında kamunun 1980'de yüzde 40 olan payı 2000 yılında yüzde 21,7'ye gerilemiştir.

Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de ihtiyaç duyulan altyapı yatırımlarının boyutu artarak kamu kesiminin imkanlarıyla karşılanabilecek düzeyi aşmıştır.

Gerek altyapı yatırımlarında verimliliğin artırılması ihtiyacı, gerekse yatırım ihtiyacının tek başına kamu kesiminin karşılayabileceği düzeyin çok üzerinde olması, gelişmekte olan ülkeler ve tüm dünyada altyapı yatırım stratejisinde köklü değişikliklere neden olmuştur. Altyapı yatırımlarında özel sektörün giderek daha fazla yer aldığı görülmekte, bir çok ülkede altyapı alanında kamu-özel kesim ortaklıkları teşvik edilmektedir. Bazı altyapı tesislerinin, daha fazla mali özerklik tanınarak piyasa koşullarında işletilmesinin sağlanması, altyapı hizmetlerinin kalitesinin yükselmesi ve kullanıcılara daha etkin ve ucuz biçimde sunumunu sağlamak üzere rekabetin teşvik edilmesi, altyapının tasarımı, işletimi ve bakım-onarımına daha etkin katılımının sağlanması, dünyada bu alanda geçerli olan yeni anlayıştır (DTM, 2002, s.2-3)

Türkiye'de benimsenen yaklaşım, dünyadaki eğilimlere paralel bir şekilde, geleneksel olarak kamunun faaliyet gösterdiği alanlarda özel kesimin dinamizminden ve finansman gücünden yararlanmasıdır. Ekonomik ve sosyal altyapı hizmetlerinin zamanında, yeterli miktar ve kalitede sağlanması yoluna gidilmesi, mümkün olan alanlarda yatırımın tümüyle özel sektöre devredilmesidir. Bu amaçla, temel konularda yasal ve kurumsal reformların gerçekleştirilmesi sonucunda özel kesim için istikrarlı ve güvenilir bir yatırım ortamı oluşturulması gerekmektedir.

Yaklaşık yirmi yıldır devam eden yüksek enflasyonlu dönem, özel sektör yatırım harcamalarını sınırlayan en büyük faktör olmuştur. Yüksek enflasyonun bir sonucu olarak ortaya çıkan yüksek faiz oranları da yatırım harcamalarının sınırlı kalmasına yol açan diğer ana faktörü oluşturmaktadır. Ekonomik istikrarsızlıkların temelinde yatan

yüksek oranlı kamu kesimi borçlanma gereği, faiz oranlarını yükseltmekte ve enflasyonu beslemektedir. Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırımları çekmekte karşılaştığı en büyük sorun, ekonomik istikrarsızlıklar, önemli oranlara ulaşan kayıt dışı ekonomi, ağır işleyen bürokrasi, yüksek vergi oranları olarak sayılmaktadır. Ekonomik istikrarın sağlanması, özel sektör kuruluşlarımızın yabancı firmalarla stratejik ortaklıklar kurmalarının önündeki en büyük sorunu ortadan kaldıracaktır (www.google.com.tr., 05.11.2004).

2.6.1. Krizler

Son yıllarda ekonomilere yönelen yabancı sermaye girişlerindeki hızlı artış ve azalışların, makro ekonomik büyüklükler üzerinde yaratacağı etkilere bağlı olarak, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde görülen finansal krizlerin oluşumunda veya derinleşmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir (Stiglitz, 2000, s. 1075).

1970 öncesi dönemlerde gelişmekte olan ülkeler ithal ikameci politikalar izlemiş ve dış finansman ihtiyaçlarını büyük ölçüde devletten devlete yardımlarla ve uluslararası resmi kuruluşların desteği ile karşılamışlardır. Bu dönemlerdeki krizler genellikle döviz darboğazlarından ve üretim için gerekli ithalatın yapılamamasından kaynaklanmıştır. Ekonominin dış dengesinin sağlanabilmesi için IMF (Uluslararası Para Fonu) destekli kısa vadeli istikrar programları uygulanmış, para ve maliye politikaları dengelenerek döviz kuru ayarlamaları yapılmıştır (Celasun, 2001, s. 162).

1980'li yıllara gelindiğinde söz konusu ülkelerin büyüme performanslarını sürdürebilmeleri için, dış kaynaklara olan gereksinimleri artmış ve değişen koşullarda ödemeler dengesi krizleri yerini borç krizlerine bırakmıştır. Küreselleşme olgusuyla beraber bu ülkeler, dünya ile bütünleşmek ve uluslararası finansal piyasalar yoluyla daha fazla kaynak elde edebilmek amacıyla önce cari işlemler bilançosunun daha sonra da sermaye hareketlerinin konvertibilitesini gerçekleştirmişlerdir (Tuncer, 2001, s. 43).

1990'lara gelindiğinde dış ticaret politikalarını serbestleştiren ve mali sektörlerini dışa açan orta gelirli ülkelerin çoğunluğunun dış kaynak kullanımları da artmıştır. Bu ülkelerdeki ekonomik performans, kısa vadeli fon akımlarına karşı aşırı duyarlı bir nitelik kazanmıştır. Ekonominin çeşitli kesimlerindeki bilançolar, sermaye

giriş ve çıkışlarına çok hassas bir yapıda gelişmiş ve mali şoklara karşı kırılabilirlik artmıştır. Bu paralelde 1990'larda yaşanan finansal krizler, gelişmekte olan ülkelerin geçmiş dönemlerde yaşadıkları finansal krizlerden farklı özellikler taşımaktadır. Olumsuz gelişmelerden etkilenerek sermayenin aniden kaçıışı ile başlayan bu krizler, ulusal paranın değer kaybetmesi, bilançoların kötüleşmesi güvensizliğin yaygınlaşması ve üretimin finanse edilememesi olgularıyla sonuçlanmış ve bu krizler diğer ülkelere de yayılmıştır. Finansal krizlerle karşılaşan ülkelerde, kriz öncesi dönemlerde mali bilançoların sağlıklı bir yapı içerisinde büyümesi, açık döviz pozisyonları, döviz kuru ve kredi riskleri de krizlere hassas bir yapı oluşturmuştur. Bu koşullarda herhangi bir olumsuz olayın etkisiyle ortaya çıkabilecek bir likidite daralması, sermaye kaçıışı veya devalüasyon, bilançolarda öz kaynakların erimesine neden olduğundan mali sistem tıkanmakta ve kriz reel sektöre yansiyabilmektedir. Diğer yandan mali sistemin krizlere dayanaksız bir yapı içerisinde gelişmesi makroekonomik koşullarla da yakından ilgilidir. Makro ekonomik koşullar ise döviz rejimi, cari işlemler açığı, kamu borçları, bütçe açıkları, para politikası ve enflasyon şeklinde karşımıza çıkabilmektedir (Celasun, 2001, s. 164).

Yatırım ve tasarruf yetersizliği çeken gelişmekte olan ülkeler yaşadıkları sorunları kısa vadeli yabancı sermaye (sıcak para) girişleri ile aşmaya çalışmışlar, ancak iç dengelerindeki hassas yapı dış şoklardan kolayca etkilenmelerine ve bir kriz riskiyle karşı karşıya kalmalarına yol açmıştır (Oktar, 1995, s.10).

1990'lı yıllardan itibaren pek çok ülke bu finansal krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Meksika (1994), Asya (1997), Rusya (1998), Brezilya (1999), Türkiye (1994 ve 2000-2001) ve Arjantin (2001) bu tip krizleri yaşayan ülkelerdir. Bu ülkelerin ortak noktası ise hepsinde de sabit kura dayalı bir politika uygulanmış olması ve Asya ülkeleri dışındaki diğer ülkelerin çoğunda cari açıklar, mali açıklar, kamu açıkları ve enflasyon gibi makroekonomik temellere dayalı problemlerin var olmasıdır (Yay, 2001, s. 44).

Enflasyonla mücadele amacıyla bu ülkelerde uygulanan sabit kur politikaları, çeşitli riskleri de beraberinde taşımaktadır. Bu politikaları izleyen ülkelerde merkez bankasının temel görevi kurları sabit tutmaktır. Böylelikle merkez bankası kur riskini üstlenmekte ve piyasalara döviz vermektedir. Enflasyonun yeterince indirilemediği

durumlarda ulusal para değeri kazanmakta, ithalattaki artış ve ihracattaki azalışa bağlı olarak cari işlemlerde açık ortaya çıkabilmektedir. Ülkeler bu açığı kapatabilmek için devalüasyon yapma baskısıyla karşı karşıya kalabilmekte veya dış borçlanmaya, özellikle kısa vadeli kaynaklara başvurabilmektedir. Böylece ülkedeki bankaların açık pozisyonları artmakta, bankalarda döviz cinsinden borçlarını, döviz cinsinden kredi vererek kur riskinden kaçma eğilimine girmekte ve kur riskini kredi kullanan işletmelere yükleyebilmektedir (Ercan, 2001, s. 82).

Finansal krizle karşı karşıya kalan ülkelere bakıldığında kriz öncesi dönemde bu ülkelerde ithalat patlaması yaşandığı ve dış açıkların büyüdüğü görülmektedir. Ödemeler dengesi cari işlemler açığının milli gelir içindeki payının % 4'ü aştığı durumlar risk olarak ifade edilmektedir. Meksika, Asya ve Türkiye krizlerinde de bu oran % 4'ün üzerine çıkmıştır. Diğer yandan kısa vadeli borç stokunun resmi döviz rezervlerine oranının yüksek olduğu (% 1'den fazla) durumlarda da kriz olasılığı yükselmektedir (Celasun, 2001, s.171).

Türkiye'de 1989 yılında sermaye hareketlerinin tamamen serbestleşmesiyle birlikte artan sermaye girişleri, Türkiye'nin iç dinamiklerinden kaynaklanan sorunları geçici olarak bertaraf etmeyi başarmış ancak uzun vadeli sürdürülebilir bir büyüme sürecini beraberinde getirememiştir. Nitekim 1990 sonrası dönemde patlak veren iki büyük krizde, Türkiye'deki finansal serbestleşme ile yakından ilgilidir (Alper ve Öniş, 2001, s.205).

Dış sermaye hareketleri üzerindeki tüm kontrolleri ve denetimleri kaldıran 32 sayılı Kararname ile birlikte, Türk finans piyasaları kısa vadeli sıcak paranın spekülasyonuna açılmıştır. Ulusal piyasalarda merkez bankası, döviz, kur ve faiz oranlarını birbirinden bağımsız birer politika aracı olarak kullanabilme olanağını kaybetmiş ve finans piyasaları kısa vadeli spekülatif yabancı sermaye hareketlerinin denetimi altına girmiştir (Yeldan, 2001, s. 190).

Finansal dengeleri bozuk, finansal kurumları zayıf ve piyasaları sığ, sanayi ile tarımı düşük verimli Türkiye ekonomisinin yeni döneme tepkisi ise sık sık ortaya çıkan krizler şeklinde olmuştur (Kazgan, 2001, s. 28).

Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin altında yatan mantık ise; 1986 yılından itibaren artan mali açıklar yurt içi borçlanmalarla giderilmeye çalışılmış, ancak bu durum özel yatırımları dışlayıcı bir etki yaratmıştır. Bu açıkların kapatılmasında ikinci bir alternatif olarak görülen yabancı fonların ülkeye girişini sağlamak amacıyla sermaye hesabı serbestleştirilmiş ve 1990'lı yıllardan itibaren yabancı sermaye girişleri, özellikle de kısa vadeli sermaye girişlerinde artışlar olmuştur. Sermaye girişleriyle birlikte Türk Lirası aşırı değerlenmiş, bu değerlenme ise bankaların uluslararası finans piyasalarından uygun koşullarda borçlanmasını ve toplanan bu fonların yüksek getirili kamu menkul değerlerine yatırılmasını ya da yurt içi piyasalara kredi olarak verilmesini cazip hale getirmiştir. Artan kredilerle birlikte iç pazarın canlanması, tüketim ve hammadde malları ithalatını artırırken, T.L'nin yabancı paralar karşısında değer kazanması da ihracatı zorlaştıran, ithalatı kolaylaştıran bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu dış ticaret açığı 1993 yılında 6.4 milyar dolara yükselmiş ve bu açıkların finansmanında da sermaye hareketleri önem kazanmıştır (Parasız, 2001, s. 369).

Söz konusu dönemde Türk bankacılık sisteminin dövizdeki açık pozisyonu da artmış ve 4.9 milyar dolara yükselmiştir. Diğer yandan faiz oranlarının idari kararlarla indirilmeye çalışılması, sisteme çok büyük miktarda likidite sürülmesi ve kamu kağıtlarına vergi getirilmesi döviz talebi artırmış ve Türk Lirasının değer kaybı yönündeki beklentiler yaygınlaşmıştır. Baskı altında tutulan döviz kurları serbest piyasada yükselir iken, yabancı sermaye çıkışlarıyla birlikte de döviz rezervleri hızla erimeye başlamıştır. Kasım 1993 tarihinde resmi rezervler 7.2 milyar dolar seviyesindeyken, 8 nisan 1994 tarihine kadar resmi rezervlerdeki azalış devam etmiş ve bu tarihte 3 milyar düzeyine inmiştir (Özatay, 1995, s. 28). 2005 yılına gelindiğinde resmi rezervlerin artış yönünde eğilim gösterdiği görülmektedir.

5 Nisan 1994 tarihinden itibaren hükümet tarafından alınan bazı önlemler, kısa vadede toparlanma sürecine katkıda bulunmuş olsalar da bunun sağlıksız bir iyileşme olduğu sonradan anlaşılmıştır. Nitekim bu dönemde görülen iyileşme süreci daha sonra yaşanan krizlerinde temellerini oluşturmuştur. Özellikle hükümetin izlediği politikalarda iki önemli nokta dikkati çekmektedir. Birincisi, kısa vadeli yabancı sermaye girişlerinin teşvik edilmesi ve yurt dışına sermaye kaçışlarının önlenmesi amacıyla faiz oranlarının yüksek tutulmasıdır. Bu da yurt içi borçlanmanın hızlı bir

şekilde artmasına neden olmuş ve bunun olumsuz sonuçları da 1990'lı yılların sonunda ortaya çıkmıştır. ikincisi ise, krizin ortaya çıkmasıyla birlikte mevduat hesaplarının tam sigorta kapsamına alınması, bankacılık sektörünü daha sonraki dönemlerde olumsuz yönde etkilemiştir. Bankacılık düzenlemeleri, istikrarsızlığın önemli nedenlerinden birini oluşturur iken ülkemizde yaşanan son krizde anahtar rol oynamıştır (Alper ve Öniş, 2001, s.213).

1999 yılında ülkemizde uygulamaya konulan, döviz kuruna dayalı enflasyonu düşürme programı ekonomik gelişmeleri belirleyen temel unsur olmuştur. Program, sıkı maliye politikası ile faiz dışı fazlanın artırılmasını, yapısal reformların gerçekleştirilmesini, özelleştirmenin hızlanmasını ve enflasyon hedefi ile uyumlu gelir politikası uygulamasını benimsemiştir (TCMB, 2002, s. 1).

Programın uygulamaya konulmasıyla birlikte ortaya çıkan zayıflıklar ve aksamalar programa duyulan güveni de azaltmıştır. Öncelikle programın uygulaması sonucu, enflasyon hedeflerin üzerinde gerçekleşmiş (TÜFE % 39), yıl boyunca kurdaki artış ise % 20 olmuştur. Türk Lirası Aralık 1999 'a göre Ocak 2001'de % 17 değerli hale gelmiş ve Türk lirasındaki değerlenmeyle birlikte ithalat % 23 artar iken, ihracattaki artış sadece % 2.2 olarak gerçekleşmiştir. İhracattaki olumsuz gelişmenin bir diğer nedeni de, özellikle faizlerdeki hızlı düşüş tüketici kredilerini % 300 oranında artırmış ve bu durumun yarattığı talep patlaması da üretimin ihracat yerine iç tüketime yönelmesine neden olmuştur. Sonuçta 2000 yılı cari işlemler açığı 9.8 milyar dolar olarak gerçekleşirken, GSMH'nin % 5'i seviyesine ulaşmıştır (Keyder, 2001, s. 38-39). 2005 yılı verilerine bakıldığında cari açığın 15 milyar dolar seviyesinde olduğu görülmektedir.

Giderek artan cari açıkların sürdürülebilmesi için dış kaynak girişi ön plana çıkmış, ancak 2000 yılında doğrudan yatırım şeklindeki yabancı kaynak girişinin yetersiz oluşu dış borçlanmayı gündeme getirmiştir. Krize giden yolda, dış borç verenlerin hem ülkenin makroekonomik dengelerine hem de borçlanmaya aracılık eden bankalara ilişkin bakış açıları da belirleyici olmuştur (Uygur, 2004, s.15).

Cari işlemlerdeki açıklarla birlikte, yılın ikinci yarısında, özelleştirme ve yapısal reformlara ilişkin gecikmeler iç ve dış piyasalarda tedirginliği artırarak, sermaye

girişlerini dolayısıyla likiditeyi olumsuz etkileyerek kısa vadeli faiz oranlarının artmasına neden olmuştur. Faiz oranlarındaki yükseliş portföylerinde yoğun şekilde devlet iç borçlanma senedi tutan ve bunları kısa vadeli kaynaklarla fonlayan bazı bankaların mali yapılarını bozmuş ve Kasım ayının ikinci yarısında mali piyasalara güvensizliği artırmıştır (TCMB, 2002, s.2).

Bu güvensizlikle beraber dövize yönelen yoğun spekülasyon saldırısı, çok yüksek faizle, önemli döviz rezervi kayıplarıyla ve 7.5 milyar dolar büyüklüğündeki IMF kredisi ile atlatılmış, ancak daha sonra olabilecek benzer bir saldırıya karşı savunma gücü büyük ölçüde zayıflamıştır.

Tablo 2.12: Kriz Öncesinde ve Kriz İçinde Sermaye Hareketleri

(Milyon Dolar)

	Kriz Öncesi: Ocak 2000- Ekim 2000	Kriz Dönemi: Kasım 2000- Haziran 2001
Yabancılar:Net Sermaye Akımı	15179	-10432
Dolaysız Yatırımlar	589	2406
Portföy Yatırımı	6789	-8457
Uzun Vad. Serm. Akımı	3201	-553
Kısa Vad. Serm. Akımı	4600	-3828

Kaynak: TCMB Yıllık Rapor, 2002

Diğer yandan kriz öncesi ve kriz döneminde, sıcak para şeklindeki yabancı sermaye giriş ve çıkışlarının, krizin oluşumunda ve gelişiminde etkili olduğu görülmektedir. Kriz öncesi ilk on ay içerisinde; döviz kuru çıpasının inandırıcılığı ve sıcak para için pozitif arbitraj getirisinin düşen faizlere rağmen süregelmesi sayesinde net yabancı sermaye girişleri hızla artmış ve 15.2 milyar dolara ulaşmıştır. Bunun 14.2 milyar dolarlık kısmı ise borç artıran yabancı sermaye girişleri şeklinde gerçekleşmiştir. Cari açığın sürdürülemeyeceği dolayısıyla döviz kuru hedeflerinin inandırıcı olmaktan çıktığını algılayan yabancı yatırımcıların ülkeyi terk etmesiyle beraber Kasım 2000-Haziran 2001 döneminde çıkan net sermaye 10.4 milyar dolar olmuştur. Giriş yapan 15.2 milyar dolarla çıkış yapan -10.4 milyar dolar arasındaki fark da ekonominin

yabancı sermaye hareketleri dolayısıyla karşılaştığı negatif şokun büyüklüğünü ifade etmektedir.

2.6.2. Yüksek Vergiler

1980'li yıllardan itibaren doğrudan sermaye yatırım türlerinde meydana gelen değişme ve teknolojik ilerlemelerle birlikte bankacılık gibi hizmet sektörünün de yabancı yatırımlar içerisinde yer alması sonucu hangi tür yabancı sermaye yatırımlarının vergisel teşviklerden etkilendiği sorusunu gündeme getirmektedir. Gerçekte vergisel teşviklerin yabancı yatırımlar üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı savunulmaktadır. Ancak, 1985-1994 dönemi arasında Karaib Adaları gibi güney Pasifik'teki vergi cennetlerinin 200 milyar dolar düzeyindeki yabancı sermayeyi çekmeleri bu konuda farklılıkların olduğunu göstermektedir (Morisset-Pirnia, 2000, s.12).

Bu durumda , vergisel teşviklerin yabancı yatırımı çekmede etkisinin olmadığını söylemek yanlış olacaktır. Vergi politikalarının ve teşviklerin bazı yabancı yatırımları bazı dönemler oldukça önemli bir biçimde etkiledikleri açıktır. Teşviklerin yabancı yatırımlar üzerindeki etkileri incelenirken öncelikle yabancı yatırım türlerine dikkat etmek gereklidir. Bu amaçla yapılan çalışmalar incelendiğinde giyim ve imalat sektöründeki firmalar gibi ihracat merkezli firmalar uluslararası pazarda daima yüksek bir rekabet içerisinde bulduklarından maliyeti artırıcı bütün etkenlere karşı son derece hassas olmaktadır. Dolayısıyla bu tür firmalar vergisel teşviklere en fazla reaksiyon gösteren yabancı yatırımlar içerisinde yer almaktadırlar. Ayrıca vergisel teşvikler, doğası itibariyle yeni firma oluşumunda da önemli etkilere sahiptirler. Örneğin Rolfe'un yapmış olduğu çalışmaya göre teşvikler, firmaların kuruluş maliyetlerini önemli ölçüde azaltabilmektedir (Benk, 2003, s.5).

Coyne tarafından vergisel teşviklerin etkilerini inceleyen bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaya göre küçük işletmeler büyük firmalar nazaran teşviklere karşı daha duyarlıdırlar. Çünkü bu tür firmalar vergiden kaçabilmek için karmaşık finans ve insan kapasitesine sahip değildirler. Dolayısıyla vergi, küçük işletmeler için önemli bir maliyet unsurudur (Morisset-Pirnia, 2000, s.8).

Oman tarafından yapılan çalışmada özellikle otomotiv sektöründe faaliyet gösteren büyük firmaların yatırıma başlamadan önce ev sahibi ülke ile sağlayacağı vergisel avantajları görüşmekte olduklarını yapılan gizli anlaşmalarla yatırıma başladıklarını ifade etmiştir (Oman, 2000, s.42).

Son olarak vergisel teşviklerin e-ticaret, sigorta ve bankacılık hizmetleri sunan firmalar üzerindeki etkilerinden bahsetmek gerekmektedir. Düşük vergi oranlarını kullanan ülkeler bu tür firmalara vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı yapma fırsatı sunmaktadırlar. Bu tür firmaların vergi beyannameleri incelendiğinde çok ve düşük gelir elde ettikleri gözükmemektedir. Gerçekte bu tür firmalar gerçekte gelirlerinin büyük bir kısmını düşük vergi oranı uygulayan ülkelere aktararak gelirlerini vergilerin olumsuz etkilerinden soyutlayabilmektedirler. Ayrıca bazı ülkeler Çokuluslu firmalara karlarını ana merkezlerinin buldukları ülkeye gönderme imkanı da sağlamaktadırlar (Hines-Hubbard, 1999, s.32)

Pratikte bu stratejiler vergi cenneti ülkelerin yabancı sermaye yatırımlarını çekmede başarısı olarak gösterilmektedir. Vergisel teşvikler, yabancı sermaye yatırımlarını ülkeye çekmede oldukça başarılı ve etkin bir biçimde kullanılsalar bile bünyelerinde bir takım maliyet unsurları taşımaktadırlar. Söz konusu maliyet unsurlarını uluslararası ve ulusal açıdan değerlendirmek gerekmektedir.

Vergisel teşviklerin uluslararası açıdan oluşturduğu ilk ve en önemli maliyet unsuru zararlı vergi rekabetidir. Vergi uzmanı Wallace Oates'e göre, zararlı vergi rekabeti bazı ülkelerde uygulanan vergi sistemlerinin öteki ülkelerin vergi matrahlarını etkileyecek düzeyde negatif dışsallık yaymasıdır (Oates, 2001, s.507).

Vergisel teşviklerin yoğun ve uluslararası normlardan uzak bir biçimde kullanılması sonucu ortaya çıkan vergi rekabeti diğer ülkelerin vergi matrahlarını olumsuz yönde etkileyeceği için söz konusu ülkelerde refah kaybına neden olacaktır. Bunun yanı sıra yabancı yatırımcıya sağlanan vergisel teşvikler sonucu ev sahibi ülkeden yabancı yatırımcının kasasına ekstra bir kazanç aktarımı olmaktadır. Yabancı yatırımcı elde ettiği bu gelirin vergisini kendi ülkesinde ödeyeceği için bu olay aslında ülkelerarası gelir transferinden farklı bir durum değildir. Ayrıca vergisel teşvikler sonucu yabancı sermaye yatırımlarının dünya üzerindeki dağılımı da olumsuz yönde

etkilenmektedir. Bu durum küresel kaynakların etkin bir biçimde kullanılmamasına neden olmaktadır.

Ulusal bazda incelendiğinde vergisel teşvikler temel olarak dört maliyet unsurunu beraberinde getirmektedirler. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür (Zee ve Diğerleri, 2002, s.1501);

-Vergisel teşvikler, teşvik sağlanan yatırımlar ile teşvik sağlanmayan yatırımlar arasında önemli çarpıklıklar meydana getirmektedir. Bu durum sonucunda teşvik uygulanmayan yatırımlar ya kayıt dışına kaymakta yada vergi kaçırma yoluna gitmektedirler,

-Vergisel teşvikler uygulanarak belli bir düzey vergi gelirinden vazgeçilmiş olunmaktadır,

-Teşviklerin uygulanması idareye bir takım yükler getirmektedir,

-Vergisel teşvikler kullanımları ile ilgili olarak suiistimallere açık olduklarından yolsuzluk ve rant kollama gibi sosyal maliyetleri bünyelerinde taşımaktadırlar

Vergisel teşviklerin taşıdıkları bu maliyetler oldukça önemli olmasına rağmen, ekonomiye sağladıkları katkıları tespit etmek oldukça zordur. Bu da vergisel teşviklerin uygulanmasında önemli risklerin olduğunu göstermektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ülkenin teknolojik yönden gelişmesinde, istihdam oluşturmasında ve ekonomik büyümeyi sağlamasında önemli katkılar sağlamaktadır. Bundan dolayıdır ki bir çok ülke yabancı yatırımcıları çekebilmek için bir takım teşvikler uygulamaktadırlar. Bu teşviklerin başında vergisel teşvikler gelmektedir. Vergisel teşviklerin etkin bir biçimde oluşturulup uygulanması oldukça karmaşık ve güç bir görevdir. Sonuç olarak vergisel teşviklerden minimum maliyet ve maksimum fayda sağlanmak isteniyorsa öncelikle şu konulara dikkat edilmesi gerekmektedir.

-Yabancı sermayenin ülkeye çekilebilmesi için alınması gereken ilk ve en önemli tedbir vergi sistemlerinin ulusal düzeyde, makro ekonomik çevreye uygun aynı

zamanda uluslararası normlara göre düzenlenmesidir. Çünkü ülkelerin teşvikler konusunda rekabete girmeleri hem teşviklerin etkinliğini azaltmakta hem de ülke gelirinin büyük bir kısmının yabancı şirketlere doğru kaymasına neden olmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak önerilebilecek en iyi çözüm ülkelerin çok taraflı bir koordinasyon içerisine girmeleridir. Bu konuda GATT/WTO uluslararası ticaretin kurallarını belirlemişlerdir. İkinci en iyi çözüm ise, uygulanan teşvik paketlerinin ülkelerin endüstriyel politikalarıyla doğru orantılı olması ve bu politikaların bütün yatırımcılar (yabancı ve yerli) tarafından desteklenmesidir. Bunun için ülkeler vergisel teşvikleri çok taraflı bir koordinasyon içerisine uygulamalıdır.

-Hangi tür vergisel teşvikin ekonomi açısından etkin çalışacağını tespit etmede bir takım sorunlar olduğundan uygulanacak olan vergisel teşviklerin mutlaka şeffaf ve vergi kanunlarında açıkça belirtilmesi gerekmektedir.

-Eğer vergisel teşvikler kullanılacaksa söz konusu teşviklerden maliyeti telafi edilebilir olanları kullanılmalıdır. Bu konuyla ilgili olarak yatırım indirimleri, vergi ertelemeleri ve hızlandırılmış amortismanlar gibi teşvikler, vergi oranlarının indirilmesi şeklinde uygulanacak olan teşviklerden maliyet yönünden daha etkindir ve maliyetleri nispeten ileriki dönemlerde telafi edilebilecektir.

-İhracat merkezli vergisel teşvikler ve serbest ticaret bölgeleri gibi dolaylı vergisel teşvikler suiistimale daha çok açık olduklarından, bunların kullanımları sınırlandırılmalıdır. Serbest ticaret bölgelerinin oluşturulması genellikle tavsiye edilmemektedir. Çünkü bu bölgelerdeki kaçak riski oldukça fazladır. Ayrıca uygulanacak olan doğrudan vergisel teşvikler bu bölgelerde etkili olmayacaktır.

-Uygulanacak olan vergisel teşvikler kanuni, ekonomik ve idari yönden şeffaf olmalıdır. Mümkün olduğu kadarıyla basite indirgenmiş olarak uygulanmalıdır ve uygulamada kamu görevlilerinin takdir yetkileri minimum düzeyde olmalıdır.

-Vergisel teşvikler sadece belli bir bölge, sektör yada firmayı değil bütün ekonomiyi kapsayacak şekilde uygulanmalıdır. Çünkü yabancı sermaye yatırımlarının pozitif dışşallık yayma etkisi büyük ölçüde yerli firmaların bu dışşallığı kullanabilmesiyle doğrudan orantılıdır. Bu konuda vergisel teşvikler; eğitim, teknoloji,

AR-GE faaliyetleri gibi sadece potansiyel dışsallıkların oluşturulabilmesi için ortam sağlamalıdır

Uluslararası Finans İstatistikleri verileri, OECD ve Uluslararası Enerji Ajansı verilerine göre; Türkiye istihdam üzerindeki vergilerde seçilmiş 26 ülke arasında yüzde 42.1 oranı ile ilk sırada yer almaktadır. Türkiye'yi yüzde 41.3 ile Polonya, yüzde 40 ile Fransa, yüzde 39.5 ile İsveç, yüzde 39 ile Belçika, yüzde 35.5 ile İtalya, yüzde 34.3 ile Yunanistan izliyor. En az oran ise yüzde 13.6 ile Güney Kore'nindir. Bu ülkeyi 15.5 ile Amerika, yüzde 15.6 ile Meksika, yüzde 17.8 ile İsviçre takip etmektedir (Erişim: www.atonet.org.tr., 02.11.2004).

Gelir vergisi oranlarında da Türkiye başı çekmektedir. Yüzde 45 gelir vergisi uygulanan Türkiye'yi, yüzde 38.3 ile Danimarka, yüzde 31 ile İsveç, yüzde 30 ile Güney Kore izlemektedir. En az gelir vergisi oranına sahip ülke ise yüzde 12 ile Rusya. Bu ülkeyi yüzde 15 gelir vergisi oranıyla Çin, Almanya, Yunanistan ve Hollanda izlemektedir (Erişim: www.atonet.org.tr., 02.11.2004).

Kurumlar Vergisi oranlarında Türkiye yüzde 33 ile Belçika % 40.2, İspanya % 35, Hollanda % 35 ve Yunanistan'ın % 35 arkasından beşinci sırada gelmektedir. En düşük kurumlar vergisi oranları ise yüzde 16 ile Rusya, yüzde 20 ile İngiltere, yüzde 25 ile ABD, Almanya, İsviçre ve Tayvan sıralanmaktadır.

2.6.3. Yüksek Girdi Maliyetleri

Doğal kaynaklar açısından zengin olan Türkiye'de, mevcut enerji kaynaklarının kalkınma için gerekli olan ölçüde ve kalitede enerjinin sağlanmasında yetersiz kalması, Türkiye'nin bu alanda yüzde 65 oranında dışa bağımlı olması sonucunu doğurmuştur. Ekonomik büyüme ve artan talebe bağlı olarak bu bağımlılığın 2020 yılında yüzde 75'ler seviyesine yükseleceği öngörülmektedir. Buna karşılık, Orta Asya ve Ortadoğu ülkelerindeki zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarının Batı pazarlarına taşınmasında önemli bir koridor olması Türkiye için büyük bir avantaj teşkil etmektedir.

Türkiye'de enerji sektöründe yapılanma, kalkınma planlarında öngörüldüğü şekilde yürütülemediği, enerji yatırımlarında yaşanan istikrarsızlıklara bağlı olarak bazı dönemlerde atıl üretim kapasitesi, bazı dönemlerde ise önemli enerji açıklarıyla karşılaşmıştır. Tarife oluşumunda rekabetçi bir ortam yaratılamamış olması sebebiyle

sanayi ve genel ekonomiyi olumsuz bir şekilde etkileyen yüksek enerji maliyetleri ortaya çıkmıştır.

Elektrik enerjisi üretim sistemindeki yetersizlikler yanında, iletim ve dağıtım sisteminde yaşanan sorunlar yüksek enerji kayıp ve kaçaklarına neden olmaktadır. 1999 yılında dağıtım sistemlerindeki kayıp ve kaçaklar yüzde 20'ye ulaşmış olup kaçak elektrik tüketimi, Güney Doğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde yüzde 60'lara yükselmiştir. Bu kaçakların yüklediği ilave maliyetin fiyatlara yansıtılması ise vatandaşları yoksullaştırırken sanayicinin rekabet gücünü kaybetmesine sebep olmaktadır.

2020 yılında toplam enerji talebinin yaklaşık 300 Metre küp olacağı ve sanayi sektörü enerji ihtiyacının 2000 yılına göre yaklaşık 4,5 kat artacağı dikkate alındığında; uzun dönemli bir planlama ile kaliteli, sürekli, ucuz, yenilenebilir ve güvenilir kaynaklardan enerji temini, sürdürülebilir bir kalkınma için büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'deki enerji fiyatları günümüz koşullarında Türkiye'nin ekonomik büyüme, ihracat, rekabet gücü gibi pek çok önemli konuyu derinden etkilemektedir. Türkiye'de sanayide kullanılan elektrik enerjisi fiyatı dünya piyasalarının çok üstündedir. Örneğin AB ülkelerinde sanayinin kullanımına verilen elektriğin ortalama fiyatı 4.3 Cent / KWH iken Türkiye'de 2001 yıl sonu verilerine göre 6.5 Cent / KWH Uluslararası Enerji Ajansı 2000 yılı verilerine göre, Türkiye çoğunluğu gelişmiş 32 ülke arasında sanayiye verilen elektrik fiyatının Japonya'dan sonra en yüksek olduğu ülkedir. Bu ülkeler arasında mesken fiyatıyla sanayi fiyatı arasında neredeyse hiç fark olmayan Hindistan'ı saymazsak tek ülke Türkiye olmaktadır. Örneğin, Almanya, ABD ve Polonya gibi ülkelerde mesken elektrik fiyatı sanayi elektrik fiyatının iki katı. Belçika, Yeni Zelanda ve İsveç'te ise bu oran üç katına kadar çıkmaktadır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından hazırlanan enerji maliyetleri Raporu'nda da belirtildiği gibi bu farklar ülkelerin satın alma gücüyle açıklanamayacak kadar büyüktür. Çünkü Türkiye gibi önüne ekonomik büyüme, ihracat ve doğrudan yabancı sermayeyi ülkeye çekme hedeflerini koymuş ve bunları en kritik hedefler olarak tanımlamış bir ülke için bu farklar çok yüksektir.

2001 yılında elektrik fiyatları hızla yükselmiştir. 1 Ocak – 31 Aralık 2001 tarihleri arasında toplam yüzde 118 artış gösterdi. Aynı dönemde TEFE yüzde 86.6 TÜFE yüzde 68.5 oranında artış göstermiştir. Bunun anlamı elektrik fiyatlarının sanayiciye 2001’de yüzde 29.4 oranında ek maliyet yükü getirmiş olmasıdır. Dolayısıyla rekabet gücünde azalma meydana gelmiştir. Bu gelişme devletin enerji fiyatlarını sadece kendi bütçesi içinde bir gelir kalemi olarak gördüğünü göstermektedir. Oysa enerji fiyatları ülke sanayiinin rekabet gücünü derinden etkileyen bir unsur olarak görülmektedir (Turkishtime, 2002, s.12).

Türkiye, yaklaşık olarak 2 dolar ile dünyanın en pahalı benzinini kullanmaktadır. Türkiye’yi 1.16 cent ile İngiltere, 1.14 cent ile Hollanda, 1.13 cent ile İsveç izlemektedir. Çinli yatırımcı 30 cent, ABD’li yatırımcı 38 cent, Kanadalı yatırımcı 41 cent, Avusturalyalı 50 cent Polonyalı 55 centten benzin almaktadır. Buna göre, bir Türk yatırımcı benzine ABD’li yatırımcıdan litre başına 1 dolar fazla ödemektedir. Kanadalı ya da Polonyalı yatırımcılar da bir Türk’e göre, aracına üçte bir fiyatına binmektedirler (Erişim: www.atonet.org.tr., 02.11.2004).

Doğalgaz fiyatlarında da durum farklı değildir. En pahalı doğalgazı metreküpte 40 cent ile Japonya kullanmaktadır. Japonya’yı, 27 cent ile Tayvan, 21 cent ile Türkiye izlemektedir. En ucuz doğalgazı kullanan Avusturalya ve Belçika ise Türkiye’nin yarı fiyatına (10 cent) doğalgaz kullanmaktadır. Doğalgazın fiyatının İtalya’da 13 cent, Kanada ve İngiltere’de 14 cent, ABD’de 16 cent olduğu görülmektedir

En pahalı elektrik kullanan ülkeler arasında Japonya 21.4 cent ile birinci, Tayvan 11.70 cent ile ikinci, İsviçre 10.10 cent ile üçüncü sırada yer alırken Türkiye 9.44 cent ile dördüncü sırada yer almaktadır. Elektriğin en ucuz olduğu ülkeler ise; İsveç 2.42 cent, Çin 3.40 cent, Fransa 3.68 cent, İspanya 4.11 cent, Belçika 4.58 cent ve Yunanistan da ise 4.80 centtir (Erişim: www.atonet.org.tr., 02.11.2004).

2.6.4. Kayıtdışı Ekonomi

Kayıtdışı ekonomi farklı ekonomilerde farklı boyutlarda ortaya çıkmış bir olgudur. Kayıtdışı ekonomi genelde olumsuz olarak algılanmakla beraber, bunların olumlu sonuçları olduğu da belirtilmektedir.

Kayıtdışı ekonominin olumlu etkileri arasında, ekonomik hayata ve birey refahına yaptığı katkılar ileri sürülmektedir. Kayıtdışı ekonomi vergi dışı ekonomi anlamına geldiğinden dolayı, bu uygulamanın yaygın olduğu sektörde fon birikimine ve bu yolla da istihdama katkı yaptığı ileri sürülmektedir. Kayıtlı olduğu durumda vergi olarak devlete aktarılacak olan fonlar, kayıtdışılık durumunda işletmelerde yatırım olarak kullanılabilir. Böylece, işletmelerin özsermaye kalemi yükselecektir. Daha bol kaynağa kavuşan firmalar faaliyet alanlarını ve istihdamı yükselttikçe hem kendileri yararlanacaktır, hem de dışallık etkisi ile çevresel yarar sağlar ve ekonomiyi canlandırabilmektedir. Fonların kamu kesimi yerine özel kesimde kullanımı, ekonomiyi daha yüksek bir verimlilik düzeyine taşıyorsa, o durumda kayıtdışılığın ekonomiye yarar sağladığı da ileri sürebilmektedir (Aydemir, 1995, s. 10).

Kayıtdışı ekonominin her durumda kayıtlı ekonomiye rakip olmayacağı savı da kayıtdışı ekonomi lehine ileri sürülmektedir. Buna göre, kayıtdışı ekonomi alanındaki faaliyetler, kayıtlı faaliyetler dışlanmadan sürdürebileceği için, kayıtlı faaliyetlerin kamu kesimine aktardığı fiskal ve parafiskal gelirlere fazla bir azalma olmadan, ekonomide ilave istihdam sağlanmış ve gelir yaratılmış olabilmektedir (Özsoylu, 1996, s. 15).

Kayıtdışı faaliyetler aynı zamanda vergi dışı olarak da sürdürüldüğünden aynı alanda faaliyet gösteren kayıtdışı ve kayıtlı faaliyetler arasında net getiri farkı oluşacaktır. Söz konusu net getiri farkını törpülemeye yönelik piyasa mekanizması şu tür bir ayarlama gerçekleştirecektir. Kayıt içi faaliyetler de zamanla kayıtdışısına kayacak ve kayıtlı alanda sürdürülen faaliyetlerde verimlilik düşüşü gerçekleşecektir. Böyle bir sonuç ekonomi açısından tasvip edilebilir değildir.

Kayıtdışı faaliyetlerin bireysel harcanabilir gelirleri yükselterek, ekonomide canlılık yaratacağını düşünmekte genel işleyiş kuralları çerçevesinde fazla geçerli görülememektedir. Böylesi bir düşünce, vergilerin ekonomiye geri döndürülmeden, steril olarak tutulduğu ve kayıtlı alanlardaki göreceli yüksek vergilerin ekonomik faaliyetleri geriletmediği gibi, fazla gerçekçi olmayan varsayıma dayandırılmaktadır.

Bu yaklaşım iki açıdan eleştirilebilmektedir. Birincisi, kamu sektörüne aktarılan fonların kullanımı sektör ölçütünde değil, verimlilik düzeyleri dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Bir bütün olarak kamu kesimi ele alınmadan yapılan mikro karşılaştırmalar geçerli olamaz. İkinci olarak da, ekonomide bir kesim üzerinde vergi

yükü varken öbür kesim kayıtdışılığını sürdürüyorsa, bu yapı verimsizlik göstergesi olarak kabul edilmelidir. Şöyle ki, vergi veren sektör vergiye rağmen, kayıtdışı sektörün yanında varlığını sürdürebiliyor ise, bu sektör kayıtdışı çalışan sektöre göre daha verimli demektir. Bu durumda, kayıtdışı sektörden enformel sektöre kaynak aktarımı ekonomideki genel verimliliği düşürecektir. Formel sektörün verimliliğini arttırabileceği halde vergi vermeme marjını kullanan kayıtdışı sektör ise, verimsizlik üzerinde faaliyetini sürdürmeye devam edecektir. Kaynakların daha düşük verimli alanlarda istihdamı ise, genel düzeyde verimsizliği ifade edecektir. Bunun sonucunda da ekonominin genel verimlilik düzeyi gerilemekte ve fiili gelir artışı potansiyel gelir yaratma kapasitesinin altında kalmış olacaktır. Başka bir ifade ile, kayıtdışılık yolu ile önu açılan sektörler genel verimliliğin altında kaynak kullanma eğilimi içine girmiş olacaktır.

Kayıtdışı ekonominin olumlu görülen etkileri, bu düzenin böylesi kuralsız çalışması halinde yaratılan gelirlerle ölçülemez. Oldukça küçük oranlarda gerçekleştirilen mutlak zenginleşme yanında, başka ülkelere göre geri düzeyde kalmak olumlu değil, olumsuz olarak görülmelidir.

Kayıtdışı ekonominin enformel sektörde istihdam yaratarak işsizlik sorununun çözümüne katkı yaptığı ve böylece hem gelir dağılımını iyileştirdiği hem de bireysel düzeyde ekonomik refahı arttırdığı ileri sürülmektedir. Bunlara ek olarak, kayıtdışı ekonominin resesyon ve kriz dönemlerinde de konjonktür dalgalarının hafifletilmesinde önemli rolü olduğu ileri sürülmüştür (Aydemir, 1995, s.54).

Kayıtdışı ekonominin sayılan ve oldukça kuşkulu olan bu faydaları yanında, onlardan çok öte ciddi zararları söz konusudur. Bu zararlar, istatistiksel verileri saptırmasından, ekonomi politikalarını çarpıtmasına dek açılan geniş bir yelpazenin içinde yer almaktadır. İstatistiksel verilerin saptırılması sonucunda GSMH'dan başlayarak, bir dizi veri eksi ya da yanlış olarak hesaplara yansıtılmış olacaktır. Bunun sonucunda, ülkedeki kamu kesiminin hacmi ve vergi yükü gerçek boyutlarından yüksek çıkmakta, dış ticaret ve döviz hareketleri tam olarak izlenemez ve bunların doğal sonucunda da anlamlı ve isabetli para ve maliye politikaları geliştirilemeyecektir.

Kayıtdışı alanda çalışan işletmeler ölçek itibariyle genellikle küçük oldukları gibi, kayıtdışı alanda kalabilmek için de küçük kalmaya devam edecektirler. Bu eğilim, işletmelerin optimal boyuta ulaşmalarını engellediği gibi, ekonomide hem verimlilik

kaybına neden olur, hem de ekonominin kayıt altına alınmasını güçleştirir. (Kırbaş, 1995, s. 15).

Kayıtdışı ekonomi bakımından Türkiye bu oranlar ile birinci sırada bulunmaktadır. Türkiye'yi ikinci sırada yüzde 40 ile Rusya ve İsrail izlemektedir. Kayıtdışı ekonominin en az görüldüğü ülkeler ise şu şekilde sıralanmaktadır. İsviçre ve Japonya yüzde 8, ABD yüzde 9, İngiltere ve Hong Kong yüzde 11, Hollanda yüzde 12, Avustralya yüzde 13, Almanya yüzde 14 ve Fransa yüzde 15 olarak sıralanmaktadır.

2.6.5. Yolsuzluklar

Bir organizasyonun fonksiyonlarını etkin olarak yerine getirebilmesinde temel prensip ekonomik kararların alınmasında kişisel veya aile ilişkilerinin rol oynamamasıdır. Kamu çalışanlarının rolüne ilişkin temel varsayım, bu kişilerin ne yaptıklarını bildikleri, sosyal refahı gerçekleştirmede tarafsız davrandıkları ve kişisel çıkar peşinde koşmadıklarıdır. Bu bağlamda, kamu sektöründeki yolsuzluk politikacılar ve/veya kamu görevlileri uygunsuz ve yasal olmayan bir şekilde kendi kendilerini zenginleştirdiklerinde veya kendilerine emanet edilen kamusal iktidarı kötüye kullanarak bu amaca yaklaşmaya çalıştıklarında gözlemlenebilen bir olgudur (Rose-Ackerman,1997, s. 35).

Çürüme veya diğer adı ile yolsuzluk 1990 lardan sonra literatürde geniş yer almaya başlamıştır. Gerçekte yolsuzluk, oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Yaklaşık iki bin yıl önce Hindistan kralının veziri Arthasastra'nın çürüme ile ilgili bir kitap yazdığı bilinmektedir. Büyük Fansız düşünürlerden Dante, büyük İngiliz yazarlardan Shakespeare çürüme ve rüşvetle ilgili şikayetlerini dile getirmişlerdir. Türkiye, mirasçısı olduğu Osmanlı Devletinin son döneminde rüşvetin oldukça yaygın olduğu bilinmektedir.

Yolsuzluk tercihleri saptırdığı için zararlıdır. Kamusal alandaki kararların çoğu kamusal mallar için alınmaktadır. Kaynakların etkin kullanımı hükümetin güvenilirliği ve etkinliği için gereklidir. Kamu menfaati yerine küçük kişisel çıkarların peşinde koşmak, geniş toplum kesimleri üzerine önemli bir maliyet yüklemektedir (Tanzi, 1997, s. 20).

Bu noktada Şu rnekler verilebilir; Kamusal edinim sürecinde eğer yolsuzluk varsa vergi verenlerin parası gereksiz projelerin finansmanında kullanılacaktır. Mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki maliyetlerin artışıyla ekonomik hayat zarar görecektir. Ekonomik olarak sürdürülebilirliği ve uygunluğu olmayan verimsiz yatırım projelerinin desteklenmesiyle ülkenin hemen her alandaki standartları düşecektir. Ayrıca o ülkenin bağımlılığı ve yoksulluğu artacaktır. Son ekonomik araştırmalar yüksek seviyedeki yolsuzlukla ekonomik büyüme arasında tersine bir ilişki olduğunu göstermiştir (Mauro, 1995, s. 681).

Ayrıca yasal olmayan demeler hem maliyetleri arttırmakta hem de kamusal mal ve hizmetlerin kalitesini % 50 den % 30'lara varan oranlarda azaltmaktadır (Wade, 1982, s. 287).

Yolsuzluktan elde edilen paralar yatırım olarak ülkede kalmamaktadır. Ya yabancı bankalara transfer edilmekte yada kişisel tkretim tercihleri için kullanılmaktadır. Yolsuzluk maliyetlerini iki temel alanda toplamak olasıdır;

Birincisi; Kaynak israfı olarak yolsuzluktur. Eğer yolsuzluk rüşvet Şeklinde ise, bu kamusal amaçlar için elde edilebilir ve toplam miktarın azalmasına yol açabilecektir. Yolsuzluk; verimlilik çabalarında önemli kayıplara neden olacaktır (rüşvet beklentisi memurlar arasında yapay bir savsaklamaya ve kırtasiyeciliğe yol açmaktadır). Aynı zamanda yolsuzluk kamusal idarenin fiyatlarını yükseltir.

Türkiye ‘‘Yolsuzluk Endeksi’’ nde adeta nal toplamaktadır. Yolsuzluğun en az olduğu lkeler Şu Şekilde sıralanmaktadır. sırasıyla Finlandiya, İzlanda, Danimarka, Yeni Zellanda, Singapur, İŐvire olarak devam etmektedir. Türkiye ise Dominik Cumhuriyeti, Mısır, Gana, Fas, Tayland ve Senegalın ardından bu endekste 77'nci sırada bulunmaktadır. Türkiye'nin sıralamadaki yeri her yıl geriye düşmektedir. 1995 yılında 29'uncu, 1996 yılında 33'nc, 1997 yılında 38'inci, 1998 ve 99 yılında 54'nc sırada yer almaktadır.

2.6.6. Rekabet

Bulunulan dönem uluslararası yatırımlar ve doğrudan yatırımlar açısından ilgi çekici gelişmeler göstermektedir. Yabancı yatırımlardaki artışlar ve sağladıkları imkanlar ülkeler tarafından görülmüş ve hükümetler bu yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek adına kıyasıya rekabet içine girmişlerdir. Ülkeler arası rekabetin ötesinde dünyanın bir çok ülkesinde bölgeler arası rekabetin söz konusu olduğu görülmektedir. Dünyanın bir çok ülkesi yatırım cazibelerini arttırıcı politikalarının kalitesini gün geçtikçe arttırmakta, yatırım ikliminin iyileştirilmesine yönelik reformlar uygulamakta, en etkili enstrümanları geliştirmeye çalışmaktadırlar (Muter-Kovancılar, 2002, s. 2).

Teşvik rekabetinin ülkelerin teşvik sistemlerinin cazibesi ve etkinliği yönünde baskıları ortaya çıkarması ve kamu mali yapıları üzerinde önemli maliyetleri ifade eden sonuçlara yol açabilmesi, teşvik paketlerinin ve programlarının hesabının iyi yapılmasını gerektirmektedir. Aksi halde kaynak kullanımı verimsizleşebilecek ve kaynak yetersizlikleri artabilecektir. Dolayısıyla yatırım teşviklerinin etkinlik hesapları yapılmalı, maliyet ve faydaları iyi kıyaslanmalı, etkinliğini yitiren ve yanlış yönlendirmelere yol açan teşvik araçları yenileriyle değiştirilmeli veya yeniden düzenlenmelidir. Bu tür analizler en azından yabancı yatırım projelerinin toplam faydalarını ve sadece kamu maliyesi açısından değil bununla birlikte tüm ekonomi açısından toplam maliyetlerini ortaya koyacaktır (UNCTAD, 2003, s. 25).

Türkiye “Rekabet Gücü Sıralaması”nda dünyada 65’inci sırada yer almaktadır. Türkiye rekabet bakımından sadece 70’inci sırada yer alan Rusya’yı geçebilmektedir. Rekabet gücü en yüksek ülke ise Finlandiya’dır. ABD ikinci, İsveç üçüncü, Danimarka dördüncü, Tayvan beşinci sırada yer almaktadır.

2.6.7. Ahlaki ve İnsani Gelişme

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından 1990 yılında oluşturulan bu yeni endeks, kişi başına milli gelir yanında sosyal gereksinimleri ve siyasal haklara sahip olmayı da içerdiğinden İnsani Gelişme Endeksi olarak adlandırılmaktadır. Bu endekste Türkiye 96’ncı sırada yer almaktadır. Türkiye, Grenada, Dominik Cumhuriyeti, Guyana, Tunus, Ürdün, Azerbaycan, Gürcistan, Türkmenistan, Maldiv

Adaları, Filipinler, Paraguay, Lübnan, Peru gibi ülkeleri geçebilmektedir. Bu endekste Norveç birinci, İzlanda ikinci, İsveç üçüncü, Avustralya dördüncü, Hollanda beşinci, Belçika altıncı sırada bulunmaktadır (www.ato.org.tr., 15.04, 2005).

2.6.8. Yüksek Enflasyon

Enflasyon oranının yüksek ve dalgalı olduğu bir ekonomide ortaya çıkan belirsizlikler sonucunda reel getirisi sabitlenmemiş her türlü yatırımın reel getirisinin de belirsiz olacağı kaçınılmaz bir durumdur. Ortaya çıkan bu belirsizlik bireylerin ve firmaların uzun vadeli sözleşmeler yapmasını zorlaştırmakta ve bunun sonucunda da yatırım harcamalarının azalmasına yol açmaktadır. Yatırımların borçlanma yolu ile finanse edildiği bir ortamda enflasyondaki dalgalanmaların yol açtığı risk primi yatırım maliyetlerini de artıracaktır. “Net Şimdiki Değer” analizi ile yatırım kararı alan firmaların enflasyondaki dalgalanmalara bağlı olarak faiz dalgalanmaları ile karşı karşıya kalmaları ise yatırım kararlarının ertelenmesine yola açan bir unsur olacaktır (Pyndick ve Solimano, 1993, s.259).

Enflasyonun etkin kaynak dağılımını ve dolayısıyla yatırımları olumsuz yönde etkilediği bir başka kanal ise görelî fiyat değişimleridir. Eksik bilginin ve fiyat katılıklarının var olduğu bir ekonomide genel fiyat seviyesindeki artışın nominal veya reel kaynaklı faktörler olduğunu belirlemek güçlü olacaktır (Fischer, 1981, s. 381).

Bu durum karşısında, herhangi bir fiyat hareketinin kaynağının belirlenememesi ve buna uygun tepkinin ortaya çıkamaması görelî fiyatlarda önemli dalgalanmalara yol açarak ekonomide kaynak dağılımının bozulmasına neden olacaktır.

Andres ve Hernando'nun 1997 yılında bu alanda yaptıkları çalışmanın bulgularına göre; yüksek enflasyon oranının fiyatların bilgi oluşturmasını engellemesi sonucunda ekonomik ajanların bilgi toplama ve kendilerini fiyat dalgalanmalarının yaratacağı zararlardan koruma maliyetleri de artacaktır. Enflasyon oranının yüksek ve dalgalı olduğu bir ortamda görelî fiyat hareketlerinin bilgi aktarma özelliğinin yok olması ekonomik etkinliği azaltmakta ve bu durum sonucunda büyüme olumsuz etkilenmektedir (Friedman, 1977, s. 451).

Fiyat genel düzeyinin istikrarlı olduğu bir ekonomide belli mal gruplarında görülen fiyat artışları, o mal gruplarında yaşanan kıtlığa işaret eden sinyaller olma özelliği taşımaktadırlar. Enflasyon oranı arttıkça belli mal gruplarında görülen fiyat artışlarının içerdiği sinyaller gitgide kaybolacaktır. Böyle bir ortamda belli mal gruplarındaki fiyat artışları o mallarda görülen kıtlığı gösteren fiyat artışları olmak yerine genel fiyat seviyesini yakalamaya yönelik artışlar olabilecektir.

Yabancı sermayeyi ürküten en önemli etmenlerden biri olarak enflasyon gösterilmektedir. Yabancı sermaye düşük enflasyonlu ülkeleri seçmektedir. Yüzde 2.1 enflasyonun olduğu ABD'nin yılda 40 milyar dolar, yüzde 1.4 enflasyonun olduğu Belçika'nın 31.3 milyar dolar, yüzde 2.6 enflasyonun olduğu İspanya'nın 25.6 milyar dolar, yüzde 2 enflasyon bulunan Hollanda'nın yılda 19.7 milyar dolar, yüzde 3 enflasyonun yaşandığı İngiltere'nin yılda 14.6 milyar dolar yabancı sermaye çektiği görülmektedir. Yıllardır iki haneli enflasyon ile boğuşan Türkiye'nin 2003 yılında sadece 600 milyon dolarlık yabancı sermaye çektiğine işaret edilmektedir. 2005 yılında Türkiye'de enflasyon düşüşüne paralel olarak yabancı sermaye miktarlarının da arttığı görülmektedir.

2.6.9. Faiz Oranları

Ekonomi kırılğan, riskler yüksek olunca yabancı yatırımcı yatırım için değil, rant geliri elde etmek için gelmektedir. Türkiye yıllardır yabancı sermayeyi yeterince çekememekte spekülâtif kazançların cenneti olma konumunu sürdürmektedir. 2001 yılın Eylül ayında dönemin kuru olan 1 milyon 386 bin liradan 1000 dolar bozdurup eline geçen 1 milyar 386 milyon lirayı bankalarda değerlendiren yabancı bir yatırımcı 2004 yılı Ağustos ayına geldiğinde parasını 4 milyar 929 milyon liraya çıkarabilmektedir. Bu da dönemin dolar kurundan (1 milyon 506 bin lira) çevrildiğinde yatırımcının eline 3 bin 273 dolar geçtiği anlamına gelmektedir. 2005 yılına gelindiğinde faiz düşüşüne paralel olarak yabancı sermaye yatırımlarında artış görülmektedir.

Türkiye'de faizler ortalama 2003 yılında yüzde 37.7 ile seyrederken bu oran İsviçre'de 0.17, İtalya'da yüzde 0.95, Kanada'da 1.10, ABD'de yüzde 1.15 düzeyindedir. Buna göre bir yatırımcının Türkiye'de üç yılda kazandığı parayı bir başka gelişmiş ülkede kazanmak için 80-100 yıl beklemek gerekmektedir. Günümüzde faiz

oranlarında ciddi bir düşüş yaşanmış ve faiz oranları % 15 seviyelerine düşmüştür. Yinede bu düşüş kalıcı yatırımlar için yeterli bir düşüş değildir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**GAZİANTEP İLİNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞLETME VE
İŞVERENLERİN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINA
BAKIŞ AÇILARINI ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR UYGULAMA**

3.1 VERİLER VE YÖNTEM

Coğrafi konum olarak Gaziantep ili, Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birleştiği noktada yer alır. Gaziantep ili 6216 km 'lik alanı ile Türkiye topraklarının yaklaşık % 1'ini kaplamaktadır. Gaziantep il merkezinin denizden yüksekliği ortalama 850 metredir. Yüzey alanının yaklaşık % 27'sini ise ovalar kaplamaktadır. İl sınırları içerisinde kuzeyden giren dağlar, Araban ovasının batısından il merkezinin batısına kadar uzanır. Gaziantep, sanayi ve ticaret yapısıyla Türkiye ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Coğrafi konumu bakımından bölgeler arasında bir köprü gibi duran Gaziantep her şeyden önce bir ticaret merkezidir.

Gaziantep'te kurulu büyük sanayi işyerleri sayısı Türkiye genelinin yüzde 4'ünü, küçük sanayi işyerleri sayısı ise, yüzde 6'sını oluşturmaktadır. Bu yapısıyla da küçük ve orta ölçekli başta olmak üzere sanayi sektörü, geniş istihdam olanakları sunmaktadır.

İktisaden faal nüfusun % 28.72 'si imalat sanayi kollarında çalışmaktadır. Gaziantep'in imalat sanayisindeki mevcut tesislerin büyük çoğunluğu Organize Sanayi Bölgeleri, Örnek Sanayi, Küçük Sanayi Bölgesi, Nizip Caddesi ile 1. ve 2. Ünalı-Şehreküstü bölgelerinde yerleşmişlerdir.

Özel sektörün rekabetçi bir piyasa mekanizması içerisinde yapılandığı Gaziantep ili, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki 20 ili etkisi altında tutan bir ticaret merkezi olarak, yıllık ortalama 2 milyar dolara yakın ihracatı ile Türkiye ihracatı içerisinde de önemli bir paya sahiptir.

İmalat Sanayi ve Sektörel Yapısı; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bir ekonomik merkez konumunda olan Gaziantep'te imalat sanayii de gelişmiş durumdadır. İmalat sanayinde küçük imalathane ve atölyelerin yanı sıra büyük tesislerin de sayıca çokluğu dikkat çekmektedir. Gaziantep sanayisi bir çok sektörde Türkiye'nin en önemli üretim merkezi konumundadır.

Gaziantep'te imalat sanayii; gıda, tekstil, kimya-plastik, makine-metal. otomotiv yan, inşaat yan. deri ve işlenmiş deri mamulleri, orman-ağaç-kağıt ürünleri sanayii adları altında sekiz grupta toplanmıştır.

Organize sanayi bölgesi, birbiri ile işbirliği halinde üretim yapan orta ve küçük ölçekli işletmelere planlı bir alanda ortak altyapı hizmetlerinden yararlanarak daha kolay ve ucuz üretim yapma olanağı sağlayan bir sistemdir. Gaziantep'te halen 12 milyon m²'lik alanıyla üç organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. 210 hektarlık alan

üzerinde kurulu bulunan I. Organize Sanayi Bölgesi'nde 138 firma faaliyet göstermektedir. Firmalar genelde orta ölçekli olup ağırlıklı olarak tekstil, makine, metal, kimya, plastik ve gıda sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Bu bölgede 20 bin işçi çalışmakta aylık ortalama 20 milyon Kw/h elektrik enerjisi ile 100 000 ton su kullanılmaktadır. II. Organize Sanayi Bölgesi, 450 hektarlık alan üzerinde kurulmuş ve 277 sanayiciye tahsisi yapılmıştır. Altyapı inşaatı bitmemesine rağmen 150 büyük ölçekli firma faaliyete geçmiştir. Halen bölgede 100 firma inşaat ve montaj aşamasındadır. Bölgede ağırlıklı olarak tekstil, kimya, plastik ve gıda sektörlerinde üretim yapılmakta. 20.000 işçi çalışmakta, ayda 25 milyon kw/h ve 100 000 ton su tüketilmektedir. II. Organize Sanayi Bölgesi 540 hektarlık alan üzerinde planlanmıştır. Bölgede faaliyet göstermek için 900'ün üzerinde sanayici arsa talebinde bulunmuş, ancak 297 sanayiciye arsa tahsisi yapılabilmektedir. Halen bölgede tekstil, gıda, inşaat malzemeleri ve sentetik dokuma alanlarında yüz civarında firma faaliyete başlamıştır. Bunun yanında Gaziantep sanayicilerinin taleplerini karşılamak için dördüncü bir organize sanayi bölgesi kurulma çalışmaları sürmektedir.

Örnek Sanayi ve Küçük Sanayi Sitesi, Örnek Sanayi Sitesi, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Birleşmiş Milletler Sınai ve Kalkınma Teşkilatı (UNIDO) tarafından müştereken gerçekleştirilen 350.000 m²'lik bir alanda her biri 800 m² kapalı sahası bulunan 50 örnek sanayi işyerinin yer aldığı bir bölgedir.

Site, işletme hacmi ve üretim metotları bakımından küçük ve orta ölçekli sanayicilere örnek olması ve teşvik edilmesi amacıyla kurulmuştur. Sitede yer alan başlıca sektörler tekstil makineleri, çelik döküm. otomotiv yedek parçaları, buhar kazanları, baraj ekipmanları, hububat-bakliyat işleme makineleri. metal ve ağaç işleme makineleri. boya ve ambalaj sanayi tesisleridir. 1., 2. ve 3. küçük sanayi sitesindeki işyeri sayısı 3620 toplam işçi sayısı da 25 000'dir. Bölgede bulunan sanayicilere hizmet vermek amacıyla kurulan KOSGEB. bölgedeki işletmelere eğitim, mühendislik, müşavirlik ve laboratuvar hizmetleri sunmaktadır.

Nizip caddesi ve çevresi, organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinin yapılmasından önce şehir içinde sanayi faaliyeti gösterilen ilk bölge Nizip caddesi'ir. Bölgede 150 firma faaliyet göstermektedir. Bu bölgede faaliyet gösteren firmalarca

genel olarak. Plastik ayakkabı, un, irmik, halı, akrilik iplik, pamuk ipliği ve metal eşya üretimi yapılmaktadır.

Ünaldı-Şehreküstü bölgesi, Gaziantep sanayisinin ilk yerleşim bölgelerinden biridir. Bölgede 700 firma bulunmaktadır. Firmaların çoğunu mercimek işleme, plastik ve halı fabrikaları oluşturmaktadır. Firmalar genelde küçük ve orta ölçeklidir.

Gaziantep dev sanayisi ve ekonomik yapısı ile, GAP kapsamı içerisinde bulunan illerin tümünden daha ileri durumda olmakla beraber, GAP ile direkt ilişkisi bulunmaktadır. Coğrafi konum olarak GAP kapsamında olan bölgenin tamamlayıcısı ve kapısı durumundadır. GAP sulama şebekesi projesinde Gaziantep topraklarının bir kısmı da sulanacaktır. Dolayısıyla sulanan bölgede sulu tarıma geçilebileceğinden toprak daha bereketli ürün verecek, pazara ve ihracata yönelik ürün çeşitliliği sağlanacak. ürün deseni ve rotasyonları geliştirilerek ürün yoğunluğunun artırılması sağlanacaktır.

Gaziantep'te GAP ile birlikte hayvan yetiştiriliciliği gelişmiş, sulu bölgelerde tatlı su balıkçılığı yapılmaya başlanmış. yolcu ve yük trafiğinde önemli artışlar görülmüştür. Bu yolcu ve yük trafiğinin artışına paralel olarak otoyollar inşa edilmiş. nüfus açısından şehrin çekim gücü artmış ve dolayısıyla şehrin iç hacmi de büyümüştür.

Gaziantep ilinde, Tekstil sektörünün ardından en fazla istihdam yaratan üç sektör içinde ise Türkiye ve Gaziantep için gıda, makine-teçhizat ve kimya sanayileri gelmektedir. Küçük işletmeler içinde en fazla istihdam yaratan sektör Gaziantep'te gıda (%31,6), Türkiye'de ise makine-teçhizat (%28) sanayileridir. Bu sektörleri sırasıyla Gaziantep'te tekstil, orman ürünleri ve makine-teçhizat takip etmektedir. Türkiye genelinde ise izleyen sektörler tekstil, gıda ve kağıt sanayileridir. Türkiye'de katma değer yaratmak bakımından büyük işletmeler içinde başı % 28,5 oranla petro-kimya sektörü çekerken, Gaziantep'te tekstil % 60,16 oranla lider sektör konumundadır. Gaziantep'te katma değer yaratma bakımından kimya ve gıda sektörleri birbirlerine yakın oranlara (%16,2 ve %12,3) sahiptir. Oysa Türkiye çapında makine-teçhizat (%20,4) ve tekstil (%19) göze çarpmaktadır. Türkiye'deki toplam imalat sanayiinin %26.14'ü tekstil sektöründe bulunurken, aynı sektörün Gaziantep imalat sanayii içindeki payı %31.72'dir. İkinci sırada %25.70 ile makine teçhizat sanayii yer alırken,

Gaziantep'te ikinci sırada %24.78 ile gıda sanayii bulunmaktadır İstihdam bakımından ise Türkiye genelinde %29.82 ile tekstil sanayii yer alırken, tekstil Gaziantep'te imalat sanayiindeki istihdamın yarısından fazlasını (%51.12) gerçekleştirmektedir. İstihdam açısından ikinci sırada, Türkiye genelinde makine teçhizat sanayii (%22.78), Gaziantep'te ise ikinci sırada, gıda sanayii yer almaktadır (%16.93). Katma değer açısından incelediğimizde ise, Türkiye genelinde en fazla katma değer yaratan sektör kimya sanayii iken (%26.91), Gaziantep'te tekstil sanayiidir (%52.88).

Tezin uygulaması Gaziantep ilinde faaliyet gösteren işverenler üzerinde yapılmıştır. Uygulama kısmında Gaziantep ilinde faaliyet gösteren işletmelerde yapılan anketler sonucu elde edilen gözlemler kullanılmıştır. İşverenlerin cevaplandırılması amacıyla gönderilen anketler, literatürde doğrudan yabancı sermaye yatırımları alanında yapılmış olan çalışmalar ile ilin ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanmıştır. Oluşturulan anket, 4 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yanıtlayıcıların demografik bilgilerini belirlemeye yönelik kategorik ölçek kullanılarak sorular oluşturulmuştur. Daha sonra, Türkiye nin genel durumu dikkate alınarak ikinci bölüm soruları hazırlanmıştır. Anketin üçüncü bölümü Gaziantep iline yabancı sermayenin gelmemesinde etkili olan faktörleriortya koyabilmek amacıyla sorular hazırlanmıştır. İkinci ve üçüncü bölüm sorularında cevaplandırıcıların değer yargılarına katılımını belirleyen, likert ölçeğine göre tasarlanmış ve 1 den 5 e kadar sıralanmış sayılardan cevaplandırıcı için en uygun olan bir seçeneğin işaretlenmesine yönelik sorulardan oluşmuştur. Hazırlanan anket formu ve SPSS kodlama yönergesinin hazırlanmasında uyulan esaslar ve niteliksel ifadelerin nicelleştirilmesindeki esaslara Ek 1 'de aynen yer verilmiştir.

Anketlerin uygulandığı işletmeler Gaziantep ilinde faaliyette bulunan Tekstil, Gıda, Petro-Kimya, Diğer İmalat sanayi ve Hizmetler sektöründeki işletmelerdir. Anketler görüşme yöntemi ile belirlenen örnekleme uygulanmıştır. Gaziantep'te faaliyette bulunan yaklaşık 1300 firmaya E-mail gönderilmiş ancak 30 işveren tarafından cevaplandırılmıştır. Daha sonra işletmelere bizzat gidilerek yaklaşık olarak 209 işverenle yüz yüze görüşülmüştür.

Anket soruları yanıtlanmak üzere yerli ve yabancı işverenlere yöneltilmiştir.

Tablo 3.1 Ana ve Alt Örneklem Gruplarına ilişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Tüm Örneklem					
cins	239	,00	1,00	,9707	,16897
egit	239	1,00	4,00	3,2050	,98934
uyruk	239	1,00	2,00	1,0628	,24304
sektör	239	1,00	5,00	2,3933	1,03921
fırmayas	239	1,00	58,00	13,6904	11,78681
islbykl	239	,00	1,00	,2176	,41346
yaskat	239	,00	2,00	,8954	,69929
distic	239	,00	1,00	,4268	,49565
fdi	239	,00	1,00	,6234	,48554
makro	239	,24	1,00	,7530	,15767
antep	239	,25	1,00	,5429	,13085

Small					
cins	187	,00	1,00	,9679	,17670
egit	187	1,00	4,00	3,1444	1,00830
uyruk	187	1,00	2,00	1,0642	,24572
sektör	187	1,00	5,00	2,4278	1,10175
fırmayas	187	1,00	58,00	13,6203	12,03222
yaskat	187	,00	2,00	,9251	,69928
distic	187	,00	1,00	,4064	,49248
fdi	187	,00	1,00	,5775	,49528
makro	187	,24	1,00	,7546	,16323
antep	187	,25	1,00	,5424	,12279

Medium					
cins	52	,00	1,00	,9808	,13868
egit	52	1,00	4,00	3,4231	,89325
uyruk	52	1,00	2,00	1,0577	,23544
sektör	52	1,00	5,00	2,2692	,76991
fırmayas	52	1,00	46,00	13,9423	10,96592
yaskat	52	,00	2,00	,7885	,69555
distic	52	,00	1,00	,5000	,50488
fdi	52	,00	1,00	,7885	,41238
makro	52	,36	1,00	,7474	,13713
antep	52	,25	,95	,5447	,15783

Yaşlı	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	47	1,00	1,00	1,0000	,00000
egit	47	1,00	4,00	2,5745	1,11793
sektör	47	1,00	5,00	2,3617	,98743
uyruk	47	1,00	2,00	1,0426	,20403
islbykl	47	,00	1,00	,1702	,37988
yaskat	47	2,00	2,00	2,0000	,00000
fırmayas	47	1,00	58,00	19,5745	14,42785
fdi	47	,00	1,00	,4681	,50437
makro	47	,36	1,00	,7655	,16460
distic	47	,00	1,00	,4043	,49605
antep	47	,34	1,00	,5628	,15141

Genç	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	72	,00	1,00	,9444	,23067
egit	72	1,00	4,00	3,4722	,75007
sektör	72	1,00	5,00	2,3333	,90383
uyruk	72	1,00	2,00	1,0556	,23067
islbykl	72	,00	1,00	,2639	,44383
yaskat	72	,00	,00	,0000	,00000
firmayas	72	1,00	46,00	9,8194	8,70054
fdi	72	,00	1,00	,6389	,48369
makro	72	,33	1,00	,7515	,14681
distic	72	,00	1,00	,4167	,49647
antep	72	,29	,90	,5540	,13073

yaşlı	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	47	1,00	1,00	1,0000	,00000
egit	47	1,00	4,00	2,5745	1,11793
uyruk	47	1,00	2,00	1,0426	,20403
sektör	47	1,00	5,00	2,3617	,98743
firmayas	47	1,00	58,00	19,5745	14,42785
islbykl	47	,00	1,00	,1702	,37988
yaskat	47	2,00	2,00	2,0000	,00000
distic	47	,00	1,00	,4043	,49605
fdi	47	,00	1,00	,4681	,50437
makro	47	,36	1,00	,7655	,16460
antep	47	,34	1,00	,5628	,15141

Dış tic tüm örneklem	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	239	,00	1,00	,9707	,16897
egit	239	1,00	4,00	3,2050	,98934
uyruk	239	1,00	2,00	1,0628	,24304
sektör	239	1,00	5,00	2,3933	1,03921
firmayas	239	1,00	58,00	13,6904	11,78681
islbykl	239	,00	1,00	,2176	,41346
yaskat	239	,00	2,00	,8954	,69929
distic	239	,00	1,00	,4268	,49565
fdi	239	,00	1,00	,6234	,48554
makro	239	,24	1,00	,7530	,15767
antep	239	,25	1,00	,5429	,13085

Dış ticaret yapanlar	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	102	,00	1,00	,9608	,19507
egit	102	1,00	4,00	3,4118	,92654
uyruk	102	1,00	2,00	1,1275	,33512
sektör	102	1,00	5,00	2,3039	1,14138
firmayas	102	1,00	53,00	13,6471	12,12203
islbykl	102	,00	1,00	,2549	,43796
yaskat	102	,00	2,00	,8922	,68804
distic	102	1,00	1,00	1,0000	,00000
fdi	102	,00	1,00	,6961	,46222
makro	102	,36	1,00	,7329	,16909
antep	102	,25	1,00	,5414	,14470

Dış ticaret yapmayan	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	137	,00	1,00	,9781	,14689
egit	137	1,00	4,00	3,0511	1,00967
uyruk	137	1,00	2,00	1,0146	,12038
sektör	137	1,00	5,00	2,4599	,95498
fırmayas	137	1,00	58,00	13,7226	11,57567
islbykl	137	,00	1,00	,1898	,39357
yaskat	137	,00	2,00	,8978	,71006
distic	137	,00	,00	,0000	,00000
fdi	137	,00	1,00	,5693	,49699
makro	137	,24	1,00	,7680	,14745
antep	137	,28	,95	,5441	,12005

Eğit tüm örneklem	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	239	,00	1,00	,9707	,16897
egit	239	1,00	4,00	3,2050	,98934
uyruk	239	1,00	2,00	1,0628	,24304
sektör	239	1,00	5,00	2,3933	1,03921
fırmayas	239	1,00	58,00	13,6904	11,78681
islbykl	239	,00	1,00	,2176	,41346
yaskat	239	,00	2,00	,8954	,69929
distic	239	,00	1,00	,4268	,49565
fdi	239	,00	1,00	,6234	,48554
makro	239	,24	1,00	,7530	,15767
antep	239	,25	1,00	,5429	,13085

İlkokul	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	25	1,00	1,00	1,0000	,00000
egit	25	1,00	1,00	1,0000	,00000
uyruk	25	1,00	2,00	1,0800	,27689
sektör	25	1,00	5,00	2,7200	1,06145
fırmayas	25	1,00	45,00	15,1200	11,93147
islbykl	25	,00	1,00	,1600	,37417
yaskat	25	,00	2,00	1,3600	,63770
distic	25	,00	1,00	,3600	,48990
fdi	25	,00	1,00	,2400	,43589
makro	25	,36	1,00	,7396	,17737
antep	25	,25	1,00	,5515	,18591

Ortaokul	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	22	,00	1,00	,9545	,21320
egit	22	2,00	2,00	2,0000	,00000
uyruk	22	1,00	1,00	1,0000	,00000
sektör	22	1,00	4,00	2,5000	,80178
fırmayas	22	2,00	58,00	14,1364	13,29624
islbykl	22	,00	1,00	,0909	,29424
yaskat	22	,00	2,00	1,2273	,81251
distic	22	,00	1,00	,1818	,39477
fdi	22	,00	1,00	,1364	,35125
makro	22	,38	1,00	,7707	,14211
antep	22	,29	,88	,5602	,12867

Lise	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	71	,00	1,00	,9718	,16663
egit	71	3,00	3,00	3,0000	,00000
uyruk	71	1,00	2,00	1,0141	,11868
sektör	71	1,00	5,00	2,2254	,91335
fırmayas	71	1,00	46,00	14,2394	12,38601
islbykl	71	,00	1,00	,1972	,40070
yaskat	71	,00	2,00	,8873	,70810
distic	71	,00	1,00	,3521	,48103
fdi	71	,00	1,00	,4366	,49950
makro	71	,24	1,00	,7421	,15662
antep	71	,25	,95	,5220	,13609

üniversite	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	121	,00	1,00	,9669	,17953
egit	121	4,00	4,00	4,0000	,00000
uyruk	121	1,00	2,00	1,0992	,30014
sektör	121	1,00	5,00	2,4050	1,12974
fırmayas	121	1,00	53,00	12,9917	11,20305
islbykl	121	,00	1,00	,2645	,44288
yaskat	121	,00	2,00	,7438	,62622
distic	121	,00	1,00	,5289	,50124
fdi	121	,00	1,00	,9008	,30014
makro	121	,33	1,00	,7590	,15802
antep	121	,29	,86	,5503	,11385

Cins. tüm örneklem	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	239	,00	1,00	,9707	,16897
egit	239	1,00	4,00	3,2050	,98934
uyruk	239	1,00	2,00	1,0628	,24304
sektör	239	1,00	5,00	2,3933	1,03921
fırmayas	239	1,00	58,00	13,6904	11,78681
islbykl	239	,00	1,00	,2176	,41346
yaskat	239	,00	2,00	,8954	,69929
distic	239	,00	1,00	,4268	,49565
fdi	239	,00	1,00	,6234	,48554
makro	239	,24	1,00	,7530	,15767
antep	239	,25	1,00	,5429	,13085

erkekler	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	232	1,00	1,00	1,0000	,00000
egit	232	1,00	4,00	3,1983	,99540
uyruk	232	1,00	2,00	1,0603	,23864
sektör	232	1,00	5,00	2,3922	1,04303
fırmayas	232	1,00	58,00	13,8017	11,91472
islbykl	232	,00	1,00	,2198	,41503
yaskat	232	,00	2,00	,9095	,69972
distic	232	,00	1,00	,4224	,49501
fdi	232	,00	1,00	,6250	,48517
makro	232	,24	1,00	,7495	,15815
antep	232	,25	1,00	,5415	,12978

Bayanlar	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	7	,00	,00	,0000	,00000
egit	7	2,00	4,00	3,4286	,78680
uyruk	7	1,00	2,00	1,1429	,37796
sektör	7	1,00	4,00	2,4286	,97590
fırmayas	7	2,00	20,00	10,0000	5,38516
islbykl	7	,00	1,00	,1429	,37796
yaskat	7	,00	1,00	,4286	,53452
distic	7	,00	1,00	,5714	,53452
fdi	7	,00	1,00	,5714	,53452
makro	7	,73	,96	,8698	,08258
antep	7	,43	,90	,5893	,16777

Uyrk tüm örneklemler	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	239	,00	1,00	,9707	,16897
egit	239	1,00	4,00	3,2050	,98934
uyruk	239	1,00	2,00	1,0628	,24304
sektör	239	1,00	5,00	2,3933	1,03921
fırmayas	239	1,00	58,00	13,6904	11,78681
islbykl	239	,00	1,00	,2176	,41346
yaskat	239	,00	2,00	,8954	,69929
distic	239	,00	1,00	,4268	,49565
fdi	239	,00	1,00	,6234	,48554
makro	239	,24	1,00	,7530	,15767
antep	239	,25	1,00	,5429	,13085

Yabancı uyruklu	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	15	,00	1,00	,9333	,25820
egit	15	1,00	4,00	3,5333	1,06010
uyruk	15	2,00	2,00	2,0000	,00000
sektör	15	1,00	5,00	2,8000	1,69874
fırmayas	15	2,00	30,00	8,4000	7,79010
islbykl	15	,00	1,00	,2000	,41404
yaskat	15	,00	2,00	,8667	,63994
distic	15	,00	1,00	,8667	,35187
fdi	15	,00	1,00	,8667	,35187
makro	15	,40	1,00	,6607	,19088
antep	15	,29	1,00	,5117	,17162

Türk uyruklular	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	224	,00	1,00	,9732	,16182
egit	224	1,00	4,00	3,1830	,98303
uyruk	224	1,00	1,00	1,0000	,00000
sektör	224	1,00	5,00	2,3661	,97957
fırmayas	224	1,00	58,00	14,0446	11,93547
islbykl	224	,00	1,00	,2188	,41432
yaskat	224	,00	2,00	,8973	,70437
distic	224	,00	1,00	,3973	,49044
fdi	224	,00	1,00	,6071	,48948
makro	224	,24	1,00	,7592	,15374
antep	224	,25	1,00	,5450	,12789

Sektör tüm örneklem	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	239	,00	1,00	,9707	,16897
egit	239	1,00	4,00	3,2050	,98934
uyruk	239	1,00	2,00	1,0628	,24304
sektör	239	1,00	5,00	2,3933	1,03921
fırmayas	239	1,00	58,00	13,6904	11,78681
islbykl	239	,00	1,00	,2176	,41346
yaskat	239	,00	2,00	,8954	,69929
distic	239	,00	1,00	,4268	,49565
fdi	239	,00	1,00	,6234	,48554
makro	239	,24	1,00	,7530	,15767
antep	239	,25	1,00	,5429	,13085

Gıda	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	39	,00	1,00	,9744	,16013
egit	39	1,00	4,00	3,4103	,71517
uyruk	39	1,00	2,00	1,1026	,30735
sektör	39	1,00	1,00	1,0000	,00000
fırmayas	39	2,00	53,00	19,0513	13,04435
islbykl	39	,00	1,00	,1026	,30735
yaskat	39	,00	2,00	1,0000	,64889
distic	39	,00	1,00	,6154	,49286
fdi	39	,00	1,00	,6667	,47757
makro	39	,24	1,00	,7407	,17441
antep	39	,25	1,00	,5003	,14059

Tekstil	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	115	,00	1,00	,9739	,16009
egit	115	1,00	4,00	3,2261	1,03501
uyruk	115	1,00	2,00	1,0435	,20482
sektör	115	2,00	2,00	2,0000	,00000
fırmayas	115	1,00	45,00	11,1391	10,04367
islbykl	115	,00	1,00	,3043	,46214
yaskat	115	,00	2,00	,8348	,72463
distic	115	,00	1,00	,4087	,49374
fdi	115	,00	1,00	,6522	,47836
makro	115	,33	1,00	,7822	,14083
antep	115	,25	1,00	,5645	,13924

Petro-kimya	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	50	,00	1,00	,9600	,19795
egit	50	1,00	4,00	3,1000	,83910
uyruk	50	1,00	2,00	1,0200	,14142
sektör	50	3,00	3,00	3,0000	,00000
fırmayas	50	1,00	46,00	13,3000	11,03473
islbykl	50	,00	1,00	,1800	,38809
yaskat	50	,00	2,00	,8400	,73845
distic	50	,00	1,00	,2800	,45356
fdi	50	,00	1,00	,4600	,50346
makro	50	,33	1,00	,7440	,16045
antep	50	,29	,76	,5475	,11192

Diğer imalat	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	22	,00	1,00	,9545	,21320
egit	22	1,00	4,00	2,6818	1,32328
uyruk	22	1,00	1,00	1,0000	,00000
sektör	22	4,00	4,00	4,0000	,00000
fırmayas	22	1,00	58,00	18,3182	15,34798
islbykl	22	,00	1,00	,1364	,35125
yaskat	22	,00	2,00	1,2273	,52841
distic	22	,00	1,00	,4545	,50965
fdi	22	,00	1,00	,6364	,49237
makro	22	,36	1,00	,7000	,16697
antep	22	,28	,71	,5063	,10065

Hizmet	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	13	1,00	1,00	1,0000	,00000
egit	13	1,00	4,00	3,6923	,85485
uyruk	13	1,00	2,00	1,3846	,50637
sektör	13	5,00	5,00	5,0000	,00000
fırmayas	13	2,00	43,00	13,8462	12,37502
islbykl	13	,00	1,00	,0769	,27735
yaskat	13	,00	2,00	,7692	,59914
distic	13	,00	1,00	,5385	,51887
fdi	13	,00	1,00	,8462	,37553
makro	13	,40	,89	,6564	,17371
antep	13	,29	,68	,5250	,10346

Fdi doğru algılayan	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	149	,00	1,00	,9732	,16218
egit	149	1,00	4,00	3,6309	,71988
uyruk	149	1,00	2,00	1,0872	,28315
sektör	149	1,00	5,00	2,3893	1,10717
fırmayas	149	1,00	58,00	13,8859	12,21128
islbykl	149	,00	1,00	,2752	,44811
yaskat	149	,00	2,00	,8389	,65829
distic	149	,00	1,00	,4765	,50113
fdi	149	1,00	1,00	1,0000	,00000
makro	149	,36	1,00	,7632	,14819
antep	149	,29	1,00	,5431	,12233

Doğru algılamayan	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
cins	90	,00	1,00	,9667	,18051
egit	90	1,00	4,00	2,5000	,97439
uyruk	90	1,00	2,00	1,0222	,14823
sektör	90	1,00	5,00	2,4000	,92165
fırmayas	90	1,00	45,00	13,3667	11,10770
islbykl	90	,00	1,00	,1222	,32938
yaskat	90	,00	2,00	,9889	,75691
distic	90	,00	1,00	,3444	,47785
fdi	90	,00	,00	,0000	,00000
makro	90	,24	1,00	,7363	,17178
antep	90	,25	1,00	,5426	,14458

Tablo 3.1 'de çalışmamızda temel hipotezimiz çerçevesinde oluşturduğumuz istatistiksel ve araştırma hipotezlerimizde kullanacağımız değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistiklere yer verilmektedir. Bu tabloda bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum düzeylerine ilişkin bilgiler

özetlenmektedir. Ayrıca tabloda yer verilen makro indeks ve antep indeksleri ankette yer verilen ve 5'li likert ölçeğine göre tasarlanmış değer yargılarının belli bir mantık içerisinde ilişkilendirilmesiyle elde edilmiş bağımsız açıklayıcı değişkenlerdir.

Çalışmamızda yer verilen açıklayıcı değişkenler ise, cinsiyet (cins), Eğitim durumu (egit), uyruk, sektör, firma yaşı (firmyas), işletme büyüklüğü (islbyklk), yaş kategorisi (yaskat), dış ticaret (distic), doğrudan yabancı sermayeyi doğru algılama (fdi) ve personeldir. Bu değişkenlerin toplu olarak verilen tanımlayıcı istatistiklerinin yanında alt örneklem grupları için de tanımlayıcı istatistikleri tablo 3.1 'de yer verilmektedir.

Ankette yer verilen değer yargıları, çalışmaya tek tek dahil edilmek yerine oluşturulan 8 indeksle dahil edilmiştir. dahil edilen indeksler anlamlılık derecesi yüksek olan indekslerdir. Bu indekslerin oluşturulması sırasında bir araya getirilen değer yargıları tablo 3.2 'de görülmektedir.

Makro indeksi ankette yer alan 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 numaralı soruların oluşturduğu bir indekstir. Makro indeks, örneklemin değer yargılarına verdiği puanlar toplamının, bu bölümdeki tüm sorulara likert ölçeğinin maksimum puanın verilmesi durumunda elde edilecek toplam değere bölünmesiyle oluşur. Bu indekse göre 1 'e yaklaştıkça işverenlerin bu sorulara katıldığı 0 'a yaklaştıkça ilişkinin anlamsızlaştığı görülmektedir.

Tablo 3.2. Çalışmada Kullanılan İndekslerin Türetildiği Değer Yargıları

Oluşturulan İndeks ve Değişkenler	Kısaltma	İndeks Oluşumundaki Değer yargıları
İşverenin yaşı	yas	İşverenin belirttiği rakamsal yaş
İşverenin Cinsiyeti	cins	İşverenin belirttiği cinsiyeti
İşverenin Eğitim Düzeyi	egit	İşverenin belirttiği eğitim düzeyi
İşverenin uyruğu	uyruk	İşverenin belirttiği uyruğu
İşletmenin bulunduğu sektör	sektor	İşverenin belirttiği sektör
İşletmede çalışan personel sayısı	personel	İşverenin belirttiği personel sayısı
İşletmenin yaşı	firmyas	İşverenin belirttiği faaliyet yılı
İşverenin yurtiçi fuarlara katılımı	yurtici	İşverenin fuara katılımını belirtmesi
İşverenin yurtdışı fuarlara katılımı	yurtdis	İşverenin fuara katılımını belirtmesi
İşletmenin dış ticaret durumu	eximnam	İşletmenin isminde ith. ve.ihr. geçmesi
İşletmenin fiili dış ticaret durumu	dısticar	İşverenin fiilen dışticare yapması
Makro indeks	makro	Anketteki 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 numaralı değer yargıları
Antep indeks	antep	Anketteki 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25 numaralı değer yargıları
Makro İstikrarsızlık İndeksi	makistik	Anketteki 8, 9 numaralı değer yargıları
Makro maliyet indeksi	makmaliy	Anketteki 6, 7 numaralı değer yargıları
Vergi ve hukuksal altyapı eksikliği indeksi	makaltya	Anketteki 4, 5 numaralı soruların değer yargıları
Gaziantep Maliyet indeksi	antpmali	Anketteki 10, 12, 13, 14, 23, 25 numaralı soruların değer yargıları
Demografik ve coğrafik faktör indeksi	antpdeco	Anketteki 15, 16, 18, 20, 21, 24 numaralı soruların değer yargıları
Lojistik indeksi	antploji	Anketteki 14, 18, 25 numaralı soruların değer yargıları
Teşvik değişkeni	teşvik	Anketteki 17 numaralı soruların değer yargıları
Limana uzaklık değişkeni	Liman	Anketteki 25 numaralı soruların değer yargıları
Uygun yaşam yeri değişkeni	Uygunyer	Anketteki 20 numaralı soruların değer yargıları
Sendikalaşma değişkeni	sendika	Anketteki 12 numaralı soruların değer yargıları
Tanıtm değişkeni	tanitim	Anketteki 22 numaralı soruların değer yargıları

Çalışmada yer verilen diğer indeks ise antep indeksidir. Bu indekste 10. soru ile 25. sorular arasındaki tüm sorulardan oluşmaktadır. İndeks, 1 ‘e yaklaştıkça Gaziantep te faaliyet gösteren işverenlerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesinde 10. soru ile 25. soru arasındaki faktörlere kuvvetli katıldığını göstermektedir. Bu çalışmada yer verilen diğer indekslerde tablo 3.2 ‘de verilmiştir

3.2. ANALİZ VE BULGULAR

Çalışmanın sınırları ve temel varsayımları çerçevesinde temel hipotezi, “Gaziantep ili sanayileşen bir il olmasına rağmen diğer sanayileşen illere göre daha az yabancı sermaye çekmektedir” şeklinde belirtmek mümkündür. Bu temel hipotez çerçevesinde oluşturulan istatistiksel ve araştırma hipotezleri EKKY (En Küçük Kareler Yöntemi) ile tekli ve çoklu regresyon analizi ile test edilmektedir.

3.2.1. EKK Yöntemiyle Regresyon Analiz Sonuçları

Tablo 3.3. Türkiye’ye makro bazda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin faktörlerden oluşturulan makro indeksinin bağımlı değişken, işverenin ve işletmenin profiline ilişkin faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı doğrusal regresyon modeli sonuçları raporlanmaktadır.

Tablo 3.3: Makro İndeks

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Sabit Sayı	0.7293 (0.0000)		0.8698 (0.0000)	0.7391 (0.0000)		0.6607 (0.0000)
Yas	0.0006 (0.5146)					
Genc		0.7535 (0.0000)				
Orta		0.7478 (0.0000)				
Yasli		0.7655 (0.0000)				
cinsiyetiyet			-0.1203 (0.0465)			
Egitim				0.0043 (0.6751)		
Ilkokul					0.7396 (0.0000)	
Ortaokul					0.7707 (0.0000)	
Lise					0.7421 (0.0000)	
unversite					0.7590 (0.0000)	
uyruk						0.0985 (0.0189)
R-Kare	0.0018	0.0018	0.0166	0.0007	0.0041	0.023045

	Model 7	Model 8	Model 9	Model 10	Model 11	Model 12
Sabit Sayı		0.7548 (0.0000)		0.7690 (0.0000)	0.7467 (0.0000)	0.7452 (0.0000)
Gıda	0.7407 (0.0000)					
Diger	0.7000 (0.0000)					
Petrokimya	0.7440 (0.0000)					
Tekstil	0.7822 (0.0000)					
Hizmet	0.6564 (0.0000)					
personel		-1.55E-05 (0.4893)				
Küçük			0.7546 (0.0000)			
Orta			(0.7474) (0.0000)			
firmaryası				-0.0012 (0.1807)		
yurici					0.0118 (0.5647)	
yurtdısı						0.0167 (0.4158)
R-Kare	0.0492	0.002019	0.000353	0.007549	0.001401	0.002796

	Model 13	Model 14	Model 15	Model 16	Model 17	Model 18
Sabit Sayı	0,7468 (0.0000)	0,7449 (0.0000)	0,7449 (0.0000)	0,7590 (0.0000)	0,7680 (0.0000)	0,7363 (0.0000)
ikifuar	0,0136 (0,5064)					
enazbir		0,0149 (0,4671)				
Yurtic			0,0025 (0,9492)			
Yurtdışı			0,0996 (0,3788)			
ikifuar			-0,0866 (0,4700)			
eximname				-0,0787 (0,0414)		
disticaret					-0,0351 (0,0883)	
fdi						0,0268 (0,2025)
R-Kare	0,0019	0,0022	0,0052	0,0174	0,0122	0,0068

	Model 19
Sabit Sayı	
Yas	0,0020 (0,0586)
Cinsiyet	-0,1460 (0,0142)
Eğitim	-0,0016 (0,9051)
Vatandas	0,0963 (0,0331)
Gıda	0,7314 (0.0000)
Tekstil	0,7564 (0.0000)
Diğer imal	0,6632 (0.0000)
Petro-kimy	0,7213 (0.0000)
Hizmet	0,6669 (0.0000)
Personel	-2,58E-05 (0,558)
firmaryas	-0,0014 (0,1390)
İkifuar	0,0169 (0,4264)
Disticaret	-0,0270 (0,2058)
Fdi	0,0460 (0,0693)
R-Kare	0,1261

Tablo 3.3. Model 1'e göre, işverenin yaşı ile makro indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizinin sonuçlarına göre işveren yaşı ile makro indeks arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 2'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş yaş grupları itibariyle makro indeksle olan ilişkisi incelenmektedir. Analiz bulgularına göre her bir yaş grubu için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilendirilmiştir. Ancak aralarında doğrusallık olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 3'e göre, işverenin cinsiyeti ile makro indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu iki değişken arasındaki ilişki negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Veriler, kadın işverenlerin Türkiye'ye yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin indekste yer alan faktörlere daha fazla katıldığını göstermektedir.

Model 4'e göre, işverenlerin eğitim düzeyi ile makro indeks arasındaki ilişki gösterilmektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki anlamsızdır.

Model 5'e göre, işverenlerin kategorize edilmiş eğitim alt grupları itibariyle makro indekse katılım dereceleri incelenmektedir. Eğitim alt grubu kategorileri ile makro indeks arasında doğrusal bir ilişki olmadığını göstermektedir.

Model 6'ya göre, uyruk ile makro indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Türkiye ye yabancı sermaye gelmemesinin nedeni olarak gösterilen makro indekse Türk vatandaşları yabancılara göre daha çok katılmaktadırlar. Ayrıca makro indeks ile uyruk arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

Model 7'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş sektör grupları itibariyle makro indeksle olan ilişkileri incelenmektedir. Analiz bulgularına göre, her bir sektör için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir. Ancak doğrusallık olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 8'e göre, işletmede çalıştırılan personel sayıları ile makro indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizi sonuçlarına göre personel sayıları ile makro indeks arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır ve istatistiksel olarak anlamsızdır.

Model 9'a göre, işletmenin kategorize edilmiş personel alt grupları itibariyle makro indekse katılım dereceleri incelenmektedir. Personel alt grubu kategorileri ile

makro indeks arasındaki bulgular istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Ancak aralarında doğrusallık bulunmadığı görülmektedir.

Model 10'a göre, işletmenin firma yaşı ile makro indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizi sonuçlarına göre firma yaşı ile makro indeks arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 11'e göre, işverenlerin yurtiçi fuarlara katılım durumu ile makro indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Analiz bulgularına göre yurtiçi fuarlara katılım ile makro indeks arasında pozitif ilişki olup istatistiksel olarak anlamsızdır.

Model 12'ye göre, işverenlerin yurtdışı fuarlara katılım durumu ile makro indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Analiz bulgularına göre yurtdışı fuarlara katılım ile makro indeks arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamsızdır.

Model 13'e göre, işverenlerin her iki fuara katılımı ile makro indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki anlamsızdır.

Model 14'e göre, işverenlerin en az bir fuara katılımı ile makro indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu değişkenler arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 15'e göre, işverenlerin yurtiçi, yurtdışı ve iki fuara katılım durumu ile makro indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Analiz bulgularına göre; yurtiçi fuar ile yurt dışı fuarlara katılım ile işverenler arasında pozitif ilişki bulunurken, iki fuara katılım değişkeni ile makro indeks arasında negatif ilişki bulunmaktadır. Analiz sonucuna göre ilişki istatistiksel olarak anlamsızdır.

Model 16'ya göre, isminde ithalat ve ihracat bulunan işletmelerin sahipleri ile makro indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu iki değişken arasındaki ilişki negatif yöndedir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani isminde ithalat ve ihracat geçenlerin Türkiye ye doğrudan yabancı sermaye yatırımı gelmesinde etkili olan makro faktörlere katılmadıkları görülmektedir.

Model 17'ye göre, dış ticaret yapan işletmeler ile makro indeks arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Analiz bulgularına göre dış ticaret yapan firmalar ile makro indeks arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Ancak istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani dış ticaret yapan firma sahiplerinin Türkiye ye yabancı sermaye gelmemesinde bu faktörlerin etkili olduğuna katılmaktadırlar.

Model 18'e göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını doğru algılayanlar ile makro indeks arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Söz konusu iki değişken arasında pozitif bir ilişki bulunup istatistiksel olarak anlamsızdır. Yani doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını doğru algılayanların bu faktörlere pek katılmadıklarını göstermektedir.

Model 19'a göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoklu regresyon olarak raporlanması ile makro indeks arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Sektörel değişkenler, yaş, doğrudan yabancı sermayeyi doğru algılayanlar ve cinsiyet değişkenleri anlamlıdır. Yaş değişkeni pozitif ilişkili ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Tekli regresyon analizinde anlamsız iken söz konusu değişken burada anlamlı olmaktadır. Yani işverenin yaşı arttıkça makro indekse katılım artmaktadır. Cinsiyet, uyruk ve sektörlerle ilişkin değişkenler tek değişkenli modellerde olduğu gibi pozitif ilişkide ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını doğru algılayanların tekli regresyonda anlamsız ve çoklularda anlamlı duruma dönmektedir. Yani doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını doğru algılayanların makro indekse katılımları diğerlerine göre daha yüksektir. R-Kare değerinin % 12 olması da bu indeks ile değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.4'de, Türkiye'ye makro bazda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin faktörlerden oluşturulan yolsuzluk değişkeninin bağımlı değişken, işverenin ve işletmenin profiline ilişkin faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı doğrusal regresyon modeli sonuçları raporlanmaktadır.

Tablo 3.4: Makro-Yolsuzluk Değişken

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Sabit Sayı	3,1819 (0.0000)		3,4511 (0.0000)		2,8667 (0.0000)	
Yas	0,0109 (0,2270)					
Genç		3,3919 (0.0000)				
Orta		3,6780 (0.0000)				
Yaşlı		3,6809 (0.0000)				
Eğitim			0,0433 (0,6574)			
İlk				3,2800 (0.0000)		
Ortaok				3,5000 (0.0000)		
Lise				3,8309 (0.0000)		
Universite				3,5289 (0.0000)		
Uyruk					0,7717 (0,0478)	
Tekstil						3,8261 (0.0000)
Gıda						3,4103 (0.0000)
Diğer imal.						3,0909 (0.0000)
Hizmet						2,6154 (0.0000)
Petro-kimya						3,6600 (0.0000)
R-Kare	0,0062	0,0082	0,0009	0,0140	0,0164	0,0505

	Model 7	Model 8	Model 9	Model 10
Sabit Sayı		3,4173 (0.0000)	3,4419 (0.0000)	
Küçük	3,5882 (0.0000)			
Orta	3,5960 (0.0000)			
Yurtdışı		0,3684 (0,0520)		
İkifuar			0,3218 (0,0903)	
Yas				0,0206 (0,0419)
Cins				-0,6086 (0,2776)
Eğitim				0,0876 (0,4843)
Uyruk				0,5876 (0,1682)
Gıda				2,2882 (0,0126)
Tekstil				2,7113 (0,0221)
diğer sekt				1,8387 (0,0458)
Hizmet				1,7027 (0,0687)
Petro kim				2,5494 (0,0041)
Personel				-0,0003 (0,2432)
Firma yası				-0,0017 (0,8524)
İkifuar				0,3252 (0,1063)
Dısticaret				0,0102 (0,9597)
Fdi				0,0094 (0,9687)
R-Kare	0,000005	0,0158	0,0121	0,0914

Mablo 3.4. Model 1'e göre, işverenin yaşı ile yolsuzluk indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizinin sonuçlarına göre yaş faktörü ile makro indeks arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 2'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş yaş grupları itibariyle yolsuzluk indeksiyle olan ilişkisi incelenmektedir. Analiz bulgularına göre her bir yaş grubu için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilendirilmiştir. Ancak aralarında doğrusallık olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 3'e göre, işverenlerin eğitim düzeyi ile yolsuzluk değişkeni arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki anlamsızdır.

Model 4'e göre, işverenlerin kategorize edilmiş eğitim alt grupları itibariyle yolsuzluk indeksine katılım dereceleri incelenmektedir. Eğitim alt grubu kategorileri ile makro indeks arasında doğrusal bir ilişki olmadığını göstermektedir. Ancak istatistiksel olarak anlamlıdır.

Model 5'e göre, işverenlerin uyrukları ile yolsuzluk indeksi arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu değişkenler arasında pozitif ilişki olmakla beraber istatistiksel olarak anlamlıdır. Yabancı uyruklular Türkiye ye yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesinde yolsuzluğu önemli bir faktör olarak görmemektedirler. Türk vatandaşları buna daha çok katılmaktadırlar.

Model 6'ya göre, işverenlerin kategorilendirilmiş sektör grupları itibariyle yolsuzluk indeksiyle olan ilişkileri incelenmektedir. Analiz bulgularına göre, her bir sektör için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir. Ancak doğrusallık olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 7'ye göre, işletmenin kategorize edilmiş personel alt grupları itibariyle yolsuzluk indeksi ile olan ilişkileri incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizi sonuçlarına göre, personel sayıları ile yolsuzluk indeksi arasında pozitif ilişki bulunmaktadır ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Model 8'e göre, işverenlerin yurtdışı fuarlara katılım durumu ile yolsuzluk değişkeni arasındaki ilişki incelenmektedir. Analiz bulgularına göre değişkenler arasında yurtdışı fuarlara katılım ile yolsuzluk indeksi arasında pozitif ilişki bulunmakta ve istatistiksel olarak anlamsızdır.

Model 9'a göre, işverenlerin her iki fuara katılımı ile makro indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki anlamsızdır.

Model 10'a göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoklu regresyon olarak raporlanması ile yolsuzluk değişkeni arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Sektörel değişkenler ile yaş değişkeni pozitif ilişkili ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yaş değişkeni Tekli regresyon analizinde anlamsız iken söz konusu değişken burada anlamlı olmaktadır. Yani işverenin yaşı arttıkça yolsuzluk indeksine katılım artmaktadır. Uyruk tekli değişkenlerde anlamlı iken burada anlamsız olmaktadır. Yabancı uyruklu işverenler yabancı sermayenin Türkiye ye gelmemesinde Türkiye de yaşayanlara göre yolsuzluğu önemli bir faktör olarak görmemektedirler. Personel alt grupları ile yurtdışı ve heriki fuara katılım teklide anlamlı iken çoklu regresyon analizinde anlamsız

olmaktadır. R-Kare değerinin % 9 olması da bu indeks ile değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.5’de Türkiye’ye makro bazda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin faktörlerden oluşturulan ekonomik istikrarsızlığın bağımlı değişken, işverenin ve işletmenin profiline ilişkin faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı doğrusal regresyon modeli sonuçları raporlanmaktadır.

Tablo 3.5: Makro – Ekonomik İstikrarsızlık İndeksi

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Sabit Sayı	3,6848 (0,0000)		4,7143 (0,0000)	3,5680 (0,0000)		2,7333 (0,0000)
Yas	0,0035 (0,6825)					
Genc		3,9109 (0,0000)				
Orta		3,7119 (0,0000)				
Yaslı		3,9149 (0,0000)				
Cins			-0,9255 (0,0820)			
Egitim				0,0774 (0,3958)		
İlk					3,480 (0,0000)	
Ortaok					4,1818 (0,0000)	
Lise					3,6901 (0,0000)	
Universite					3,8925 (0,0000)	
Uyruk						1,1551 (0,0017)
R-Kare	0,0007	0,0055	0,0127	0,0030	0,0166	0,0410

	Model 7	Model 8	Model 9	Model 10
Sabit Sayı		3,8610 (0,0000)		
Tekstil	3,9130 (0,0000)			
Gıda	3,9487 (0,0000)			
Diğer imal.	3,7727 (0,0000)			
Hizmet	3,3846 (0,0000)			
Petro-kimy	3,6200 (0,0000)			
Personel		-0,0004 (0,0378)		
Küçük			3,8610 (0,0000)	
Orta			3,6538 (0,0000)	
Yas				0.0131 (0,1680)
Cins				-1.1237 (0,0333)
Eğitim				0.1563 (0,1843)
Uyruk				1.2198 (0,0025)
Gıda				3.0442 (0,0004)
Tekstil				2.9852 (0,0003)
diğer sekt				2.7310 (0,0017)
Hizmet				2.8377 (0,0013)
Petro kim				2.6068 (0,0018)
Personel				-0.0005 (0,0168)
Firma yaşı				-0.0012 (0,8876)
İkifuar				0.1930 (0,3061)
Disticaret				-0.1613 (0,3948)
Fdi				-0.0931 (0,6778)
R-Kare	0,0134	0,0181	0,0038	0,1096

Tablo 3.5. Model 1'e göre, işverenin yaşı ile ekonomik istikrarsızlık indeksi arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizinin sonuçlarına göre yaş faktörü ile ekonomik istikrarsızlık indeksi arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 2'ye göre işverenlerin kategorilendirilmiş yaş grupları itibariyle ekonomik istikrarsızlık indeksiyle olan ilişkisi incelenmektedir. Analiz bulgularına göre

her bir yaş grubu için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilendirilmiştir. Ancak aralarında doğrusallık olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 3'e göre, işverenin cinsiyeti ile ekonomik istikrarsızlık indeksi arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu iki değişken arasındaki ilişki negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani söz konusu bulgu kadın işverenlerin Türkiye'ye yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin indekse daha fazla katıldığını göstermektedir.

Model 4'e göre, işverenlerin eğitim düzeyi ile ekonomik istikrarsızlık indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki anlamsızdır.

Model 5'e göre, işverenlerin kategorize edilmiş eğitim alt grupları itibariyle ekonomik istikrarsızlık indeksine katılma dereceleri incelenmektedir. Eğitim alt grubu kategorileri ile ekonomik istikrarsızlık indeksi arasında doğrusal bir ilişki olmadığını göstermektedir. Ancak istatistiksel olarak anlamlıdır.

Model 6'ya göre, uyruk ile ekonomik istikrarsızlık indeksi arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu değişkenler arasında pozitif bir ilişki olmakla beraber istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani yabancı uyruklular Türkiye ye yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesinde ekonomik istikrarsızlığı önemli bir faktör olarak görmemektedirler.

Model 7'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş alt sektör grupları itibariyle ekonomik istikrarsızlık indeksiyle olan ilişkileri incelenmektedir. Analiz bulgularına göre, her bir sektör için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir. Aralarında doğrusallık olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 8'ye göre, işletmede çalıştırılan personel sayıları ile ekonomik istikrarsızlık indeksi arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizi sonuçlarına göre personel sayıları ile ekonomik istikrarsızlık indeksi arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Model 9'a göre, işletmenin kategorize edilmiş personel alt grupları itibariyle ekonomik istikrarsızlık indeksine katılım dereceleri incelenmektedir. Personel alt grubu kategorileri ile ekonomik istikrarsızlık indeksi arasındaki bulgular istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Ancak aralarında doğrusallık bulunmadığı görülmektedir.

Model 10'a göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoklu regresyon olarak raporlanması ile ekonomik istikrarsızlık indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Sektörel değişkenler, cinsiyet, uyruk ve personel değişkenleri anlamlıdır. Tekli regresyon analizinde anlamsız değişkenlerin çoklu regresyon analizinde de anlamlılığı bulunmaktadır. Cinsiyet, uyruk, personel ve sektörlere ilişkin değişkenler tek değişkenli modellerde olduğu gibi pozitif ilişkide ve istatistiksel olarak anlamlıdır. R-Kare değerinin yaklaşık olarak % 11 olması da bu indeks ile değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermekte ve bu modeli anlamlı kılmaktadır.

Tablo 3.6'da Gaziantep iline yerel bazda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin faktörlerden oluşturulan Antep indeksinin bağımlı değişken, işverenin ve işletmenin profiline ilişkin faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı doğrusal regresyon modeli sonuçları raporlanmaktadır.

Tablo 3.6: Antep İndeksi

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Sabit Sayı	0,5329 (0.0000)		0,5418 (0.0000)			
Yas	0,0003 (0,7389)					
Genç		0,5599 (0.0000)				
Orta		0,5259 (0.0000)				
Yaşlı		0,5628 (0.0000)				
egitim			0,0004 (0,9668)			
İlkokul				0,5515 (0.0000)		
Ortaokul				0,5602 (0.0000)		
Lise				0,5220 (0.0000)		
üniversite				0,5503 (0.0000)		
tekstil					0,5645 (0.0000)	
Petrokimya					0,5470 (0.0000)	
Hizmet					0,5250 (0.0000)	
Diğer Sekt					0,5063 (0.0000)	
Gıda					0,5003 (0.0000)	
Küçük						0,5424 (0.0000)
Orta						0,5447 (0.0000)
R-Kare	0,0005	0,0150	0,000007	0,0113	0,0390	0,000051

	Model 7	Model 8
Sabit Sayı	0,5680 (0,0000)	
firmayası	-0,0018 (0,0105)	
Yaş		0,0015 (0,1030)
Cins		-0,0554 (0,2717)
Eğitim		0,00007 (0,9527)
Uyruk		0,0493 (0,1987)
Gıda		0,4674 (0,0000)
Tekstil		0,5233 (0,0000)
diğer sekt		0,4618 (0,0000)
Hizmet		0,5019 (0,0000)
Petro kim		0,5095 (0,0000)
Personel		-2,81E-05 (0,1461)
Firma yaşı		-0,0016 (0,0390)
İkifuar		0,0100 (0,5766)
Disticaret		0,0105 (0,5637)
Fdi		0,0090 (0,6720)
R-Kare	0,027331	0,080407

Tablo 3.6. Model 1'e göre, Gaziantep'te faaliyet gösteren işverenin yaşı ile Antep indeksi arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizinin sonuçlarına göre yaş faktörü ile Antep indeksi arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 2'ye göre, Gaziantep'te ki işverenlerin kategorilendirilmiş yaş grupları itibariyle Antep indeksiyle olan ilişkisi incelenmektedir. Analiz bulgularına göre her bir yaş grubu için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilendirilmiştir. Ancak aralarında doğrusallık olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 3'e göre, işverenlerin eğitim düzeyi ile Antep indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki anlamsızdır.

Model 4'e göre, işverenlerin kategorize edilmiş eğitim alt grupları itibariyle makro indekse katılım dereceleri incelenmektedir. Eğitim alt grubu kategorileri ile

Antep indeksi arasında doğrusal bir ilişki olmadığını göstermektedir. İlişki pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Model 5'e göre, işverenlerin kategorilendirilmiş alt sektör grupları itibariyle Antep indeksiyle olan ilişkileri incelenmektedir. Analiz bulgularına göre, her bir sektör için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir. Ancak doğrusallık olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 6'ya göre, işletmenin kategorize edilmiş personel alt grupları itibariyle Antep indeksine katılım dereceleri incelenmektedir. Personel alt grubu kategorileri ile Antep indeksi arasındaki bulgular istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 7'ye göre, işletmenin firma yaşı ile makro indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizi sonuçlarına göre firma yaşı ile Antep indeksi arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olduğu ve negatif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 8'e göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoklu regresyon olarak raporlanması ile antep indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Sektörel değişkenler ile firma yaşı istatistiksel olarak anlamlıdır. Firma yaşı ile antep indeksi arasında hem tekli regresyon da hem de çoklu regresyonda negatif bir ilişki bulunmaktadır. Ancak istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani firma yaşı geçtikçe Gaziantep iline yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesinde bu nedenlere katılım artmaktadır. R-Kare değerinin % 18 olması da bu indeks ile değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu çoklu regresyon analizine göre istatistiksel olarak anlamlılığın olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.7'de, Gaziantep iline yabancı sermaye gelmemeğine ilişkin faktörlerden oluşturulan sendikalaşma indeksi bağımlı değişken, işverenin ve işletmenin profiline ilişkin faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı doğrusal regresyon modeli sonuçları raporlanmaktadır.

Tablo 3.7: Antep – Sendiklaşma Değişkeni

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Sabit Sayı	1,5402 (0,0000)		2,5714 (0,0000)	2,6650 (0,0000)		
Yas	0,0226 (0,0131)					
Genc		2,1351 (0,0000)				
Orta		2,4068 (0,0000)				
Yaslı		2,7021 (0,0000)				
Cins			-0,1964 (0,7294)			
Eğitim				-0,0887 (0,3602)		
İlk					2,6800 (0,0000)	
Ortaok					2,3182 (0,0000)	
Lise					2,3944 (0,0000)	
Universite					2,3223 (0,0000)	
Gıda						2,4103 (0,0000)
Tekstil						2,3043 (0,0000)
diğer sekt						2,2273 (0,0000)
Hizmet						2,0769 (0,0000)
Petro kim						2,6800 (0,0000)
R-Kare	0,0257	0,0181	0,0005	0,0035	0,0053	0,0133

	Model 7	Model 8	Model 9	Model 10
Sabit Sayı		2,1752 (0,0000)	2,6889 (0,0000)	
Küçük	2,4118 (0,0000)			
Orta	2,2692 (0,0000)			
Disticaret		0,4817 (0,0123)		
Fdi			-0,4943 (0,0118)	
Yas				0,02659 (0,0000)
Cins				-0,1668 (0,7665)
Egit				0,1042 (0,4073)
Uyruk				-0,0546 (0,8981)
Gıda				1,3724 (0,1341)
Diğer imal				1,2452 (0,1766)
Hizmet				1,1958 (0,2016)
Petro-kimy				1,7741 (0,0455)
Personel				-1,89E-05 (0,9302)
Firma yaşı				-0,0064 (0,4756)
İki fuar				0,0079 (0,9689)
Dış ticaret				0,5713 (0,0052)
Fdi				-0,5453 (0,0236)
R-Kare	0,0016	0,0262	0,0264	0,1007

Tablo 3.7. Model 1'e göre, işverenin yaşı ile sendikalaşma indeksi arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizinin sonuçlarına göre yaş faktörü ile sendikalaşma değişkeni arasında pozitif bir ilişki bulunmakta ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Model 2'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş yaş grupları itibariyle sendikal değişkenle olan ilişkisi incelenmektedir. Analiz bulgularına göre her bir yaş grubu için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilendirilmiştir.

Model 3'e göre, işverenin cinsiyeti ile sendikalaşma değişkeni arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu iki değişken arasındaki ilişki negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamsızdır.

Model 4'e göre, işverenlerin eğitim düzeyi ile sendikalaşma değişken arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki anlamsızdır.

Model 5'e göre, işverenlerin kategorize edilmiş eğitim alt grupları itibariyle sendikalaşma değişkenine katılım dereceleri incelenmektedir. Eğitim alt grubu kategorileri ile sendikalaşma indeksi arasında pozitif bir ilişki bulunmakta ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Model 6'ya göre, işverenlerin kategorilendirilmiş sektör grupları itibariyle sendikalaşma değişkeni ile olan ilişkileri incelenmektedir. Analiz bulgularına göre, her bir sektör için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir. Ancak aralarında doğrusallık olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 7'ye göre, işletmenin kategorize edilmiş personel alt grupları itibariyle sendikalaşma değişkenine katılım dereceleri incelenmektedir. Personel alt grubu kategorileri ile sendikalaşma değişkeni arasındaki bulgular istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 8'e göre, dış ticaret yapan işletmeler ile sendikalaşma indeksi arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Analiz bulgularına göre dış ticaret yapan firmalar ile sendikalaşma değişkeni arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani dış ticaret yapan firma sahiplerinin Türkiye ye yabancı sermaye gelmemesinde bu faktörlerin etkili olduğuna katılmaktadırlar.

Model 9'a göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını doğru algılayanlar ile sendikalaşma değişkeni arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Söz konusu iki değişken arasında negatif bir ilişki bulunup istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını doğru algılayanların bu faktörlere daha çok katıldıkları gözlemlenmektedir.

Model 10'a göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoklu regresyon olarak raporlanması ile sendikalaşma değişkeni arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Yaş, dış ticaret ve sektörel değişkenlerden petro-kimya, doğrudan yabancı sermayeyi doğru algılayanlar anlamlı çıkmışlardır. Yaş değişkeni hem tekli regresyon analizinde hem de çoklu regresyon analizinde pozitif ilişkili ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Sektör alt gruplarının tekli regresyon analizinde anlamlı iken söz konusu değişkenden burada alt gruplarından petro-kimya anlamlı olmaktadır. Dış ticaret yapan firmalar ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını doğru algılayanların tekli regresyonda anlamlı oldukları

ve çoklu regresyon analizinde anlamlı olduğu görülmektedir. R-Kare değerinin % 10 olması da bu indeks ile değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.8’de Gaziantep iline yerel bazda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin faktörlerden oluşturulan altyapı lojistik indeksinin bağımlı değişken, işverenin ve işletmenin profiline ilişkin faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı doğrusal regresyon modeli sonuçları raporlanmaktadır.

Tablo 3.8: Antep – Altyapı Lojistik İndeksi

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Sabit Sayı	2,6668 (0,0000)		2,4537 (0,0000)			
Yas	0,0064 (0,5084)					
Genc		2,9459 (0,0000)				
Orta		2,8051 (0,0000)				
Yaslı		3,0851 (0,0000)				
Eğitim			0,1404 (0,1676)			
İlk				2.2400 (0,0000)		
Ortaok				3.3636 (0,0000)		
Lise				2.8592 (0,0000)		
Universite				2.9835 (0,0000)		
Tekstil					3,0609 (0,0000)	
Gıda					2,5128 (0,0000)	
diğer sekt					2,6364 (0,0000)	
Petro kim					3,0800 (0,0000)	
Hizmet					2,4615 (0,0000)	
Küçük						2,9465 (0,0000)
Orta						2,7500 (0,0000)
R-Kare	0,0018	0,0049	0,0080	0,0289	0,0252	0,0027

	Model 7	Model 8
Sabit Sayı	2.8889 (0.0000)	
Yurtiçi	-0.1520 (0.6956)	
Yurtdışı	0.1111 (0.9206)	
İkifuar	0.0975 (0.9342)	
Yaş		0,0221 (0,0393)
Cins		-0,7237 (0,2222)
Eğit		0,2058 (0,1212)
Uyruk		0,9026 (0,0458)
Gıda		0,6931 (0,4720)
Tekstil		1,3682 (0,1388)
Diğer imal		0,8450 (0,3837)
Hizmet		0,9179 (0,3520)
Petro-kimy		1,4166 (0,1290)
Personel		-0,0005 (0,0363)
Firma yaşı		-0,0065 (0,4934)
İki fuar		0,0572 (0,7877)
Dış ticaret		0,4555 (0,0337)
Fdi		0,0077 (0,9756)
R-Kare	0.0013	0,0959

Tablo 3.8. Model 1'e göre, işverenin yaşı ile altyapı lojistik indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizinin sonuçlarına göre yaş faktörü ile altyapı lojistik indeks arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 2'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş yaş grupları itibariyle altyapı lojistik indeksle olan ilişkisi incelenmektedir. Analiz bulgularına göre her bir yaş grubu için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilendirilmiştir.

Model 3'e göre, işverenlerin eğitim düzeyi ile altyapı lojistik indeks arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki anlamsızdır.

Model 4'e göre, işverenlerin kategorize edilmiş eğitim alt grupları itibariyle altyapı lojistik indekse katılım dereceleri incelenmektedir. Eğitim alt grubu kategorileri

ile makro indeks arasında doğrusal bir ilişki olmadığını göstermektedir. İstatiksel olarak ilişki anlamlıdır.

Model 5'e göre,işverenlerin kategorilendirilmiş sektör grupları itibariyle altyapı lojistik indeksle olan ilişkileri incelenmektedir. Analiz bulgularına göre, her bir sektör için elde edilen katsayılar istatiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir.

Model 6'ya göre, işletmenin kategorize edilmiş personel alt grupları itibariyle altyapı lojistik indeksine katılım dereceleri incelenmektedir. Personel alt grubu kategorileri ile altyapı lojistik indeks arasındaki bulgular istatiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 7'ye göre, işverenlerin yurtiçi, yurtdışı ve iki fuara katılım durumu ile altyapı lojistik indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Analiz bulgularına göre; yurtiçi fuarlara katılım ile altyapı lojistik indeksi arasında negatif ilişki var iken, yurtdışı fuarlar ile iki fuara katılım değişkenleriyle pozitif ilişkisi bulunmakta ve istatiksel olarak anlamsızdır.

Model 8'e göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoklu regresyon olarak raporlanması ile altyapı lojistik indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Yaş, dış ticaret yapan firmalar ve personel değişkenleri anlamlıdır. Tekli regresyon analizinde anlamsız olan dış ticaret değişkenlerin çoklu regresyon analizinde anlamlı olduğu görülmektedir.tekli analizde anlamlı olan sektör değişkenleri çoklu regresyon analizinde anlamsız olmaktadır. Yani işverenlerin yaşı ve personel sayıları arttıkça bu faktörlere katıldıkları görülmektedir.. R-Kare değerinin yaklaşık olarak % 9 düzeyinde olması da bu indeks ile değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermekte ve bu modeli anlamlı kılmaktadır.

Tablo 3.9'da, Gaziantep iline yerel bazda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin faktörlerden oluşturulan uygun yaşama yeri indeksinin bağımlı değişken, işverenin ve işletmenin profiline ilişkin faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı doğrusal regresyon modeli sonuçları raporlanmaktadır.

Tablo 3.9: Antep –Uygun Yaşam Yeri Değişkeni

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Sabit Sayı	2,1686 (0,0000)		2,5884 (0,0000)			
Yas	0,0111 (0,2349)					
Genç		2,5270 (0,0000)				
Orta		2,5000 (0,0000)				
Yaşlı		2,8723 (0,0000)				
Eğitim			-0,0021 (0,9828)			
İlk				2.6000 (0,0000)		
Ortaok				2.7727 (0,0000)		
Lise				2.4507 (0,0000)		
Universite				2.6198 (0,0000)		
Tekstil					2,7913 (0,0000)	
Gıda					1,9744 (0,0000)	
diğer sekt					2,5909 (0,0000)	
Petro kim					2,5200 (0,0000)	
Hizmet					2,7692 (0,0000)	
Küçük						2,5829 (0,0000)
Orta						2,5769 (0,0000)
R-Kare	0,0059	0,0092	0,000002	0,0041	0,0372	0,00067

	Model 7	Model 8
Sabit Sayı	2,2889 (0,0000)	
Fdi	0,4695 (0,0000)	
Yaş		0,0225 (0,0291)
Cins		0,2942 (0,6051)
Egit		-0,1316 (0,3018)
Uyruk		0,4478 (0,3009)
Gıda		0,7549 (0,4151)
Tekstil		1,4224 (0,1095)
Diğer imal		1,1638 (0,2124)
Hizmet		1,5316 (0,1068)
Petro-kimy		1,3236 (0,1399)
Personel		-0,0002 (0,3893)
Firma yaşı		-0,0245 (0,0077)
İki fuar		0,1111 (0,5863)
Dış ticaret		0,1213 (0,5545)
Fdi		0,7050 (0,0040)
R-Kare	0,0229	0,1143

Tablo 3.9. Model 1'e göre, işverenin yaşı ile uygun yaşama yeri değişkeni arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizinin sonuçlarına göre yaş faktörü ile uygun yaşama yeri indeksi arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 2'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş yaş grupları itibariyle uygun yaşama yeri değişkeniyle olan ilişkisi incelenmektedir. Analiz bulgularına göre her bir yaş grubu için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilendirilmiştir.

Model 3'e göre, işverenlerin eğitim düzeyi ile uygun yaşama yeri değişkeniyle arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır.

Model 4'e göre, işverenlerin kategorize edilmiş eğitim alt grupları itibariyle uygun yaşama yeri değişkeni katılım dereceleri incelenmektedir. Eğitim alt grubu kategorileri ile uygun yaşama yeri indeks arasında anlamlılık göstermemektedir.

Model 5'e göre, işverenlerin kategorilendirilmiş sektör grupları itibariyle uygun yaşama yeri değişkeniyle olan ilişkileri incelenmektedir. Analiz bulgularına göre, her bir sektör için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir.

Model 6'ya göre, işletmenin kategorize edilmiş personel alt grupları itibariyle uygun yaşama yeri değişkenine katılım dereceleri incelenmektedir. Personel alt grubu kategorileri ile makro indeks arasındaki bulgular istatistiksel olarak anlamlı bulunmaktadır.

Model 7'ye göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını doğru algılayanlar ile uygun yaşama yeri değişkeni arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Söz konusu iki değişken arasında pozitif bir ilişki bulunup istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını doğru algılayanların bu faktörlere katılmaktadırlar.

Model 8'e göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoklu regresyon olarak raporlanması ile uygun yaşama yeri indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Yaş, firma yaşı ve doğrudan yabancı yatırımları doğru algılayan değişkenleri anlamlıdır. Tekli regresyon analizinde anlamsız olan yaş çoklu regresyon analizinde anlamlı olmaktadır. Yine tekli analizde firma yaşı anlamsız iken çoklu analizde anlamlı olmaktadır. Sektör değişkenleri personel alt değişkenleri tekli analizde anlamlı iken çoklu analizde anlamsız olmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımları doğru algılayanlar her iki analizde anlamlı olmaktadır. R-Kare değerinin yaklaşık olarak % 11 olması da bu indeks ile değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermekte ve bu modeli anlamlı kılmaktadır.

Tablo 3.10'da, Gaziantep iline yerel bazda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin faktörlerden oluşturulan tanıtım değişkeninin bağımlı değişken, işverenin ve işletmenin profiline ilişkin faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı doğrusal regresyon modeli sonuçları raporlanmaktadır.

Tablo 3.10: Antep-Tanıtım Değişkeni

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Sabit Sayı	4,3445 (0,0000)		3,7511 (0,0000)			
Yas	-0,0166 (0,0560)					
Genç		3,9730 (0,0000)				
Orta		3,6949 (0,0000)				
Yaşlı		3,4255 (0,0000)				
Eğitim			-0,0072 (0,9378)			
İlk				4.0400 (0,0000)		
Ortaok				3.1364 (0,0000)		
Lise				3.7887 (0,0000)		
Universite				3.7355 (0,0000)		
Tekstil					3,9739 (0,0000)	
Gıda					3,1026 (0,0000)	
diğer sekt					3,6819 (0,0000)	
Petro kim					3,6600 (0,0000)	
Hizmet					3,7692 (0,0000)	
Küçük						3,6684 (0,0000)
Orta						3,9423 (0,0000)
R-Kare	0,0153	0,0190	0,00003	0,0223	0,0481	0,0065

	Model 7	Model 8
Sabit Sayı	4,0295 (0,0000)	
Firma yaş	-0,0220 (0,0041)	
Yaş		-0,0113 (0,2412)
Cins		0,2767 (0,6040)
Egit		-0,0284 (0,8121)
Uyruk		-0,6323 (0,1197)
Gıda		4,2693 (0,0000)
Tekstil		4,9868 (0,0000)
Diğer imal		4,8465 (0,0000)
Hizmet		4,6569 (0,0000)
Petro-kimya		4,6917 (0,0000)
Personel		-0,0002 (0,3552)
Firma yaşı		-0,0142 (0,0968)
İki fuar		0,3333 (0,0874)
Dış ticaret		-0,1433 (0,4565)
Fdi		-0,1465 (0,5197)
R-Kare	0,0343	0,1005

Tablo 3.10. Model 1'e göre, işverenin yaşı ile tanıtım değişkeni arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizinin sonuçlarına göre yaş faktörü ile tanıtım değişkeni arasında negatif bir ilişki bulunmakta ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Model 2'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş yaş grupları itibariyle tanıtım değişkeniyle olan ilişkisi incelenmektedir. Analiz bulgularına göre her bir yaş grubu için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilendirilmiştir.

Model 3'e göre, işverenlerin eğitim düzeyi ile tanıtım değişkeni arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamsız ve negatiftir.

Model 4'e göre, işverenlerin kategorize edilmiş eğitim alt grupları itibariyle tanıtım değişkenine katılım dereceleri incelenmektedir. Eğitim alt grubu kategorileri ile tanıtım indeksi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Model 5'e göre, işverenlerin kategorilendirilmiş sektör alt grupları itibariyle tanıtım değişkeniyle olan ilişkileri incelenmektedir. Analiz bulgularına göre, her bir sektör için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir.

Model 6'ya göre, işletmenin kategorize edilmiş personel alt grupları itibariyle tanıtım değişkeniyle aralarındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizine sonuçlarına göre personel sayıları ile tanıtım indeksleri arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olduğu görülmektedir.

Model 7'ye göre, işletmenin firma yaşı ile tanıtım değişkeni arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizi sonuçlarına göre firma yaşı ile tanıtım indeksi arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olduğu ve negatif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 10'a göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoklu regresyon olarak raporlanması ile tanıtım indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Sektörel değişkenler, firma yaşı ve iki fuar değişkenleri anlamlıdır. Tekli regresyon analizinde anlamlı olan firma yaşı, sektörler anlamlı iken çoklu regresyon analizinde de anlamlı olmaktadır. İşverenlerin yaşı tekli analizde anlamlı iken çoklu analizde anlamsız olmaktadır. R-Kare değerinin yaklaşık olarak % 10 olması da bu indeks ile değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermekte ve bu modeli anlamlı kılmaktadır.

Tablo 3.11'de, Gaziantep iline yerel bazda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin faktörlerden oluşturulan teşvik değişkeninin bağımlı değişken, işverenin ve işletmenin profiline ilişkin faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı doğrusal regresyon modeli sonuçları raporlanmaktadır.

Tablo 3.11: Antep-Teşvik Değişkeni

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Sabit Sayı	4,0502 (0,0000)		3,7686 (0,0000)		3,2667 (0,0000)	
Yas	-0,0052 (0,5447)					
Genç		3,9730 (0,0000)				
Orta		3,7607 (0,0000)				
Yaşlı		3,9149 (0,0000)				
Eğitim			0,0276 (0,7636)			
İlk				3.6250 (0,0000)		
Ortaok				4.1818 (0,0000)		
Lise				3.8028 (0,0000)		
Universite				3.8760 (0,0000)		
Uyruk					0,6302 (0,0868)	
Tekstil						3,9739 (0,0000)
Gıda						3,6410 (0,0000)
diğer sekt						3,8095 (0,0000)
Petro kim						3,9400 (0,0000)
Hizmet						3,2308 (0,0000)
R-Kare	0,0016	0,0050	0,0004	0,0086	0,0124	0,0197

	Model 7	Model 8	Model 9	Model 10	Model 11	Model 12
Sabit Sayı		4,0756 (0,0000)	3,6514 (0,0000)	3,6984 (0,0000)	3,7031 (0,0000)	3,6449 (0,0000)
Küçük	3,8065 (0,0000)					
Orta	4,0385 (0,0000)					
Firma yaş		-0,0160 (0,0352)				
Yurt içi			0,3796 (0,0341)			
Yurt dışı				0,3373 (0,0596)		
İki fuar					0,3332 (0,0631)	
Yurtiçi						0.3551 (0,3006)
Yurtdışı						0.3551 (0,7177)
İki fuar						-0.3188 (0,7593)
R-Kare	0,0048	0,0186	0,0189	0,0150	0,0146	0,0195

	Model 13	Model 14
Sabit Sayı	3,6449 (0,0000)	
Enazbir	0,3857 (0,0316)	
Yaş		0,0030 (0,7581)
Cins		0,0956 (0,8580)
Egit		-0,0642 (0,5921)
Uyruk		0,5996 (0,1408)
Gıda		3,1462 (0,0004)
Tekstil		3,2656 (0,0001)
Diğer imal		3,1261 (0,0005)
Hizmet		2,7784 (0,0020)
Petro-kimy		3,3350 (0,0001)
Personel		-0,0002 (0,4543)
Firma yaşı		-0,0195 (0,0236)
İki fuar		0,3889 (0,0435)
Dış ticaret		0,0260 (0,8927)
Fdi		0,2714 (0,2346)
R-Kare	0,0194	0,0690

Tablo 3.11. Model 1'e göre, işverenin yaşı ile makro indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizinin sonuçlarına göre yaş faktörü ile teşvik değişkeni arasında negatif bir ilişki bulunmakta ve istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 2'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş yaş grupları itibariyle teşvik değişkeniyle olan ilişkisi incelenmektedir. Analiz bulgularına göre her bir yaş grubu için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilendirilmiştir.

Model 3'e göre, işverenlerin eğitim düzeyi ile teşvik değişkeni arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki anlamsızdır.

Model 4'e göre, işverenlerin kategorize edilmiş eğitim alt grupları itibariyle teşvik değişkenine katılım dereceleri incelenmektedir. Eğitim alt grubu kategorileri ile teşvik indeksi arasında ilişkinin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Model 5'e göre, uyruk ile teşvik değişkeni arasındaki ilişki incelenmektedir. Gaziantep iline yabancı sermaye gelmemesinin nedeni olarak gösterilen teşvik değişkenine Türk vatandaşları yabancılara göre daha çok katılmaktadırlar.

Model 6'ya göre, işverenlerin kategorilendirilmiş sektör grupları itibariyle makro indeksle olan ilişkileri incelenmektedir. Analiz bulgularına göre, her bir sektör için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir. Ancak doğrusallık olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 7'ye göre, işletmenin kategorize edilmiş personel alt grupları itibariyle teşvik değişkenine katılım dereceleri incelenmektedir. Personel alt grubu kategorileri ile teşvik değişkeni arasındaki bulgular istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 8'e göre, işletmenin firma yaşı ile teşvik indeksi arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizi sonuçlarına göre firma yaşı ile teşvik değişkeni arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olduğu ancak negatif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 9'a göre, işverenlerin yurtiçi fuarlara katılım durumu ile teşvik değişkeni arasındaki ilişki incelenmektedir. Analiz bulgularına göre yurtiçi fuarlara katılım ile teşvik değişkeni arasında pozitif ilişki olup istatistiksel olarak anlamlıdır.

Model 10'a göre, işverenlerin yurtdışı fuarlara katılım durumu ile teşvik değişkeni arasındaki ilişki incelenmektedir. Analiz bulgularına göre yurtdışı fuarlara katılım ile teşvik değişkeni arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır.

Model 11'e göre, işverenlerin her iki fuara katılımı ile teşvik değişkeni arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki anlamlıdır.

Model 12'ye göre, işverenlerin yurtiçi, yurtdışı ve iki fuara katılım durumu ile teşvik değişkeni arasındaki ilişki incelenmektedir. Analiz bulgularına göre; yurtiçi fuar ile yurt dışı fuarlara katılım ile işverenler arasında pozitif ilişki bulunurken, iki fuara katılım değişkeni ile teşvik indeksi arasında negatif ilişki bulunmaktadır. Analiz sonucuna göre ilişki istatistiksel olarak anlamsızdır.

Model 13'e göre, işverenlerin enazbir fuara katılma durumu ile teşvik değişkeni arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Buna göre bu değişkenler arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Model 14'e göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoklu regresyon olarak raporlanması ile teşvik değişkeni arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Sektörel değişkenler, firma yaşı ve iki fuar değişkenleri anlamlıdır. Tekli regresyon analizinde anlamlı olan firma yaşı, sektörler anlamlı iken çoklu regresyon analizinde de anlamlı olmaktadır. İşverenlerin yaşı tekli analizde anlamlı iken çoklu analizde anlamsız olmaktadır. Tekli regresyon analizinde uyruk anlamlı iken çoklu regresyon analizinde ilişki anlamsız olmaktadır. Diğer değişkenler ise anlamsız olmaktadır. R-Kare değerinin yaklaşık olarak % 7 olması da bu indeks ile değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermekte ve bu modeli anlamlı kılmaktadır.

Tablo 3.12'de, Gaziantep iline yerel bazda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin faktörlerden oluşturulan Limalara uzaklık değişkeninin bağımlı değişken, işverenin ve işletmenin profiline ilişkin faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı doğrusal regresyon modeli sonuçları raporlanmaktadır.

Tablo 3.12: Antep-Liman Uzaklık Değişkeni

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Sabit Sayı	3,2661 (0,0000)		3,0463 (0,0000)		2,2000 (0,0000)	
Yas	-0,0088 (0,3541)					
Genç		3,1351 (0,0000)				
Orta		2,7712 (0,0000)				
Yaşlı		3,0426 (0,0000)				
Eğitim			-0,0340 (0,7362)			
İlk				3,0000 (0,0000)		
Ortaok				3,0909 (0,0000)		
Lise				2,8873 (0,0000)		
Universite				2,9256 (0,0000)		
Uyruk					0,7866 (0,0548)	
Tekstil						3,1478 (0,0000)
Gıda						2,6667 (0,0000)
diğer sekt						2,5000 (0,0000)
Petro kim						2,9800 (0,0000)
Hizmet						2,4615 (0,0000)
R-Kare	0,0036	0,0119	0,0005	0,0014	0,0155	0,0270

	Model 7	Model 8	Model 9
Sabit Sayı		3,1460 (0,0000)	
Küçük	2,9786 (0,0000)		
Orta	2,7885 (0,0000)		
Dış ticaret		-0,4891 (0,0146)	
Yas			-0,0051 (0,6291)
Cins			0,3419 (0,5635)
Egit			-0,1817 (0,5375)
Uyruk			0,6660 (0,1397)
Gıda			2,4550 (0,0114)
Tekstil			2,7916 (0,0027)
Diğer imal			2,1795 (0,0253)
Hizmet			2,2963 (0,0205)
Petro-kimy			2,6017 (0,0056)
Personel			-0,0001 (0,5326)
Firma yaşı			-0,0077 (0,4151)
İki fuar			-0,2901 (0,1725)
Dış ticaret			-0,3628 (0,0902)
Fdi			0,3700 (0,1407)
R-Kare	0,0026	0,0249	0,0788

Tablo 3.12. Model 1'e göre, işverenin yaşı ile limalara uzaklık değişkeni arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizinin sonuçlarına göre yaş faktörü ile Limalara uzaklık değişkeni arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı ve negatif bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir.

Model 2'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş yaş grupları itibariyle Limalara uzaklık değişkeniyle olan ilişkisi incelenmektedir. Analiz bulgularına göre her bir yaş grubu için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilendirilmiştir. Ancak aralarında doğrusallık olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 3'e göre, işverenlerin eğitim düzeyi ile limalara uzaklık değişkeni arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamsız ve negatiftir.

Model 4'e göre, işverenlerin kategorize edilmiş eğitim alt grupları itibariyle Limalara uzaklık değişkenine katılım dereceleri incelenmektedir. Eğitim alt grubu kategorileri ile Limalara uzaklık değişkeni arasında doğrusal bir ilişki olmadığını göstermektedir. Değişkenler arasındaki ilişki pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Model 5'e göre, uyruk ile limalara uzaklık değişkeni arasındaki ilişki incelenmektedir. Uyruk ile limanlara uzaklık değişkeni arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır. Gaziantep iline yabancı sermaye gelmemesinin nedeni olarak gösterilen Limalara uzaklık değişkeninde Türk vatandaşları sayılan nedenlere yabancılara göre daha çok katılmaktadırlar.

Model 6'ya göre, işverenlerin kategorilendirilmiş sektör alt grupları itibariyle Limalara uzaklık değişkeni ile olan ilişkileri incelenmektedir. Analiz bulgularına göre, her bir sektör için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir.

Model 7'ye göre, işletmenin kategorize edilmiş personel alt grupları itibariyle limalara uzaklık değişkenine katılım dereceleri incelenmektedir. Personel alt grubu kategorileri ile limalara uzaklık indeksi arasındaki bulgular istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 8'e göre, dış ticaret yapan işletmeler ile Limalara uzaklık değişkeni arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Analiz bulgularına göre dış ticaret yapan firmalar ile Limalara uzaklık değişkeni arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Ancak istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani dış ticaret yapan firma sahiplerinin Türkiye ye yabancı sermaye gelmemesinde bu faktörlerin etkili olduğuna katılmaktadırlar.

Model 9'a göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoklu regresyon olarak raporlanması ile limanlara uzaklık değişkeni arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Sektörel değişkenler, fiili olarak dış ticaret değişkenleri anlamlıdır. Bu değişkenler hem tekli regresyon analizinde hem de çoklu regresyon analizinde anlamlı gözükmemektedir. Tekli regresyon analizinde anlamlı olan uyruk çoklu regresyon analizinde anlamsız olmaktadır. fiili olarak dış ticaret yapanlar Gaziantep ilinin limanlara olan uzaklığını yabancı sermayenin gelmemesi konusunda anlamlı görmektedirler. R-Kare değerinin yaklaşık olarak % 8 olması da bu indeks ile değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.13’de, Türkiye’ye makro bazda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin faktörlerden oluşturulan makro istikrarsızlık indeksinin bağımlı değişken, işverenin ve işletmenin profiline ilişkin faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı doğrusal regresyon modeli sonuçları raporlanmaktadır.

Tablo 3.13: Makro İstikrarsızlık İndeksi

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Sabit Sayı	0,7305 (0,0000)		0,9571 (0,0000)	0,6586 (0,0000)		0,6133 (0,0000)
Yas	0,0003 (0,8469)					
Genc		0,7595 (0,0000)				
Orta		0,7271 (0,0000)				
Yaslı		0,7511 (0,0000)				
Cins			-0,2218 (0,0224)			
Egitim				0,0260 (0,1185)		
İlk					0,6600 (0,0000)	
Ortaok					0,7818 (0,0000)	
Lise					0,7183 (0,0000)	
Universite					0,7653 (0,0000)	
Uyruk						0,1371 (0,0425)
R-Kare	0,0002	0,0034	0,0218	0,0103	0,0201	0,0173

	Model 7	Model 8	Model 9
Sabit Sayı			
Tekstil	0,7696 (0,0000)		
Gıda	0,7744 (0,0000)		
diğer sekt	0,6591 (0,0000)		
Petro kim	0,7080 (0,0000)		
Hizmet	0,6692 (0,0000)		
Küçük		0,7478 (0,0000)	
Orta		0,7385 (0,0000)	
Yas			0,0026 (0,1383)
Cins			-0,2584 (0,0080)
Egit			0,0218 (0,3143)
Uyruk			0,1696 (0,0217)
Gıda			0,6971 (0,0000)
Tekstil			0,6858 (0,0000)
Diğer imal			0,5592 (0,0005)
Hizmet			0,6367 (0,0001)
Petro-kimy			0,6225 (0,0001)
Personel			-5,83E-05 (0,1166)
Firma yaşı			-0,0008 (0,5856)
İki fuar			0,0314 (0,3653)
Dış ticaret			-0,0150 (0,6661)
Fdi			0,0283 (0,4931)
R-Kare	0,0265	0,00005	0,0995

Tablo 3.13. Model 1'e göre, işverenin yaşı ile makro indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizinin sonuçlarına göre yaş faktörü ile makro istikrarsızlık indeksi arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 2'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş yaş grupları itibariyle makro istikrarsızlık indeksle olan ilişkisi incelenmektedir. Analiz bulgularına göre her

bir yaş grubu için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilendirilmiştir.

Model 3'e göre, işverenin cinsiyeti ile makro istikrarsızlık indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu iki değişken arasındaki ilişki negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani söz konusu bulgu kadın işverenlerin Türkiye'ye yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin indekse daha fazla katıldığını göstermektedir.

Model 4'e göre, işverenlerin eğitim düzeyi ile makro istikrarsızlık indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Değişkenler arasındaki ilişki negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır.

Model 5'e göre, işverenlerin kategorize edilmiş eğitim alt grupları itibariyle makro istikrarsızlık indeksine katılım dereceleri incelenmektedir. Eğitim alt grubu kategorileri ile makro istikrarsızlık indeksi arasında doğrusal bir ilişki olmadığı ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlemlenmektedir.

Model 6'ya göre, uyruk ile makro istikrarsızlık indeksi arasındaki ilişki incelenmektedir. Türkiye ye yabancı sermaye gelmemesinin nedeni olarak gösterilen makro istikrarsızlık indeksine Türk vatandaşları yabancılara göre daha çok katılmaktadırlar. Ayrıca makro indeks ile uyruk arasında doğrusal bir ilişki bulunmakta ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Model 7'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş sektör alt grupları itibariyle makro istikrarsızlık indeksiyle olan ilişkileri incelenmektedir. Analiz bulgularına göre, her bir sektör için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir.

Model 8'e göre, işletmenin kategorize edilmiş personel alt grupları itibariyle makro istikrarsızlık indeksine katılım dereceleri incelenmektedir. Personel alt grubu kategorileri ile makro istikrarsızlık indeksi arasındaki bulgular istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir.

Model 9'a göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoklu regresyon olarak raporlanması ile makro istikrarsızlık indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Sektörel değişkenler, uyruk ve cinsiyet değişkenleri anlamlıdır. Tekli regresyon analizinde anlamlı olan cinsiyet, sektörler, uyruk anlamlı iken çoklu regresyon analizinde de anlamlı olmaktadır. R-Kare değerinin yaklaşık olarak % 10 olması da bu

indeks ile değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermekte ve bu modeli anlamlı kılmaktadır.

Tablo 3.14’de, Türkiye’ye makro bazda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin faktörlerden oluşturulan makro maliyet indeksinin bağımlı değişken, işverenin ve işletmenin profiline ilişkin faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı doğrusal regresyon modeli sonuçları raporlanmaktadır.

Tablo 3.14: Makro Maliyet İndeksi

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Sabit Sayı	0,7784 (0,0000)		0,9429 (0,0000)	0,7800 (0,0000)		0,6933 (0,0000)
Yas	-2,60E-05 (0,9854)					
Genc		0,7946 (0,0000)				
Orta		0,7695 (0,0000)				
Yaslı		0,7702 (0,0000)				
Cins			-0,1704 (0,0527)			
Egitim				-0,0008 (0,9562)		
İlk					0,8000 (0,0000)	
Ortaok					0,7455 (0,0000)	
Lise					0,7760 (0,0000)	
Universite					0,7793 (0,0000)	
Uyruk						0,0897 (0,1432)
R-Kare	0,000001	0,0025	0,0157	0,00001	0,0029	0,0090

	Model 7	Model 8	Model 9	Model 10	Model 11
Sabit Sayı			0,7887 (0,0000)	0,8051 (0,0000)	
Tekstil	0,7957 (0,0000)				
Gıda	0,7795 (0,0000)				
diğer sekt	0,8000 (0,0000)				
Petro kim	0,7520 (0,0000)				
Hizmet	0,6692 (0,0000)				
Küçük		0,7813 (0,0000)			
Orta		0,7635 (0,0000)			
Eximname			-0,1498 (0,0075)		
Dış ticaret				-0,0649 (0,0303)	
Yas					0,0007 (0,6745)
Cins					-0,1857 (0,0359)
Egit					-0,0109 (0,5807)
Uyruk					0,0721 (0,2822)
Gıda					0,9290 (0,0000)
Tekstil					0,9208 (0,0000)
Diğer imal					0,9221 (0,0000)
Hizmet					0,8218 (0,0000)
Petro-kimy					0,8779 (0,0000)
Personel					-1,35E-05 (0,6898)
Firma yaşı					-0,0014 (0,3379)
İki fuar					-0,0208 (0,5103)
Dış ticaret					-0,0679 (0,0335)
Fdi					0,0816 (0,0307)
R-Kare	0,0187	0,0010	0,0298	0,0197	0,0851

Tablo 3.14. Model 1'e göre, işverenin yaşı ile makro indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizinin sonuçlarına göre yaş faktörü ile makro maliyet indeksi arasında negatif bir ilişki bulunmakta ve istatistiksel olarak bir anlamlılığın olduğu gözlemlenmektedir.

Model 2'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş yaş grupları itibariyle makro maliyet indeksle olan ilişkisi incelenmektedir. Analiz bulgularına göre her bir yaş grubu için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilendirilmiştir.

Model 3'e göre, işverenin cinsiyeti ile makro maliyet indeksi arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu iki değişen arasındaki ilişki negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani söz konusu bulgu kadın işverenlerin Türkiye'ye yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin indekse daha fazla katıldığını göstermektedir.

Model 4'e göre, işverenlerin eğitim düzeyi ile makro maliyet indeks arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamsızdır.

Model 5'e göre, işverenlerin kategorize edilmiş eğitim alt grupları itibariyle makro maliyet indeksine katılım dereceleri incelenmektedir. Söz konusu değişkenler arasında pozitif bir ilişki bulunmakta ve istatistiksel olarak anlamsızdır. Eğitim alt grubu kategorileri ile makro maliyet indeksi arasında doğrusal bir ilişki olmadığını göstermektedir.

Model 6'ya göre, uyruk ile makro maliyet indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu değişkenler arasında pozitif bir ilişki bulunmakta ve istatistiksel olarak anlamsızdır. Türkiye ye yabancı sermaye gelmemesinin nedeni olarak gösterilen makro maliyet indeksine Türk vatandaşları yabancılara göre daha az katılmaktadırlar. Ayrıca makro maliyet indeks ile uyruk arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

Model 7'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş sektör alt grupları itibariyle makro maliyet indeksiyle olan ilişkileri incelenmektedir. Analiz bulgularına göre, her bir sektör için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir.

Model 8'e göre, işletmenin kategorize edilmiş personel alt grupları itibariyle makro maliyet indeksine katılım dereceleri incelenmektedir. Personel alt grubu kategorileri ile makro indeks arasındaki bulgular istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 9'a göre, isminde ithalat ve ihracat bulunan işletmelerin sahipleri ile makro maliyet indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu iki değişken arasındaki ilişki negatif yöndedir ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Model 10'a göre, dış ticaret yapan işletmeler ile makro maliyet indeksi arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Analiz bulgularına göre dış ticaret yapan firmalar ile makro maliyet indeksi arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Ancak istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani dış ticaret yapan firma sahiplerinin Türkiye'ye yabancı sermaye gelmemesinde bu faktörlerin etkili olduğuna katılmaktadırlar.

Model 11'e göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoklu regresyon olarak raporlanması ile makro maliyet indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Sektörel değişkenler, cinsiyet, fiili olarak dış ticaret yapanlar ile doğrudan yabancı yatırımları doğru algılayan değişkenler anlamlıdır. Tekli regresyon analizinde anlamlı isminde ithalat ve ihracat geçen firmaların anlamlı olduğu ancak çokluda anlamsız olduğu görülmektedir. burada bayan işverenlerin hem tekli analizde hemde çoklu analizde bu faktörlere katıldıkları görülmektedir. R-Kare değerinin yaklaşık olarak % 9 olması da bu indeks ile değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermekte ve bu modeli anlamlı kılmaktadır.

Tablo 3.15'de, Türkiye'ye makro bazda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin faktörlerden oluşturulan makro vergi ve hukuksal altyapı eksikliği indeksinin bağımlı değişken, işverenin ve işletmenin profiline ilişkin faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı doğrusal regresyon modeli sonuçları raporlanmaktadır.

Tablo 3.15: Makro Vergi Ve Hukuksal Altyapı Eksikliği İndeksi (Makaltya)

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Sabit Sayı	0,8125 (0,0000)		0,8875 (0,0000)			
Yas	0,0004 (0,7827)					
Genc		0,8324 (0,0000)				
Orta		0,8144 (0,0000)				
Yaslı		0,8447 (0,0000)				
Eğitim			-0,0192 (0,1640)			
İlk				0,8560 (0,0000)		
Ortaok				0,8773 (0,0000)		
Lise				0,8254 (0,0000)		
Universite				0,8107 (0,0000)		
Tekstil					0,8539 (0,0000)	
Gıda					0,7974 (0,0000)	
diğer sekt					0,7591 (0,0000)	
Petro kim					0,8260 (0,0000)	
Hizmet					0,7769 (0,0000)	
Küçük						0,8337 (0,0000)
Orta						0,7981 (0,0000)
R-Kare	0,0003	0,0034	0,0082	0,0103	0,0239	0,0049

	Model 7	Model 8	Model 9
Sabit Sayı	0,8333 (0,0000)	0,8460 (0,0000)	
Eximname	-0,0941 (0,0676)		
Dış ticaret		-0,0470 (0,0876)	
Yas			0,0009 (0,5512)
Cins			-0,1230 (0,1319)
Egit			-0,0309 (0,0909)
Uyruk			0,0915 (0,1403)
Gıda			0,9223 (0,0000)
Tekstil			0,9472 (0,0000)
Diğer imal			0,8366 (0,0000)
Hizmet			0,9250 (0,0000)
Petro-kimy			0,9207 (0,0000)
Personel			-2,63E-06 (0,9328)
Firma yaşı			-0,0017 (0,2048)
İki fuar			0,0308 (0,2929)
Dış ticaret			-0,0312 (0,2886)
Fdi			0,0352 (0,3108)
R-Kare	0,0140	0,0123	0,0684

Tablo 3.15. Model 1'e göre, işverenin yaşı ile makro vergi ve hukuksal altyapı eksikliği indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizinin sonuçlarına göre yaş faktörü ile makro vergi ve hukuksal altyapı eksikliği indeksi arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 2'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş yaş grupları itibariyle makro vergi ve hukuksal altyapı eksikliği indeksiyle olan ilişkisi incelenmektedir. Analiz bulgularına göre her bir yaş grubu için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilendirilmiştir.

Model 3'e göre, işverenlerin eğitim düzeyi ile makro vergi ve hukuksal altyapı eksikliği indeks arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır.

Model 4'e göre, işverenlerin kategorize edilmiş eğitim alt grupları itibariyle makro vergi ve hukuksal altyapı eksikliği indeksine katılım dereceleri incelenmektedir. Eğitim alt grubu kategorileri ile makro vergi ve hukuksal altyapı eksikliği indeksi arasında doğrusal bir ilişki olmadığını göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki anlamlıdır.

Model 5'e göre, işverenlerin kategorilendirilmiş sektör alt grupları itibariyle makro vergi ve hukuksal altyapı eksikliği indeksiyle olan ilişkileri incelenmektedir. Analiz bulgularına göre, her bir sektör için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir.

Model 6'ya göre, işletmenin kategorize edilmiş personel alt grupları itibariyle makro vergi ve hukuksal altyapı eksikliği indeksine katılım dereceleri incelenmektedir. Personel alt grubu kategorileri ile makro vergi ve hukuksal altyapı eksikliği indeks arasındaki bulgular istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 7'ye göre, isminde ithalat ve ihracat bulunan işletmelerin sahipleri ile makro vergi ve hukuksal altyapı eksikliği indeksi arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu iki değişken arasındaki ilişki negatif yöndedir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani isminde ithalat ve ihracat geçenlerin Türkiye ye doğrudan yabancı sermaye yatırımı gelmesinde etkili olan makro faktörlere katıldıkları görülmektedir.

Model 8'e göre, dış ticaret yapan işletmeler ile makro vergi ve hukuksal altyapı eksikliği indeks arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Analiz bulgularına göre dış ticaret yapan firmalar ile makro vergi ve hukuksal altyapı eksikliği indeksi arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Ancak istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani dış ticaret yapan firma sahiplerinin Türkiye ye yabancı sermaye gelmemesinde bu faktörlerin etkili olduğuna katılmaktadırlar.

Model 9'a göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoklu regresyon olarak raporlanması ile makro hukuksal ve altyapı eksikliği indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Çoklu regresyon analizinde sadece sektörel değişkenlerin anlamlı olduğu görülmektedir. Tekli regresyon analizinde anlamlı olan dış ticaret ve isminde ithalat ve ihracat geçen değişkenler anlamlı iken çoklu regresyon analizinde anlamsız olmaktadır. R-Kare değerinin yaklaşık olarak % 7 olması da bu indeks ile değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermekte ve bu modeli anlamlı kılmaktadır.

Tablo 3.16’da, Gaziantep iline yerel bazda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin faktörlerden oluşturulan Gaziantep demografik ve coğrafik faktör indeksinin bağımlı değişken, işverenin ve işletmenin profiline ilişkin faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı doğrusal regresyon modeli sonuçları raporlanmaktadır.

Tablo 3.16: Gaziantep Demografik Ve Coğrafik Faktör İndeksi (Antpdeco)

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Sabit Sayı	0,4655 (0,0000)		0,4810 (0,0000)			
Yas	0,0005 (0,6307)					
Genc		0,4919 (0,0000)				
Orta		0,4723 (0,0000)				
Yaslı		0,5064 (0,0000)				
Eğitim			0,0013 (0,9119)			
İlk				0,4973 (0,0000)		
Ortaok				0,5076 (0,0000)		
Lise				0,4540 (0,0000)		
Universite				0,4967 (0,0000)		
Tekstil					0,5119 (0,0000)	
Gıda					0,4325 (0,0000)	
diğer sekt					0,4591 (0,0000)	
Petro kim					0,4753 (0,0000)	
Hizmet					0,4872 (0,0000)	
Küçük						0,4820 (0,0000)
Orta						0,4962 (0,0000)
R-Kare	0,0010	0,0060	0,00005	0,0136	0,0285	0,0011

	Model 7	Model 8
Sabit Sayı	0,5103 (0,0000)	
Firma yaşı	-0,0018 (0,0563)	
Yas		0,0019 (0,1340)
Cins		-0,0882 (0,1980)
Egit		-0,0006 (0,9678)
Uyruk		0,0191 (0,7140)
Gıda		0,4485 (0,0000)
Tekstil		0,5178 (0,0000)
Diğer imal		0,4597 (0,0000)
Hizmet		0,5030 (0,0000)
Petro-kimy		0,4851 (0,0000)
Personel		-3,32E-05 (0,2073)
Firma yaşı		-0,0017 (0,1267)
İki fuar		0,0195 (0,4262)
Dış ticaret		-0,0081 (0,7437)
Fdi		0,0218 (0,4554)
R-Kare	0,5103	0,0603

Tablo 3.16. Model 1'e göre, işverenin yaşı ile Gaziantep demografik ve coğrafik faktör indeksi arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizinin sonuçlarına göre yaş faktörü ile Gaziantep demografik ve coğrafik faktör indeksi arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 2'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş yaş grupları itibariyle Gaziantep demografik ve coğrafik faktör indeksiyle olan ilişkisi incelenmektedir. Analiz bulgularına göre her bir yaş grubu için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilendirilmiştir.

Model 3'e göre, işverenlerin eğitim düzeyi ile Gaziantep demografik ve coğrafik faktör indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamsızdır.

Model 4'e göre, işverenlerin kategorize edilmiş eğitim alt grupları itibariyle Gaziantep demografik ve coğrafik faktör indeksine katılım dereceleri incelenmektedir.

Eğitim alt grubu kategorileri ile Gaziantep demografik ve coğrafik faktör indeksi arasında doğrusal bir ilişki olmadığını göstermektedir.

Model 5'e göre, işverenlerin kategorilendirilmiş sektör alt grupları itibariyle Gaziantep demografik ve coğrafik faktör indeksiyle olan ilişkileri incelenmektedir. Analiz bulgularına göre, her bir sektör için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir.

Model 6'ya göre, işletmenin kategorize edilmiş personel alt grupları itibariyle Gaziantep demografik ve coğrafik faktör indeksine katılım dereceleri incelenmektedir. Personel alt grubu kategorileri ile Gaziantep demografik ve coğrafik faktör indeksi arasındaki bulgular istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 7'ye göre, işletmenin firma yaşı ile Gaziantep demografik ve coğrafik faktör indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizi sonuçlarına göre firma yaşı ile Gaziantep demografik ve coğrafik faktör indeksi arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 8'e göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoklu regresyon olarak raporlanması ile Gaziantep demografik ve coğrafik faktör indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Çoklu regresyonda sadece sektörel değişkenler anlamlı iken diğer değişkenler anlamsız olmaktadır. Tekli analizde firma yaşı anlamlı iken çoklu analizde anlamsız olmaktadır. R-Kare değerinin yaklaşık olarak 0,0603 olması da bu indeks ile değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermekte ve bu modeli anlamlı kılmaktadır.

Tablo 3.17'de, Gaziantep iline yerel bazda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin faktörlerden oluşturulan Antep maliyet indeksinin bağımlı değişken, işverenin ve işletmenin profiline ilişkin faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı doğrusal regresyon modeli sonuçları raporlanmaktadır.

Tablo 3.17: Gaziantep Maliyet İndeksi (Antpmali)

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Sabit Sayı	0,5098 (0,0000)		0,5592 (0,0000)		0,4711 (0,0000)	
Yas	0,0010 (0,3135)					
Genc		0,5496 (0,0000)				
Orta		0,5277 (0,0000)				
Yaslı		0,5851 (0,0000)				
Egitim			-0,0042 (0,6804)			
İlk				0,5547 (0,0000)		
Ortaok				0,5758 (0,0000)		
Lise				0,5315 (0,0000)		
Universite				0,5468 (0,0000)		
Uyruk					0,0796 (0,0533)	
Tekstil						0,5632 (0,0000)
Gıda						0,5333 (0,0000)
diğer sekt						0,4833 (0,0000)
Petro kim						0,5633 (0,0000)
Hizmet						0,4667 (0,0000)
R-Kare	0,0043	0,0198	0,0007	0,0064	0,0157	0,0393

	Model 7	Model 8	Model 9
Sabit Sayı		0,5658 (0,0000)	
Küçük	0,5481 (0,0000)		
Orta	0,5372 (0,0000)		
Firma yaşı		-0,0015 (0,0842)	
Yas			0,0020 (0,0574)
Cins			-0,0258 (0,6646)
Egit			0,0018 (0,8905)
Uyruk			0,0860 (0,0584)
Gıda			0,4203 (0,0000)
Tekstil			0,4442 (0,0000)
Diğer imal			0,3576 (0,0000)
Hizmet			0,3766 (0,0000)
Petro-kimiy			0,4444 (0,0000)
Personel			-2,45E-05 (0,2849)
Firma yaşı			-0,0016 (0,1000)
İki fuar			-0,0079 (0,7123)
Dış ticaret			0,0125 (0,5602)
Fdi			0,0030 (0,9048)
R-Kare	0,0009	0,0125	0,0791

Tablo 3.17. Model 1'e göre, işverenin yaşı ile Antep maliyet indeks arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizinin sonuçlarına göre yaş faktörü ile Antep maliyet indeksi arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 2'ye göre, işverenlerin kategorilendirilmiş yaş grupları itibariyle Antep maliyet indeksiyle olan ilişkisi incelenmektedir. Analiz bulgularına göre her bir yaş grubu için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilendirilmiştir.

Model 3'e göre, işverenlerin eğitim düzeyi ile Antep maliyet indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır.

Model 4'e göre, işverenlerin kategorize edilmiş eğitim alt grupları itibariyle Antep maliyet indeksine katılım dereceleri incelenmektedir. Eğitim alt grubu kategorileri ile Antep maliyet indeks arasında doğrusal bir ilişki olmadığını göstermektedir. Ayrıca söz konusu değişkenler arasındaki ilişki pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Model 5'e göre, uyruk ile Antep maliyet indeksi arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır. Gaziantep iline yabancı sermaye gelmemesinin nedeni olarak gösterilen Antep maliyet indeksine Türk vatandaşları yabancılara göre daha çok katılmaktadırlar. Ayrıca makro indeks ile uyruk arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

Model 6'ya göre, işverenlerin kategorilendirilmiş sektör alt grupları itibariyle Antep maliyet indeksiyle olan ilişkileri incelenmektedir. Analiz bulgularına göre, her bir sektör için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir.

Model 7'ye göre, işletmenin kategorize edilmiş personel alt grupları itibariyle Antep maliyet indekse katılım dereceleri incelenmektedir. Personel alt grubu kategorileri ile makro indeks arasındaki bulgular istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 8'e göre, işletmenin firma yaşı ile Antep maliyet indeksi arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizi sonuçlarına göre firma yaşı ile Antep maliyet indeks arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olduğu ve negatif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 9'a göre doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoklu regresyon olarak raporlanması ile antep maliyet indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Sektörel değişkenler, yaş ve uyruk çoklu regresyon analinde anlamlıdır. Tekli regresyon analizinde anlamlı olan firma yaşı çoklu regresyon analizinde anlamsız olmaktadır. R-Kare değerinin yaklaşık olarak % 8 olması da bu indeks ile değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermekte ve bu modeli anlamlı kılmaktadır.

Tablo 3.18'de, Gaziantep iline yerel bazda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesine ilişkin faktörlerden oluşturulan Antep lojistik indeksinin bağımlı değişken, işverenin ve işletmenin profiline ilişkin faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı doğrusal regresyon modeli sonuçları raporlanmaktadır.

Tablo 3.18: Antep Lojistik İndeksi (Antploji)

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Sabit Sayı	0.5426 (0.0000)		0.5245 (0.0000)			
Yas	9.60E-05 (0.9426)					
Genc		0.5721 (0.0000)				
Orta		0.5175 (0.0000)				
Yaslı		0.5773 (0.0000)				
Eğitim			0.0067 (0.6328)			
İlk				0.5147 (0.0000)		
Ortaok				0.6091 (0.0000)		
Lise				0.5183 (0.0000)		
Universite				0.5576 (0.0000)		
Tekstil					0.4821 (0.0000)	
Gıda					0.5907 (0.0000)	
diğer sekt					0.4909 (0.0000)	
Petro kim					0.4821 (0.0000)	
Hizmet					0.5347 (0.0000)	
Küçük						0.5512 (0.0000)
Orta						0.5282 (0.0000)
R-Kare	0.000022	0.0174	0.0010	0.0167	0,0470	0,0020

	Model 7	Model 8
Sabit Sayı	0.5756 (0,0000)	
Firma yaşı	-0.0021 (0,0688)	
Yas		0.0019 (0.2007)
Cinsiyet		-0.1309 (0.1123)
Egit		0.0915 (0.1441)
Uyruk		0.0133 (0.4690)
Gıda		0.4303 (0.0015)
Tekstil		0.5415 (0.0000)
Diğer imal		0.4349 (0.0014)
Hizmet		0.4816 (0.0011)
Petro-kimy		0.4520 (0.0002)
Personel		-5.48E-05 (0.0833)
Firma yaşı		-0.0012 (0.3649)
İki fuar		-0.0243 (0.4095)
Dış ticaret		0.0048 (0.8707)
Fdi		0.0154 (0.6614)
R-Kare	0,0139	0.0905

Tablo 3.18. Model 1'e göre işverenin yaşı ile Antep lojistik indeksi arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizinin sonuçlarına göre yaş faktörü ile makro indeks arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı gözlemlenmektedir.

Model 2'ye göre İşverenlerin kategorilendirilmiş yaş grupları itibariyle Antep lojistik indeksle olan ilişkisi incelenmektedir. Analiz bulgularına göre her bir yaş grubu için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilendirilmiştir.

Model 3'e göre. işverenlerin eğitim düzeyi ile Antep lojistik indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki anlamsızdır.

Model 4 'e göre işverenlerin kategorize edilmiş eğitim alt grupları itibariyle Antep lojistik indeksine katılım dereceleri incelenmektedir. Eğitim alt grubu kategorileri ile Antep lojistik indeksi arasında doğrusal bir ilişki olmadığını göstermekte ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Model 5'e göre, işverenlerin kategorilendirilmiş sektör alt grupları itibariyle Antep lojistik indeksle olan ilişkileri incelenmektedir. Analiz bulgularına göre, her bir sektör için elde edilen katsayılar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak ilişkilendirilmiştir.

Model 6'ya göre, işletmenin kategorize edilmiş personel alt grupları itibariyle Antep lojistik indekse katılım dereceleri incelenmektedir. Personel alt grubu kategorileri ile Antep lojistik indeksi arasındaki bulgular istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 7'ye göre, işletmenin firma yaşı ile Antep lojistik indeksi arasındaki ilişki incelenmektedir. Söz konusu tekli regresyon analizi sonuçlarına göre firma yaşı ile Antep lojistik indeksi arasında istatistiksel olarak bir anlamlılığın olmadığı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır.

Model 8'e göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çoklu regresyon olarak raporlanması ile antep lojistik indeksi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Sektörel değişkenler ve personel değişkenleri anlamlıdır. Tekli regresyon analizinde anlamlı olan değişkenler çoklu regresyon analizinde de anlamlı olmaktadır. Personel sayıları arttıkça lojistik önemli hale gelmektedir. R-Kare değerinin yaklaşık olarak % 9 olması da bu indeks ile değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermekte ve bu modeli anlamlı kılmaktadır.

3.3. DEĞERLENDİRME

Analiz bulgularına göre, işverenlerin eğitim seviyesi yükseldikçe doğrudan yabancı sermaye yatırımları hakkında bilinçlenme artmaktadır. Eğitim seviyesinin artmasına paralel olarak işletmenin dış ticaret hacminde de artış yaşanmaktadır (Ek-2). Cinsiyet yapısı da Doğrudan yabancı sermaye yatırımları hakkında bize bilgiler sunmaktadır. Analizimize göre, erkek işverenlerin bayan işverenlere göre yabancı sermayeye karşı ilgili oldukları görülmektedir. Ancak bayan işverenlerin anketler içindeki payının düşük olması bu konuda kesin konuşmamıza engel olabilmektedir. Bayan işverenlerin az gözlemciden oluşmasının nedeni de yapılan anketlerin sanayi de yapılmış olmaları ve bayan işverenlerin çok az sayıda olmalarındandır. Çünkü bayan işverenler daha çok hizmetler sektörünü tercih etmektedirler. İşverenlerin yaş dağılımına bakıldığında genç ve eğitilmiş nüfusun sanayide sayılarının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Genç nüfusun işveren konumunda olması bu işletmelerin daha

çok aile işletmeleri olmaları ve yönetimin gençlere devredilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bulgularımıza göre genç ve yaşlı nüfusun yabancı sermayeye karşı ilgili oldukları ancak orta yaştaki işverenlerin daha az bilgi sahibi oldukları görülmektedir. Yabancı uyruklu işverenlerin Türkiye ile ilgili olarak yolsuzluğun yabancı sermayeye engel olduğu görüşüne katılmadıkları görülmektedir. Türk uyruklular ise yolsuzluğun yabancı sermaye önünde engel olduğunu savunmaktadırlar. Bu farklılık yabancıların rüşveti yanlış algılamalarından kaynaklanabileceğidir. Ayrıca firmaların faaliyette buldukları yıl sayısı yükseldikçe yabancı sermayeyi daha iyi algıladıkları görülmektedir. Personel bakımından işletmeler ele alınırsa orta ve büyük ölçekli işletmelerin yabancı sermayeyi daha iyi algıladıkları görülmektedir.

EKK yöntemine göre tekli ve çoklu regresyon ile analiz edilen sonuçlarda yukarıdaki ifade edilenleri desteklemektedir. Tablo 3.3 Model 6 Türk vatandaşlarının Türkiye ye yabancı sermayenin yeterince gelmemesinde yolsuzluğun etkili olduğunu desteklemektedir. Yine Tablo 3.3. Model 16 ve 17 'ye göre isminde ithalat ve ihracat geçen firmalar ile fiili olarak ithalat ve ihracat yapan firmaların makro değişkenlere daha çok katıldıkları görülmektedir.

Tablo 3.5. Model 3'e göre bayan işverenlerin Ekonomik ve politik istikrarsızlığın yabancı sermayenin gelmesinde engel olduğunu belirtmişlerdir. Bayanların özellikle böyle bir vurguda bulunmaları bayan işverenlerin piyasa kurallarına tam olarak hakim olmadıklarından kaynaklanabilecektir. Tablo 3.7. model 1 işverenin yaşı ile sendikal faaliyetler arasında anlamlı ilişki kurulmuştur. Özellikle yaşlıların sendikal faaliyetlerin yatırımlar önünde engel olduğunu belirtmektedirler. Bunun nedeni de yaşlıların sendikacılık faaliyetlerini yoğun bir şekilde yaşamış olmaları ve geçmiş tecrübeleri sayılabilir.

Gaziantep ilinin teşvik kapsamına alınmaması da yatırımcılar üzerinde etkili olmaktadır. Yabancı sermayedar yatırımını Gaziantep iline yapacağı yerde hükümetçe teşvik verilen Gaziantep, Kilis, Adıyaman, Osmaniye, Maraş veya Urfa da yapacaktır. Bu da Gaziantep iline gelmesi gereken yabancı yatırımların başka şehirlere göç etmense neden olacaktır. Gaziantep iline yabancı sermaye yatırımlarının gelmemesindeki bir diğer etken de lojistik indeksidir. Gaziantep ilinin limanlara olan uzaklığı ithalat ve ihracat yapan firmalar tarafından anlamlı bulunmuştur. Yine Gaziantep ilinde

işverenlerin % 60 'nın doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını doğru algıladığı diğerlerinin ise farklı anlamlar çıkardığı gözlenmektedir.

SONUÇ

Bu araştırma Gaziantep ilinde faaliyet gösteren işletme ve işverenlerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına bakış açısını önemini ortaya koymaya çalışmaktadır. Yabancı sermayenin yerleşim yeri seçiminde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bölgesel dağılımıyla ilgili daha önceki çalışmaların kısıtlı olması bu çalışmanın yapılmasında önemli bir etken olmuştur.

Doğrudan yabancı yatırımların ortaya çıkışı küreselleşme olgusuyla beraber hız kazanmaktadır. Ülkeler yatırımlarını finanse etmek için dış kaynaklara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu dış kaynak ya borç olarak gelmekte ya da kalıcı olarak tesis kurma şeklinde gelmektedir. İstenilen yabancı sermaye yatırımları tesis kurulması şeklinde olanlardır. Çünkü diğer sermaye biçimleri en küçük bir dalgalanmada hemen ülkeyi terk edebilmekte ve ülke ekonomisinde tamir edilemez olumsuzluklar bırakabilmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımların Türkiye'ye çekilebilmesi için dünya standartlarında düzenlemeler getirmek gerekmektedir. Bürokratik engellerin en minimuma indirilmesi gerekir. Ayrıca yabancı yatırımcılara güven verilmesi gerekir. Aksi takdirde yabancı sermaye ülkeye gelme konusunda ürkek davranacaktır.

Yabancı sermayenin ülkeye çekilebilmesi için alınması gereken ilk ve en önemli tedbir vergi sistemlerinin ulusal düzeyde, makro ekonomik çevreye uygun aynı zamanda uluslararası normlara göre düzenlenmesidir. Çünkü ülkelerin teşvikler konusunda rekabete girmeleri hem teşviklerin etkinliğini azaltmakta hem de ülke gelirinin büyük bir kısmının yabancı şirketlere doğru kaymasına neden olmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak önerilebilecek en iyi çözüm ülkelerin çok taraflı bir koordinasyon içerisine girmeleridir. İkinci en iyi çözüm ise, uygulanan teşvik paketlerinin ülkelerin endüstriyel politikalarıyla doğru orantılı olması ve bu politikaların bütün yatırımcılar (yabancı ve yerli) tarafından desteklenmesidir. Bunun için ülkeler vergisel teşvikleri çok taraflı bir koordinasyon içerisine uygulamalıdır. Vergi ve girdi maliyetlerinin yüksekliği, yolsuzluğun büyük boyutlarda olması, kayıt dışılığın etkinliğinin yanı sıra, Türkiye'de yabancı sermayeli bir şirketin kuruluşunun da uzun zaman alması yabancı sermayenin girişine engel olmaktadır. Bulgaristan'da 1 günde, İspanya'da müracaatın yapıldığı gün kurulabilmektedir.

Yabancı yatırımcılar, Türkiye'nin yabancı yatırımları gerçekten istediğinden emin değildirlir. Yabancı sermayenin bir devlet politikası olarak kabul görülmediğine ve bürokrasinin içine sinmediğine inanmaktadırlar. Yabancı yatırımcılar, Türkiye'nin sunduğu yatırım teşviklerinin, enflasyonu ve yüksek işgücü maliyetini telafi etmekte yetersiz kaldığına inanmakta ve özellikle Orta ve Doğu Avrupa'da uygulanan vergi tatili, arsa tahsisi ve istihdam yaratma katkı payı gibi teşvikler ile kıyaslandığında geride kaldığını belirtmektedirler. Ayrıca, teşviklerin önemli bölümünün fiilen uygulanmadığı da belirtilmektedir. Türkiye'nin imajı ve tanınırlığı zayıftır. Diğer konularda olduğu gibi yabancı sermaye konusunda da yeterli düzeyde tanıtım yapılamamıştır. Türkiye mevcut üretim ve dağıtım ağlarından eşit koşullarda yararlanma, fikri mülkiyet haklarının tam olarak korunması, tekelleşme vb. açılardan henüz tam rekabet koşullarının oluşmadığı bir ülke konumundadır.

Yabancı sermayeyi ürküten konuların başında bir ülkedeki kayıtdışı ekonominin büyüklüğü gelmektedir. Kayıt dışı ekonomi kayıt altına alınmadığından haksız rekabete neden olacaktır. Türkiye'de kayıtdışı ekonomi milli gelirin yüzde 45'i ile 66'sı arasında değişmektedir. Buna göre her 100 liranın 66 lirası kayıtdışı, her 100 kişiden 45'i kaçak çalıştırılmaktadır. Kayıtdışı ekonomi ve kayıtdışı işçilik nedeniyle, kayıtlı mükelleflerin vergi yükünün sürekli artması karşısında her 3 liranın 2 lirasının vergi dışı kaldığı, yatırıma ayrılan her 3 liranın 1 lirasının ise rüşvete ve yolsuzluğa gittiği görülmektedir. Bu da işverenler arasında haksız rekabete neden olmakta ve sanayinin gerçek anlamda gelişme potansiyelini ortaya koyamamaktadır.

Türkiye'nin en önemli sorunu olan işsizlik sorununu çözmek için bugün yatırım yapacak parası kalmamış yerli sermayenin yanına, kalıcı yatırım yapacak yabancı sermayenin monte edilmesinin şarttır.

Buna rağmen herhangi bir yanılısamaya düşülmemelidir, DYY gelişmeye dair sorunların çözümünde tek kaynak olamamaktadır. DYY 'lara finansmanın birincil kaynağı olarak bakmak yerine iç pazardan elde edilmiş sabit sermaye ve diğer yabancı finansman seviyelerine yararlı bir ek olarak bakılmalıdır. Ayrıca, ödemeler dengesinin bozulması, yerel girişimlerin ve müşterek tasarruflar ile yetersiz bağlantı, özellikle de ağır ve hammadde çıkarılan endüstrilerde çevresel etki yaratması, rekabet, yolsuzluk

üzerindeki etkileri gibi dezavantajlarının bulunduğu göz önünde tutulursa DYY ile ilgili toz pembe bir tablo çizilmemelidir. Bu dezavantajlar karşısında bulunacak en iyi çözüm yolu DYY akışlarını sınırlamaktansa; çevresel, sosyal korunma sağlamak ve yönetim mekanizmalarını güçlendirmektir.

Analiz bulgularımızdan da anlaşıldığı gibi işverenlerin belirli bir kısmının doğrudan yabancı yatırımları doğru tanımlayamadığı gözlemlenmektedir. Bundan dolayı yabancı sermayenin ortak girişim şeklinde gelmesine olumlu katkıda bulunamamaktadırlar. Bu durumda gerek yerel kurumlar ve kuruluşlar gerek merkezi hükümet tarafında işverenlerin bu konuda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bazı işverenlerinde yabancı sermayeye karşı ürkek durduğu görülmektedir.

Az olsun benim olsun mantığının bir kenara bırakılarak, günümüz dünyasında rekabet edebilmek için ortak girişim ve şirket evlilikleri ile yeni yatırım alanlarının ortaya konulması, üzerinde durulması gereken bir başka konudur. Gaziantep'te faaliyet gösteren işverenlerinin belirli bir kesimi yabancı sermayeyi istemesine rağmen, yabancı sermaye ile ortaklığa girmedikleri gözlemlenmektedir.

Gaziantep ili coğrafik konumu, bulunduğu bölgesel coğrafya bakımından önemli bir merkezdir. Ancak bu merkez olma özelliğine rağmen doğrudan yabancı yatırımları alma konusunda başarısız kalmıştır. Bunun nedenleri de analizimizde değindiğimiz nedenler ve Türkiye 'nin yabancı sermaye çekme konusundaki başarısızlığı gösterilebilmektedir.

Gaziantep ilinde faaliyet gösteren işverenlerin eğitim seviyesi yükseldikçe doğrudan yabancı sermaye yatırımları hakkında bilinçlenme artmaktadır. Eğitim seviyesinin artmasına paralel olarak işletmenin dış ticaret hacminde de artış yaşanmaktadır (Ek-2). Cinsiyet yapısı da doğrudan yabancı sermaye yatırımları hakkında bize bilgiler sunmaktadır. Erkek işverenlerin bayan işverenlere göre yabancı sermayeye karşı daha ilgili oldukları görülmektedir. Ancak bayan işverenlerin anketler içindeki payının düşük olması bu konuda kesin konuşmamıza engel olabilmektedir. Bayan işverenlerin az gözlemciden oluşmasının nedeni de yapılan anketlerin sanayi de yapılmış olmaları ve bayan işverenlerin çok az sayıda istihdam olmalarındandır. Genç nüfusun işveren konumunda olması bu işletmelerin daha çok aile işletmeleri olmaları ve yönetimin gençlere devredilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bulgularımıza göre

genç ve yaşlı nüfusun yabancı sermayeye karşı ilgili oldukları ancak orta yaştaki işverenlerin daha az bilgi sahibi oldukları görülmektedir. Yabancı uyruklu işverenlerin Türkiye ile ilgili olarak yolsuzluğun yabancı sermayeye engel olduğu görüşüne katılmadıkları görülmektedir. Türk uyruklular ise yolsuzluğun yabancı sermaye önünde engel olduğunu savunmaktadırlar. Bu farklılık yabancıların rüşveti yanlış algılamalarından kaynaklanabileceğidir. Ayrıca firmaların faaliyette buldukları yıl sayısı yükseldikçe yabancı sermayeyi daha iyi algıladıkları görülmektedir. Personel bakımından işletmeler ele alınırsa orta ve büyük ölçekli işletmelerin yabancı sermayeyi daha iyi algıladıkları görülmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlarının çekilmesinde, kanunların uygulanması, kişisel güvenlik, yatırım atmosferini değiştiren keyfi hükümet tavrı, yolsuzluk, yabancı yatırıma karşı yapılan ayırım, güvenli ve düzenli mali sistemler, sermayenin serbest dolaşımı ve uluslararası standartlarda muhasebe ve tahkimdir. Yasaların ve düzenin temel sorunları olan yolsuzluklar, tanıtım yetersizliği ve maliyetler nedeniyle yatırımcıların belirli ülkelerden kaçmasıyla sonuçlanabilmektedir. Birçok ülke bu sorunlara ulusal düzeyde yaklaşmaktadır; ancak irili ufaklı yolsuzlukların yaygın olması ve yerel küçük ölçekli engeller sebebiyle yatırımcılar ile ülkeler arasındaki ilişkiler olumsuz etkilenmektedir. Bu yerel engeller hem yönetsel engelleri, örneğin yatırıma girişme ve başlama aşamasında onay ve lisans almayı, hem de işletimsel engelleri yani vergi, döviz, ithalat/ihracat prosedürlerini, iş ve sosyal güvenliği içermektedir.

Yabancı girişimciler tarafından aranan bu şartlar sağlıklı bir iş ortamı sağlamaktadır. Uluslararası yatırımcılar iş ortamlarındaki değişikliklere daha duyarlı olabilmektedirler. Yatırıma yardımcı bir ortam yaratmak için şeffaf ve fark gözetmeyen politikalar ile düzenleyici kurumsal çerçeveler oluşturmak gerekmektedir.

Sonuç olarak Gaziantep iline yabancı sermayenin getirilebilmesi için tanıtımına önem verilmesi gerekmektedir. İşverenler Gaziantep ilinin marka şehir, model şehir gibi isimlerle adlandırılmasına karşın, kentin yetersiz tanıtıldığına inanmaktadırlar. Bunun için yerel yöneticiler ve işletme sahipleri bu konuda gerekli önlemleri almalıdırlar. Ayrıca yabancı sermaye çekimi için Gaziantep ilinde endüstri bölgelerinin kurulması, altyapı lojistikine önem verilmesi ve yabancı yatırımcı önündeki bürokratik engeller kaldırılması gerekmektedir.

EKLER

EK 1. Anket Soruları

Kişisel Bilgiler

1. Yaşınız.....
2. Cinsiyetiniz.....
3. Eğitim Düzeyiniz:.....
4. yruğunuz.....
5. Firmanızın Adı:
6. Sektörü(İşkolu):.....
7. Çalışan Sayısı (Yaklaşık):.....
8. İşletmenin Yaşı(Yıl):.....
9. Konunuzla ilgili olarak yurtdışı ve yurtiçi fuar ve organizasyonlara katılıyor musunuz.....

*Lütfen cevaplamaı yandaki gibi işaretleyerek yapınız.

1 2 3 4 5

Ülkemize yeterli yabancı sermaye gelmemesinin nedenlerini aşağıdaki olası faktörlerden hangisi ne ölçüde etkili olmaktadır?

1= Kesinlikle katılmıyorum.....5= Kesinlikle katılıyorum

1. Yolsuzluklar.....	1	2	3	4	5
2. Özelleştirmedeki aksaklıklar.....	1	2	3	4	5
3. AB ile uyumun gecikmesi.....	1	2	3	4	5
4. Hukuksal altyapıdaki eksiklik ve aksaklıklar.....	1	2	3	4	5
5. Vergilendirmedeki eksiklik ve aksaklıklar.....	1	2	3	4	5
6. Kur garantisinin olmaması.....	1	2	3	4	5
7. Enerji sorunları veya enerjinin pahalı olması.....	1	2	3	4	5
8. Ekonomik istikrarsızlık.....	1	2	3	4	5
9. Politik istikrarsızlık.....	1	2	3	4	5

Gaziantep'e yeterli yabancı sermaye gelmemesinin nedenleri ile ilgili aşağıdaki faktörlere ne ölçüde katılıyorsunuz?

1= Kesinlikle katılmıyorum.....5= Kesinlikle katılıyorum

10. İşçi ücretlerinin yüksek olması.....	1	2	3	4	5
11. Kalifiye işçi bulunamaması.....	1	2	3	4	5
12. Yüksek düzeyde sendikalaşmanın olması.....	1	2	3	4	5
13. Kişisel gelirin yüksek olması.....	1	2	3	4	5
14. Yeterli altyapı lojistik'inin olmaması (Demiryolu, Havayolu, Karayolu).....	1	2	3	4	5
15. Kültürel farklılıklar.....	1	2	3	4	5
16. Dinsel farklılıklar.....	1	2	3	4	5
17. Gaziantep ilinin kalkınmada öncelikli iller arasında bulunmaması.....	1	2	3	4	5
19. Gaziantep ilinin coğrafik konumu ve yerçekimleri....	1	2	3	4	5
20. Yeterli alt yapının olmaması.....	1	2	3	4	5
21. Yabancılar için uygun yaşama ortamının bulunmaması.....	1	2	3	4	5
23. Girişimcilerin yabancılarla ortak olmak istememeleri.....	1	2	3	4	5
25. Gaziantep ilinin tanıtımının yetersizliği.....	1	2	3	4	5
26. Yeterli teşviklerin sağlanmaması.....	1	2	3	4	5
27. Yakın geçmişte Gaziantep ilinin bulunduğu bölgenin terör faaliyetlerine maruz kalması.....	1	2	3	4	5
25. Gaziantep ilinin limanlara olan uzaklığı.....	1	2	3	4	5

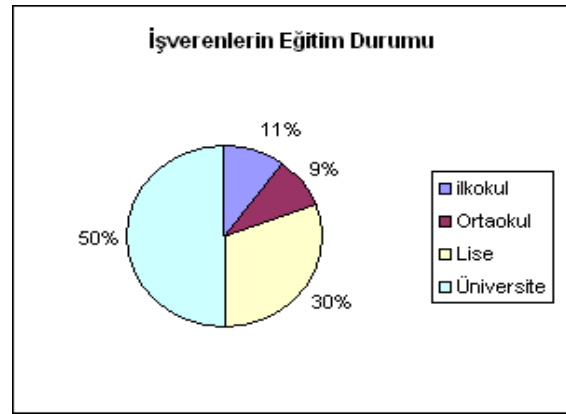
Gaziantep'e yabancı sermaye gelmemesi ile ilgili aşağıdaki sorulara ne ölçüde katılıyorsunuz?

1= Kesinlikle katılmıyorum.....5= Kesinlikle katılıyorum

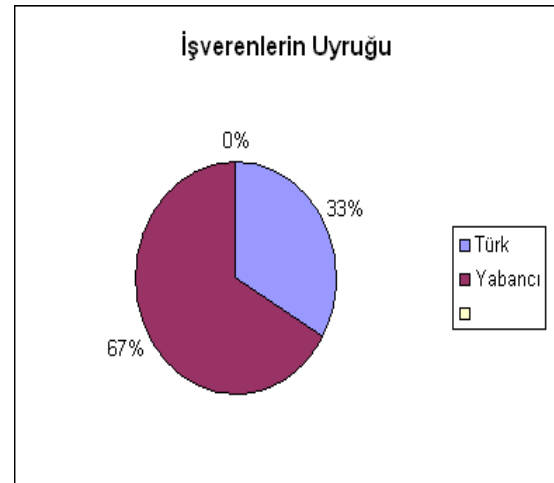
26. Gaziantep'te yeterince yabancı sermaye var mıdır.....	1	2	3	4	5
27. Yabancı sermayenin Gaziantep'e gelmesini ister misiniz?					
a) Evet (Nedenlerini belirtiniz).....					
.....					
b) Hayır (Nedenlerini belirtiniz).....					
.....					
28. Gaziantep'e sizce hangi sektörlerde yabancı sermaye gelebilir veya gelmelidir?					
.....					
.....					
.....					
29. Gaziantep'e yabancı sermaye cezbi için sizce neler yapılmalıdır?					
.....					
.....					
.....					

EK-2. İşverenlerin Kategorilendirilmiş Frekans Dağılımları

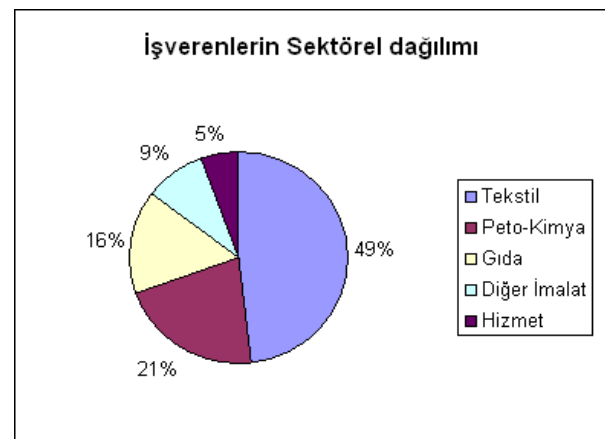
	Frequency	Percent
ilkokul	25	10,5
Ortaokul	22	9,2
Lise	71	29,7
Üniversite	121	50,6
Toplam	239	100

	Frekans	Yüzde
Türk İşverenler	224	93,7
Yabancı Uyrıklı	15	6,3
Toplam	239	100,0

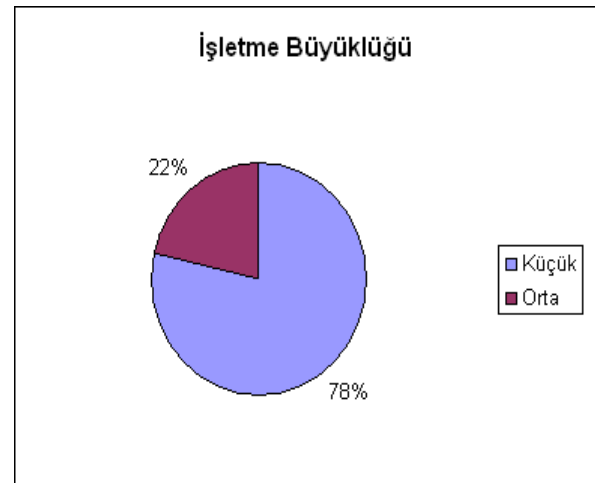
	Frekans	Yüzde
Gıda	39	16,3
Tekstil	115	48,1
Peto-kimya	50	20,9
Diğer imalat	22	9,2
Hizmet	13	5,4
Toplam	239	100,0

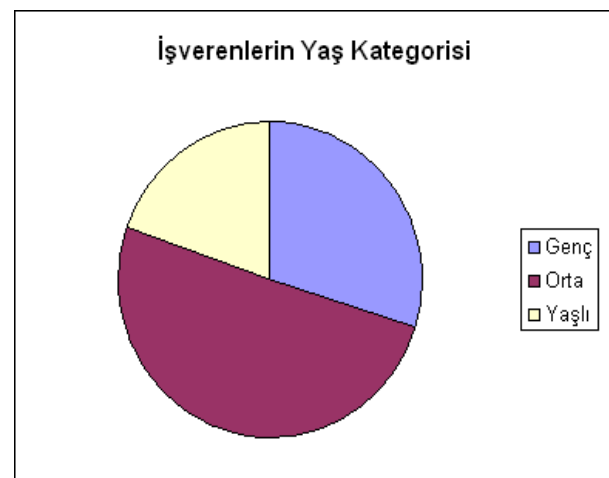
	Frekans	Yüzde
Bayan	7	2,9
Erkek	232	97,1
Toplam	239	100,0

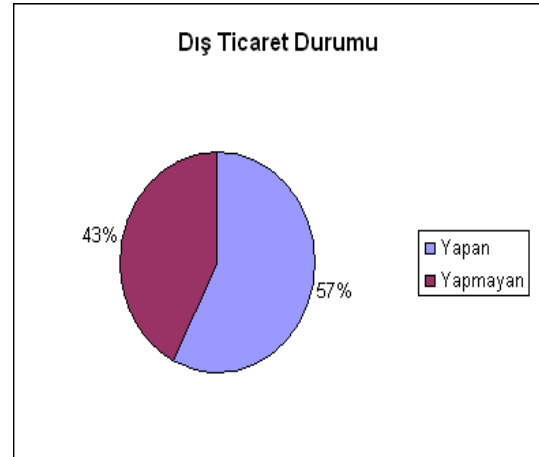
	Frekans	Yüzde
Küçük İşletme	187	78,2
Orta ve Büyük	52	21,8
Toplam	239	100,0

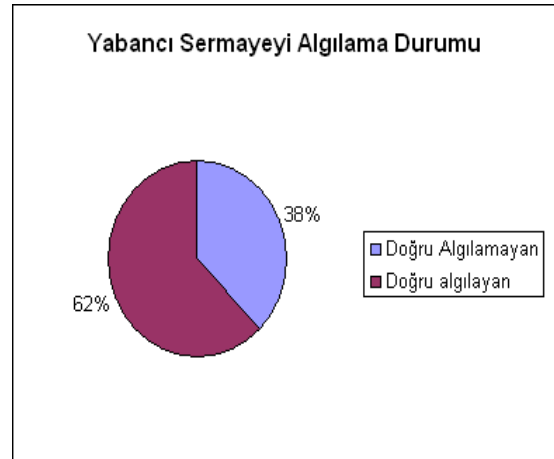
	Frekans	Yüzde
Genç	72	30,1
Orta	120	50,2
Yaşlı	47	19,7
Toplam	239	100,0

	Frekans	Yüzde
Dış Tic. Yapan	137	57,3
Dış Ticaret Yapmayan	102	42,7
Toplam	239	100,0

	Frekans	Yüzde
Doğru algılamayan	90	37,7
Doğru Algılayan	149	62,3
Toplam	239	100,0

EK 3. Değişkenlerin tanımlayıcıları

egit=1 ilkokul
 egit=2 ortaokul
 egit=3 lise
 egit=4 universite

vatandas=1 TC vatandasi
 vatandas=0 Yabancı uyruklu

sektor=1 gıda
 sektor=2 tekstil
 sektor=3 petro-kimya
 sektor=4 diğer imalat sanayii
 sektor=5 hizmetler

yurtic=1 yurtici fuara katilmis ise
 yurtic=0 yurtici fuara katilmamis ise

yurtdis=1 yurtdisi fuara katilmis ise
 yurtdis=0 yurtdisi fuara katilmamis ise

ikifuar=1 **hem yurtici hemde yurdisina katilmis ise**
 ikifuar=0 **sadece yurtici veya sadece yurdisina katilmis ise**

enazbir=1 **en az bir fuara katilmis ise**
 enazbir=0 **hicbir fuara katilmamis ise**

eger yas<31 ise age=1
 eger yas>30 ve yas<46 araliginda ise age=2
 eger yas>45 ise age=3

eger firmyas>0 ve firmyas<11 ise firmage=1
 eger firmyas>10 ve firmyas<21 ise firmage=2
 eger firmyas>20 ve firmyas<31 ise firmage=3
 eger firmyas>30 ise firmage=4

eximnane=1 firma ismin export/import ibaresini iceriyorsa
 eximnane=0 firma ismin export/import ibaresini icermiyorsa

disticar=1 firma dis ticaret yapiyorsa
 disticar=0 firma dis ticaret yapmiyorsa

fdi=1 firma sahibi yabancı sermaye yatirimlerini dogru tanımlamis ise
 fdi=0 firma sahibi yabancı sermaye yatirimlerini dogru tanımlamamis ise

evethay=1 27 nolu soruya evet demis ise
 evethay=0 27 nolu soruya hayir demis ise

EK 4. Genel Frekans Dağılımları

Değişkenler		Kararsız	Katılmıyorum	Katılıyorum	Toplam
Yolsuzluk	Frekans	54	57	128	239
	Yüzde	22.59	23.85	53.56	100
Özelleştirmedeki Aksaklıklar	Frekans	56	57	126	239
	Yüzde	23.43	23.85	52.72	100
AB'ye Uyum Sürecindeki Gecikmeler	Frekans	53	68	118	239
	Yüzde	22.18	28.45	49.37	100
Hukuksal Altyapıdaki Eksiklik ve Aksaklıklar	Frekans	39	32	168	239
	Yüzde	16.32	13.39	70.29	100
Vergilendirmedeki Eksiklik ve Aksaklıklar	Frekans	32	24	183	239
	Yüzde	13.39	10.04	76.57	100
Kur Garantisinin Olmaması	Frekans	43	56	138	237
	Yüzde	18.14	23.63	58.23	100
Enerji Sorunları veya Enerjinin Pahalı Olması	Frekans	29	30	180	239
	Yüzde	12.33	12.55	75.31	100
Ekonomik İstikrarsızlık	Frekans	42	45	152	239
	Yüzde	17.57	18.83	63.6	100
Politik İstikrarsızlık	Frekans	47	55	137	239
	Yüzde	19.67	23.01	57.32	100
İşçi Ücretlerinin Yüksek Olması	Frekans	34	149	56	239
	Yüzde	14.23	62.34	23.43	100
Kalifiye İşçi Bulunmaması	Frekans	44	102	93	239
	Yüzde	18.41	42.68	38.91	100
Yüksek Düzeyde Sendikalaşma Oranı	Frekans	52	135	52	239
	Yüzde	21.76	56.49	21.76	100
Kişisel Gelirin Yüksek Olması	Frekans	22	172	45	239
	Yüzde	9.21	71.97	18.83	100
Yeterli Altyapı Lojistiğinin Olmaması	Frekans	51	99	89	239
	Yüzde	21.34	41.42	37.24	100
Kültürel Farklılıklar	Frekans	48	136	55	239
	Yüzde	20.08	56.9	23.01	100
Dinsel Farklılıklar	Frekans	38	154	47	239
	Yüzde	20.08	56.9	23.01	100
Gaziantep İlinin Kalkınmada Öncelikli İller Arasında Bulunmaması	Frekans	36	83	120	239
	Yüzde	15.06	34.73	50.21	100

Gaziantep İlinin Coğrafik Konumu ve Yerçekilleri	Frekans	36	140	62	238
	Yüzde	15.13	58.82	26.05	100
Yeterli Altyapının Olmaması	Frekans	58	120	60	238
	Yüzde	24.37	50.42	25.21	100
Yabancılar İçin Uygun Yaşam Şartlarının Olmaması	Frekans	50	123	66	239
	Yüzde	20.92	51.46	27.62	100
Girişimcilerin Yabancılarla Ortak Olmak İstememeleri	Frekans	52	100	87	239
	Yüzde	21.76	41.84	21.76	100

Değişkenler		Kararsız	Katılmıyorum	Katılıyorum	Toplam
Gaziantep İlinin Tanıtımının Yetersizliği	Frekans	47	48	144	239
	Yüzde	19.67	20.08	60.25	100
Yeterli Teşviklerin Sağlanmaması	Frekans	47	50	151	238
	Yüzde	19.75	16.81	63.45	100
İlin Yer Aldığı Bölgedeki Yakın Geçmişteki Terör Faaliyetleri	Frekans	40	158	80	238
	Yüzde	16.31	66.39	16.81	100
Gaziantep İlinin Limanlara Olan Uzaklığı	Frekans	51	98	90	239
	Yüzde	21.34	41	37.66	100
Gaziantep'te Yeterince Yabancı Sermaye Mevcuttur	Frekans	10	207	18	235
	Yüzde	4.26	88.09	7.66	100

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

ACKERAIAN, Rose, **Corruption and Development" Annual World Bank Conference on Development Economics**, The World Bank, Washington,D.C. 35-61., 1997.

AKLAN, Nejla Adanur, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, DTM Yay, 1998.

AKALIN, Gülsüm Özkan, **Dünya Ekonomisinde Yönetişim Arayışı: WTO ve Globalizasyonun Yansımaları**, İstanbul: Don Kişot Yay., 2002.

AKTAN, Coşkun Can, **Türkiye’de Üretim ve İstihdama Yönelik Ulusal Rekabet Gücü Politikası**, TİSK Yayınları, 2003.

ALKIN Erdoğan, İktisat, Filiz Kitabevi, İstanbul,1984.

ALPAR, Cem, **Çokuluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma**, 3. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 1980.

ASLAN, Nurdan, **Uluslararası Özel Sermaye Akımları, Portfoy Yatırımları ve Sıcak Paz Hareketleri**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 1997.

ATO, **Yabancı Sermaye Hayaller ve Gerçekler Raporu**, 2004

AYDEMİR, Şinasi, **Türkiye de Kayıtdışı Ekonomi**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, İstanbul, 1995.

BOZKURT Ünal, **Ekonomide Yabancı Sermayenin Yeri ve Önemi**, YASED Yayın No: 20, İstanbul, 1985.

BULUTOĞLU, Kenan, **100 Senede Türkiye’de Yab. Sermaye**, İstanbul, Gerçek Yayınları, 2000.

BURCKLEY, Peter J., **The Multinational Enterprise, Theory and Applications**, The Macmillan Press Ltd, London, 1989.

CALL, Sanjayz, **The investment Development Path: Some Conclusions**, London Routledge, 1996.

CAVES, Richard.E., **Multinational Enterprise and Economic Analysis**, 2nd Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.

CLAYDON, J. M., **Joint-Ventures-An Analysis of Commision Decision**, European Competition Law review, 1986.

CONNELLY, Matthew, **İrlanda'da Yabancı Sermaye Tecrübesi ve Elde Edilen Sonuçlar, Dış Ülkelerde Yabancı Sermaye Tecrübesi**, İstanbul, YASED Yayınları, No:10, 1983.

ÇAKAL, Recep, **Doğal Tekkelrde Özelleştirme ve Regülasyon**, DPT, Yayın No: 2455, Ankara, 1996.

ÇANAKÇI, İbrahim, **Yabancı sermaye Arenasında Yaptığı Açış Konuşması**, Hazine Müsteşarları, Ankara, 04.07.2003, s. 3.

DEMİRCAN, Hayrettin, **Dünyada ve Türkiye 'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri**, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003.

DİNÇER Nazire Nergiz, **Döviz Kuru Dalgalanmalarının Asimetrik Etkileri: Türkiye Örneği**, Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2005.

DOBOSEWICZ, Zbigniev, **Foreign Interestment in Eastem Europe**, London,1992.

DPT, Yıllık Rapor, 2004.

DTM, Dış Ticaretin Önündeki Engeller, 2002.

DURA, Cihan, **Bilgi Toplumu, Kültür Bakanlığı Yayınları**, Ankara, 1990.

EUGENE, V.Rostow, **The Multinational Corporation and The Future of The World Economy**, Global Companies (Ed.Georges W. Ball), New Jersey, 1975.

FRİEDMAN, Milton., **Nobel Lecture: Inflation and Unemployment**, Journal of Political Economy, 1977.

GARAMAZZA F., & AZIZ, J., **Fixed Or Flexible? Getting the Exchange Rate Right in the 1990s**, Economic Issues, 1998.

GİLL, Stephen & LAW, David, **The Global Political Economy Perspectives, Problems, and Policies**, New York, 1988.

HAN, Ergül, ve KAYA, A. Aysun, **Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika**, Eskişehir, Anadolu Üniv. Yay, 2002.

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, **Yabancı Sermaye Raporu** (2002 üçüncü çeyrek), Ankara, 2002.

HENART, İ. F. & PARK, Y.R., **Greenfield Acquisition. The Strategy of Iopenese investors in the United Stated**, Management Science 39, September:1993.

HUSON, G. H., **Should Countries Promote Foreing Direct Investment**, G-24 Discussion Paper Series, UNCTAD, New York, 2001.

HYMER Stephan, **The international opentions of National Firms: Study of Direct Foreign investment**, Cambridge: MIT Press, 1976.

IBRD, **Bulgaria investment Report, Trend and Determinants**, 2001.

IETTO GILLIES, G., **International Production: Trends, Theories, Effects**, Polity Press, Cambridge, 1992.

IFC, **Foreign Direct investment Lesson of Experience**, 1997.

İSSİAH, Frank, **Foreing Enterprise in Developing Countries**, Baltimore The John Hopkins University Pres, 1980.

İTO **Ülke Profili**, 1998.

JETRO, White Paper's on Foreign Direct Investment, 2000.

KARACASULU Nilüfer, **Uluslararası Teknoloji Transfer Süreci ve Yöntemleri**, İzmir, 1999.

KARLUK, S.Rıdvan, **Türkiye Ekonomisi**, 6. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 1999.

KARLUK, S. Rıdvan, **Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı**, TCMB, Ankara, 2001.

KARLUK, Rıdvan, **Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyümeye Katkısı, Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye**, Ankara, TCMB, 2001.

KARLUK, S. Rıdvan, **Uluslararası Ekonomi**, 11. Baskı, Bilim Teknik Yayınevi, 2003,.

Katz, F. Lawrance, **Cyclical Unemployment: Sectoral Shifts or aggregate Disturbances?**, MacMilan pres, 1987.

KAZGAN, Gülten, **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**, 2.Basım, Altın Kitaplar, İstanbul, 1988.

KAZGAN, Gülten, **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen**, Altın Kitaplar, İstanbul, 1997.

KIRBAŞ, Sadık, **Kayıtdışı Ekonomi, Nedenleri, Boyutları ve Çözüm Yolları**, TESAV Yay., İstanbul, 1995.

KOGUT, B., **The evolution theory of the multinational corporation within and across country options**, International Business, University of south Caroline Press, Colombia, S.C, 1997.

KOPARAL, Celil, **Uluslararası Faaliyetlerin Planlanması ve Denetimi**, Anadolu Üniv. İ.İ.B.F Yay. No:37, An.Üniv.Yay.Eskişehir, 1986.

KUMBARACI, Serdar F., **DYY Üzerine Değerlendirmeler**, DTM, EAD Gen. Md., 2000.

LAUNGENİ, P., & RAZİN, A., **How Beneficial is Foreign Direct Investment for Developing Countries**, Finance and Development, 2001, s.38.

LECRAW, D. J., **Factors Influencing Foreign Direct Investment by Transnational Corporations in Host Developing Countries**, A Preliminary Report in Multinational Enterprise in Less Developed Countries, London., 1991.

LOGAN, J., **Cycles And Trends In The Globalization Of Real Estate**, İn: (Ed. P. Knock) *The Restless Urban Landscape*, 1993.

LOPEZ-Mejia, A., **L-arge Capital Flows: Causes, Consequences and Policy Responses**, Finance and Development, 1999.

MALİYE BAKANLIĞI, **Yıllık Ekonomik Rapor**, 2003.

METZLER, L. A., **Tariffs, The/Terms of Trade and the Distribution of Income**, Journal of Political Economy, 1949..

OECD, **Privatization: Recent Trends**, 1997.

OECD, **Foreign Direct Investment and Sustainable Development, New Horizons and Policy Challenges For Foreign Directinvest in the 21st Century**, Mexico City, 2001.

OSKAY, Suna, **ÇUŞ Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi**, Başbakanlık DTM Yayınları, Ankara, 1998.

OSTER, S.M., **Modern Competitive Analysis**, New York: Oxford University Pres, 3. ed., 1999.

ÖĞÜTÇÜ, Mehmet, **Türkiye'de Yeni Bir Ekonomik ve Ticari Diplomasi Stratejisine Doğru**, TÜSİAD, Yayın No1: T/98-6/230, 1989.

ÖĞÜTÇÜ, Mehmet, **Türkiye'nin Geleceğine Yatırım Yapmak**, Forum İstanbul, 2003.

ÖZALP, İnan, **Küçük Çokuluslu İşletmeler, Uluslar arası İşletmecilik**, Anadolu Üniv. İ.İ.B.F. Yay., No:37, Eskişehir, 1986.

ÖZSOYLU, Ahmet Fazıl, **Türkiye de Kayıtdışı Ekonomi**, Bağlam yayınları, İstanbul, 1996.

PARASIZ İlker, **Enflasyon-Kriz Ayarlamaları, Dünyada ve Türkiye'de Kalkınma Mikroekonomisi Sorunları**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2001.

PARK, Hong Y., **Foreign Direct Investment And Global Sourcing Choices Of Firms İn The US**, Volume:21, issue:6, Sept.2000.

PYNDİCK, R. & SOLİMANO, A., **Economic Instability and Aggregate Investment**, NBER Macroeconomics Annual, 1993.

SAATÇİOĞLU, Cem, **Dış Ticaretin Önündeki Engeller Ve Çevresel Kriterler İle Dış Ticaret İlişkisi**, DTM Yayınları, 2001

SAVAŞ Vural, **Kalkınma Ekonomisi**, Beta Yayınları, İstanbul, 1986.

SEYİDOĞLU, Halil, **Uluslararası İktisat**, 14.Baskı, Güven Yayınları, İstanbul, 2001.

ŞATIROĞLU, Kadir, **Çokuluslu Şirketler**, Ankara Üniv. Siyasal Bil. Fak Yay., No:536, Ankara, 1984.

ŞAHİN, Çiğdem, **Kapitalizm ve Yoksulluk Dünya İşbölümü, Azgelişmişlik ve Alternatif Yaklaşımlar**, Çivi Yazıları, İstanbul, 2000.

ŞEN, Ali, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Politikası, 1980-2003 Türkiye'nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003.

TCMB, **Para Politikası Raporu 2001**, Ankara, 2002.

TEKELİ, İ., & İLKİN, S., **Dünyada ve Türkiye'de Serbest Üretim Bölgelerinin Doğuş ve Dönüşümü**, Yurt Yayınları, Ankara, 1987.

TEZEL Sezai, **İktisadi Büyüme**, Ankara yayınları, 1997.

THUROW, Lester C., **The Future Of Capitalism, How Today's Economic Forces Shape Tomorrow's World**, New York, 1996.

TODARO, M.P., **Economic Development in The World**, 4.Ed., Logman, London,1989.

TOLENTINO, P. A. E., **Tecnological innovation and Third World Multinationals**, Routledge, London,1993.

UÇAR, Halil, **AET ile Bütünleşmede Yabancı Sermaye Yatırımlarının Rolü**, Yayın No: 34, YASED, 1989.

ULUDAĞ, Ramazan, **Türkiye 'de Yabancı Sermaye Uygulaması**, Ankara, 1991.

UNCTAD, **World investment Report, Trend and Determinants**, 1998.

UNCTAD, **World Investment Report**, 2001.

UNCTAD, **World Investment Report**, 2002.

UNCTAD, **Investment and Technology Policies For Competitiveness: Review of successful Country Experiences**, Technology for Development Series. UN New York, 2003.

URAS, Güngör, **Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları**, İktisadi Yayınlar, 1979.

WADE, Robert. **The System of Administrative and Political Corruption: Canal Irrigation in South India**, Journal of Development Studies, 1982.

WALTERS, Bruce, A., Peter Steve ve Dess G. Gregory, “**Strategic Alliances and Joint Ventures: Making Them Work**, Business Horizons, Temmuz-Ağustos 1994..

WİLIAMSON, O. E., **The Vertical Integration of Production: Market Failure Consideration**, Amerikan Economic Review, Vol: 69, 1971.

WHİSH, R., **Competition Law**, 4th edition, Londra, 2001.

YERASİMOS, Stefanos, **Milliyetler Ve Sınırlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995..

YILDIRIM, Nuri, **Kapitalizmin Gelişim Sürecinde Yeni Aşama**, Kaynak Yayınları, Birinci Baskı, 1983.

YILMAZ Şiir Erkök, **Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi**, Gazi T.E.F. Matbaası, Ankara, 1992.

.....Türkiye’de 24 Ocak 1980 Sonrası Yabancı Sermaye Yatırımları ve Gelişimi Anadolu Üniv. Afyon İ.İ.B.F. 15. Kuruluş Yılı Armağanı, Yayın No: 365,1989.

.....İstihdamın Arttırılması Ekonomik ve Sosyal Konsey Toplantısı, Ankara, 2003.

MAKALELER

AGARWAL, J.P., Determinants of Foreign Direct Investment: A Survey, **Weltwirt-schaftliches Archiv**, Vol:116, No: 4, 1980.

AKSU, Yusuf Ziya, İstihdam Odaklı Yatırım ve Teşvik Politikalarına İlişkin Görüşler, **Tisk- İşveren Dergisi**, 2003.

AKYÜZ, Yılmaz, Küreselleşme, Kutuplaşma ve Kalkınma, **İktisat Dergisi**, 2001, Sayı: 416, 2001.

ALPER, C.A., & ÖNİŞ, Z., Finansal Küreselleşme, Demokrasi Açığı ve Yükselen Piyasalarda Yaşanan Sürekli Krizler, Sermaye Hareketlerinin Liberalleşmesi Sonrası Türkiye Deneyimi”, **Doğu Batı Dergisi**, S: 17, 2001.

ALTER, R., Lessons from the Export Processing Zone in Mauritius, **Finance and Development**, Vol:28, No:4, 1991.

ALTINPARMAK, Aytekin, Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayiinin Gelişimi, **İ.Ü.S.B.E Dergisi**, 13.Yıl, İstanbul, 2002.

APPAY, B., Economic Concentration and Externalization of Labour, **Economic and Industrial Democracy**, V:19, S:1, 1998.

ASHEGHİRN, Parviz, Determinati of Foreign.Direct investment, **The International.Trade Journal**, Volume: XVIII, No:1, 2001.

BAYRAKTUTAN, Yusuf, Bilgi Ve Uluslararası Ticaret Teorileri, **C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, 2003.

BERKÖZ, Lale, İnterregional of Foreign Investors in Turkey, **European Planing Studies**, Vol.9, No.8, 2001.

BESANKO, D., DRANOVE, M., SHANLEY M., Economics of Strategy, 2nd, Ed., **John Wiley & Sons**, New York, 2000.

BİLLİNGTON, S., The locatiton of foreign direct investment: An Empirical Anelysis, **Applied Economics**, Vol.31, No.1, 2002.

BLOOMSTROM M., & SJOHOLM F., Tecnołgy transfer and spillovers: does local participation with multinational matter?. **European Economic Review**, Vol. 43, 1999.

BROWN, Ross Bachtter, Foreign direct investmend and regional economic development: backward electronics linkages in Scotland an Singapore, **Unpublished Phd thesis**, University of Strathclayde, 1996.

BROWN, Ross, Electronics foreign direct investment in Singapore: A study of local linkages in "Winchester City", **European Business Review**, Vol:98, No:4, MCB University Press, Glasgow 1998..

CELASUN, M., Gelişen Ekonomilerin Dış Kaynak Kullanımı, Finansal Kaynaklar ve Türkiye Örneği, **Doğu Batı Dergisi**, , Sayı:17 2001.

CHADE, Doren D., "Foreign ownership structure of service equity Joint ventures in China, **International Journal of service**, Vol.13 , No.2, 2002.

CHEVRANT, Breton M., Selling the World city: a comparison of promotional strategies in Paris and London, **European Planning Studies**, Vol. 5, 1997.

CHEN E. K. Y., Foreign Direct investment in Asia: Developing country Firms in, **Foreign Investment in Asia**, Tokyo, 1990.

CLEGG J., The Determinants of Intra-European Foreign Direct Investment Flows Market Integration and Policy Issues, **Journal of Transnational Management Development**, Vol.3, No.4. 1998.

COŞKUN, Recai, Determinants of Direct Foreign Investment in Turkey, **European Business Review**, V: 13, N: 4, 2001.

COLLIS Clive & NOON, David and BERKELEY, Nigel, Direct Investment From the EC: Recent Trends in the West Midlands Region and their implications for Regional Development and Policy, **European Business Review**, Vol. 94, No.2, 2003.

DRIFFIELD, Vigel, & HUGHES Dylan, Foreign and Domestic, Investment, Regional Development or Crowding Out?, **Regional Studies**. Vol: 37. S: 3, London, 2003.

DUNNING, John.H., Re-appraising the Electric Paradigm in an Age of Alliance Capitalism, **Journal of International Business Studies**, Vol: 26, S: 3, 1995.

DUNNING, John.H., Location and the Multinational Enterprise: A Neglected Factor?, **Journal of International Business Studies**, Vol: 29, S: 1, 1998.

ELLİSON, Julian, **Joint Ventures in Europe**, Butterworths and Co., London, 1991.

BAĞDADIÖĞLU, Enis, TESK Yayınları, 2004.

ERCAN, M.K., Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Ülkenin Kalkınmışlığı ve Krizler Arasındaki İlişki, **Gazi Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:2

FERNANDEZ,-Arias E., & HAUSMANN, R., Is Foreign Direct Investment a Safer Form of Financing, **Emergin Market Rewiev**, S:2, 2001.

FİDAN, Erkan, Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları, **Eskişehir İ.İ.B.F Dergisi**, C: XI, S.1, 1993.

FİLATOHEV, Igor,& KAPİLLYUSHİKOV, Rostislav, & DYOMİNZ, Natilyz, AUKUTSİOZEK, Sergey., **The Effects Of Ownership Concentration On Investment And Performance İn Privatized Firms İn Russia**, V: 22, S: 6, Sept. 2001.

FİSCHER, Stanley, Relative Shocks, Relative Price Variability and Inflation, **Brookings Papers on Economic Activity**, 1981.

FULONG, Wu., The Global and Local Dimensions of Place-Making: Remaking Shanghai as a World City, **Urban Studies**, Vol. 37, No. 8, Highfield, 2002.

GERNGER J.M., Measuring Performance of internatinal Joint Vetrues, Journal of innternational Business Studies, Vol.22, No.2, 1991.

GİLMORE Audrey, O.DONELL Aodheen, CARSOON David ve CUMMİNS Darrly. Factors ingluencihg foreign drect investment and international joint ventures: A comparative study of Nerthem Irenends and Bahrain; **International Marketing Review**, Vol:20, No:2, 2003.

GÖKAL, İsmail, & ASLANTAŞ Mesut, Teknoloji Transferi: Türkiye İçin Bir Model Denemesi, DTM, 2002.

GÜRAK, Hasan, Küreselleşme Nereye Götürüyor? Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Verimlilik ve Gelir Dağılımı, **MPM**, S. 2, 2003.

GÜRAK, Hasan, On Productivity Growth, **Economic Review**., Vol. 10, No:2, İstanbul, 1999.

GÜRSOY, Elif, Avrupa Anlaşmalarının MDAÜ'lerinin Ekonomik Gelişime Etkisi, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:23, Ankara, 2001.

GÜVEN, Sevil, Yap-İşlet, Devret Modelinde Karşılaşılan Riskler ve Finansal Riskin Önlenmesinde Swap Tekniğinin Kullanımı, **DTM**, Ankara, 1998.

HİLL, S., & MUNDAY, M., Foreign Investment in France and the UK: a Regional Analysis of Locational Determinants, **Urban Studies**, Vol: 37. No: 8, 1995.

HULF, W.G., The Developmental State Povernment And Singapores Economic Development Since 1960, **World Development**, Vol.23, 1995.

HUNYA, G., Foreign direct investment and privatisation in Cental and Eastem Europe, **Communist Economies and Economic Transformation**, No:4, 1992.

INKPEN, Andrew C. & BEAMİSH, Paul, Knowledge, Bargaining Power, and the Instability oj International Joint Ventures, **Academy of Management Review**, Vol. 22, No. 1, 1997.

KANDİL, M., The asymmetric effects of exchange rate fluctuations: Theory and evidence from developing countries, **IMF Working Paper**, WP/00/184, 2000.

KANDİL, M., & MİRZAİE, A. Exchange rate fluctuations and disaggregated economic activity in the US: Theory and evidence, **Journal of International Money and Finance**, 2002.

KASERMAN, D.L. Theories of Vertical İntegration: Implications for Antitrust Policy, **Antitrust Bulletin** 23, 1978.

KATTAN, J. Antitrust Analysis of Techonology Joint Ventures: Allocotive Efficency and the Rewerds of innovation, **Antitrust Law Journal**, Vol.61, 1993.

KAZGAN, Gülten, Küreselleşmiş Dünyada Küreselleşen Türkiye'nin Krizleri”, **İktisat Dergisi**, S: 410, 2001.

KENNEY, M., & FLORIDA, R., Japanese Maquiladoras: Production Organization and Global Commodity Chains, **World Development**, V: 22, N: 1, 1994.

KEYDER, Nur, Türkiye’de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Programları, **İktiset, İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı 16(183),2001.

KRUGER, Anna. O., Debt, Capital Flows, and LDC Growth, **The American Economic Review**, Vol. 77, 1987.

KULA, Ferit, Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği, Türkiye Üzerine Gelişmeler, **Çukurova Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, Adana, 2003.

KWON, Yung-Chul, Korean Multinational Foreign Direct Investment Projects: Variability in the Micro and Macro Level Determinants, **The International Trade Journal**, Volume 16, No:2, 2002.

LANGLOIS, R. N., & ROBERTSON, P.L, Explaining Vertical Integration Lessons from American Automobile Industry, **Jornal of Economic History**, Vol:49, N:2, 1989.

LANSBURG, Melarie & NİGEL, Pain, and SMİDKOVA, Katerina, “Foreign Direct investment in Cental Europe Since 1990:An Econometric Study, **National İnstitute Economic Review**, 1996.

LEE, Yun., Labor Shock and the Diversity of Transnational Corporate Strategy in Export Processing Zones, **Growth and Change**, V: 30, S:3, 1999.

LOVE, J.H., & LAGE-HIDALGO, F., Analysing Determinants of US Direct Investment to Mexico, **Applied Economics** 32, 2000.

LUKAUSKAS, A., & MİNUSHKİN, S., Explaining Styles of Financial Market Opening in Chile, Mexico, South Korea and Turkey, **Internatinal Studies Quarterly**, Vol: 44,

MARANGOZ, M., Uluslararası Pazarlamada Uluslararası Stratejik Birleşmenin Önemi, **Celal Bayar Üniv. İ.İ.B.F, Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Sayı:3, 1997.

MAURO, Paolo, Corruption and Growth, Quaterly, **Journal of Economics**, V:109, 1995.

MJOEN, Hans & TALLMAN, Stephen, Control and Performance in International Joint Ventures, **Organization Science**, Vol. 8, No. 3, 1997.

OLDS, K., Globalizing Shanghai The Global İntelligence Corps And The Building Of Pudong, Cities, **National İstitute Economic Review**, Vol.14, 1997.

OKTAR, Suat, Uluslararası Sermaye Akışı ve Sıcak Para, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, S: 32 1995.

ÖZATAY, F., 1994 Krizinden Alınacak Dersler, Kamu İç Borç Yönetiminde Yapılacak Yanlışlıklar ve Güven Bunalımı, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Y:10, S: 109., 1998.

ÖZTÜRK, Lütfü, Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, N: 7 2004.

PETEL, P., Localised Production of Technology for Global Markets”, **Cambridge Journal of Economics**, Vol.19, 1995.

POULİNEK, P., The Role of Foreign Direct investment in The Privatisation and Restructuring of the czece Motor Industry, **Post-Communist Economies**, Vol.14, No.3, 2002.

PROFFET, Edger, Dış Sermaye (Yabancı Sermaye) Konusunda Gelişmeler (Açık Oturum), **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Yıl 21, Sayı 11, 1984.

RAİNES, Phill, & Turok, İvan, and Brown, Ross, Growing Global:Foreing Direct investment and the internationalization of Local Suppliers in Scotland, **European Planing Studies**, Vol.9, No. 8, Glasgow, 2001.

ROOT F, & AHMET A., The influence of Policy Instruments on, Manufacturing Direct Foreign investment in Developing countries, **Journal of Business International Studies**,1993.

RUTLEDGET, J., Northern Ireland ready to bloom, **Forbes**, Vol.157, No.4, 1996.

SAYILIR, Ali, Gelişmekte Olan Ülkelerde Kurulan Uluslararası Çok Ortaklı Girişimlerde Bilgi Edinimi ve Yerel Ortağa Yansıması, **SBE Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 1999.

SEYF, Ahmad, Can Globalisation and Global Localisation Explain Foreign Direct investment? Japanese Firms in Europe, **International Journal of the Economics of Business**, Vol.8, No.1, 2001.

SİT V. F. S., & YANG C., Foreign investment-induced exo-urbanisation in the Pearl River Delta, **China, Urban Studies**, V: 34, 1997.

SRİNİVASA, Rangen U., & YOSHİNO Y. Michael, “Foreign Alliances. A Guide Top Management”, **The Colombia Journal of Word Business**, Vol. 81, No: 3, 1996.

STİGLİTZ, J. E., Capital Market Liberalization, Economic Growth and Instability, **World Development**, 2000.

TALLMAN, Stephen B. & SHENKAR, Oded, A Managerial Decision Model of International Cooperative Venture Formation, **Journal of International Business Studies**, Vol. 25, No. 1, 1994.

TANDIRCIOĞLU, Haluk, Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 4, Sayı 3, İzmir 2002.

TANZİ,V. & DAVOODİ, H. Corroption, Public Investment,and Growth, **IMF Working Paper**, 1997.

TATOĞLU, Ekrem, & GLAİSTER, Keith W., Western MNCs Fdiin Turkey:An Anlysis of Location Specifik Factors, *Management İnternational Review*, Vol.38, No:2, 1998.

TAYLOR, M., The Product-cycle Model: A Critique, *Environment and Planning A*, **Journal of international Business Studies**, V:18, 1986.

TUNCER, N., Para Krizleri ve Türkiye, **İktisat Dergisi**, sayı:410, 2001.

WATTERS R.G., İnternational Business Development: What Are The Consideration?, **Journal of Business and Industrial Management**, Vol.10, No:3, 1995.

WOODWARD, D.P., & ROLFE R.J., The location of Export Oriented Foreign Direct Investment in the Cariabeen Bash, **Journal of international Business Studies**, V: 23, 1995.

WU, FULONG, The Global and Local Dimensions of Place-Making: Remarking Shanghai as a World City, **Urban Studies**, Vol: 17. No. 8, 2000.

YAN, Aimin, & GRAY, Barbara, Bargaining Power, Management Control, and Performance in United States-China Joint - Ventures”, **Academy of Management Journal**, Vol. 37, No. 6, 1994.

YAY, G., İstikrar Politikaları ve Ekonominin Sorunları, **Mali Sektör Dergisi**, Sayı:410-411, 2001.

YELDAN Erinç, Türkiye Ekonomisinde 2000-2001 Krizinin Yapısal Kaynakları Üzerine, **Doğu-Batı Dergisi**, 2001.

YİN Xlangkang, Foreign Direct Investment and Industry structure, **Journal of Economic Studies**, Vol. 26. No. 1, Avustralya, 1999.

YOUNG, Stephan, & LAN, Ping, Techonology Transfer to China through Foreign Direct investment,, **Regimonal Studies Association**, Vol. 31, No. 7, Glasgow, 1997,.

ZHAN, H., & Zhu, G., Location Factors and Country of Origin Differences: An Empirical Analysis of FDI in China, **Multinational Business Review**, V:8, S:1, 2000.

ZHOU, Chancur - Dalios Andrew & Yang, Jing Yu, Locational Determinants of Japanese Foreign Direct Investment in China, **Asia Pacific Journal of Management**, 2002.

ZWART Sara G., The New Antitrust: An Aerial View of Joint Ventures and Mergers, **The Journal of Business Strategy**, Vol: 7, No: 4, 1987.

İNTERNET KAYNAKLARI

AB Komisyonun Türkiye için Hazırladığı 2001 Yılı İlerleme Raporu, İKV Yayınlan, <http://www.hazine.gov.tr/stat/vabser/tfl7.htm> ,16.03.2004.

http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/villara_gore.htm (14.03.2004)

BEVAN, Alan, & ESTRİN, Saul, MEYER, Klaus, Foreign investment location and institutional development in transition economies, Science Direct Elsevier, 10.02.2005.

CRİSTİNZ Lopez - Duarte & ESTEBAR Garcia-Canal; The effect of Firm and Host Country Characteristics on the Choice of Entry Mode Empirical Evidence from Spanish Firms, **Journal of Management and Governance** 6, Kluwer Academic Publishers, Netherlands, 2002.

ÇETİNTAŞ, Hakan, Global Bir Ekonomide Doğrudan Yabancı Yatırımlar Ve Rekabet, www.dtmDISTICARETDERGI/yabsermaye., 12.01.2005).

GÖVDERE, Bekir, **Doğrudan Yab. Serm. Yatırımlarının Günümüzdeki Geçerliliği** <http://www.ceterisparibus.net.tr>., 06.05.2004.

GÜRLESEL, Can Fuat, **Türkiye Ekonomisinde Sürdürülemez Trendler ve Sistemik Riskler**, (www.google.com.tr 05.11.2004).

KIZILOT, Şükrü, Türkiye'nin Sermaye İhtiyacı ve Yabancı Sermaye, (www.hurriyetim.com.tr., 27.05.2003).

KARABALIK, Hakan, Orta Avrupa Ülkelerinde Yabancı Sermaye Yatırımları ve Özelleştirme, , www.treasury.gov.tr./dtmdergi/yabser. 1999.

SABIR, Hasan, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Geliştirmekte olan Ülkelere Yönlendirici Politikalar, www.treasury.gov.tr./dtmdergi/yabser.2002.

TÜSELMANN Heinz-Josef, “German direct foreign investment in Eastren and entral urope: relocation of Europe Business Review, German İndustry”, Europe Business Review, V:99, No:6, (Erişim: www.emerld_library.com. 20.04.2005).

UÇKAN, Banu, **Küreselleşme ve Devletin İş Piyasasındaki Rolü, (Erişim: www.google.com.tr, 06.06.2005)**

UYGUR, Ercan, Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve Şubat Krizleri, Türk Ekonomi Kurumu, 2001, www.econturk.org, 25.10.2004).

<http://ekutup.dpt.gov.tr>.

<http://www.tisk.org.tr> (29.10.2004)

.....,**HRS Role in Mergers ans Acquisition**, www.findarticles.com, 20.05.2005).

.....,**Mergers and Acquisitions: The Human Equation** www.changemanagementgroup.com/newsletter.html, 15.03.2004).

<http://makdiş.pamukkale.edu.tr/Ysermaye.htm>, 12.03.2005.

TEZLER

ÖZAYDIN Mehmet Merve, Türkiye ve Avrupa Birliğinde İstihdam Politikalarının Genel Görünümü, Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Arayışlarının Mukayeseli Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2000.

DİZİN

D

Danışıklı uygulamalar, 68
Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, 40, 74, 147,
179, 182, 186, 188, 191, 194, 197, 200, 204, 206,
209, 213, 222, 225, 230

E

Ekonomik istikrar, 53, 138

G

Gaziantep, 121, 161, 162, 163, 164, 173, 174, 186,
188, 192, 194, 197, 200, 203, 204, 206, 217, 218,
219, 222, 226, 230
Gaziantep,, 121, 161, 226

İ

İşlem maliyeti teorisi, 258
İşveren, 247
İşveren,, 258

K

Klasik ve neoklasik dış ticaret teorisi, 258
Krizler, 139, 248, 250, 258

L

Lisans anlaşmaları, 13, 22, 23, 258

O

Organize sanayi bölgesi, 258

Ö

Ödemeler dengesi, 60, 61, 141, 258
Özelleştirme, 13, 23, 25, 41, 133, 241, 254, 257, 258

P

Piyasa rekabeti, 65, 258
Politik çevre, 258
Politik istikrar, 78, 109
Politik istikrar,, 258
Portföy yatırımları, 127
Portföy yatırımları,, 258
Promosyon, 136, 258

S

Sanayide yoğunlaşma, 258
Serbest Bölge, 93, 95, 96, 258
Sermaye hareketleri, 44, 142, 144, 258

Ş

Şirket evlilikleri, 14, 17, 258
Şube açma veya yeni bir tesis kurma, 258

T

Tasarruf, 53, 111, 258
Tekelci rekabet kuramı, 258
Tekelleşmeye yönelik birleşme, 258
Teknoloji, 22, 40, 55, 57, 59, 71, 77, 107, 111, 134,
243, 250, 258
Teşvik, 113, 114, 115, 156, 247, 258
Ticaret engelleri, 34, 37, 47, 258
Türk Patent Enstitüsü, 258

U

Unctad, 41, 258

V

Vergi, 41, 48, 49, 137, 145, 173, 214, 228
Vergi,, 258

Y

Yabancı sermaye, 8, 9, 12, 13, 24, 34, 35, 36, 45, 51,
52, 62, 72, 92, 94, 103, 105, 111, 112, 114, 115,
117, 122, 135, 147, 158, 226, 228, 229, 241
Yabancı sermaye,, 12, 24, 114, 258
Yabancıların çalışma izni, 258
Yasal çevre, 258
Yatırı XE "Yatırım indirimi" XE "Yatırım teşvikleri"
XE "Yer seçimi" XE "Yıkıcı davranışlar" XE
"Yolsuzluk," XE "Yöresel" m, 258
Yatırım, 11, 36, 37, 41, 53, 54, 73, 74, 80, 87, 92, 95,
110, 126, 132, 136, 140, 245, 247
Yatırım indirimi, 136, 258
Yatırım teşvikleri, 41, 258
Yer seçimi, 258
Yıkıcı davranışlar, 258
Yolsuzluk, 154, 155, 180
Yolsuzluk,, 258
Yöresel, 34, 35, 36, 37, 258